

ॐ

राजहृदय

(भाग-२)

(‘श्रीमद् राजयंद्र’ ग्रंथ उपर
पूज्य भाईश्री शशीभाईना प्रवचनो)

प्रकाशक

वीतराग सत् साहित्य प्रसारक ट्रस्ट

भावनगर

પ્રકાશક તથા પ્રાપ્તિ સ્થાન :

વીતરાગ સત્સાહિત્ય પ્રસારક ટ્રસ્ટ

૫૮૦, જૂની માણેકવાડી, પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજી સ્વામી માર્ગ

ભાવનગર-૩૬૪૦૦૧

ફોન : (૦૨૭૮) ૨૫૧૫૦૦૫ / ૨૪૨૩૨૦૭

શ્રી કુંદકુંદ-કહાન જૈન સાહિત્ય કેન્દ્ર,

‘ગુરુ ગૌરવ’, સોનગઢ

ખીમજીભાઈ ગંગર (મુંબઈ) : (૦૨૨) ૨૬૧૬૧૫૯૧

ડોલરભાઈ હેમાણી (કલકત્તા) : (૦૩૩) ૨૪૭૫૨૬૯૭

અમી અગ્રવાલ (અમદાવાદ) : R-૨૫૪૫૦૪૯૨, ૯૩૭૭૧૪૮૯૬૩

શ્રી આદિનાથ કુંદકુંદ કહાન દિગંબર જૈન ટ્રસ્ટ

‘વિમલાંચલ’ હરિનગર, અલીગઢ.

ફોન : (૦૫૭૧) ૪૧૦૦૧૦/૧૧/૧૨

પ્રથમ આવૃત્તિ : પ્રત-૧૫૦૦, તા. ૮-૧૨-૦૬

પૃષ્ઠ સંખ્યા : ૧૬ + ૨૯૬ = ૩૧૨

પડતર કિંમત : ૫૦/-

વેચાણ કિંમત : ૨૦/-

લેસર ટાઈપ સેટિંગ :

પૂજા ઇમ્પ્રેશન્સ

પ્લોટ નં. ૧૯૨૪-બી,

૬, શાંતિનાથ બંગ્લોઝ,

શશીપ્રભુ માર્ગ, રૂપાણી સર્કલ,

ભાવનગર-૩૬૪૦૦૧

ફોન : (૦૨૭૮) ૨૫૬૧૭૪૯

મુદ્રક :

ભગવતી ઓફસેટ

૧૫-સી, બંસીધર મિલ

કમ્પાઉન્ડ, બારડોલપુરા,

અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૪

ફોન : ૯૮૨૫૩૨૬૨૦૨

પ્રસ્તાવના

‘રાજહૃદય’ ભાગ-૨નું પ્રકાશન કરતાં અમોને અત્યંત હર્ષ થાય છે. પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં કૃપાળુદેવ ‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ ગ્રંથમાં પ્રકાશિત વચનામૃતો તથા પત્રો ઉપર સમાદરણીય સિદ્ધાંતનિષ્ઠ પૂજ્ય ભાઈશ્રી ‘શશીભાઈ’ના પ્રવચનોનું પ્રકાશન છે. ‘ભાવનગર’માં ૧૯૮૮માં ‘શ્રી સીમંધર સ્વામી દ્વિગંબર જિનમંદિર’માં ‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ ગ્રંથનો સળંગ સ્વાધ્યાય ચાલ્યો હતો. પ્રસ્તુત ધ્વનિમુદ્રિત પ્રવચનોના સી.ડી. પ્રવચનો અત્યારે ‘શ્રી શશીપ્રભુ સાધના સ્મૃતિ મંદિર’માં નિયમિતરૂપે સાંભળવાનો નિત્યક્રમ ચાલી રહ્યો છે. પ્રવચનો સાંભળ્યા બાદ ઘણા મુમુક્ષુઓને એવો ભાવ આવ્યો કે જો આ પ્રવચનો ગ્રંથારૂઢ થાય તો સર્વ મુમુક્ષુ સમાજને આત્મહિતમાં લાભનું કારણ થાય. આ ભાવનાના ફળસ્વરૂપે ‘રાજહૃદય’ નામક ગ્રંથ પ્રકાશન કરવામાં આવી રહ્યો છે.

આપણાં પરમ તારણહાર, સાગર સમાન ગંભીર, અધ્યાત્મયુગ દિવાકર પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી ‘કાનજીસ્વામી’નો સમસ્ત મુમુક્ષુ સમાજ ઉપર અવિસ્મરણીય ઉપકાર વર્તે છે. આવા દુષ્કાળમાં તીર્થંકર જેવા યુગપુરુષનો જન્મ એ આપણાં સોનું મહાન સદ્ભાગ્ય છે. પૂજ્ય ‘ગુરુદેવશ્રી’ના વિશાળ અને ગહન શાસ્ત્ર અભ્યાસની શૃંખલામાં એક ગ્રંથ હતો ‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ ! પૂજ્ય ‘ગુરુદેવશ્રી’ના પરિવર્તન બાદ તેઓશ્રીએ આ ગ્રંથ ઉપર પ્રવચનો પણ આપેલા છે અને ત્યારે કોઈ પૂછે કે, અમારે કયુ શાસ્ત્ર વાંચવું ? તો પૂજ્ય ‘ગુરુદેવશ્રી’ કહેતા, ‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ વાંચો !

પૂજ્ય ‘ગુરુદેવશ્રી’ના હૃદયમાં ‘કૃપાળુદેવ’ પ્રત્યે કેટલું બહુમાન, ઉપકારબુદ્ધિ અને ભક્તિ તમાવ હતો તેનો પુરાવો છે ‘શ્રી આત્મસિદ્ધિ શાસ્ત્ર પર પ્રવચનો’. પાને પાને ‘કૃપાળુદેવ’ના ગુણગ્રામ કરતો આ ગ્રંથ ‘કૃપાળુદેવ’નું પૂજ્ય ‘ગુરુદેવશ્રી’ના હૃદયમાં શું સ્થાન હતું તેની પ્રસિદ્ધિ કરે છે ! પૂજ્ય ‘ગુરુદેવશ્રી’એ કહ્યું છે કે, ‘અત્યારે જે આ ‘સમયસાર’

વંચાય છે તે 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર'નો ઉપકાર છે !' આપણા ગુરુવર 'કહાન' પણ જેમનો ઉપકાર માને છે અને જેમના ગુણગ્રામ કરતાં થાકતા નથી તો આપણને તો કેટલો ઉપકાર, ભિં ત અને બહુમાન હોવા ઘટે તે સ્પષ્ટ સમજી શકાય એવી વાત છે. પૂજ્ય 'ગુરુદેવશ્રી'ના શ્રીમુખેથી પ્રવાહિત બહુમાનયુ ત ઉદ્ગારો પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં અન્યત્ર આપવામાં આવેલ છે.

જન્મ-મરણ, માનસિક અને શારીરિક દુઃખ, પીડા, બાધા, રોગ, શોક આદિ અનેક પ્રકારના દુઃખથી ગ્રસિત સંસારી જીવ અનેક વિડંબનાઓને ભોગવતો પરવશ બની કાળચક્ષમાં પરિભ્રમણ કરી રહ્યો છે. અનેક પ્રકારના કર્મજનિત ચિત્ર-વિચિત્ર ઉદય પ્રસંગોમાં રહેતું અસમાધાન, મૂંઝવણ આદિનો ઉપાય શું ? તેનું અજ્ઞાન હોવાને લીધે ન ઈચ્છતા છતાં દુઃખની પરંપરા અનિવાર્યપણે ભોગવી રહ્યા છે. સુખની ઝંખના, સુખની પ્રાપ્તિ માટેના વલખાં અને દુઃખથી ત્રસ્ત સંસારી જીવ આજ પર્યંત સાચું સુખ પ્રાપ્ત નથી કરી શક્યા એ વાત વર્તમાન પરિસ્થિતિ ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજી શકાય તેમ છે.

આવી એક અણઉકેલી સમસ્યાનું સમાધાન ગવેષવા કોઈક વિરલ જીવ જાગે છે. તેને પહેલો વિચાર એ આવે છે કે, આ સુખ-દુઃખની સમસ્યાનું સમાધાન આપનાર એવા કોઈ મહાપુરુષ છે ખરા ? જો હોય તો મારે સાતમે પાતાળે પહોંચીને પણ આ સમસ્યાનો અંત લાવવો છે ! અંતરંગથી ઉત્પન્ન થયેલી સત્સમાગમની ભાવના સત્પુરુષની શોધમાં પરિણમિત થાય છે અને કુદરતના નિયમાનુસાર તે જીવને એ દિવ્યમૂર્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે. તે વિરલ જીવ જ્ઞાનીપુરુષ દ્વારા ઉપદેષ્ટ બોધ અનુસાર પ્રયત્ન કરતાં તેને તે સત્ય સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે અને ક્રમશઃ સંસારદુઃખથી પરિમુક્ત થાય છે.

'કૃપાળુદેવે' પૂર્વભવોમાં આત્મહિતાર્થે અનેક અથાગ પ્રયત્ન કર્યા હતાં છતાં એ સૌ નિષ્ફળ ગયા હતા પરંતુ કોઈ એક ભવમાં સત્પુરુષનો યોગ થયા બાદ તેઓશ્રીને આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ હતી અને અનંત જન્મ-મરણનો અંત આવ્યો હતો. માટે 'કૃપાળુદેવે' વર્તમાનમાં સ્વયંને પ્રત્યક્ષ

સત્પુરુષનો યોગ થયો ન હોવા છતાં પત્રે પત્રે સત્સમાગમનો મહિમા નિષ્કારણ કરુણાથી માત્ર મુમુક્ષુજીવના કલ્યાણ અર્થે ગાયો છે. ‘કૃપાળુદેવ’ના પરિચયમાં જે કોઈ સુપાત્ર જીવો આવેલા તેમને તે વખતની તેમની યોગ્યતાને જોઈને તેઓએ પત્રમાં માર્ગદર્શન આપેલું. આ માર્ગદર્શન વર્તમાનમાં આપણને સૌ કોઈને લાગુ પડે તેવું માર્ગદર્શન છે.

‘કૃપાળુદેવ’ને સમષ્ટિગત ઉપદેશ આપવાનો ઉદ્દેશ નહોતો પરંતુ વ્યક્તિગત ઉપદેશ આપવાનો ઉદ્દેશ હતો. માટે આ વાતની મર્યાદા સમજીને ‘કૃપાળુદેવે’ આપેલ માર્ગદર્શનને જો જીવનમાં અવધારવામાં આવે તો અવશ્ય દોષમુક્ત થવાય એ વાત નિઃસંશય છે. ‘કૃપાળુદેવ’ની લખાણની ભાષા ગૂઢ હોઈ પ્રાયઃ જીવ તેમના અંતઃકરણને સમજી શકતો નથી. છતાં તેઓશ્રીના લખાણમાં એવો જ કોઈ ચમત્કાર છે કે આજે તેઓશ્રીની અનુપસ્થિતિમાં પણ હજારો લોકો તેમના બોધને અનુસરવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે !

‘કૃપાળુદેવ’ના લખાણમાં રહેલી મધ્યસ્થતા, આશય ગંભીરતા, આત્મહિતનો પ્રધાન સૂર, નિષ્કારણ કરુણા, અંગ અંગમાં નીતરતો વૈરાગ્ય, પારલૌકિક વિચક્ષણતા, પુરુષાર્થની તીવ્ર ગતિ, સરળતા, પરેચ્છાનુચારીપણું ઇત્યાદિ અનેકાનેક ગુણોથી વિભૂષિત થયેલા તેમના પત્રો એક અમૂલ્ય રત્નોની નિધિ છે ! તેઓશ્રીના લખાણમાં રહેલું ડાણ તેમના હૃદયને – અંતરંગ પરિણતિને પ્રકાશે છે. અંતરંગ પરિણતિમાં વર્તતા દિવ્ય ગુણોની ઝલક તેમના લખાણમાં વ્યક્ત થઈ છે. પરંતુ આ ઝલકને પારખનારા પણ કોઈ વિરલા જીવ જ હોય છે. કોઈક જ વિરલા તેમના હૃદયને પારખી શક્યા છે, જેણે પારખ્યા તે પોતે તે દિવ્ય દેશને પામી ગયા ! એ દિવ્ય હૃદયને પરખીને વર્તમાન મુમુક્ષુ સમાજ પર્યંત તે હૃદયના ભાવોને પ્રકાશમાં લાવનાર છે – પૂજ્ય ભાઈશ્રી ‘શશીભાઈ’ !

‘રાજ હૃદય’ નામ અનુસાર ‘કૃપાળુદેવ’ના અંતરંગને ખોલનાર પૂજ્ય ભાઈશ્રી ‘શશીભાઈ’ના અનુભવરસ ઝરતા આ પ્રવચનો અમૃતવેલડી સમાન છે. એક દિવ્યમૂર્તિને આકાર આપતા આ પ્રવચનો ‘કૃપાળુદેવ’ જેવા મહાન

સાધકની સાધકદશાને સ્વયંની અનુભવવાણીરૂપી ટાંકણાંથી ઉત્કીર્ણ કરીને મુમુક્ષુજીવને દર્શાવે છે કે, આ છે ‘કૃપાળુદેવ’ ! આ છે ‘રાજ હૃદય’ ! ‘કૃપાળુદેવ’ના લખાણમાં વ્ય તથતાં તેઓશ્રીના અંતરંગ અલૌકિક ગુણરૂપી રત્નોના ખોબા ભરી ભરીને મુમુક્ષુ સમક્ષ મૂક્યા છે !! કોઈપણ જીવ ગ્રાહક થઈને લે તો સ્વયં એ રત્નોથી વિભૂષિત થઈ જાય !

ધન્ય છે પૂજ્ય ભાઈશ્રીના સાતિશય જ્ઞાનને અને ધન્ય છે તેમની સાતિશય પ્રવચનધારાને કે જેના દ્વારા એ દિવ્યમૂર્તિના દર્શન કરાવ્યા ! જ્ઞાનીપુરુષના એક એક વચનમાં અનંત આગમ રહેલાં છે એ વાતની પ્રતીતિ કરાવતા આ પ્રવચનો મુમુક્ષુજીવ માટે રત્નોની નિધિ સમાન છે. મુમુક્ષુજીવને પોતાનું વ્યવહારિક જીવન અને નિશ્ચય જીવન કેવી રીતે ઘડવું તેવું માર્ગદર્શન ઠામ ઠામ અનેક પત્રોમાં જોવા મળે છે.

નાની ઉંમરથી જ ‘કૃપાળુદેવ’ના લખાણમાં તેઓશ્રીના પૂર્વસંસ્કાર પ્રકાશિત થાય છે અને કોઈ ગજબના સાધકજીવે આ કળિકાળમાં જન્મ ધારણ કર્યો છે તેવી પ્રતીતિ કરાવી જાય છે. લખાણની અંદર ઝળકતી પ્રૌઢતા, વૈરાગ્ય, વિવેક, આત્મહિતનો સંવેગ, વિશાળતા, સરળતા આદિ અભિવ્યક્તિ તઓ દર્શનીય અને મનનીય છે.

૧૭ વર્ષની ઉંમર પહેલાં લખાયેલાં દસ વચનો ઉપર પ્રવચન આપતાં પૂજ્ય ‘ગુરુદેવશ્રી’ ફરમાવે છે કે, આ તો બાર અંગનો સાર છે ! એવા વચનોના, એ વચનના દેનાર એવા પુરુષના, અલ્પમતિ જીવ શું ગુણગ્રામ કરી શકે ? છતાં ઉપકારબુદ્ધિવશાત્ અત્ર તેઓશ્રીના થોડા ગુણોનું બહુમાન, ભક્તિ ત કરી તેમના ચરણોમાં વંદન કરીએ છીએ.

પ્રસ્તુત ગ્રંથના પ્રકાશન પ્રસંગે અધ્યાત્મ યુગસૃષ્ટા પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી ‘કાનજીસ્વામી’, તદ્ભ તરત્ન પ્રશમમૂર્તિ પૂજ્ય બહેનશ્રી ‘ચંપાબહેન’, ગુરુ ગૌરવ પુરુષાર્થમૂર્તિ પૂજ્ય ‘નિહાલચંદ્ર સોગાનીજી’ તથા શાંતમૂર્તિ, ‘રાજહૃદય’ ઓળખાવનાર એવા પૂજ્ય ભાઈશ્રી ‘શશીભાઈ’ના ચરણોમાં ભક્તિ તભાવપૂર્વક વંદન કરીએ છીએ.

પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં પ્રકાશિત પ્રવચનોને સી.ડીમાંથી સાંભળીને સંપાદન

કરવામાં આવેલ છે. ઘણા પ્રવચનોમાં રેકોર્ડિંગ ખરાબ હોઈ ક્યાંક ક્યાંક સ્પષ્ટ સંભળાતું નહિ હોવાથી ત્યાં કૌંસ ભરવામાં આવ્યા છે અને શક્ય તેટલો ભાવોનો પ્રવાહ યથાવત જાળવી રાખવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે. તેમ છતાં ક્યાંક ભૂલ રહી ગઈ હોય તો એ સત્પુરુષોની તથા જિનવાણી માતાની હૃદયપૂર્વક ક્ષમા યાચીએ છીએ. ત્યારબાદ આ પ્રવચનોને બીજા મુમુક્ષુ દ્વારા ફરીથી તપાસવામાં આવે છે અને પછી જ પ્રેસ ઉપર મોકલવામાં આવે છે.

સળંગ પ્રવચનો ‘ભાવનગર’ જિનમંદિરમાં ચાલ્યા છે, આશરે ૪૫૦ પ્રવચનોમાં પૂર્ણ થતા આ ગ્રંથના પ્રવચનોના લગભગ ૩૦ ભાગ પ્રકાશિત કરવાની ભાવના છે. પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં જે પત્રો ઉપરના પ્રવચનો તે શ્રૃંખલામાં નહિ હોવાથી ત્યારબાદ પાછળથી બીજે સ્થળે તે જ પત્ર ઉપરના પ્રવચનો ચાલ્યા હોય તો ત્યાં તે પ્રવચનો લેવામાં આવેલ છે. જે પ્રવચનો હિન્દીમાં ચાલેલા છે તેની માત્ર લિપી ગુજરાતી કરીને લેવામાં આવ્યા છે. બહારગામ ચાલેલા પ્રવચનોનું સ્થળ-નિર્દેશન જે તે પ્રવચનના મથાળામાં આપવામાં આવેલ છે.

ગ્રંથના પ્રકાશન કાર્યમાં જે જે મુમુક્ષુઓનો સહકાર પ્રાપ્ત થયેલ છે તેમનો આભાર માનવામાં આવે છે. ગ્રંથ પ્રકાશનાર્થ પ્રાપ્ત દાનરાશિનો ઉલ્લેખ અન્યત્ર આપવામાં આવેલ છે તે સર્વનો પણ આભાર માનવામાં આવે છે. ગ્રંથના સુંદર ટાઈપ સેટિંગ માટે ‘પૂજા ઇમ્પ્રેશન્સ’નો તથા સુંદર મુદ્રણ કાર્ય માટે મે. ‘ભગવતી ઓફસેટ’નો આભાર માનવામાં આવે છે.

અંતતઃ ‘રાજહૃદય’માંથી પ્રવાહિત આ અવિરત અમૃત સરવાણીને પીને પ્રત્યેક જીવ શાશ્વત સુખને પ્રાપ્ત થાય એવી ભાવના સાથે વિરામ પામીએ છીએ.

તા. ૧૫-૧૧-૨૦૦૫

ટ્રસ્ટીગણ

(કાર્તિકી પૂર્ણિમા, ‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’
જન્મ જયંતિ દિવસ)

વીતરાગ સત્સાહિત્ય પ્રસારક ટ્રસ્ટ

હું જ્ઞાનમાત્ર છું.

સુખધામ અનંત સુસંત ચહી,
 દિનરાત્ર રહે તદ્ધ્યાન મહી;
 પ્રશાંતિ અનંત સુધામય જે,
 પ્રણમું પદ તે વરતે જય તે.



પાવન મધુર અદ્ભુત અહો ! ગુરુવદનથી અમૃત ઝર્યા,
 શ્રવણો મળ્યાં સદ્ભાગ્યથી નિત્યે અહો ! ચિદ્વરસ ભર્યા.
 ગુરુદેવ તારણહારથી આત્માર્થી ભવસાગર તર્યા,
 ગુણમૂર્તિના ગુણગણતણાં સ્મરણો હૃદયમાં રમી રહ્યાં.



હું એક શુદ્ધ સદા અરૂપી, જ્ઞાનદર્શનમય ખરે;
 કંઈ અન્ય તે મારું જરી, પરમાણુમાત્ર નથી અરે.



સહજાત્મસ્વરૂપ સર્વજ્ઞદેવ પરમગુરુ

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી 'કાનજીસ્વામી'ના 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી'
પ્રત્યે પ્રવાહિત હૃદયોદ્ગાર

આ આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્રમાં કોઈ મહાન યોગબળથી, જગતના ભાગ્ય માટે હું હું તત્ત્વદર્શન ગોઠવાયું છે. (આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર પર પ્રવચન, દ્વિતીય આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ સંખ્યા-૪૮૪)

આ આત્મસિદ્ધિમાં અનંત જ્ઞાનીના જ્ઞાન અમૃતનો સાર રેડાયો છે આ પંચમકાળમાં આવીને શ્રીમદ્ એકાવતારીપણાના સંદેશા આપે છે. (આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર પર પ્રવચન, દ્વિતીય આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ સંખ્યા-૪૮૭)

ઘણી સરળ ભાષાથી આ આત્મસિદ્ધિમાં હું રહસ્ય મૂ યું છે. (આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર પર પ્રવચન, દ્વિતીય આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ સંખ્યા-૫૧૭)

ગુજરાતી ભાષામાં તત્ત્વનું હું રહસ્ય આ શાસ્ત્રમાં જાહેર કર્યું છે. (આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર પર પ્રવચન, દ્વિતીય આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ સંખ્યા-૫૧૭)

જ્ઞાની પુરુષોએ જે પ્રકારે આત્માને કહ્યો છે તે જ પ્રકારે, આ આત્મસિદ્ધિમાં આત્માને કહ્યો છે, તેનો વિશ્વાસ કરવો, અને સત્સમાગમ વડે તેનો નિત્ય અભ્યાસ કરવો . (આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર પર પ્રવચન, દ્વિતીય આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ સંખ્યા-૫૧૭)

જેમ છે તેમ આત્મા અને જડ, સ્વભાવ-વિભાવ, કષાય-અકષાય, કર્તા-અકર્તા, સક્રિય-અક્રિય, ભો તા-અભો તા વગેરે અનેક ધર્મનું રહસ્ય આ શાસ્ત્રમાં આવી જાય છે. માટે તે ખૂબ વિચારવું. પૂર્વાપર વિરોધ રહિત નિર્ણય થવો જોઈએ. (આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર પર પ્રવચન, દ્વિતીય આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ સંખ્યા-૫૧૭)

૧૧૫, ૧૧૬, ૧૧૭, ૧૧૮, આ ચાર ગાથા હૃદયમા કોતરી રાખવા જેવી છે. (આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર પર પ્રવચન, દ્વિતીય આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ સંખ્યા-૫૨૨)

જેણે આ પંચમકાળમાં સત્ ધર્મની જાહેરાત કરી, અને પોતે અનંત ભવનો છેડો કાઢી, એક જ ભવ બાકી રહે તેવી, પવિત્રદશા આત્માને વિષે પ્રગટ કરી તેવા પવિત્ર પુરુષનું અતિ અતિ બહુમાન થવું જોઈએ. તેમના જન્મ દિવસ આજે જ્યંતિ છે, ધન્ય છે તેમને હું ચોક્કસ કહું છું કે ગુજરાત કાઠીયાવાડમાં, વર્તમાનકાળમાં મુમુક્ષુ જીવોના પરમ ઉપકારી હોય તો તે શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર છે. ગુજરાતી ભાષામાં આત્મસિદ્ધિ લખીને જૈનશાસનની શોભા વધારી છે. આ કાળમાં તેમના જેવા મહત્ પુરુષ મેં જોયા નથી. તેમના એકેક વચનમાં હું રહસ્ય છે. તે સત્સમાગમ વિના સમજાય તેમ નથી. (આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર પર પ્રવચન, દ્વિતીય આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ સંખ્યા-૫૪૭)

શ્રીમદ્નું જીવન સમજવા માટે મતાગ્રહથી, દૂરાગ્રહથી દૂર રહી, એ પવિત્ર જીવનને મધ્યસ્થપણે જોવું જોઈએ. જ્ઞાનીની વિશાળ દ્રષ્ટિના ન્યાયથી વિચારવું જોઈએ. તેમની ભાષામાં અપૂર્વભાવ ભર્યા છે. તેમાં વૈરાગ્ય, ઉપશમ, વિવેક, સત્સમાગમ બધું છે. બાળકથી માંડીને અધ્યાત્મિક સત્સ્વરૂપની પરાકાષ્ટાને પહોંચેલા, ડા ડા ન્યાય, ગંભીર અર્થ તેમના લખાણમાં છે. વ્યવહાર નીતિથી લઈને પૂર્ણ શુદ્ધતા-કેવળજ્ઞાન સુધીના ભણકાર તેમાં છે, કોઈ જ્ઞાનબળના અપૂર્વયોગે એ લખાયા છે. તેમના અંતરમાં વીતરાગ શાસનની પ્રભાવના થાય, સનાતન જૈનધર્મ જ્યવંત વર્તે, એમ નિમિત્ત થવાની ડાણમાં ભાવના હતી. (આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર પર પ્રવચન, દ્વિતીય આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ સંખ્યા-૫૪૮)

હાલમાં શ્રી સમયસારજી પરમ આગમ શાસ્ત્ર વંચાય છે, તેની પ્રભાવના કરનાર પણ શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર હતા. પોતાની હૈયાતિમાં જ તેમણે પરમશ્રુત પ્રભાવક મંડળની સ્થાપના કરી. તેમનો ઉદ્દેશ મહાન આચાર્યોના આગમ શાસ્ત્રો સંશોધિત કરીને છપાવવાનો હતો. તે મંડળે ઓગણીશ વર્ષ પહેલાં, એક હજાર સમયસારજી શાસ્ત્ર, આચાર્યવર કુંદકુંદ ભગવાન રચિત મહાસૂત્ર છપાવ્યું. (આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર પર પ્રવચન, દ્વિતીય આવૃત્તિ,

પૃષ્ઠ સંખ્યા-૫૪૮)

એ પુસ્તક છપાય એવી તેમની ખાસ ઇચ્છા હતી. એ રીતે ઓગણીશ વર્ષ પહેલાં શ્રી સમયસારની પ્રભાવના તેમના મારફત થઈ. તે પરમાગમ શાસ્ત્રનો હાલ કાઠીયાવાડમાં સારા પ્રમાણમાં લાભ લેવાય છે. (આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર પર પ્રવચન, દ્વિતીય આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ સંખ્યા-૫૪૮)

સમયસાર શાસ્ત્રની આ કાળે, પ્રથમ જાહેરાત કરાવનાર શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર છે, માટે તેમનો અનંત ઉપકાર છે, તેનો લાભ અત્યારે ઘણા ભાઈઓ-બહેનો લે છે, તે શ્રીમદ્નો જ ઉપકાર છે. હાલમાં તેની બે હજાર પ્રત ગુજરાતીમાં છપાય છે. તેનો લાભ લેનારને પણ શ્રીમદ્ ઉપકારી ગણાય. (આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર પર પ્રવચન, દ્વિતીય આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ સંખ્યા-૫૪૮)

શ્રીમદે પત્રે-પત્રે અંતરનાદથી પુરુષાર્થ સહિત એક જ ભણકાર ગજાવ્યો છે કે સત્સમાગમ જ એક કલ્યાણકારી છે. (આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર પર પ્રવચન, દ્વિતીય આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ સંખ્યા-૫૫૧)

આત્મસિદ્ધિ બધાએ (બાળગોપાળ બધા ભાઈઓ-બહેનોએ) અંતર પટમાં કોતરાઈ જાય તેવી રીતે, મુખપાઠ કરીને ધારી રાખવા યોગ્ય છે. એનું જ રાત દિવસ મનન કરવાથી પોતાની જાતનો નિર્ણય આવશે. (આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર પર પ્રવચન, દ્વિતીય આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ સંખ્યા-૫૫૧)

શ્રીમદ્ના પુસ્તકમાં ઘણી અર્થ સૂચક ગંભીરતા ભરી છે, તેમાં 'પ્રાયે', 'મુખ્યપણે' વગેરે અપેક્ષા, સાધારણ જીવને ન સમજાય તેવું પણ કોઈ ઠેકાણે આવે છે. માટે સત્સમાગમથી વાંચવું, વિચારવું; મોક્ષમાળા બધાએ વાંચવા જેવી છે. વળી અંદર 'પંચાસ્તિકાય' ટૂંકી ભાષામાં, અદ્ભૂતભાવ ગ્રહીને પોતાની બળવાન કલમથી લખ્યું છે. દ્રવ્યસંગ્રહની ગાથાનો અર્થ પણ લીધો છે. એમ મહાન આચાર્યોનો અનુભવ પોતે પોતાની નોંધમાં ટપકાવી લીધેલ છે, અને વાંચનારને સુગમ પડે એવી રચના બની છે; છતાં તેમની વાણીમાં એટલું બધું ગૂઠપણું છે કે તેમાં 'પ્રાયે' એટલે 'કથંચિત' - (=સાપેક્ષપણે) સમજવાનું ઘણું હોય છે. તે સમજવા માટે

મધ્યસ્થતા અને વિશાળબુદ્ધિ જોઈએ. જો આગળ પાછળની સંધિ, અપેક્ષા મેળવ્યા વિના કોઈ વાંચે તો ભાવમાં સંધિ તૂટી જાય અને સરખો મેળ બેસે નહિ. માટે સત્સમાગમે વાંચવા વિચારવા ભલામણ છે. શ્રીમદ્દે તો મનુષ્ય જીવનમાં પોતાનું સુકૃત્ય કર્યું. અને આત્માની અખંડ સમાધિ લઈને ગયા છે. (આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર પર પ્રવચન, દ્વિતીય આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ સંખ્યા-૫૫૬)

બધાના ઘરમાં સૌએ આત્મસિદ્ધિ મોઢે કરવા જેવી છે. તથા મોક્ષ માળા જેમાં ૧૦૮ મણકારૂપ પાઠ છે, તે નાના બાળકો એ અને વૃદ્ધોએ પણ એ મોક્ષમાળા અવશ્ય વાંચવી. તેમને (શ્રીમદ્દને) નવ વર્ષે તો જાતિ સ્મરણ જ્ઞાનના સંસ્કાર પ્રગટ્યા હતા. (આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર પર પ્રવચન, દ્વિતીય આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ સંખ્યા-૫૫૬)

શ્રીમદ્દે સોળ વર્ષ અને પાંચ મહિને મોક્ષમાળા રચી. પછી ઉત્તરોત્તર તેમનું જીવન જોશો તો તેમાં લોકોત્તર સુગંધ જોઈ શકશો. એ બધા સંસ્કાર પૂર્વ ભવના હતા. એવા જ્ઞાની પુરુષ હૈયાત હતા ત્યારે તેનો લાભ લેનાર ખાસ કોઈ નહોતું. કોઈ લાવો તો ખરા કે એ સંદેશો કેમ હશે ? એક વખત તેઓ પૂર્વ જન્મના સંસ્કારના સ્મરણની ભાવના છે કે ધન્ય તે સત્સમાગમ, અરે જે પૂર્વે સત્સમાગમ કર્યા તે ક્ષેત્ર તે કાળ અને ભાવ સાંભરે છે. ધન્ય એ સત્સમાગમનો આનંદ. પ્રવૃત્તિમાં બેઠા છતાં તે નિવૃત્તિ સંયોગ અને સત્સમાગમ યાદ આવે છે. આ તે એકાન્ત વનક્ષેત્રમાં બેઠા છે કે ઝવેરાતના ધંધામાં છે ? ધર્માત્માને ઓળખવા માટે અંતરંગ દૃષ્ટિ ખીલવવી જોઈએ. ધર્માત્માની અંતરની ઉજ્જળાઈ ધર્માત્મા જ જાણે. સાધારણ જીવોના ટૂંકા ગજ વડે જ્ઞાનીના મહાન હૃદયના આંક ન દેખાય. (આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર પર પ્રવચન, દ્વિતીય આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ સંખ્યા-૫૫૭)

પૂજ્ય ભાઈશ્રી 'શશીભાઈ'ના 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી' પ્રત્યે
પ્રવાહિત હૃદયોદ્ગાર

૧. બહુ ડી વિચારણા ! બહુ ડી !! એમનું જ્ઞાન પહેલેથી
એટલું ડું હતું, એટલું બધું ડું હતું કે કોઈ કલ્પી ન શકે. One
cannot imagine ! કેટલીક વાત Beyond imagination છે !! એવી
વાત છે. (પૃ. સંખ્યા-૧૦૪)



૨. એક એક વિષયમાં એટલા બધા એ પોતે ડા ેતરેલા છે !
...આરાધેલું બહુ છે. એમણે ગત ભવોમાં શ્રુતનું આરાધન પણ
ઘણું કરેલું છે. તેથી શ્રુતની લબ્ધિ હતી. કોઈ ગ્રંથ હાથમાં લ્યે (તો)
આમ પાના ફેરવી નાખે ! અને તમને સારભૂત વાત ક્યાં પડી છે ઈ
પાનું કાઢીને આપી દેવે કે, આ જગ્યાએ જુઓ આવી સારભૂત વાત
કરી છે ! આખા ગ્રંથની સારભૂત વાત અહીંયાં છે. એવી લબ્ધિ હતી !
(પૃ. સંખ્યા-૧૧૮)



૩. ડાણ, વિશાળતા ! જ્ઞાનનું ડાણ અને જ્ઞાનની વિશાળતા -
બન્ને જોવા મળે છે.
બહુ ઓછા સમયમાં ઘણું વાંચી શકે, ઘણું સમજી શકે એવી જાતનો
ઉપયોગ હતો. (પૃ. સંખ્યા-૧૩૦)



૪. એ શ્રુતજ્ઞાનની નિર્મળતામાંથી એ વાત કાઢી છે.
(પૃ. સંખ્યા-૧૬૭)





પ. એમનાં વચન રહી ગયા એમાં એટલું સામર્થ્ય છે ! એક વિશિષ્ટતા છે ! એક આકર્ષણ ભું થાય છે કે, કોઈપણ જીવને થોડો પણ એવો વિચાર હોય કે મારે મારા આત્માનું કલ્યાણ કરવું છે એને આ વચનો ચોંટ મારે છે. પરલક્ષી વિચારધારાને સ્વલક્ષી કરી નાખવામાં એમની શૈલી કોઈ સાતિશય પ્રકાર ધારણ કરે છે એવી શૈલી છે ! સાતિશય શૈલી છે ! અતિશય – ચમત્કારિક શૈલી છે એમ કહી શકાય !!

(પૃ. સંખ્યા-૨૧૭)



‘રાજહૃદય’ ભાગ-૨ના પ્રકાશનાર્થે પ્રાપ્ત દાનરાશિ

જમનાદાસ હેમચંદ હેમાણી ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ, કોલાકાટા દ્વારા	
સ્વ. પ્રાણકુંવરબહેન હેમાણીના સ્મરણાર્થે,	
હ. શ્રી ડોલરભાઈ હેમાણી	૨૫,૦૦૦/-
શ્રી વરુણભાઈ પ્રશાંતકુમાર જૈન, ભાવનગર	૫,૫૦૦/-
શ્રીમતી ચંદ્રિકાબહેન શશીકાંતભાઈ શેઠ, ભાવનગર	૫,૧૦૦/-
સ્વ. શ્રી હસમુખભાઈ અજમેરાના સ્મરણાર્થે, હ. અજમેરા	
પરિવાર, કોલકાટા	૫,૦૦૦/-
શ્રી નવીનભાઈ શાહ, મુંબઈ	૫,૦૦૦/-
શ્રી રમેશભાઈ મહેતા, મુંબઈ	૫,૦૦૦/-
શ્રી ધર્મન્દ્રભાઈ ન્યાલચંદ વોરા, ભાવનગર	૨,૫૦૦/-
શ્રી જશવંતભાઈ તથા ડૉ. સુરેખાબહેન ઉદાણી, કોલકાટા	૨,૫૦૦/-
શ્રી હેમંતભાઈ સી. શાહ, મુંબઈ	૨,૫૦૦/-
શ્રીમતી વિમલાદેવી હીરાલાલ જૈન, ભાવનગર	૨,૧૦૦/-
શ્રી પિયુષભાઈ ભાયાણી, કોલકાટા	૨,૧૦૦/-
એક મુમુક્ષુ, મુંબઈ	૨,૦૦૦/-
શ્રી પરિચંદજી ઘોષાલ, કોલકાટા	૧,૦૦૦/-
શ્રીમતી જયાબહેન જયંતીલાલ દોશી, બોરીવલી-મુંબઈ	૧,૦૦૦/-
એક મુમુક્ષુ, કોલકાટા	૫૦૧/-
એક મુમુક્ષુ, કોલકાટા	૫૦૧/-
શ્રીમતી સ્નેહલતાબહેન જયેન્દ્રભાઈ શાહ, ભાવનગર	૫૦૧/-
શ્રીમતી ચારુબહેન જૈન, ભાવનગર	૫૦૦/-
શ્રી ગુણવંતરાય મ. શેઠ, ભાવનગર	૨૫૧/-
સ્વ. કસ્તુરીબહેન લક્ષ્મીચંદ શાહ, અમદાવાદ, હ. કનુભાઈ શાહ	૨૫૧/-
સ્વ. મધુબહેન કનુભાઈ શાહ, અમદાવાદ, હ. કનુભાઈ શાહ	૨૫૧/-
એક મુમુક્ષુ, ભાવનગર	૧૦૧/-

પ્રવચન અનુક્રમણિકા

ક્રમાંક	પત્રાંક	પાના નં.
૧૭.	પત્રાંક-૩૭	૦૦૧
૧૮.	પત્રાંક-૩૮, ૪૦	૦૧૯
૧૯.	પત્રાંક-૪૩-૫૭	૦૪૦
૨૦.	પત્રાંક-૫૪	૦૬૭
૨૧.	પત્રાંક-૬૨	૦૮૬
૨૨.	પત્રાંક-૬૨	૧૦૫
૨૩.	પત્રાંક-૬૨	૧૨૧
૨૪.	પત્રાંક-૫૮-૭૬	૧૩૧
૨૫.	પત્રાંક-૭૬	૧૫૦
૨૬.	પત્રાંક-૮૩	૧૭૨
૨૭.	પત્રાંક-૮૬, ૯૫, ૧૦૨	૧૯૯
૨૮.	પત્રાંક-૧૦૫	૨૨૪
૨૯.	પત્રાંક-૧૦૮	૨૪૮
૩૦.	પત્રાંક-૧૦૮	૨૬૯

ॐ

नमः श्रीसिद्धेभ्यः



(भाग-२)

३७

मुंबई बंदर, आसो वट २, गुर, १८४४

पार्श्वनाथ परमात्माने नमस्कार

प्रिय भाई सत्याभिलाषी उजमसी,

राजनगर.

तमारुं हस्तलिखित शुभपत्र मने काले सायंकाले मण्युं.

तमारी तत्त्वज्ञिज्ञासा माटे विशेष संतोष थयो.

जगतने रुडुं देजाडवा अनंतवार प्रयत्न कर्युं; तेथी रुडुं

થયું નથી. કેમકે પરિભ્રમણ અને પરિભ્રમણના હેતુઓ હજુ પ્રત્યક્ષ રહ્યા છે. એક ભવ જો આત્માનું રૂડું થાય તેમ વ્યતીત કરવામાં જશે, તો અનંત ભવનું સાટું વળી રહેશે, એમ હું લઘુત્વભાવે સમજ્યો છું; અને તેમ કરવામાં જ મારી પ્રવૃત્તિ છે. આ મહા બંધનથી રહિત થવામાં જે જે સાધન, પદાર્થ શ્રેષ્ઠ લાગે, તે ગ્રહવા એ જ માન્યતા છે, તો પછી તે માટે જગતની અનુકૂળતા-પ્રતિકૂળતા શું જોવી? તે ગમે તેમ બોલે પણ આત્મા જો બંધનરહિત થતો હોય, સમાધિમય દશા પામતો હોય તો તેમ કરી લેવું. એટલે કીર્તિ અપકીર્તિથી સર્વ કાળને માટે રહિત થઈ શકાશે.

અત્યારે એ વગેરે એમના પક્ષના લોકોના જે વિચારો મારે માટે પ્રવર્તે છે, તે મને ધ્યાનમાં સ્મૃત છે; પણ વિસ્મૃત કરવા એ જ શ્રેયસ્કર છે. તમે નિર્ભય રહેજો. મારે માટે કોઈ કંઈ કહે તે સાંભળી મૌન રહેજો; તેઓને માટે કંઈ શોક-હર્ષ કરશો નહીં. જે પુરુષ પર તમારો પ્રશસ્ત રાગ છે, તેના ઈષ્ટદેવ પરમાત્મા જિન, મહાયોગીન્દ્ર પાર્શ્વનાથાદિકનું સ્મરણ રાખજો અને જેમ બને તેમ નિર્મોહી થઈ મુ તદશાને ઈચ્છજો. જીવિતવ્ય કે જીવનપૂર્ણતા સંબંધી કંઈ સંકલ્પ-વિકલ્પ કરશો નહીં. ઉપયોગ શુદ્ધ કરવા આ જગતના સંકલ્પ-વિકલ્પને ભૂલી જજો; પાર્શ્વનાથાદિક યોગીશ્વરની દશાની સ્મૃતિ કરજો; અને તે જ અભિલાષા રાખ્યા રહેજો, એ જ તમને પુનઃ પુનઃ આશીર્વાદપૂર્વક મારી શિક્ષા છે. આ અલ્પજ્ઞ આત્મા પણ તે પદનો અભિલાષી અને તે પુરુષનાં ચરણકમળમાં તલ્લીન થયેલો દીન શિષ્ય છે.

તમને તેવી શ્રદ્ધાની જ શિક્ષા દે છે. વીરસ્વામીનું બોધેલું દ્રવ્ય,

ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી સર્વ સ્વરૂપ યથાતથ્ય છે, એ ભૂલશો નહીં. તેની શિક્ષાની કોઈ પણ પ્રકારે વિરાધના થઈ હોય, તે માટે પશ્ચાત્તાપ કરજો. આ કાળની અપેક્ષાએ મન, વચન, કાયા આત્મભાવે તેના ખોળામાં અર્પણ કરો, એ જ મોક્ષનો માર્ગ છે. જગતના સઘળા દર્શનની – મતની શ્રદ્ધાને ભૂલી જજો; જૈન સંબંધી સર્વ ખ્યાલ ભૂલી જજો; માત્ર તે સત્પુરુષોના અદ્ભુત, યોગસ્ફુરિત ચરિત્રમાં જ ઉપયોગને પ્રેરશો.

આ તમારા માનેલા 'મુરબ્બી' માટે કોઈ પણ પ્રકારે હર્ષ-શોક કરશો નહીં; તેની ઇચ્છા માત્ર સંકલ્પ-વિકલ્પથી રહિત થવાની જ છે; તેને અને આ વિચિત્ર જગતને કંઈ લાગતુંવળગતું કે લેવાદેવા નથી. એટલે તેમાંથી તેને માટે ગમે તે વિચારો બંધાય કે બોલાય તે ભણી હવે જવા ઇચ્છા નથી. જગતમાંથી જે પરમાણુ પૂર્વકાળે ભેળાં કર્યાં છે તે હળવે હળવે તેને આપી દઈ ણમુ ત થવું, એ જ તેની સદા સઉપયોગી, વહાલી, શ્રેષ્ઠ અને પરમ જિજ્ઞાસા છે; બાકી તેને કંઈ આવડતું નથી; તે બીજાં કંઈ ઇચ્છતો નથી; પૂર્વકર્મના આધારે તેનું સઘળું વિચરવું છે; એમ સમજી પરમ સંતોષ રાખજો; આ વાત ગુપ્ત રાખજો. કેમ આપણે માનીએ છીએ, અથવા કેમ વર્તીએ છીએ તે જગતને દેખાડવાની જરૂર નથી; પણ આત્માને આટલું જ પૂછવાની જરૂર છે, કે જો મુક્તિ તને ઇચ્છે છે તો સંકલ્પ-વિકલ્પ, રાગ-દ્વેષને મૂક અને તે મૂકવામાં તને કંઈ બાધા હોય તો તે કહે. તે તેની મેળે માની જશે અને તે તેની મેળે મૂકી દેશે.

જ્યાં ત્યાંથી રાગ-દ્વેષ રહિત થવું એ જ મારો ધર્મ છે;

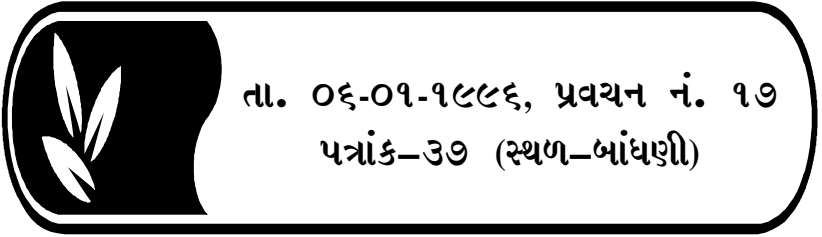
અને તે તમને અત્યારે બોધી જઈ છે. પરસ્પર મળીશું ત્યારે

હવે તમને કંઈ પણ આત્મત્વ સાધના બતાવાશો તો બતાવીશ. બાકી ધર્મ મેં ઉપર કહ્યો તે જ છે અને તે જ ઉપયોગ રાખજો. ઉપયોગ એ જ સાધના છે. વિશેષ સાધના તે માત્ર સત્પુરુષનાં ચરણકમળ છે; તે પણ કહી જઉં છું.

આત્મભાવમાં સઘળું રાખજો; ધર્મધ્યાનમાં ઉપયોગ રાખજો; જગતના કોઈ પણ પદાર્થ, સગાં, કુટુંબી, મિત્રનો કંઈ હર્ષ-શોક કરવો યોગ્ય જ નથી. પરમશાંતિપદને ઇચ્છીએ એ જ આપણો સર્વસમ્મત ધર્મ છે અને એ જ ઇચ્છામાં ને ઇચ્છામાં તે મળી જશે, માટે નિશ્ચિંત રહો. હું કોઈ ગચ્છમાં નથી; પણ આત્મામાં છું; એ ભૂલશો નહીં.

દેહ જેનો ધર્મોપયોગ માટે છે, તે દેહ રાખવા જે પ્રયત્ન કરે છે, તે પણ ધર્મને માટે જ છે.

વિ. રાયચંદ્ર



તા. ૦૬-૦૧-૧૯૯૬, પ્રવચન નં. ૧૭
પત્રાંક-૩૭ (સ્થળ-બાંધણી)

‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ વચનામૃત, પત્ર-૩૭મો. ૩૭મો પત્ર છે એ ‘જૂઠાભાઈ’ને લખેલો પત્ર છે. ‘કૃપાળુદેવ’ની ૨૧ વરસની ઉંમરમાં કદાચ સૌથી પહેલા અને વિશેષ પાત્ર ‘જૂઠાભાઈ’ પરિચયમાં આવેલા. નામ ‘જૂઠાભાઈ’ હતું. એ દેહ તો આત્માને જૂઠો છે, એટલે એ તો દેહનું નામ હતું. એમ કરીને આત્મા તરીકે એમને ‘સત્યામિલાષી’ અથવા સત્યપરાયણ કહેતા. એટલે જૂઠાની વિરુદ્ધ. સાચું અને જૂઠું વિરુદ્ધ છે ને ? એટલે એમનું નામ એમણે બદલ્યું હતું. ‘સત્યામિલાષી’ કહેતા હતા અને પત્રમાં પણ એમ જ લખતા હતા.

‘પ્રિય ભાઈ સત્યામિલાષી ઉજમસી,’ ‘જૂઠાભાઈ’ નહોતા લખતા. ‘જૂઠાભાઈ ઉજમસી’ અને ‘જેસંગભાઈ ઉજમસી’ બે ભાઈઓ હતા. (એમની) ‘અમદાવાદ’માં મિલો છે, ‘કલોલ’માં મિલો છે, ‘ભાવનગર’માં પણ એમની એક મિલ હતી. ‘જહાંગીર વકીલ’મિલ (એ) એ લોકોની મિલ હતી. ‘જેસિંગભાઈ’ના દીકરા ‘મંગળદાસ,’ ‘મંગળદાસ જેસિંગભાઈ’ એ તો બધા જાણે. ‘મંગળદાસ’ના દીકરા ‘શાંતિલાલ



મંગળદાસ'. 'શાંતિલાલ' શેઠ તો 'ગુરુદેવ' પાસે આવતા હતા. એ ગુજરી ગયા અને અત્યારે એમના દીકરા 'મહેન્દ્રભાઈ' છે, 'મહેન્દ્રભાઈ શાંતિલાલ'.

એ 'કૃપાળુદેવ'ના પરિચયમાં બહુ શરૂઆતમાં આવેલા. 'જૂઠાભાઈ' છે એ તો ઘણા - બહુ સુપાત્ર જીવ હતા. 'પ્રિય ભાઈ સત્યાભિલાષી ઉજમસી, રાજનગર.' 'રાજનગર' એ 'અમદાવાદ'નું પરું છે. આજે પણ એનું (નામ) 'રાજનગર' (છે). 'અમદાવાદ'માં પરું છે.

'તમારું હસ્તલિખિત શુભપત્ર મને કાલે સાયંકાલે મલ્યું. તમારી તત્ત્વજિજ્ઞાસા માટે વિશેષ સંતોષ થયો.' બહુ નાની ઉંમરમાં એ 'જૂઠાભાઈ' કાળ કરી ગયા. નાની ઉંમરમાં સ્વર્ગવાસ પામેલા. આ પત્રમાં 'કૃપાળુદેવ' મથાળામાં 'પાર્શ્વનાથ પરમાત્મા'ને નમસ્કાર કર્યા છે. 'કૃપાળુદેવ' બહુ વિચક્ષણ પુરુષ હતા. મથાળા બાંધે, સંબોધન કરે એમાં પણ ગંભીરતા ઘણી હોય.

અહીંયાં 'પાર્શ્વનાથ ભગવાન'ને નમસ્કાર એટલા માટે કર્યા છે કે, 'પાર્શ્વનાથ ભગવાન'ને ઘણાં ઉપસર્ગ આવેલા અને કેટલાક ઉપસર્ગ તો અમુક ભવ સુધી ચાલુ રહેલા. છતાં 'પાર્શ્વનાથ ભગવાન' છે એ પોતાની તપશ્ચર્યામાં, પોતાની સાધનામાં, આરાધનામાં અડગ અને નિશ્ચળ રહ્યા છે. એટલે જેને ઉપસર્ગ આવે એને 'પાર્શ્વનાથ ભગવાન'નો આદર્શ નજર સમક્ષ રાખવો.

'જૂઠાભાઈ'ની તબિયત બહુ નરમ-ગરમ રહેતી હતી. વેદનાથી શરીર ગ્રસિત હતું. એટલે 'પાર્શ્વનાથ ભગવાન'ની યાદ દેવડાવી છે કે, જુઓ ! વેદના તો 'પાર્શ્વનાથ ભગવાન'ને પણ કાંઈ ઓછી નહોતી, પણ તમે એમની આરાધના જુઓ ! તો તમને પણ બળ મળશે. એટલે મથાળામાં 'પાર્શ્વનાથ ભગવાન'ને - પરમાત્માને નમસ્કાર કર્યા છે.

'જગતને રૂડું દેખાડવા અનંતવાર પ્રયત્ન કર્યું; તેથી રૂડું થયું નથી.'

‘રૂંડું’ છે એ કાઠિયાવાડી શબ્દ છે. કાઠિયાવાડી ભાષામાં શબ્દ છે – ‘રૂંડું’. આપણે ગુજરાતમાં રૂંડું (શબ્દ) બોલાય છે ? (શ્રોતા :- સારું બોલાય છે). હા, સારું બોલાય છે. રૂંડું એટલે સારું. આને સારું લગાડો. એને સારું લાગે એમ આપણે કરો. એમ જગતને રાજી રાખવા, જગતને સારું લગાડવા અનંતવાર પ્રયત્ન કર્યું. ભવોભવમાં એ જ પ્રયત્ન કર્યું કે, લોકોને સારું લાગવું જોઈએ. આમ કરશું તો લોકોને સારું લાગશે, આમ કરશું તો લોકોને સારું નહિ લાગે, આપણું સારું નહિ દેખાય, લોકોમાં આપણું સારું નહિ દેખાય. સારું નહિ દેખાય અને સારું લાગે, સારું નહિ દેખાય અને સારું લાગે... એમાં જ અનંતકાળમાં બધી જિંદગીઓ કાઢી. પણ તેથી રૂંડું થયું નહિ.

મુમુક્ષુ :- આપણાં નિમિત્તે કોઈ દુઃખી નહિ થાવું જોઈએ.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- દુઃખીનો સવાલ નથી આ તો સારું લગાડવાની વાત છે. એને સારું લાગવું જોઈએ, પણ તેથી કાંઈ સારું થયું નહિ. સારું લગાડવાનો પ્રયત્ન તો અનંતવાર કર્યો પણ એકવાર પણ સારું થયું નહિ.

મુમુક્ષુ :- મુમુક્ષુ સત્પુરુષને સારું દેખાડવા માટે ઢોંગ કરે પણ ખરો !

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ઈ સારું નહિ. ઈ માયા કહેવાય. પણ સામાન્ય રીતે જીવ છે એ જગતના જીવોને રૂંડું દેખાડવાનો પ્રયત્ન કરે છે છતાં દુનિયા દોરંગી છે. શું કહેવાય છે ? દુનિયા દોરંગી ! દોરંગી એટલે શું ? બન્ને બાજુ ઢોલકી બજાવે. જેનું સારું બોલે એનું વાંકું પણ બોલે. સારું બોલે કે, ફલાણાં ભાઈનું આમ સારું, ઉદાર (છે), આમ તેમ... પાછું હળવેક દઈને કહી દેવે કે, આમ પણ છે. આમ પણ છે અને આમ પણ છે. એટલે લોકોને પહોંચાય એવું નથી.

‘તેથી રૂંડું થયું નથી.’ રૂંડું થયું નહિ એટલે જીવનું રૂંડું થયું નહિ,

હોં ! જગતનું રૂડું થયું નહિ, એમ નહિ. જગતને રૂડું દેખાડવા પ્રયત્ન કર્યા એમાં આ આત્માને રૂડું ન થયું - આ આત્માનું કલ્યાણ ન થયું, આ આત્માનું સારું ન થયું, ભલું ન થયું. કેમ ભલું ન થયું ?

‘કેમકે પરિભ્રમણ અને પરિભ્રમણના હેતુઓ હજુ પ્રત્યક્ષ રહ્યા છે.’

જુઓ ! આ પરિભ્રમણની પાયાની વાત લીધી છે. હજી પરિભ્રમણ અને પરિભ્રમણના કારણો તો ભા છે. એમાં આત્માને ભલું શું થયું ? ભલું દેખાડવા દાન દીધા, મકાનો ઉપર બોર્ડમાં નામ લખાવ્યા, તપ્તીઓમાં નામ લખાવ્યા. જુઓ ! ફલાણાંએ આટલા આટલા દાન દીધા ! પણ પરિભ્રમણનું કારણ એ માન સેવ્યું એ તો ભું રહ્યું. એથી આત્માનું તો જરાય કલ્યાણ થયું નથી.

‘એક ભવ જો આત્માનું રૂડું થાય તેમ વ્યતીત કરવામાં જશે, તો અનંત ભવનું સાટું વળી રહેશે,...’ એક ભવમાં આત્મકલ્યાણ માટેનો Sincere પ્રયત્ન કરે. કેવો ? ગંભીર ! જરાય હળવું લઈને નહિ. આત્મકલ્યાણ કરવું એ મુમુક્ષુનું મુમુક્ષુની ભૂમિકાનું કામ છે પણ એ જગતનું સર્વોત્કૃષ્ટ કાર્ય છે ! એ કામ મુમુક્ષુનું છે માટે હલકું કામ છે એમ નથી.

બીજી રીતે વિચારીએ તો મુમુક્ષુ એટલે કોણ ? મુમુક્ષુ એટલે તે જીવ છે કે, જે જીવ હવે જગતનું સર્વોત્કૃષ્ટ પદ લેવા નીકળી પડ્યો છે ! ત્રણલોકનો નાથ થવાની એની અભિલાષા છે ! મોક્ષાભિલાષ ! માત્ર મોક્ષાભિલાષી છે. એથી યું જગતમાં કોઈ કાર્ય નથી. એ સર્વોત્કૃષ્ટ કાર્ય કરવા નીકળેલો જીવ, એનું શરૂઆતમાં નામ ‘મુમુક્ષુ’ પડે છે પછી એને જ્ઞાનદશા પ્રાપ્ત થતાં, અનુભવદશા પ્રાપ્ત થતાં ‘જ્ઞાની મહાત્મા’ કહે છે, ‘પરમાત્મા’ કહે છે પછી મુનિદશા છે. પણ પહેલું તો ચામાં યું સર્વોત્કૃષ્ટ કામ કરવાનું બીડું ઝડપ્યું છે. બીડું ઝડપ્યું છે સમજાય છે ? જે પ્રતિજ્ઞા લ્યે છે ને ? પ્રતિજ્ઞામાં પણ કેવા પ્રકારની ? કે, જે Challenge મારીને પ્રતિજ્ઞા

કરે છે. હું Challenge લગાવું છું કે હું આ કામ કરીને જંપીશ. એને અમારે ગુજરાતીમાં કહે છે કે, એણે બીડું ઝડપ્યું છે. બીડું ઝડપ્યું છે એટલે શું છે ? કે, કરેંગે યા મરેંગે.

મુમુક્ષુ :- હિન્દીમાં 'બીડા ઉઠાયા' કહે છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- બીડા ઉઠાયા, આવે છે ને ? નથી આવતું ? બીડા ઉઠાયા. એમ મુમુક્ષુએ બીડું ઝડપ્યું છે - મોક્ષ લઈને જંપીશ. મોક્ષ લીધા વિના હવે હું જંપીશ નહિ. ગમે એ આડા આવશે, મારા કામમાં કોઈ આડા આવશે (એને) ફેંકી દઈશ. કીક લગાવી દઈશ. એવી લાત મારીશ કે ફરીને કોઈ આડું આવે નહિ. એટલા શૌર્યથી

પડે છે. રોતો રોતો જાય ઈ કામ ન કરી આવે. ગુજરાતીમાં એમ કહે છે કે, રોતો રોતો જાય ઈ મૂવાની ખબર લાવે. અહીંથી જ રોતો રોતો ગયો હતો. હું ત્યાં ગયો ત્યારે તો મરી ગયા હતા. ઈ સારા ખબર લઈને આવે જ નહિ. રોતો રોતો જાય એ મરતાની ખબર લાવે. આ તો જોરથી પડે.

મુમુક્ષુ :- જેને જ્ઞાનીઓ આદર આપે છે એ મુમુક્ષુનું પદ નીચું કેમ ગણાય ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- જરાય નહિ ને. ત્રણલોકનો નાથ પરમાત્મા છે એ એને તિલક કરે છે કે, તું અમારી નાતમાં ભળવાનો છો ! આગળ જતાં અમારી પડખે બેસીશ ! સમવસરણમાં શું થાય છે કે, જે સાધકો મુનિદશામાં હોય છે એ કેવળજ્ઞાનના પુરુષાર્થમાં લાગેલા હોય છે અને જેવું કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય એટલે સમવસરણમાં પાંચસો ધનુષ ઉપર ગંધકૂટી ઉપર ભગવાન બિરાજતા હોય એની બાજુમાં એની સીટ થઈ જાય. સીધા પાંચસો ધનુષ એ આકાશમાં જાય. નીચે સભામાં - ધર્મસભામાં બેઠાં હોય ત્યાંથી સીધું એનું આસન છે, આખા શરીરનું પુદ્ગલ પાંચસો ધનુષ એ જાય. નીચે કમળની રચના થઈ જાય અને અંતરીક્ષમાં - આકાશમાં બિરાજમાન થાય.

વગર આધારે પાંચસો ધનુષ યે ધ્યાનસ્થ અવસ્થામાં બિરાજમાન થઈ જાય, પરમઔદારિક શરીર થઈ જાય. આ શરીર છે એના પરમાણુ ફરી જાય. એકદમ Transparent ! પરમઔદારિક શરીર છે. કાય જેવું ! પછી રંગ ગમે એવો હોય. રંગ અનેક પ્રકારના હોય છે. લાલ, લીલો, પીળો, કાળો.

પ્રશ્ન :- કેવળી સભામાં બિરાજે છે એટલે ત્યાં આવું શરીર ન હોય ?

સમાધાન :- ના, કેવળજ્ઞાની થાય એટલે શરીરના પરમાણુઓ ઔદારિકમાંથી પરમઔદારિક થઈ જાય. આરપાર દેખાય એવું ! કાય જેવું શરીર થઈ જાય.

(અહીંયાં) શું કહે છે ? 'જગતને રૂડું દેખાડવા અનંતવાર પ્રયત્ન કર્યું; તેથી રૂડું થયું નથી. કેમકે પરિભ્રમણ અને પરિભ્રમણના હેતુઓ હજુ પ્રત્યક્ષ રહ્યા છે. એક ભવ જો આત્માનું રૂડું થાય તેમ વ્યતીત કરવામાં જશે,...' એક ભવ ક્યો ? આ વર્તમાન ભવ. વર્તમાન ભવ જો આત્માનું કલ્યાણ કરવામાં જશે... ઈ Special ખર્ચવાનો છે. આ ભવ ખર્ચો કરવા માટે છે - આત્માના કલ્યાણનો ખર્ચો (કરવાનો માટે છે). એક જ ભવ, બીજું પછી કંઈ વધારે કહેવાની જરૂર નથી. પછી અનંત કાળનું કલ્યાણ થઈ જશે. ભવ તો અનંતા મળવાના છે. અનંતા મળ્યા, અનંતા મળશે. એક ભવ આત્મકલ્યાણ કરવામાં સમય અને શિત ખર્ચ ને !

મુમુક્ષુ :- એક ભવમાં પણ હવે બાકી રહેલી જિંદગી.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, બાકી રહેલી. બાકી તો ગઈ ઈ ગઈ. આથી સહેલો માર્ગ ક્યો હોઈ શકે ? સંતોએ માર્ગને સરળ કરી દીધો છે. 'અનુભવ પ્રકાશ'માં લીધું ને ?

મુમુક્ષુ :- અનંતમાંથી એક જ ભવ આપવાનો છે. શિત ઓછી લગાડવાની છે અને મળે છે ઘણું બધું.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, પાર વિનાનું ! પાર વિનાનું મળે. હદ વગરનું - બેહદ (મળે) !

‘એક ભવ જો આત્માનું રૂડું થાય તેમ વ્યતીત કરવામાં જશે, તો અનંત ભવનું સાટું વળી રહેશે,...’ ભૂતકાળના અનંત ભવમાં જે કાંઈ ગડબડ કરી છે, કર્મ બાંધ્યા છે એ બધા ધોવાણ થઈ જશે. ‘એમ હું લઘુત્વભાવે સમજ્યો છું;...’ જુઓ ! કેવી શૈલી છે ! હું તો નમ્રપણે આ વાત સમજ્યો છું. આ વાત કહેવામાં મારો કોઈ અહંકાર નથી એમ કહેવું છે. નહિતર કહેનારને કહેતાં કહેતાં અહંકાર ચડી જાય ! ઉપાધિ કાંઈ ઓછી નથી.

મુમુક્ષુ :- ફસાઈ જવાના રસ્તા અનેક છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ફસાઈ જવાના હજાર રસ્તા છે, હજાર ઠેકાણાં છે. કહેતા કહેતાં માન ચડી જાય. શાસ્ત્ર વાંચે, બુદ્ધિનો ઉઘાડ હોય એટલે અધ્યાત્મની ચી વાત ઉપર ધ્યાન જાય (અને એમ કહે કે), જુઓ ! પૂર્વના આચાર્યોએ આવી બહુ ચી વાત કરી છે ! પછી ઈ વાત કરે ત્યારે આચાર્યદેવનું નામ ન લ્યે કે જ્ઞાનીની વાત હોય તો જ્ઞાનીનું નામ ન લ્યે કે, આ જ્ઞાની મહાપુરુષે આ વાત કરી હતી. જાણે એ પોતે વાત કરતો હોય ને ઈ બધાને દેખાડે ! જુઓ ! હું આવી ચી વાત કરું છું ! લીધી છે કો’કની ઉછીની, માલ કો’કનો છે, દેખાડે પોતાનો કે, જુઓ ! મારી પાસે આ માલ છે !

મુમુક્ષુ :- ઘણીવાર તો ધું થાય છે. વાત ધી કરે અને નામ જ્ઞાનીનું આપે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- એ તો જ્ઞાનીના નામે પોતાના ધા અભિપ્રાયને પોષે છે. આ તો સાચી વાત કરીને પણ માને ચડવા જેવું નથી. આપણા પૂર્વાચાર્યો, આપણા ગુરુઓ, મહાપુરુષોએ, મહાત્માઓએ આ વાત કરી છે. હું તો એમનો આડતિયો થઈને વાત કરું છું. મૂળ તો ત્રણલોકના નાથ જિનેન્દ્ર ભગવાનની વાણી

છે. સંતો એના આડતિયા થઈને જગતને એનો માલ આપે છે કે, જુઓ ! ભગવાન સર્વજ્ઞનો આ માલ છે ! અમે તો વચ્ચે દલાલી લઈએ છીએ – એ વાત કરતાં કરતાં અમારું કલ્યાણ કરતા જઈએ છીએ.

મુમુક્ષુ :- દલાલી લેતા નથી, નિસ્પૃહભાવે વાત કરે છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- એ વાત કરતાં કરતાં પોતાનું કલ્યાણ કરે છે ને ?

‘એમ હું લઘુત્વભાવે સમજ્યો છું; અને તેમ કરવામાં જ મારી પ્રવૃત્તિ છે.’ અને આત્માનું રૂઠું કરવામાં મારી પ્રવૃત્તિ છે. ‘આ મહા બંધનથી રહિત થવામાં...’ સંસારનું બંધન કેવું છે ? મહા બંધન ! ‘આ મહા બંધનથી રહિત થવામાં જે જે સાધન, પદાર્થ શ્રેષ્ઠ લાગે, તે ગ્રહવા...’ તે ગ્રહણ કરવા ‘એ જ માન્યતા છે,...’ એ કરવા માટે જે કરવું પડે ઈ બધું કરવું છે. આટલી સગવડ મળે તો આમ કરવું છે, એમ નહિ. Unconditional – બિનશરતી આત્મકલ્યાણ કરવું છે. કોઈપણ સાધન ગ્રહણ કરવું પડે, કોઈપણ પદાર્થ ગ્રહણ કરવો પડે મારી તૈયારી છે.

મુમુક્ષુ :- શરત રાખે ઈ મુમુક્ષુ કેવી રીતે કહેવાય ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- મુમુક્ષુ તો નથી જ. કેમકે એને તો શું છે કે આમ શરત હોય તો મારે મારું કલ્યાણ કરવું છે, નહિતર મારે કાંઈ પડી નથી – એને ખરેખર તો કરવું નથી.

મુમુક્ષુ :- લઘુત્વભાવે હું સમજ્યો છું અને મારી પ્રવૃત્તિ પણ તેમ છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, હું એમ સમજ્યો છું એ મારી નમ્રતા છે અને હું એનું આચરણ કરું છું, અમલમાં મૂકું છું. હું જે સમજ્યો છું એ હું અમલમાં મૂકું છું.

‘તો પછી તે માટે જગતની અનુકૂળતા-પ્રતિકૂળતા શું જોવી ?’ મૂળ

વાત તો એમને એ લેવી છે ? કેમકે જે પ્રતિકૂળતાઓ આવે છે એટલે જે અણગમતી પરિસ્થિતિ ભી થાય છે, પ્રતિકૂળતા એટલે બીજું શું ? પોતાની કલ્પનાથી વિરુદ્ધ થવું એનું નામ પ્રતિકૂળતા. પ્રતિકૂળતા કલ્પિત છે અને અનુકૂળતા પણ કલ્પિત છે. પરિસ્થિતિ કોઈ અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ છે જ નહિ. પોતે કલ્પના કરી લ્યે છે.

મુમુક્ષુ :- પહેલેથી કાંઈક અપેક્ષા રાખી હોય.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, અમુક ધારી રાખ્યું હોય કે આમ થાય તો ઠીક, આમ હોય તો ઠીક. એમ ન થાય એટલે થઈ રહ્યું. કહે છે કે, ઈ શું જોવું ? હું આત્મકલ્યાણ કરવા નીકળ્યો છું એમાં મારે ઈ શું જોવાનું ? મારે જગતના કોઈ સંયોગો કે કોઈ પદાર્થની અપેક્ષા (જોવી નથી).

પૂર્ણતાના લક્ષે શરૂઆત કોને થાય ? કે, જગતમાંથી જેને કાંઈ જોઈતું નથી. આશા-અપેક્ષાઓ છૂટે ત્યારે. કાંઈક આશા-અપેક્ષા ને સુખબુદ્ધિ રહી જાય ત્યાં સુધી શરૂઆત થાય નહિ. કેમકે એને હજી એ જોઈએ છે તો એની અધિકતા તો અનાદિની ચાલુ છે એ મટે કેવી રીતે ? એની અધિકતા ન મટે તો પોતાના આત્મકલ્યાણની અને સ્વરૂપની અધિકતા આવે કેવી રીતે ?

‘તે ગમે તેમ બોલે...’ એટલે જગતના લોકો ગમે તેમ બોલે. સારું નહિ બોલે કદાચ તારું વાંકું બોલશે. ભલે ને બોલે. ‘તે ગમે તેમ બોલે પણ આત્મા જો બંધનરહિત થતો હોય, (શાંત) સમાધિમય દશા પામતો હોય તો તેમ કરી લેવું.’ લોકોના બોલવા સામું જોવું નહિ. મૂળ તો શું છે કે આબરૂ બાંધવામાંથી નવરો થાતો નથી. મારી અમુક અમુક આબરૂ હોવી જોઈએ. લોકોના Certificate લખાવવામાંથી આત્મકલ્યાણ બાજુ જવાનું તદ્દન છૂટી જાય અને રહી જાય. એ સમાજ પ્રતિબંધ છે, એ લોકદૃષ્ટિ છે, એ લોકસંજ્ઞા છે અને એ કાળકૂટ ઝેર છે. ‘કૃપાળુદેવે’ અને કાળકૂટ ઝેર કીધું છે.

જગત 'ગમે તેમ બોલે પણ આત્મા જો બંધનરહિત થતો હોય, સમાધિમય દશા પામતો હોય તો તેમ કરી લેવું. એટલે કીર્તિ અપકીર્તિથી સર્વ કાળને માટે રહિત થઈ શકાશે.' જો તું આ સંસારથી છૂટતો હોય તો પછી સંસારની કીર્તિ-અપકીર્તિ સાથે તારે ક્યાં લેવાદેવા (છે) ? અત્યારે સિદ્ધાલયમાં અનંત સિદ્ધો બિરાજે છે. નામની ખબર છે ક્યુ નામ હતું છેલ્લે ? કાંઈ ખબર નથી. કોના ગુણગાન ગાય ? નામની પણ ખબર નથી. આ વાત એક પેરેગ્રાફમાં 'કૃપાળુદેવે' બહુ સરસ કરી છે.

પછી 'કૃપાળુદેવ'ની વિરુદ્ધમાં કોઈ વાતો થતી હશે. એ તો દરેક જ્ઞાનીઓની વિરુદ્ધમાં વાતો તો થાય જ. પુણ્યનો ઉદય પૂરો કોઈને ન હોય. કોઈને પુણ્યનો પૂરો ઉદય હોય નહિ, અધૂરો હોય. એટલે જે યશકર્મ છે એ પૂરું ન હોય એટલે યશ અને અપયશ બન્ને સાથે જ હોય. અમુક ભાગ અપયશનો હોય, અમુક ભાગ યશનો હોય. કો'ક વાંકું બોલે ને કો'ક સીધું બોલે, કો'ક વાંકું બોલે ને કો'ક સીધું બોલે.

મુમુક્ષુ :- એમાં જ્ઞાનીને શું ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- કાંઈ લેવા કે દેવા. જ્ઞાનીને કાંઈ લેવાદેવા નથી. આમાં શું થાય છે કે, 'કૃપાળુદેવ'ને કાંઈ નહોતું, પણ 'જૂઠાભાઈ' 'કૃપાળુદેવ'ના અનુરાગી હતા એટલે એને દુઃખ થાતું હતું.

પ્રશ્ન :- આપે અધૂરો એમ કેમ કીધું ?

સમાધાન :- અમસ્તો એ સંયોગ ભો થયો ?

પ્રશ્ન :- એ લોકોના પુણ્ય અધૂરા છે એમ નહિ ?

સમાધાન :- લોકોના પુણ્ય તો અધૂરા જ છે, પણ આ તો જેના વિષે બોલાતું હોય એનો પણ એ ઉદય તો છે જ ને ? એનો એ પ્રકારનો ઉદય તો ખરો ને ? એને અનુલક્ષીને, એનું નામ લઈને એમ કહેવાય કે, આ તો આવા છે ને તેવા છે. એ પ્રકારનો ઉદય

હોય છે. એમને ઉદય સાથે કાંઈ લેવાદેવા નથી. એમનો ઉદય નથી. પણ થાય છે શું કે, એમના અનુરાગી હોય એમને દુઃખ થાય છે.

મુમુક્ષુ :- એ અનુરાગીનો ઉદય છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- એમનો પણ ઉદય એવો. 'જૂઠાભાઈ'ને દુઃખ થાતું હતું.

મુમુક્ષુ :- એ દુઃખ થવું જ જોઈએ.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- સહેજે થાય જ. થવું જ જોઈએ એટલે કાંઈ કરવાનો સવાલ નથી, સહેજે થાય જ તે.

મુમુક્ષુ :- બાપનું નામ દઈને કો'ક ગાળ દે તો નથી લાગતું ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- 'ગુરુદેવે' એક વાત કરી છે કે, ધર્મ અને ધર્માત્મા પ્રત્યે કોઈ વિરુદ્ધતા થાય તો જીવને તલાક આવવી જોઈએ. તલાક એટલે નિષેધ. જોરથી નિષેધ આવે એને તલાક કહે છે. આ મુસલમાનમાં છૂટાછેડા નથી લેતા ? એને તલાક કહે છે. એટલે એની સાથે સંબંધ ન રાખે. જે પોતાના ગુરુનો - જ્ઞાનીનો વિરોધ કરતો હોય તો એ ગમે એવો નજીકનો સગો હોય તો એની સાથે સંબંધ ન રાખે. તલાક આપે એટલે ? જેમકે ઘણી હોય તો બાયડી કહે કે તું મારો ઘણી નહિ, તું ચાલતો થા અહીંથી ! અને બાયડી હોય તો બાયડીને છૂટાછેડા આપી દેવે અને મા-બાપ હોય તો મા-બાપને લાત મારી દેવે, છોકરાઓ હોય તો છોકરાઓને લાત મારી દેવે. એને એમ કહે કે, તલાક આપે.

કોઈક એમ કહે કે, આપણે તો ભાઈ ! મુમુક્ષુ છીએ ને ? આપણે શાંતિ રાખવી. આપણો તો વીતરાગનો માર્ગ છે ને ? એટલે શાંતિનો માર્ગ છે. આપણે શાંતિ (રાખવી). અહીંયાં કોઈ શાંતિ રાખવાની વાત કરે ને ઈ ખોટો છે, જૂઠો છે, મિથ્યાદૃષ્ટિ છે એમ લખ્યું છે. મિથ્યાદૃષ્ટિ છે એમ લખ્યું છે. ઈ શાંતિનો ખોટો આડંબર કરે છે. ત્યાં એની માનું કોઈ નામ લે તો જુઓ ! કે, તારી મા આવી ને

તારી મા આવી. તો ઝાલ્યો રહે ? એને અંદરથી ઝાળ લાગ્યા વગર રહે નહિ. એ ઝાલ્યો રહે નહિ એમ કહેવું છે.

મુમુક્ષુ :- શ્રીગુરુ સાથે એને એટલું મમત્વ થઈ જાય છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- થાય જ, થાય જ. છતાં જ્ઞાની એને ઠારે કે, કાંઈ નહિ, ઈ તો બોલ્યા કરે. આપણે શાંતિ રાખવી. જ્ઞાની એને એમ કહે.

પ્રશ્ન :- તોપણ શાંતિ ન રહેતી હોય તો ?

સમાધાન :- એને રહે જ નહિ. ન રહેતી હોય તો શું, રહે જ નહિ. રહેવાનો સવાલ ક્યાં છે ?

પ્રશ્ન :- જ્ઞાની ઠારે અને પોતે ઠરી જાય ?

સમાધાન :- જ્ઞાની ઠારે ત્યારે ઈ એમ કહે કે, આપ તો ઠારો છો પણ મારું ઠરતું નથી, શું કરવું ? આપ તો મોટા પુરુષ છો એ આપની મહાનતા છે કે આપની કોઈ બૂરાઈ કરે તોપણ આપ શાંતિ રાખવાની વાત કરો છો. આપની મહાનતા છે. હું એટલો મહાન નથી એટલે મારાથી તો ઉકળાટો થઈ જાય છે. થઈ જાય (તો) માફ કરજો. માફી માગી લ્યે. પણ થયા વગર રહે નહિ.

(અહીંયાં) શું કહે છે ? ‘અત્યારે એ વગેરે એમના પક્ષના લોકો...’ એમના પક્ષના એટલે આ જે વિરોધ કરનારા હતા (તેઓ). ‘જે વિચારો મારે માટે પ્રવર્તે છે,...’ મારા માટે જે વિચારો રાખે છે, બોલે છે ‘તે મને ધ્યાનમાં સ્મૃત છે;...’ મારા ખ્યાલ બહાર એ વાત નથી. ‘પણ વિસ્મૃત કરવા એ જ શ્રેયસ્કર છે.’ એ ભૂલી જાવું. પોતે તો એમ જ કહે, તમારે ભૂલી જાવું. વિસ્મરણ કરી જાવ એમ. ‘તમે નિર્ભય રહેજો.’ ગભરાવાની કોઈ જરૂર નથી. કેમકે સંખ્યા એ લોકોની મોટી હોય. જ્ઞાની પાસે તો કો’ક બિચારા પાત્ર હોય ઈ આવે.

મુમુક્ષુ :- બિચારા હોય ઈ નહિ, ભાગ્યશાળી હોય ઈ આવે.

બિચારા કેમ કહો છો ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- કોઈક ભાગ્યશાળી હોય ઈ આવે, પણ ઈ થોડા માણસો આવે. વિરોધ કરનારો સમાજ તો મોટો હોય. કહે છે કે, તમે નિર્ભય રહેજો. એ સંખ્યા ભલે મોટી હોય પણ તમે નિર્ભય રહેજો.

‘મારે માટે કોઈ કંઈ કહે તે સાંભળી મૌન રહેજો;...’ એની સામે ઉકળાટ કરશો નહિ, તમે શાંતિ રાખજો. ઈ તો એમ જ કહે તમે શાંતિ (રાખજો). ‘તેઓને માટે કંઈ શોક-હર્ષ કરશો નહીં.’ એમના પ્રત્યે કંઈ રાગ-દ્વેષ નહિ કરતા. ‘જે પુરુષ પર તમારો પ્રશસ્ત રાગ છે, તેના ઇષ્ટદેવ પરમાત્મા જિન, મહાયોર્ગીંદ્ર પાર્શ્વનાથાદિકનું સ્મરણ રાખજો...’ આ એટલે એમણે ‘પાર્શ્વનાથ ભગવાન’ને નમસ્કાર કર્યા છે કે, મને ઉપસર્ગ છે એમ નહિ, ‘પાર્શ્વનાથ ભગવાન’ને પણ ઉપસર્ગ આવ્યો હતો તો મને ઉપસર્ગ આવ્યો એમાં શું મોટી વાત છે ? એ તો ત્રણલોકના નાથ હતા. જગદ્ગુરુ હતા તોપણ એમને ઉપસર્ગ આવ્યો હતો તો બીજા જ્ઞાનીઓને ઉપસર્ગ આવે એમાં શું મોટી વાત છે ? (એટલે) એનું સ્મરણ રાખજો, એને યાદ કરજો.

ભગવાન માટે કેવા શબ્દો (વાપર્યા છે) ! ‘તેના ઇષ્ટદેવ’ એટલે મારા ઇષ્ટદેવ. ‘પરમાત્મા જિન, મહાયોર્ગીંદ્ર પાર્શ્વનાથાદિક’ એવા જે જે મહાત્માઓ થયા તે. તેનું ‘સ્મરણ રાખજો અને જેમ બને તેમ નિર્મોહી થઈ મુ તદશાને ઇચ્છજો.’ મુ ત થવા માટેની અભિલાષા રાખજો અને જેમ બને તેમ તેનો પુરુષાર્થ – મુ ત થવાનો પુરુષાર્થ કરજો. બાકી જગત તો આમ જ ચાલવાનું. અનાદિથી આમ જ ચાલે છે અને આમ જ ચાલવાનું છે એની સામું જોયે કાંઈ પાર આવે નહિ.

મુમુક્ષુ :- એક સત્પુરુષમાં મોહ હતો એ પણ છોડાવે છે. નિર્મોહી થજો એમ કહે છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- તમે નિર્મોહી થાવ. મારા પ્રત્યે તમને પ્રશસ્ત

રાગ છે, ઠીક છે પણ અંતે તો મુ ત દશાને ઇચ્છો અને મુિ તનો પુરુષાર્થ કરો. અમારી તો એ ઇચ્છા છે.

પ્રશ્ન :- પ્રશસ્ત રાગ થયો ને ?

સમાધાન :- પ્રશસ્ત રાગ છે. એ રાગ છે એ અપ્રશસ્ત સંસારીઓનો રાગ નથી. મહાપુરુષ પ્રત્યેનો રાગ છે એ પ્રશસ્ત રાગ છે. એ દર્શનમોહને ગાળનારો છે અને સુગમપણે દર્શનમોહને ગાળનારો એક માત્ર ઉપાય એ છે. ‘પ્રેમ પ્રતીતિ સુ ઢૂંકડી, ગુરુગમ લેજો રે જોડ જિનેશ્વર, ગાઉં હો રંગ શું...’ આવ્યું કે ન આવ્યું ? ઈ ઢૂંકડી રીત છે એમ કહે છે. બીજી બધી લાંબી લાંબી છે, તમે જ્ઞાનમાર્ગે જાઓ તો લાંબી લાંબી વાત છે. ક્યાં ગોથું ખાઓ કાંઈ ખબર પડે નહિ. લાંબું થઈ જાય. એના કરતાં આ સીધી રીત છે. દર્શનમોહ ગળી જશે એમ કહેવું છે.

મુમુક્ષુ :- સત્પુરુષ પ્રત્યેનો મોહ છે એ મોહ નથી, મોક્ષ છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ઈ તો સાક્ષાત્ મોક્ષસ્વરૂપ જ છે, કીધું નહિ ? ૨૪૯ (પત્રાંકમાં) ન કીધું ? સાક્ષાત્ મૂર્તિમાન મોક્ષ છે ! સત્પુરુષ તો મૂર્તિમાન મોક્ષ છે !

મુમુક્ષુ :- સત્પુરુષ પ્રત્યે જીવને મોહ જ ન આવ્યો.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, મોહ જ ન આવ્યો.

‘જૂઠાભાઈ’ ઉપરનો પત્ર સારો છે. જરા વિસ્તારવાળો છે.

અહીં સુધી રાખીએ.



વિ. સં. ૧૯૪૪

(૧) સહજ સ્વભાવે મુ ત, અત્યંત પ્રત્યક્ષ અનુભવ સ્વરૂપ આત્મા છે, તો પછી જ્ઞાનીપુરુષોએ આત્મા છે, આત્મા નિત્ય છે, બંધ છે, મોક્ષ છે, એ આદિ અનેક પ્રકારનું નિરૂપણ કરવું ઘટતું નહોતું.

(૨) આત્મા જો અગમ અગોચર છે તો પછી કોઈને પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય નથી, અને જો સુગમ સુગોચર છે તો પછી પ્રયત્ન ઘટતું નથી.

મુંબઈ, ૧૯૪૪

વિશાળબુદ્ધિ, મધ્યસ્થતા, સરળતા, અને જિતેન્દ્રિયપણું આટલા ગુણો જે આત્મામાં હોય, તે તત્ત્વ પામવાનું ઉત્તમ પાત્ર છે.

અનંત જન્મમરણ કરી ચૂકેલા આ આત્માની કરુણા તેવા અધિકારીને ઉત્પન્ન થાય છે અને તે જ કર્મમુ ત થવાનો જિજ્ઞાસુ કહી શકાય છે. તે જ પુરુષ યથાર્થ પદાર્થને યથાર્થ સ્વરૂપે સમજી મુ ત થવાના પુરુષાર્થમાં યોજાય છે.

જે આત્મા મુ ત થયા છે તે આત્મા કંઈ સ્વચ્છંદવર્તનાથી મુ ત થયા નથી, પણ આપ્ત પુરુષે બોધેલા માર્ગના પ્રબળ અવલંબનથી મુ ત થયા છે.

અનાદિકાળના મહાશત્રુરૂપ રાગ, દ્વેષ અને મોહના બંધનમાં તે પોતા સંબંધી વિચાર કરી શક્યો નથી. મનુષ્યત્વ, આર્ય દેશ, ઉત્તમ કુળ, શારીરિક સંપત્તિ એ અપેક્ષિત સાધન

છે; અને અંતરંગ સાધન માત્ર મુ ત થવાની સાચી જિજ્ઞાસા એ છે...

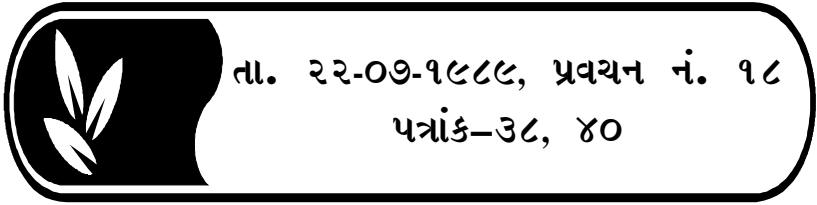
... આ પરથી મારું એમ કહેવું નથી કે કોઈ પણ અત્યારે જૈનદર્શનના આરાધક નથી; છે ખરા, પણ બહુ જ અલ્પ, બહુ જ અલ્પ, અને જે છે તે મુ ત થવા સિવાયની બીજી જિજ્ઞાસા જેને નથી તેવા અને વીતરાગની આજ્ઞામાં જેણે પોતાનો આત્મા સમર્પ્યો છે તેવા પણ તે આંગળીએ ગણી લઈએ તેટલા હશે. બાકી તો દર્શનની દશા જોઈ કરુણા પજે તેવું છે; સ્થિર ચિત્તથી વિચાર કરી જોશો તો આ મારું કહેવું તમને સપ્રમાણ લાગશે...

... બીજા ભાગમાં પ્રથમ હું પણ ગણાયો હતો. મારી જિજ્ઞાસા વીતરાગ દેવની આજ્ઞાના આરાધન ભણી છે. એમ સત્યતાને ખાતર કહી દઈ દર્શાવું છું કે પ્રથમ પક્ષ સત્ય છે, એટલે કે જિન પ્રતિમા અને તેનું પૂજન શાસ્ત્રો ત, પ્રમાણો ત, અનુભવો ત અને અનુભવમાં લેવા યોગ્ય છે. મને તે પદાર્થોનો જે રૂપે બોધ થયો અથવા તે વિષય સંબંધી મને જે અલ્પ શંકા હતી તે નીકળી ગઈ, તે વસ્તુનું કંઈ પણ પ્રતિપાદન થવાથી કોઈ પણ આત્મા તે સંબંધી વિચાર કરી શકશે; અને તે વસ્તુની સિદ્ધિ જણાય તો તે સંબંધી મતભેદ તેને ટળી જાય; તે સુલભબોધિપણાનું કાર્ય થાય એમ ગણી, ટૂંકામાં કેટલાક વિચારો પ્રતિમાસિદ્ધિ માટે દર્શાવું છું.

મારી પ્રતિમામાં શ્રદ્ધા છે, માટે તમે સઘળા કરો એ માટે મારું કહેવું નથી, પણ વીર ભગવાનની આજ્ઞાનું આરાધન તેથી થતું જણાય તો તેમ કરવું. પણ આટલું સ્મૃતિમાં રાખવાનું છે

કે :-

કેટલાંક પ્રમાણો આગમના સિદ્ધ થવા માટે પરંપરા, અનુભવ ઇત્યાદિકની અવશ્ય છે. કુતર્કથી, જો તમે કહેતા હો તો આખા જૈન દર્શનનું પણ ખંડન કરી દર્શાવું; પણ તેમાં કલ્યાણ નથી. સત્ય વસ્તુ જ્યાં પ્રમાણથી, અનુભવથી સિદ્ધ થઈ ત્યાં જિજ્ઞાસુ પુરુષો પોતાની ગમે તેવી હઠ પણ મૂકી દે છે...



તા. ૨૨-૦૭-૧૯૮૯, પ્રવચન નં. ૧૮
પત્રાંક-૩૮, ૪૦

‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ વચનામૃત, પત્રાંક) ૩૮. પાનું-૧૭૦. પહેલું વચન છે.

‘(૧) સહજ સ્વભાવે મુ ત, અત્યંત પ્રત્યક્ષ અનુભવ સ્વરૂપ આત્મા છે, તો પછી જ્ઞાનીપુરુષોએ આત્મા છે, આત્મા નિત્ય છે, બંધ છે, મોક્ષ છે, એ આદિ અનેક પ્રકારનું નિરૂપણ કરવું ઘટતું નહોતું.’ બીજો તર્ક એ ઉઠાવ્યો છે. બન્ને જગ્યાએ તર્ક ઉઠાવ્યો છે.

‘(૨) આત્મા જો અગમ અગોચર છે તો પછી કોઈને પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય નથી, અને જો સુગમ સુગોચર છે તો પછી પ્રયત્ન ઘટતું નથી.’ પહેલેથી ઉઘાડ ઘણો છે, બુદ્ધિ ઘણી છે એટલે તર્ક ઉઠાવ્યો છે.

‘સહજ સ્વભાવે મુ ત, અત્યંત પ્રત્યક્ષ અનુભવ સ્વરૂપ આત્મા છે,...’ આ સીધેસીધી આત્માનુભવની વિધિ છે. આત્મા સ્વભાવથી મુ ત છે, અત્યંત પ્રત્યક્ષ છે, અને અનુભવસ્વરૂપ છે. અનુભૂતિસ્વરૂપ જ છે. પછી જેટલા કોઈ નય વિવક્ષાથી એના જે કોઈ ગુણધર્મોનું, પર્યાયોનું, વિભાવ કે નિર્મળતાનું અથવા મલિનતા કે નિર્મળતાનું, બંધ અથવા મોક્ષ જે કહો એ બધા તો નયવિવક્ષાના વિષયો છે. એનાથી પણ સહજ સ્વભાવે જે મુ ત અત્યંત પ્રત્યક્ષ છે એનો જ



નિર્દેશ કરવો છે. આ સીધી વાત કરી છે.

‘નિરૂપણ કરવું ઘટતું નહોતું.’ એમ. એટલે કે એની કોઈ જરૂર (નહોતી). સીધું જ પકડાય તો આ નિરૂપણનો પ્રશ્ન નથી. જેને સીધો ગ્રહણ થતો નથી એને Via via આવવું પડે છે તો એને નયવિવક્ષાથી સમજાવવા પડે. જેમકે ‘સોગાનીજી’ને કોઈએ પ્રશ્ન કર્યો છે કે, ધ્યાનમાં બેસતી વખતે સોહમ્ કે એવો કાંઈ પણ વિકલ્પ કેમ કરવામાં આવે છે ? એમણે ઉત્તર આપ્યો છે કે, અપરિણામીનું સીધું ગ્રહણ થતું નથી તો પરિણામ ઉપરથી એને અપરિણામી ઉપર લઈ જવાનું થાય છે. સીધું જ અપરિણામીનું ગ્રહણ કરી શકે એવી પુરુષાર્થની ઉગ્રતા હોય તો તો કાંઈ પ્રશ્ન નથી પણ કોઈપણ પર્યાયના ધર્મના ગુણભેદના વિકલ્પપૂર્વક એના પડખાંથી, વિકલ્પપૂર્વક એટલે એને પડખેથી ત્યાં જવાનું થાય છે એ પુરુષાર્થની મંદતા સૂચવે છે. પુરુષાર્થ છે એને તીવ્ર-મંદ છે. નથી એને સમજાવવાનો પ્રયત્ન (કરે છે), સીધું સમજતા નથી એને એના પડખેથી સમજાવે છે. સીધું સમજે એને સીધું સમજાવે છે. સીધું ન સમજે એને અનેક પડખેથી સમજાવે છે. એ સમજનારની અપેક્ષાથી વાત છે.

પુરુષાર્થની અપેક્ષાથી જેને મંદ પુરુષાર્થ છે એને કોઈ પડખાંનો, કોઈ નયનો, કોઈ ધર્મનો, કોઈ શક્તિનો, કોઈ ભેદનો વિકલ્પ ઠે છે. ઉગ્ર પુરુષાર્થ છે એ તો સીધું જ ગ્રહણ કરે છે. એમાં એને કોઈ વિકલ્પ કે પડખાંનો પ્રશ્ન નથી.

અશુભમાંથી પલટીને શુભમાં આવવું એ જ્ઞાનદશામાં તો બહુ જ સાધારણ વાત છે. કેમકે એનું અશુભ જ એવું તીવ્ર હોતું નથી. અજ્ઞાનદશામાં જે તીવ્ર રસથી અશુભ પજે છે, (એ) અહીંયાં રસ તો હવે છે નહિ, એટલે એને તો અશુભ મટીને શુભ થવું એ સેકંડનું કામ છે. પછી શુભમાં ટકવું જ એવું કંઈ એને જરૂરી નથી. એટલે ઉગ્ર પુરુષાર્થવાળાને વિશેષ વિકલ્પનો સવાલ નથી. મંદ પુરુષાર્થવાળાને

શુભનો વિકલ્પ લંબાય છે. તીવ્ર પુરુષાર્થવાળાને વિકલ્પ લંબાતો નથી. ક્ષણમાત્રમાં એ તો શુભમાં આવી જાય. ત્યાં પણ ટકે નહિ (એવું) પુરુષાર્થનું જોર કામ કરે. મંદ પુરુષાર્થવાળા ભેદમાં તો આવે છે.

(અહીંયાં કહે છે કે), જ્ઞાનીપુરુષોએ કેમ આવું નિરૂપણ કર્યું ? એવી પણ યોગ્યતાવાળા હોય છે માટે નિરૂપણ કર્યું. પોતાને પુરુષાર્થ પડવાની તૈયારી છે એટલે એને એ નડે છે, ખટકે છે, ભેદવચન ખટકે છે કે, આની શું જરૂર છે ? જ્યારે આ આત્મા સહજસ્વભાવી મુ ત અત્યંત પ્રત્યક્ષ અનુભવસ્વરૂપ છે પછી આ બધી વચ્ચે જરૂર શું છે ? એમ. પોતાને ખટકે છે. એમની ઉગ્રતાની સ્થિતિ અહીંથી વ્ય ત થાય છે. અંદરથી હવે જોર ચાલુ થઈ ગયું.

જેમ મુનિદશામાં આવ્યા પહેલાં ખબર પડી જાય કે, હવે ધ્યાનમાં બેસતાં સપ્તમું જ (ગુણસ્થાન) આવશે તો એ દીક્ષાનો વિકલ્પ એને આવે. ‘પુત્રના લક્ષણ પારણામાંથી’ એમ સમ્યગ્દર્શન પહેલાં ભેદના નિષેધની જે પરિસ્થિતિ ભી થવી જોઈએ એ ચાલુ થઈ ગઈ.

પછી ૪૦મો પત્ર છે. ‘વિશાળબુદ્ધિ, મધ્યસ્થતા, સરળતા અને જિતેન્દ્રિયપણું આટલા ગુણો જે આત્મામાં હોય,...’ જે મુમુક્ષુમાં હોય તે મુમુક્ષુ ‘તત્ત્વ પામવાનું ઉત્તમ પાત્ર છે.’ પાત્રતાનો વિષય લીધો છે. એક એક બોલનું સ્પષ્ટીકરણ કરીએ.

વિશાળબુદ્ધિ એટલે શું ? કે, જે કહેવા ધારે છે એને પકડી શકે છે. વિભાવના સ્થાનમાં પકડાયેલી બુદ્ધિ વિશાળબુદ્ધિ નથી. વિશાળબુદ્ધિવાળો ક્યાંય પકડાયેલો નથી એને વિશાળબુદ્ધિ કહે છે. બંધાયેલો છે ત્યાં સંકુચિત બુદ્ધિ છે. (એ) કેવી રીતે ? કે, જે તે વિષયમાં પકડાયેલો છે ત્યાં જ્ઞાન કુંઠિત થાય છે. કુંઠિત થાય છે એ કુંઠિત જ્ઞાન છે તે સંકુચિત બુદ્ધિ છે. અને વિશાળબુદ્ધિવાળો છે એ ક્યાંય પકડાયેલો નથી.

જેમકે બહુ સાદા શબ્દમાં ‘ગુરુદેવશ્રી’ એમ સમજાવતાં કે, લખેલી

પાટી નહિ હોવી જોઈએ, તું કોરી પાટી થઈ જા. લખેલી પાટી છે એનો અર્થ કે ક્યાંક પકડાયેલો છે. એની બુદ્ધિ પકડાઈ ગઈ છે, ખુલ્લી નથી. જે કાંઈ સત્ય છે એ સત્ય માટે જ્ઞાનમાં, વિચારશક્તિમાં અવકાશ હોવો જોઈએ – એને વિશાળબુદ્ધિ કહે છે. ઉઘાડ ઘણો છે એમ નહિ. એ તો Atom bomb બનાવી શકે. એની વાત નથી.

વિશાળબુદ્ધિનો અર્થ અહીંયાં એ છે કે, સત્યનો સ્વીકાર કરવા માટે જેના જ્ઞાનમાં વિશાળતા છે. તત્ત્વનો સ્વીકાર કરવા માટે, તત્ત્વને સમજવા માટે, પરમતત્ત્વનો સ્વીકાર કરવા માટે જેના જ્ઞાનમાં વિશાળતા છે તેને વિશાળબુદ્ધિ કહીએ. વિશાળમતિ, વિશાળબુદ્ધિ, એમ. એ નથી ત્યાં સંકુચિતતા છે. એવો વિષય છે. કેમકે અહીંયાં તત્ત્વ પામવાનું ઉત્તમ પાત્ર છે એને અનુલક્ષીને આ વિશેષણોનો પ્રયોગ કર્યો છે. તો તત્ત્વ પામવા માટે મતિજ્ઞાનમાં વિશાળતા જોઈએ. એની મતિ એટલી વિશાળ જોઈએ. વિશાળ જોઈએ એનો અર્થ કે કુંઠિત નહિ જોઈએ. પ્રતિપક્ષ લ્યો તો કુંઠિત થઈ ગયેલી મતિ છે. કુંઠિત ક્યાં થાય ? કે, કોઈ એક જગ્યાએ એને તીવ્ર રસ પડે ત્યાં જ્ઞાન બીડાય છે. ત્યાં મતિ કુંઠિત થઈ જાય. એટલે (વિશાળતામાં) ખુલ્લું જ્ઞાન છે.

(મુમુક્ષુજીવ) એવી રીતે જ ભો છે. જિજ્ઞાસામાં ભો છે કે, જ્ઞાની શું કહે છે ? સત્પુરુષ શું કહે છે ? ગુરુ શું કહે છે ? એને ઝીલવા માટે જે ખુલ્લો ભો છે, અવકાશ રાખીને ભો છે. એનું વિશાળ હૃદય છે એમ કહો, એની વિશાળબુદ્ધિ છે એમ કહો, એની ખુલ્લી બુદ્ધિ છે એમ કહો.

મધ્યસ્થતામાં પણ એ જ છે – ખેંચાણ નથી. મધ્યસ્થ છે એટલે પૂર્વગ્રહ નથી. જે વસ્તુ છે એને નિષ્પક્ષપણે વિચારવા માટે જેનો અભિપ્રાય ઘડાયેલો છે કે કોઈપણ વાતને નિષ્પક્ષપણે જોવી છે. સત્યને સત્યની કસોટી ઉપર ચડાવીને નક્કી કરવું છે. એમને એમ ક્યાંય

પક્ષબુદ્ધિથી માનવું નથી, સંપ્રદાયબુદ્ધિથી માનવું નથી. એવી રીતે કે પોતે પહેલાં નક્કી કરી રાખ્યું છે એ પ્રમાણે કહેનારની વાતને પોતાના અભિપ્રાયના ઢાળામાં ઢાળવી છે - એમ નથી.

ઘણાં તો પ્રશ્ન જ એવી રીતે કરે છે કે, પોતે નક્કી કરી રાખ્યું હોય એને Confirm કરાવે. ત્યાં મધ્યસ્થતા ક્યાં રહી ? એ તો પોતાના અભિપ્રાય તરફની પકડ રહી. એમ નહિ. મધ્યસ્થ રહેવું એટલે નિષ્પક્ષ રહેવું, તટસ્થ રહેવું. જે જેમ છે તેમ જોવાનો પ્રયત્ન કરવો. પોતાના પૂર્વે નક્કી કરેલા અભિપ્રાય પ્રમાણે સામે (આવેલી) વાતને ગોઠવવાનો પ્રયત્ન નહિ કરવો.

સત્યને સત્ય જાણે, અસત્યને અસત્ય જાણે. સત્યને સ્થાપે તો અસત્યને ઉથાપે. એ સામેસામું છે. (આને) સ્થાપે તો આને ઉથાપે. આને ઉથાપ્યા વગર આને સ્થાપશે કેવી રીતે ? એ તો સીધી વાત છે. આ સત્ય છે અને આ સત્ય નથી. ઉથાપવાનો અર્થ શું ? કે, આ અસત્ય છે. એમ સીધી વાત છે. અને તો જ આ નક્કી થાય. નહિતર બન્ને સત્ય નક્કી થઈ જાય. આમાં ક્યાં મધ્યસ્થતા રહી ?

(મધ્યસ્થતાના) નામે લોકો છેતરાય છે. મધ્યસ્થતાની ખબર નથી હોતી પણ મીઠો શબ્દ છે એટલે પ્રયોગ કરે છે. (એ) ખોટું છે.

મુમુક્ષુ :- આપણે તો મધ્યસ્થ છીએ. આપણે ક્યાંય કોઈને ખોટું લગાડવું નહિ.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- એ ખરેખર પોતે જગતને રૂઝું દેખાડવાનો પક્ષકાર છે. મધ્યસ્થ નથી પણ જગતની દૃષ્ટિમાં (સારું લગાડવાના પરિણામ દ્વારા) લોકસંજ્ઞાને દૃઢ કરવાવાળો પક્ષપાતી છે અને મધ્યસ્થતાના અંચળા નીચે ચાલે છે, બીજું કાંઈ નથી. માર્ગ એવો જ છે, માર્ગમાં શેહશરમનો પ્રશ્ન હોતો નથી.

‘ગુરુદેવશ્રી’ બહુ મધ્યસ્થ હતા, ઘણા મધ્યસ્થ હતા. એક વ્યક્તિ તમારે સારા શબ્દો વાપર્યા હોય એનો જ અવગુણ જોવે તો કડક નિષેધ

કરતા વાર ન લાગે. ગમે એવા સારા શબ્દનો પ્રયોગ પહેલાં પોતે કર્યા હોય પણ એમ લાગે કે આ ચોખ્ખો અવગુણ છે, નજર સામે આ અવગુણ દેખાય છે, નિષેધવા યોગ્ય છે. ફડા..ક કરીને ભડાકો કરી દ્યે ! વાર ન લાગે, ભડાકો કરતા વાર ન લાગે એમને ! મને કોઈ એમ કહેશે કે, પહેલાં તમે આમ કેમ કીધું હતું ? ઈ વિચાર નહિ કરે. સીધો જ ભડાકો કરશે. મધ્યસ્થતા તો અસાધારણ હતી. પોતે જ અસાધારણ વીર્ય લઈને આવેલા ! એવી રીતે આખો સંપ્રદાય છોડીને નીકળેલા. એવી પરિસ્થિતિમાં કોઈ નીકળી ન શકે. એ પરિસ્થિતિમાં કોઈ નીકળી ન શકે. એવી પરિસ્થિતિમાં એ નીકળ્યા છે ! એ તો વાતો થાય છે કે, 'ગુરુદેવ'નું બહુમાન હતું છતાં છોડી દીધું. પણ એ તો પોતાને બહુમાન મળતું હોય અને છોડવું પડે તો સમજ પડે.

અહીં તો ઘેંટા જેવા માણસો માન આપે તો સત્પુરુષની વિરુદ્ધતા કરી બેસે છે. કહેવાતા ડાહ્યા માણસો જરાક માન મળે તો સત્નો વિરોધ કરી બેસે છે, વિમુખ થઈ જાય છે. એમને તો આખો સમાજ ખમા.. ખમા... કરતો હતો. (છતાં કહી દીધું) કે, નહિ ! આ પાખંડ છે ! એ ગજબની તાકાત છે ! અસાધારણ તાકાત છે !! એ મહાનતા જ એવી છે.

સરળતા - સરળતામાં પણ એ છે કે, પૂર્વ ગ્રહેલું મૂકી દ્યે છે. એ પારમાર્થિક સરળતા છે. કેમકે આ જીવે પૂર્વે તો લટા સંસ્કાર જ ગ્રહણ કરેલા છે. પૂર્વે જો લટા સંસ્કાર ન ગ્રહણ કર્યા હોય તો આ સ્થિતિ હોય નહિ. એટલે પૂર્વગ્રહ વિનાનો કોઈ જીવ નથી. છતાં પણ જે તત્ત્વને પામવાને પાત્ર થાય છે એ જીવની વાત જુદી છે. મારું માનેલું આમ હતું, મારું વિચારેલું આમ હતું. એ વાત નથી. સત્ય છે એને સ્વીકારવું છે અને સત્યને સ્વીકારવામાં કોઈપણ જાતની પોતાની પૂર્વગૃહીત વાતની કે પોતાની આબરૂ-કીર્તિની કોઈ

વાત વચ્ચે લાવવાનો પ્રશ્ન નથી હોતો. એનું નામ સરળતા છે. આમ હોય તો આમ કરું એ પ્રશ્ન સરળતામાં નથી.

ખાસ કરીને સરળતામાં મુખ્ય વાત તો આત્માર્થીને એ રહે છે કે, પોતાના દોષ છે એને નિષ્પક્ષપણે જોવે છે. જ્યાં પોતાનો દોષ હોય ત્યાં પક્ષ ન કરે, તો ગુણદૃષ્ટિ કેળવાય છે, તો સ્વભાવદૃષ્ટિનો અવકાશ છે. સ્વભાવદૃષ્ટિનો અવકાશ એ જ પાત્રતાનું સ્વરૂપ છે. એ જ પાત્રતાનું સ્વરૂપ છે.

માયા તો શું છે કે એ પોતાના દોષને છુપાવે છે. માયા શું કરે છે ? કે, પોતાના દોષને છુપાવે છે. સરળતાવાળો પોતાના દોષને છુપાવતો નથી. એટલે જેને તત્ત્વ પામવું છે એને સરળતા તો બહુ મુખ્ય વાત છે, બહુ મોટી વાત છે.

‘યોગીન્દ્રદેવ’નો (દોહરો છે). ‘જો જિન ભગવાન હૈ વહી મૈં હું, યહી સિદ્ધાંત કા સાર સમજો, ઇસે સમજકર હે યોગીજનો માયાચાર કો છોડો.’ એટલે કે પોતાના સ્વરૂપને ન સ્વીકારવું એ જ આડોડાઈ છે. એમ લીધું છે. હું ફલાણો છું, ઢીકણો છું... પર્યાયની પકડ એ જ પર્યાયબુદ્ધિ, એ જ મિથ્યાબુદ્ધિ તે જ માયાચાર છે. મિથ્યાત્વની પ્રકૃતિ ચાર કષાયમાં માયામાં જાય છે. એ મિથ્યાબુદ્ધિમાં પર્યાયબુદ્ધિ છે. હું જ જિન ભગવાન છું, હું જ સાક્ષાત્ જિનેન્દ્ર છું. ‘ગુરુદેવ’ કહે છે ને કે, અંદરમાં આત્મા પોતે જ જિનચંદ્ર છે. એ જ સ્વીકારો, બીજી માયા છોડી દ્યો. બીજું સ્વીકારવું એ માયા છે. બીજી રીતે પોતાનો સ્વીકાર કરવો તે માયા છે. એકદમ નિશ્ચય પ્રધાનતાથી પરિભાષા છે.

મુમુક્ષુ :- મહિમા આવતો નથી.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- આ જીવ બીજો મહિમા છોડતો નથી ને ! જે સંયોગિક પદાર્થો છે એનો મહિમા એને વિચારબળે કરીને પણ છૂટી તો જવો જોઈએ ને ! એમ. જ્યાં સુધી ખાલી જગ્યા ન થાય

ત્યાં સુધી નવો નિર્ણય આવે કેવી રીતે ? જૂનો નિર્ણય છૂટે અને નવો નિર્ણય આવે. (પણ) જૂનો નિર્ણય છોડ્યા વિના નવો નિર્ણય કેવી રીતે આવે ? એમ. કોઈ માણસ ઉદારતાની વાત કરે પણ પોતે કોથળી ઉપરથી હાથ ઉપાડે નહિ તો શું થાય ? વાતથી કાંઈ થોડું કામ થવાનું છે ? એ તો એનો ભાવ જ મુ ત થવો જોઈએ ને ? પોતે જ્યાં પકડાયેલો છે એ ખોટું છે, જે રીતે પોતાને માને છે એ મિથ્યા માન્યતા છે - (એ) પકડ છૂટવી જોઈએ, ઢીલી થઈ જવી જોઈએ.

મહિમા તો ભાવભાસન વગર આવે કેવી રીતે ? ભાવ ભાસ્યા વિના મહિમા આવે પણ કેવી રીતે ? ઓળખાણ થાય, ભાવ ભાસે તો જ મહિમા આવે. કેમકે અનંત સુખ છે, જે સુખને હદ નથી એટલું સુખ છે. સુખની અનંતતાને જોવે તો જોનાર ઉપયોગ થંભી જાય એવી ચીજ છે. અનંત સુખનો પિંડ છે. પિંડ છે એમ જોવે તો અંદર થંભી જાય એવી ચીજ છે. ભાવ ભાસ્યા વગર તો બધું અધ્ધરથી જ ચાલતું હોય છે. એમાં તો કાંઈ મહિમા (આવે નહિ). ગમે ઈ કહે નહિ, ભાવ ભાસ્યા વગર મહિમા કેવી રીતે આવે ? સીધી વાત તો એ છે. એટલે આ બધી વાતો ભાવભાસન માટે છે. કોઈપણ રીતે જીવને ભાવ ભાસે.

એક પાત્રતા માટે અનેક પડખાંથી કેમ કહે છે ? વિશાળબુદ્ધિમાં સરળતા સમાય છે, સરળતામાં મધ્યસ્થતા સમાય છે, જિતેન્દ્રિયપણું (એ) બધાં પડખાં પાત્રતાનાં એકસાથે જ હોય છે. પણ કોઈ રીતે ભાવ ભાસે, જે ભાવને કહેવા ધારે છે, વિવક્ષિત ભાવને ભાસનમાં લેવા માટે એના વાયક શબ્દો અનેક કહે છે. એનું કારણ એ છે.

જિતેન્દ્રિયપણું એટલે વર્તમાન પંચેન્દ્રિયના ઉદયમાં આવતા પદાર્થોમાં નીરસતા રહેવી. નીરસતા થવી એને જિતેન્દ્રિયપણું કહે છે. ઉદયની અંદર જે તીવ્ર રસવાળા પરિણામ છે એમાં જ્ઞાન રોકાય

જાય છે, તેમાં જ્ઞાન મૂર્છાઈ જાય છે, તીવ્ર રસે કરીને જ્ઞાન મૂર્છા પામે છે. જ્યાં જ્ઞાન મૂર્છિત થયું હોય એ જ્ઞાન પોતાની જાતને નહિ ઓળખી શકે. એટલે તત્ત્વ પામવા માટે પાત્ર થવું હોય તો નીરસ પરિણામ હોવા જોઈએ, મંદ રસવાળા પરિણામ હોવા જોઈએ તો દર્શનમોહ મંદ થાય (તો) એ ભૂમિકામાં જ્ઞાન નિર્મળ થાય. ૨૧મે વર્ષે આ વ્યાખ્યા કરી છે !

‘અનંત જન્મ-મરણ કરી ચૂકેલા આ આત્માની કરુણા...’ આ આત્મા એટલે પોતાના આત્માની કરુણા ‘તેવા અધિકારીને ઉત્પન્ન થાય છે...’ અધિકારી કહો કે પાત્ર કહો, તેવા સુપાત્રને ઉત્પન્ન થાય છે ‘અને તે જ કર્મમુ ત થવાનો જિજ્ઞાસુ...’ અથવા પાત્ર ‘કહી શકાય છે.’ જિજ્ઞાસુને પાત્ર કહે છે, પાત્રને જિજ્ઞાસુ કહે છે. ‘તે જ પુરુષ યથાર્થ પદાર્થને યથાર્થ સ્વરૂપે સમજી મુ ત થવાના પુરુષાર્થમાં યોજાય છે.’ અહીંથી આખી લાઇન સાંધી.

જે જીવને પાત્રતા ઉત્પન્ન થાય છે એને પોતાના આત્માની કરુણા ઉત્પન્ન થાય છે કે આ આત્મા બહુ દુઃખી થયો. પોતે જ પોતાને દુઃખી કર્યો. પોતે જ પોતાને ઘણો દુઃખી કર્યો એવા પરિણામ પોતે જ કર્યા અને અનંત જન્મ-મરણ કર્યા. હવે દુઃખી નથી થવું. હવે જન્મ-મરણથી મુ ત થઈ જવું છે. અહીંયાં દુઃખની નાની-મોટી અનુકૂળતા-પ્રતિકૂળતાઓ છોડાવવી છે એ વાત નથી. જન્મ-મરણથી મુ ત થવું છે એ વાત છે.

એ પાત્રતામાં જન્મ-મરણથી મુ ત થવાની ભાવના અથવા જિજ્ઞાસા ઉત્પન્ન થાય છે અને એવી તીવ્ર જિજ્ઞાસા ઉત્પન્ન થાય છે કે કોઈપણ ભોગે ભવભ્રમણ ટાળવું જ છે. તે જીવને તે ભૂમિકામાં જ્ઞાનની નિર્મળતા પ્રગટે છે. એટલે તે પુરુષ યથાર્થ પદાર્થને યથાર્થપણે સમજી શકે છે.

આત્મા પોતે જ જિનેશ્વરદેવ છે. ‘જિન સો હી હૈ આત્મા’ એવું

જે પદાર્થનું યથાર્થ સ્વરૂપ, પોતે જ એવો છે એમ સમજવું – એવી જે યથાર્થ સમજ એ ત્યારે આવે છે. એ બહુ સીધી વાત છે કે, એ સિવાયના જે સંસારની ભૂમિકાના પરિણામ છે એમાં તો એ પોતે દીન-હીન તરીકે પકડાયેલો છે. તો દીન-હીનની પણ પકડ રહે અને ત્રણલોકનો નાથ છું એની પણ પકડ રહે એમ કેમ બને ? એકસાથે બે પકડ કેમ રહે ? એક પકડ છૂટે અને બીજી પકડ આવે.

દોષને નિષ્પક્ષપણે જાણવો એક વાત છે (તેની) પકડ રહેવી એ બીજી વાત છે. અહીં તો સ્વરૂપના જ્ઞાનપૂર્વક એ પકડ છૂટી જાય છે અને ત્યારે ખ્યાલ આવે છે કે, એક ઘડતા, ઉત્પન્ન થતા એક અંશની અંદર અપરાધ – દોષ થાય છે, બાકી આખી વસ્તુ છે એ ચૈતન્યદળ છે. એ સાક્ષાત્ સિદ્ધપદસ્વરૂપ જ છે. તો એનું વજન પર્યાય ઉપર પછી આવ્યા વગર રહેતું નથી. જ્યારે જ્ઞાનમાં પોતાનું સિદ્ધપદ પ્રતિભાસે ત્યારે એનું વજન પડે છે. ત્યારે તે પુરુષ મુ ત થવાના પુરુષાર્થમાં યોજાય છે. ત્યારે એ મુ ત સ્વરૂપને જોવે છે અને એવો જ છું એવા પરિણામ એના ચાલુ થાય છે.

‘સોગાનીજી’એ ‘ગુરુદેવ’ના નામે વાત ન કરી ? કે, આપના વચન સાંભળ્યા ત્યારે પરિણામ ‘ભગવાન હું... ભગવાન હું... ભગવાન હું...’નું (રટણ કરવા લાગ્યા). એવો ત્યારે પુરુષાર્થ પડે છે. યથાર્થ પદાર્થને યથાર્થ સ્વરૂપે સમજે છે ત્યારે એના તત્ સંબંધિત પુરુષાર્થનું ઉત્થાન પણ સાથે સાથે જ થાય છે. વેગ આવ્યા વિના રહે નહિ.

જેમકે જેને જે કામમાં બહુ મોટો લાભ હોય એની હોંશ ચડે છે કે નથી ચડતી ? એ કામની હોંશ ચડે છે કે નથી ચડતી ? પછી એ કામ દુનિયાના હજારો માઈલ દૂર હોય તો કહે, ચાલો, જલદી ‘અમેરિકા’ની ટિકિટ બુક કરાવો ! ક્યારે ત્યાં પહોંચાશે ? કેમ થશે ? ફલાણું, ટીકણું... કેટલી હોંશ ચડે છે ? બહુ મોટો લાભ ભાળે તો

કેટલી હોંશ ચડે છે ? દસ-વીસ હજાર માઈલ દૂર હોય તોપણ જાય. જરૂરત છે, મોસમ પડી રહી એક બાજુ. મોસમ હોય તો એની સગવડ કરી લ્યે. એના સંરક્ષણ માટેની બધી વ્યવસ્થા વિચારે. માંડી ન વાળે કાંઈ. તો સિદ્ધપદની હોંશ ન ચડે ? જેને યથાર્થ પદાર્થ યથાર્થપણે સમજાય તો આવો સિદ્ધ હું થવાનો ! એ સ્વરૂપે હોવાથી એવો સિદ્ધ થવા માટે હું પૂરેપૂરો લાયક છું અને મને પૂરેપૂરો અવકાશ છે; એ પોતાનું કાર્ય કરવા માટે એને ઉદ્યમ ઉત્પન્ન ન થાય, એને ઉત્સાહ ઉત્પન્ન ન થાય એમ કેમ બને ? એને ઉત્સાહ આવ્યા વિના રહે જ નહિ. એનો ઉત્સાહ રોકી ન શકાય એવો ઉત્સાહ પડે. મહિમા મડી પડે. લાવવો પડે નહિ, કરવો પડે નહિ. રોકી ન શકાય એવી ચીજ છે, વસ્તુ એવી છે.

આમાં લીધું છે, સમ્યક્ સન્મુખના જે બોલ આવ્યા છે એમાં લીધું છે. 'જે જીવ સમ્યક્ત્વ સન્મુખ થયો છે તેને અંતરમાં પોતાનું સમ્યગ્દર્શનરૂપી કાર્ય કરવાનો ઘણો જ હર્ષ છે.' આ 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'ના સાતમા અધિકારના પ્રવચનો છે (એમાંથી છે). જે જીવ પોતાના સમ્યગ્દર્શનરૂપી કાર્યને કરવા માટે તે તૈયાર થઈ ગયો તેને એ કામ કરવાનો ઘણો હર્ષ છે. ઘણો વેગ ઉત્પન્ન થાય છે. હર્ષ એટલે એમ કહેવું છે (કે) ઉત્સાહ આવે છે, હોંશ ચડે છે. હર્ષ એટલે હોંશ. એટલે તે ઉત્સાહપૂર્વક પ્રયત્ન કરે છે. પરાણે પરાણે પ્રયત્ન કરવો પડે એમ નથી. એને એનો ઉત્સાહ છે. 'પણ પ્રમાદ કરતો નથી.' બીજા કાર્યની અંદર એવી રીતે ન જોડાય જાય, ઉદ્યના કાર્યોમાં એવી રીતે ન જોડાય જાય કે પોતાના કાર્યને વિસ્મરણ કરી લ્યે, પોતાની ફરજનું વિસ્મરણ કરે એવી રીતે ન જોડાય. એવી રીતે જોડાય તો એ પ્રમાદ છે. વાંચે-વિચારે ત્યારે સાંભરે, ઉદ્યમાં પાછો ભૂલે, એમ નહિ. પ્રમાદ કરતો નથી.

'તત્ત્વવિચારનો ઉદ્યમ કરે છે...' અને એ જ ઉદ્યમ કરતાં કરતાં

સારી વાતો આવી છે.

એક બોલ બહુ સરસ (આવ્યો છે). આપણે સ્વાધ્યાયમાં ઘણીવાર આ પુણ્ય ઉપર પ્રશ્ન ચાલે છે ને ? એક સરસ વાત 'ગુરુદેવે' એ લીધી છે કે, સમ્યક્દૃષ્ટિ પુણ્ય બાંધે કે મિથ્યાદૃષ્ટિ પુણ્ય બાંધે અને પુણ્યની લાંબી સ્થિતિ પણ પડી શકે છે પણ કોઈને પુણ્ય ટકતા નથી. મિથ્યાદૃષ્ટિને પુણ્ય ટકતા નથી અને સમ્યક્દૃષ્ટિને પુણ્ય ટકતું નથી. મિથ્યાદૃષ્ટિને પુણ્યની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પંદર કોડાકોડી સાગરની છે. એમ લીધું છે. હવે ત્રસનો કાળ જ બે હજાર સાગરનો છે (માટે) કોઈની સ્થિતિ ટકવાની નથી. બન્નેની સ્થિતિ તૂટી જવાની છે.

મુમુક્ષુ :- બે હજાર સાગર તો વધારેમાં વધારે...

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ઈ Maximum બધાને પૂરા થાય જ નહિ, ઈ તો ઈ પહેલાં પૂરું થઈ જાય. સમકિતીની અંતઃ કોડાકોડી છે, સમ્યક્દૃષ્ટિને અંતઃ કોડાકોડી રહે છે. મિથ્યાદૃષ્ટિને ઉત્કૃષ્ટ પંદર કોડાકોડી રહે છે.

હવે જુઓ ! અંતઃ કોડાકોડી એટલે એક કોડાકોડીની અંદર. સમ્યક્દૃષ્ટિને પુણ્યની લાંબી સ્થિતિ નથી બંધાતી કેમકે રસ નથી અને પેલાને (—મિથ્યાદૃષ્ટિને) તીવ્ર રસ પડે છે તો પંદર કોડાકોડી સાગરની બાંધે છે. મિથ્યાદૃષ્ટિ છે છતાં વધારે સ્થિતિ કેમ બાંધે છે ? લાંબી સ્થિતિ કેમ બાંધે છે ? એટલે મોક્ષમાર્ગમાં પુણ્યની તો કાંઈ કિંમત જ નથી. મિથ્યાદૃષ્ટિ વધારે બાંધે, પંદરગણી વધારે ! સમ્યક્દૃષ્ટિ કરતાં ઓછામાં ઓછી પંદરગણી તો વધારે મૂકો. બેમાંથી એકેય નહિ ભોગવી શકે. સમ્યક્દૃષ્ટિ સાધનાના બળે ખતમ કરશે. મિથ્યાદૃષ્ટિ અશુભના તીવ્ર રસમાં પડીને એને ખતમ કરશે. બાકી કોઈ (પૂરી) ભોગવશે નહિ, બેમાંથી એકેય નહિ ભોગવે, ભલે લાંબી સ્થિતિ પડી હોય.

પુણ્યની કિંમત નથી એનું કારણ છે. આ નંદીશ્વરની આપણે

પૂજા કરીએ છીએ ને ? દેવ ત્યાં જાય છે. અને અહીંયાં છહે-સાતમે ગુણસ્થાને મહાન આચાર્ય હોય, શ્રેણી લેવાની તૈયારીવાળા ! (એ) ન જઈ શકે. અઢી દિવની બહાર મનુષ્ય ન જઈ શકે. એ તો મોટા ગણધરદેવ હોય, ભગવાનના ગણધર હોય પણ નંદીશ્વરમાં ન જઈ શકે. કેમકે ઈ પુણ્ય નથી — એમની પાસે એ પુણ્ય નથી અને પેલો સાધારણ દેવ હોય તો જાય. હજારો, લાખો દેવો ત્યાં જાય છે. એ પુણ્યની શું કિંમત ? નંદીશ્વરમાં જાય એટલે પુણ્યની ઘણી કિંમત એમ કાંઈ છે ? આ માર્ગમાં પુણ્યની કોઈ કિંમત નથી, એમ કહેવું છે.

મુમુક્ષુ :- મિથ્યાદૃષ્ટિ પુણ્યની સ્થિતિ તોડીને નિગોદમાં જશે અને સમ્યક્દૃષ્ટિ મોક્ષમાં જશે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, મોક્ષમાં જશે, સાધનાના બળે મોક્ષમાં જશે. આ નિગોદમાં ચાલ્યો જશે કેમકે ત્રસની સ્થિતિ જ બે હજાર સાગરની છે. (એટલે) નિગોદમાં ચાલ્યો જશે.

પ્રશ્ન :- સમ્યક્દૃષ્ટિ કર્તાપણે બાંધે છે ?

સમાધાન :- નહિ, સહેજે બંધાય જાય છે. કોઈ પર્યાયનું કર્તાપણું સમ્યક્દૃષ્ટિને નથી. અશુભ છોડીને શુભ કરું એ વાત પણ એના અભિપ્રાયમાં નથી. એ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે એટલે જ્ઞાતાભાવે રહેવું એ તો સ્વાભાવિક વાત છે, એમાં કાંઈ કરવા-ફરવાની વાત નથી.

મુમુક્ષુ :- સમ્યક્દૃષ્ટિને તો બંધાય જાય છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, એને કરવાનો પ્રશ્ન નથી. એ તો ખડ ગી જાય છે. વરસાદ પડે ત્યારે અનાજ વાવ્યું હોય તો બાજુમાં ખડ ગી જાય છે, (એને) નીંદામણ કરીને કાઢી નાખવાની વાત છે. ખડને વધારવાની વાત નથી. ખડ વધારે તો વનસ્પતિ નબળી પડી જાય. જો ખડને ન કાઢે તો જે વાવેલી વનસ્પતિ (છે), ધાન વાવ્યું હોય એ નબળું થાય. કેમકે પાણી ઈ પી જાય. જમીનમાં જે

પાણી અને રસકસ છે ઈ ખડ ખાય જાય તો ધાન વાવ્યું હોય ઈ નબળું થાય. ધાન બરાબર પકાવવું હોય તો ખડને કાઢી નાખવું પડે. બાજુમાંથી એને કાઢી નાખવું પડે તો (ધાન) બરાબર થાય.

પ્રશ્ન :- મિથ્યાદૃષ્ટિના બાકીના પુણ્યનું શું થયું ?

સમાધાન :- ઈ તો ખલાસ થઈ ગયું. એ પુણ્ય ક્યાં રહ્યું ? ઈ તો ખલાસ થઈ ગયું પછી તો નિગોદમાં ગયો. પુણ્ય હોય તો નિગોદમાં શેનો જાય ? પુણ્યવંત કોઈ નિગોદમાં જાય નહિ. પુણ્ય ખલાસ થાય પછી જ નિગોદમાં જાય. પછી નિગોદમાંથી આવીને પેલું ભોગવે (એમ નથી). ઈ ક્યાં એણે રાખ્યું છે તો ભોગવે ? ઈ મૂડી તો પહેલાં ખલાસ કરી છે. પુણ્ય બળી ગયા પછી જ એ તો નિગોદમાં જાય. પછી કાંઈ રહ્યું નથી. મકાન સળગી ગયા પછી રહેવા આવે એના જેવી વાત છે. કેવી રીતે આવે ?

મુમુક્ષુ :- સમ્યક્દૃષ્ટિ મોક્ષમાં ગયા તો...

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- એનું મકાન પણ બળી ગયું. એનું આમ બળી ગયું, આનું આમ બળી ગયું. એમ છે.

(ચાલતા વિષયમાં) એક-બે લીટી છોડીને ‘અનાદિકાળના મહાશત્રુરૂપ રાગ, દ્વેષ અને મોહના બંધનમાં તે પોતા સંબંધી વિચાર કરી શક્યો નથી. મનુષ્યત્વ, આર્ય દેશ, ઉત્તમ કુળ,...’ (એટલે) જૈન કુળ વગેરે. ‘શારીરિક સંપત્તિ...’ એટલે કોઈ મહારોગથી ગ્રસિત ન થયો હોય. ‘એ અપેક્ષિત સાધન છે;...’ એ મર્યાદિત સાધન છે. ‘અને અંતરંગ સાધન...’ એટલે ખરું સાધન ‘માત્ર મુ ત થવાની સાચી જિજ્ઞાસા એ છે.’ પાત્રતા ઉપરનો વિષય ચાલે છે ને એટલે (એમ કહ્યું).

જેને પરિપૂર્ણ શુદ્ધ થવું છે એવી જેની ભાવના છે, એવી જેની જિજ્ઞાસા છે એ જ નિશ્ચય સાધન છે, એ જ અંતરંગ સાધન છે. પેલું બધું તો એની પાસે ગૌણ છે. પેલું બધું સહજ છે. અનંતવાર

મળ્યું છે, એકવાર પણ પોતે મુ ત થવાની સાચી જિજ્ઞાસા ઉત્પન્ન કરી નથી.

પછી આ બાજુ ૧૭૩ પાને વર્તમાન જે જૈનદર્શન છે એની પરિસ્થિતિ ઘણી બગડેલી છે (તે સંબંધિત લખે છે). ૧૭૩ પાને બીજો પેરેગ્રાફ. ‘આ પરથી મારું એમ કહેવું નથી કે કોઈ પણ અત્યારે જૈનદર્શનના આરાધક નથી; છે ખરા, પણ બહુ જ અલ્પ, બહુ જ અલ્પ,...’ બે વખત લીધું. ‘પણ બહુ જ અલ્પ, બહુ જ અલ્પ, અને જે છે તે મુ ત થવા સિવાયની બીજી જિજ્ઞાસા જેને નથી તેવા અને વીતરાગની આજ્ઞામાં જેણે પોતાનો આત્મા સમર્પ્યો છે તેવા પણ તે આંગળીએ ગણી લઈએ તેટલા હશે.’ આંગળીએ કેટલા ગણાય ? દસની અંદર. દસ આંગળી છે એટલે આંગળીએ ગણી લેવું. બે-ચાર નીકળે એમ કહેવું છે.

‘બાકી તો દર્શનની દશા જોઈ કરુણા પજે તેવું છે;...’ આ ચાલતી પરિસ્થિતિ ઉપર પોતે પોતાનો એકસો વરસ પહેલાં અભિપ્રાય આપ્યો છે. અત્યારે તો એના ઉપર આડો આંક વળી ગયો છે. સો વરસ પહેલાં લોકો ભદ્રિક હતા. ત્યારે એમ કહે છે કે જૈનદર્શનની સંપ્રદાયની સ્થિતિ જોઈને કરુણા પજે એવું છે. ‘સ્થિર ચિત્તથી વિચાર કરી જોશો તો આ મારું કહેવું તમને સપ્રમાણ લાગશે.’

પછીનો જે વિષય છે એ બે લીટી છોડીને જિનપ્રતિમા ઉપરનો વિષય એમણે લીધો છે. કેમકે પોતે સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયમાં આવેલા. એટલે બે વિવાદ પડી ગયા છે. એક પ્રતિમાજીને માનતો – સ્થાપતો અને એક પ્રતિમાજીને ઉથાપતો. હવે એમ (કહે છે કે) મારે તો પ્રતિમાજીની સિદ્ધિ માટે વાત કરવી છે, એ વિષયની સ્થાપના કરવી છે. બીજા તો કેવળ ઉથાપે છે. ઘણાં ઉથાપે છે એવા ‘બીજા ભાગમાં પ્રથમ હું પણ ગણાયો હતો.’ પોતે સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયમાં આવ્યા હતા.

‘મારી જિજ્ઞાસા વીતરાગ દેવની આજ્ઞાના આરાધન ભણી છે.’ મારે વીતરાગ દેવની આજ્ઞા પાળવી આવી મારી ભાવના છે. જિજ્ઞાસા એટલે મારી ભાવના એવી છે કે વીતરાગ દેવની આજ્ઞામાં રહેવું. ભલે ગમે ઈ સંપ્રદાયમાં જન્મ થયો હોય, પણ વીતરાગ દેવની આજ્ઞામાં રહેવું એવી મારી જિજ્ઞાસા છે, ભાવના છે. ‘એમ સત્યતાને ખાતર કહી દઈ દર્શાવું છું...’ સાચી વાત કહેવા માટે આ વાત છે. ‘દર્શાવું છું,...’ સત્ય ખાતર આ વાત કરું છું ‘કે પ્રથમ પક્ષ સત્ય છે,...’ હું ગણાઉં છું એ પક્ષ સાચો નથી પણ પ્રથમ પક્ષ છે એ સત્ય છે. એટલે પ્રતિમાને માનનારો જે પક્ષ છે એ પક્ષ સાચો છે. જે પ્રતિમાને ઉડાવે છે એ પક્ષ સાચો નથી. બન્ને સાચા છે એમ નથી. આપણે બેમાં મધ્યસ્થ રહેવું, ખંડન-મંડન ન કરવું (એમ નથી કહ્યું).

અત્યારે આપણે એમના આશ્રમોમાં દિગંબર, શ્વેતાંબરની વાત કરીએ છીએ તો કોઈ એમ કહે કે, ભાઈ ! અમે તો બહુ ખંડન-મંડનમાં નથી પડતાં. એ લોકો સીધો એમ જવાબ દઈ દે છે અને પોતાની જાતને મધ્યસ્થ ગણે છે. હવે અહીંયાં ‘શ્રીમદ્જી’ ખંડન-મંડનમાં પડ્યા એમ કહેવાશે ? સત્યતાને ખાતર કહેવું જોઈએ કે આ સત્ય છે અને બીજું અસત્ય છે. એમ કહેવું જ જોઈએ. એનું નામ મધ્યસ્થ છે. એના બદલે એમ કહે કે, નહિ, આ તો ખંડન-મંડનની વાત છે. તો આ એમણે શું કરવા ચર્ચા કરી ?

મુમુક્ષુ :- હું ખોટામાં હતો એમ વાત કરી.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, હું ખોટામાં હતો, હું ખોટામાં ગણાતો હતો. અને જ્યારે પોતે ખોટામાં હતા ત્યારે એ વાત પોતાને તો જાહેર કરવી એ પોતાની ફરજ થઈ પડે છે. સમજ્યા ? નહિતર તો ગડબડ જ થતી જાય. એટલે એ તો એમની ફરજ છે. જાહેરપણે પોતે ખોટા પક્ષમાં હોય ત્યારે જાહેરપણે એ પક્ષ ખોટો હતો એ

ખોટો કહેવાની ફરજ થઈ પડે છે. નહિતર ખોટી રીતે દોરવાય, વાત ગોપવી છે એમ થાય. એમ નહિ થવું જોઈએ. પછી જિનપ્રતિમા સંબંધીની વાત સ્થાપી છે. બહુ સારી રીતે સ્થાપી છે.

વિશેષ લઈશું...



જે મુમુક્ષુજીવને સ્વરૂપ પ્રાપ્તિની ભાવના છે, છતાં સ્વાનુભવ નહિ થવાથી, આયુ વ્યતીત થતું જતું હોવાથી, વ્યાકુળતા થાય (છે), તેણે નીચેના બે પાસા તપાસવા આવશ્યક છે.

૧ : વર્તમાન ઉદયમાં રસ/સુખ વેદાય છે, તેવા અહિતરૂપ ભાવોમાં પરિણમવું થાય છે, તે સ્વરૂપ પ્રાપ્તિની ભાવનાને પ્રતિકૂળ હોવા છતાં, ત્યાં જાગૃતિનો અભાવ કેમ ? ત્યાં તો સહજ દુઃખ લાગતાં, નીરસતા / ઉદાસીનતા થવી ઘટે.

૨ : પોતામાં જ્ઞાન, સુખાદિ અચિંત્ય શિ તનું નિધાન છે, તેમ જાણવામાં હોવા છતાં, અંતરમાં તેની હયાતીનો સ્વીકાર કાં નથી ? અને તેથી અન્ય સુખની વાંચ્છા રહે છે ? આ બંને સ્થળે ડા ઉતરવું જરૂરી છે. તે ઉપરાંત અનુભવ - ચિંતામણી અર્થ ભેદજ્ઞાનના પ્રયોગના પુરુષાર્થપૂર્વક શુભાશુભ પ્રસંગમાં સાવધાની ત્યાગી, 'જ્ઞાનમાત્ર'માં સાવધાનીનો પુરુષાર્થ કર્તવ્ય છે. - પૂજ્ય ભાઈશ્રી (અનુભવ સંજીવની-૭૭૮)

... મારા ભણી મોહદશા નહીં રાખો. હું તો એક અલ્પ શિ તવાળો પામર મનુષ્ય છું. સૃષ્ટિમાં અનેક સત્પુરુષો ગુપ્તરૂપે રહ્યા છે. વિદિતમાં પણ રહ્યા છે. તેમના ગુણને સ્મરો. તેઓનો પવિત્ર સમાગમ કરો અને આત્મિક લાભ વડે મનુષ્યભવને સાર્થક કરો એ મારી નિરંતર પ્રાર્થના છે...

.... 'ધર્મ' એ વસ્તુ બહુ ગુપ્ત રહી છે. તે બાહ્ય સંશોધનથી મળવાની નથી. અપૂર્વ અંતરસંશોધનથી પ્રાપ્ત થાય છે. તે અંતરસંશોધન કોઈક મહાભાગ્ય સદ્ગુરુ અનુગ્રહે પામે છે..

... છેવટની આ વિનયપૂર્વક મારી શિક્ષા ધ્યાનમાં રાખશો કે :-

એક ભવના થોડા સુખ માટે અનંત ભવનું અનંત દુઃખ નહીં વધારવાનો પ્રયત્ન સત્પુરુષો કરે છે. સ્યાત્પદ આ વાત પણ માન્ય છે કે બનનાર છે તે ફરનાર નથી અને ફરનાર છે તે બનનાર નથી. તો પછી ધર્મપ્રયત્નમાં, આત્મિકહિતમાં અન્ય ઉપાધિને આધીન થઈ પ્રમાદ શું ધારણ કરવો ? આમ છે છતાં દેશ, કાળ, પાત્ર, ભાવ જોવાં જોઈએ.

સત્પુરુષોનું યોગબળ જગતનું કલ્યાણ કરો.

લિ. માત્ર

રવજી આત્મજ રાયચંદના પ્રણામ - નીરાગ શ્રેણી

સમુચ્ચયે.

પ્રશ્ન :- વ્યવહારશુદ્ધિ કેમ થઈ શકે ?

ઉત્તર :- વ્યવહારશુદ્ધિની આવશ્યકતા આપના લક્ષમાં હશે; છતાં વિષયની પ્રારંભતા માટે અવશ્ય ગણી દર્શાવવું યોગ્ય છે કે આ લોકમાં સુખનું કારણ અને પરલોકમાં સુખનું કારણ જે સંસારપ્રવૃત્તિથી થાય તેનું નામ વ્યવહારશુદ્ધિ. સુખના સર્વ જિજ્ઞાસુ છે; વ્યવહારશુદ્ધિથી જ્યારે સુખ છે ત્યારે તેની આવશ્યકતા પણ નિઃશંક છે.

૧. જેને ધર્મ સંબંધી કંઈ પણ બોધ થયો છે, અને રળવાની જેને જરૂર નથી, તેણે ઉપાધિ કરી રળવા પ્રયત્ન ન કરવું જોઈએ.

૨. જેને ધર્મ સંબંધી બોધ થયો છે, છતાં સ્થિતિનું દુઃખ હોય તો બનતી ઉપાધિ કરીને રળવા તેણે પ્રયત્ન કરવું જોઈએ.

સર્વસંગ પરિત્યાગી...

૩. ઉપજીવન સુખે ચાલી શકે તેવું છતાં જેનું મન લક્ષ્મીને માટે બહુ ઝાવાં નાખતું હોય તેણે પ્રથમ તેની વૃદ્ધિ કરવાનું કારણ પોતાને પૂછવું. તો ઉત્તરમાં જો પરોપકાર સિવાય કંઈ પણ પ્રતિકૂળ ભાગ આવતો હોય, કિંવા પારિણામિક લાભને હાનિ પહોંચ્યા સિવાય કંઈ પણ આવતું હોય તો મનને સંતોષી લેવું; તેમ છતાં ન વળી શકે તેમ હોય તો અમુક મર્યાદામાં આવવું. તે મર્યાદા સુખનું કારણ થાય તેવી થવી જોઈએ.

૪. પરિણામે આર્તધ્યાન ધ્યાવાની જરૂર પડે, તેમ કરીને બેસવાથી રળવું સારું છે.

૫. જેનું સારી રીતે ઉપજીવન ચાલે છે, તેણે કોઈ પણ પ્રકારના અનાચારથી લક્ષ્મી મેળવવી ન જોઈએ. મનને જેથી

સુખ હોતું નથી તેથી કાયાને કે વચનને ન હોય. અનાચારથી મન સુખી થતું નથી, આ સ્વતઃ અનુભવ થાય તેવું કહેવું છે.

૬. ન ચાલતાં ઉપજીવન માટે કંઈ પણ અલ્પ અનાચાર (અસત્ય અને સહજ માયા) સેવવો પડે તો મહાશોચથી સેવવો, પ્રાયશ્ચિત ધ્યાનમાં રાખવું. સેવવામાં નીચેના દોષ ન આવવા જોઈએ :-

૧. કોઈથી મહા વિશ્વાસઘાત
 ૨. મિત્રથી વિશ્વાસઘાત
 ૩. કોઈની થાપણ ઓળવવી
 ૪. વ્યસનનું સેવવું
 ૫. મિથ્યા આળનું મૂકવું
 ૬. ખોટા લેખ કરવા
 ૭. હિસાબમાં ચૂકવવું
 ૮. જુલમી ભાવ કહેવો
 ૯. નિર્દોષને અલ્પ માયાથી પણ છોતરવો
 ૧૦. ન્યૂનાધિક તોળી આપવું
 ૧૧. એકને બદલે બીજું અથવા મિશ્ર કરીને આપવું
 ૧૨. કર્માદાની ધંધો.
 ૧૩. લાંચ કે અદત્તાદાન
- એ વાટેથી કંઈ રળવું નહીં.
એ જાણે સામાન્ય વ્યવહારશુદ્ધિ ઉપજીવન અર્થે કહી ગયો.

પર

... નિર્ગ્રંથ ભગવાને પ્રણીતેલા પવિત્ર ધર્મ માટે જે જે ઉપમા

આપીએ તે તે ન્યૂન જ છે. આત્મા અનંત કાળ રખડ્યો, તે માત્ર

એના નિરુપમ ધર્મના અભાવે. જેના એક રોમમાં કિંચિત્ પણ અજ્ઞાન, મોહ કે અસમાધિ રહી નથી તે સત્પુરુષનાં વચન અને બોધ માટે કંઈ પણ નહીં કહી શકતાં, તેનાં જ વચનમાં પ્રશસ્ત ભાવે પુનઃ પુનઃ પ્રસન્ન થવું એ પણ આપણું સર્વોત્તમ શ્રેય છે.

શી એની શૈલી ! જ્યાં આત્માને વિકારમય થવાનો અનંતાંશ પણ રહ્યો નથી. શુદ્ધ, સ્ફટિક, ક્ષીણ અને ચંદ્રથી ઉજ્જવળ શુદ્ધ ધ્યાનની શ્રેણીથી પ્રવાહરૂપે નીકળેલાં તે નિર્ગ્રંથનાં પવિત્ર વચનોની મને-તમને ત્રિકાળ શ્રદ્ધા રહો !

એ જ પરમાત્માનાં યોગબળ આગળ પ્રયાચના !

૫૪

... કોઈ પણ ધર્મ સંબંધી મતભેદ રાખવો છોડી દઈ એકાગ્ર ભાવથી સમ્યક્યોગે જે માર્ગ સંશોધન કરવાનો છે, તે એ જ છે. માન્યામાન્ય, ભેદાભેદ કે સત્યાસત્ય માટે વિચાર કરનારા કે બોધ દેનારાને, મોક્ષને માટે જેટલા ભવનો વિલંબ હશે, તેટલા સમયનો (ગૌણતાએ) સંશોધકને તે માર્ગના દ્વાર પર આવી પહોંચેલાને વિલંબ નહીં હશે...

૫૫

.... કોઈ પણ આત્મા ઉદયી કર્મને ભોગવતાં સમત્વશ્રેણીમાં પ્રવેશ કરી અબંધ પરિણામે વર્તશે, તો ખચીત ચેતનશુદ્ધિ પામશે.

આત્મા વિનયી થઈ, સરળ અને લઘુત્વભાવ પામી સદૈવ સત્પુરુષના ચરણકમળ પ્રતિ રહ્યો, તો જે મહાત્માઓને નમસ્કાર કર્યો છે તે મહાત્માઓની જે જાતિની રિદ્ધિ છે, તે જાતિની

રિદ્ધિ સંપ્રાપ્ય કરી શકાય.

અનંતકાળમાં કાં તો સત્પાત્રતા થઈ નથી અને કાં તો સત્પુરુષ (જેમાં સદ્ગુરુત્વ, સત્સંગ અને સત્કથા એ રહ્યાં છે) મળ્યા નથી; નહીં તો નિશ્ચય છે, કે મોક્ષ હથેળીમાં છે, ઇષત્પ્રાગભારા એટલે સિદ્ધ-પૃથ્વી પર ત્યાર પછી છે. એને સર્વ શાસ્ત્ર પણ સંમત છે, (મનન કરશો.) અને આ કથન ત્રિકાળ સિદ્ધ છે...

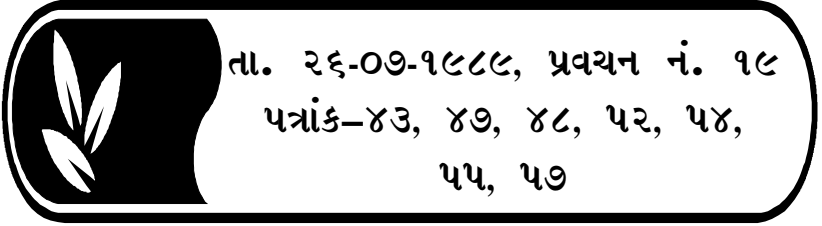
૫૭

મોરબી, ચૈત્ર વદ ૯, ૧૯૪૫

ચિ.,

કર્મગતિ વિચિત્ર છે. નિરંતર મૈત્રી, પ્રમોદ, કરુણા અને ઉપેક્ષા ભાવના રાખશો.

મૈત્રી એટલે સર્વ જગતથી નિર્વેરબુદ્ધિ, પ્રમોદ એટલે કોઈ પણ આત્માના ગુણ જોઈ હર્ષ પામવો, કરુણા એટલે સંસારતાપથી દુઃખી આત્માના દુઃખથી અનુકંપા પામવી, અને ઉપેક્ષા એટલે નિસ્પૃહભાવે જગતના પ્રતિબંધને વિસારી આત્મહિતમાં આવવું. એ ભાવનાઓ કલ્યાણમય અને પાત્રતા આપનારી છે.



‘શ્રીમદ્ રાજયંદ્ર’ વચનામૃત, ચાલીસમો આંક ચાલે છે. પાનું ૧૭૧.

મુમુક્ષુ :- ચાલીસમાં આંકમાં પહેલો બોલ પાત્રતાનો છે એ ફરીવાર લેવા છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ફરીને લેવા છે ? શરૂઆતથી ફરીને લેવા છે ?

આંક ૪૦મો. ૨૧મું વર્ષ છે. ‘વિશાળબુદ્ધિ, મધ્યસ્થતા, સરળતા અને જિતેન્દ્રિયપણું આટલા ગુણો જે આત્મામાં હોય, તે તત્ત્વ પામવાનું ઉત્તમ પાત્ર છે.’ તત્ત્વ પામવું એટલે સ્વાનુભવ – આત્માનુભવ થવો એને તત્ત્વપ્રાપ્તિ કહી છે, અનુભવને જ પ્રાપ્તિ કહે છે. વસ્તુ તો છે પણ એનો અનુભવ નથી ત્યાં સુધી અપ્રાપ્ત કહેવાય છે. અનુભવ થતાં એને પ્રાપ્તિ ગણાય છે.

વિશાળબુદ્ધિનો અર્થ અહીંયાં ઉઘાડ નથી કરવો પણ સંકુચિતતાનો અભાવ (હોય) એને વિશાળતા કહે છે. જેની મતિમાં, જેના જ્ઞાનમાં સંકુચિતતા ન હોય, વિશાળતા હોય એને વિશાળબુદ્ધિ કહે છે. સત્યને



સ્વીકારવા માટેની વિશાળતા. સત્ય સામે આવે છતાં પોતાના પૂર્વગૃહીત અભિપ્રાયને લીધે સત્યને ન સ્વીકાર કરી શકે તો તે એક પ્રકારની સંકુચિતતા છે.

મધ્યસ્થતામાં પણ પક્ષપાતરહિતપણું (હોય છે તે) ત્યાં સુધી કે, પોતાના દોષને પણ અપક્ષપાતપણે જોઈ શકે, બીજાના ગુણ-દોષને પણ અપક્ષપાતપણે જોઈ શકે. જે પોતાના દોષમાં પક્ષપાત ન કરે તે બીજાના ગુણ-દોષના પ્રસંગે તો પક્ષપાત કરે જ નહિ - એનું નામ મધ્યસ્થતા છે. અથવા સત્યનો પક્ષ કરે તેને પણ મધ્યસ્થતા કહેવામાં આવે છે. જે સત્ય હોય એનો પક્ષ કરે તો એ મધ્યસ્થ છે. એને પક્ષપાત ગણવામાં આવતો નથી. ગુણનો પક્ષ કરે, સ્વભાવનો પક્ષ કરે એ બધા મધ્યસ્થતામાં જાય છે.

પ્રશ્ન :- સત્યને સ્થાપે અને અસત્યને ઉથાપે એ શું છે ?

સમાધાન :- તોપણ એ મધ્યસ્થ જ છે, ત્યાં રાગ-દ્વેષ ન લેવા.

સરળતા એટલે પૂર્વે ગ્રહેલા મતાગ્રહ અને કદાગ્રહની પકડ છોડી દેવી, વ્યવહારમાં પણ જતું કરવું એને સરળ પરિણામ કહેવામાં આવે છે. અથવા પોતાનો સ્વાનુભવ કરવા માટે, પોતાના સ્વાનુભવ અર્થે પરિણામ જે પ્રકારે કરવા યોગ્ય તે પ્રકારની સરળતાથી તૈયારી (હોય) એને સરળતા કહે છે.

પ્રશ્ન :- સાચાને સાચું કહેવું અને ખોટાને સાચું કહેવું એનું નામ સરળતા છે ?

સમાધાન :- ખોટાને સાચું કહેવું એ તો અસરળતા જ થઈને ? સરળતા કેવી રીતે થઈ ? એ તો સીધી જ અસરળતા છે કે, છે ખોટું અને કહે સાચું. રૂપિયો ખોટો હોય અને એમ કહે કે આ સાચો રૂપિયો છે લઈ લ્યો, તો સરળતા કહેવાય ?

મુમુક્ષુ :- કોઈને દુઃખ ન લાગે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- કોઈને દુઃખ નહિ લગાડવા પાછળ શું કારણ

છે ?

મુમુક્ષુ :- સરળ પરિણામી થઈ શકાય.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- એવું નથી. કોઈને દુઃખ ન લગાડવું એવું બની જ ન શકે. કેવળ વીતરાગ થઈ જાય, સંપૂર્ણ વીતરાગ થઈ જાય તો કોઈની સાથે વ્યવહાર ન રહે તો કોઈને દુઃખ ન લાગે, પણ જે વ્યવહારમાં ભો છે એ બધાને દુઃખ ન લાગે એવી રીતે રહી જ ન શકે. એ પરિસ્થિતિ અશક્ય અને અસંભવ છે. કોઈને દુઃખ ન પહોંચે એ અભિપ્રાય ખૂબ સારો છે પણ સત્ય વચન કહેતાં જેને સત્યનો અણગમો હોય એને તો દુઃખ થશે જ. એનો ઉપાય શું ? એને અસત્ય પ્રિય છે માટે એની સાથે અસત્ય ચાલુ રાખો એમ ? એને અસત્ય પ્રિય છે માટે એને પ્રિય લાગે એમ બોલવું તો એને દુઃખ ન લાગે, ઈ બરાબર છે કાંઈ ? એની અસત્ય માન્યતાને પુષ્ટ કરવી કેમકે નહિતર એને દુઃખ લાગશે, એને પુષ્ટ કરીએ તો એને સારું લાગશે. સારું લગાડવું એ કોઈ ગુણ નથી, બીજાને સારું લગાડવું એ કોઈ ગુણ નથી.

જગતને રૂડું દેખાડવા અનંતવાર પ્રયત્ન કર્યો છે પણ આત્માનું રૂડું થાય એટલે આત્માનું ભલું થાય એ એક જ લક્ષ હોવો જોઈએ અને આત્માનું ભલું થાય એમ કરતાં કદાચ કોઈને દુઃખ થવાનો સંભવ બને, તો કોઈને દુઃખી કરવા છે (એવો) અભિપ્રાય નથી. જેમકે કોઈ મોક્ષમાર્ગી જીવ છે, મુનિદેશાનો પુરુષાર્થ પોતાને સંભવિત લાગે તો ગ્રહત્યાગ કરે, કુટુંબત્યાગ કરે તો કુટુંબી દુઃખી થાય કેમકે એ તો રાગી જીવો છે. ચક્રવર્તી દીક્ષા લ્યે તો (એના) પુણ્ય છે એટલે કુટુંબીઓને એના પ્રત્યે કેટલી પ્રિયતા હોય છે ! બહારમાં એક જ કુટુંબમાં કોઈ પ્રિય વ્યક્તિ હોય અને કોઈ અપ્રિય વ્યક્તિ હોય એ તો એના પુણ્ય-પાપના ઉદય પ્રમાણે છે. (આ ચક્રવર્તી) તો ઘણું પુણ્ય લઈને આવેલા છે. એને (-કુટુંબીઓને) દુઃખ લગાડવું કે ન

લગાડવું ? એને દુઃખ થશે માટે આપણે મોક્ષમાર્ગમાં આગળ નથી જાવું. એ તો બધા અનેક પ્રકારના ચિત્ર-વિચિત્ર પ્રસંગો છે.

સીધી લાઇન એ છે કે મારું આત્મહિત થાય તે પ્રમાણે મારે પ્રવર્તવું છે. મનથી-વચનથી-કાયાથી કરવું-કરાવવું-અનુમોદવું. એમ પ્રવર્તતાં કદાચ કોઈને દુઃખ થાય ખરું, સંભવિત છે, એવી પરિસ્થિતિ આવે ખરી કે કોઈને દુઃખ પણ થાય, તો મોક્ષમાર્ગી ધર્માત્માનો અભિપ્રાય કોઈને દુઃખ પહોંચાડવાનો નથી. એ એની ક્ષમા યાચે છે કે, મહેરબાની કરીને મને મારે રસ્તે જવા દ્યો, હું હાથ જોડું છું. તમને દુઃખ લાગે તો મને ક્ષમા કરો પણ મને મારે રસ્તે જવા દ્યો. આ સીધી વાત છે. એનું નામ સરળતા છે.

સરળતાથી મોક્ષમાર્ગ પ્રત્યે, આત્માના હિત પ્રત્યે વલણ રાખવું એનું નામ સરળતા છે અને પંચેન્દ્રિયના વિષયમાં આત્મહિતના લક્ષે નીરસ થવું એને અહીંયાં જિતેન્દ્રિયપણું કહે છે.

મુમુક્ષુ :- વ્યવહારમાં જતું કરવું.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- વ્યવહારમાં જતું કરવું એટલે ક્યાંય એવો પ્રસંગ હોય કે જ્યાં પોતાને આર્થિક નુકસાન થતું હોય, એવો કોઈવાર પ્રસંગ બનતો હોય તો જતું કરવું. એમ. અથવા કોઈ વખત પોતાનું માન સચવાતું ન હોય (તોપણ) જતું કરવું. એમ. લોભ અને માન (આ) બે કષાય તીવ્ર ન થવા અર્થે ક્યાંક પોતાને સહન કરવાનો પ્રસંગ હોય તો જતું કરવું. એમ.

પ્રશ્ન :- બીજો કોઈ રસ્તો નથી વ્યવહારમાં જતું કરવાની વાતનો ?

સમાધાન :- સિદ્ધાંતની અંદર કોઈ સિદ્ધાંત તૂટે તો ભલે તૂટે, સામાને ખુશ રાખો ! એ પ્રશ્ન નથી. એમાં જતું કરવાનો પ્રશ્ન નથી. સિદ્ધાંતમાં બાંધછોડ કરવાનો પ્રશ્ન હોઈ શકે નહિ. સત્યને તો વળગી રહેવાની વાત છે. સત્યને છોડી દેવું એનું નામ જતું કરવું એમ વાત

નથી, એ પ્રકાર નથી.

પ્રશ્ન :- જેમકે આપણા પૈસાથી છોકરાઓ દારૂ-માંસ લેતા હોય તો ત્યાં જતું કરવું ?

સમાધાન :- ત્યાં તો એનું અહિત થાય છે. ત્યાં જતું કરવાનો પ્રશ્ન નથી. પણ ભાઈ ભાઈ વચ્ચે (પૈસા) વહેંચતા હોય અને લેશ વધતો હોય તો બાંધછોડ કરવી પડે. એમ. એમ સરળતા રાખવી.

મુમુક્ષુ :- સિદ્ધાંત તૂટતા હોય ત્યાં જતું કરવાની વાત નથી. માતાજીની સામે પ્રતિમાનું પ્રકરણ આવ્યું.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- નહિ, એ પ્રશ્ન નથી. એમાં જતું કરવાનો પ્રશ્ન નથી. સિદ્ધાંતને તો મરણના ભોગે પણ વળગી રહેવાની જ વાત હોવી જોઈએ. મરણના ભોગે પણ !

અહીંયાં તો મુમુક્ષુને યોગ્ય જે વ્યવહાર છે એમાં સરળતા હોવી જોઈએ. ખાસ કરીને માયાચારના પરિણામ છે એ ઘટી જાય છે. જે જીવ માયારહિત એવા સમ્યગ્દર્શનની નજીક જવા ચાહે છે એને માયાચારના પરિણામ છે એ ઘટી જાય છે. એમ.

મુમુક્ષુ :- સ્વભાવના પરિણામમાં આડ નાખવી.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- આડ નાખવી એ માયાચાર છે, સૌથી વિશેષ માયાચાર છે.

‘અનંત જન્મમરણ કરી ચૂકેલા આ આત્માની કરુણા તેવા અધિકારીને ઉત્પન્ન થાય છે...’ કોને ? કે જેને પોતાના આત્માની કરુણા આવી છે એને કર્મમુ ત થવાનો અધિકારી, મોક્ષનો અધિકારી મુમુક્ષુ એમ કહેવાય છે. જિજ્ઞાસુ કહો, મુમુક્ષુ કહો, ભાવનાવંત કહો તે જ પુરુષ – તેને દર્શનમોહ મંદ થાય છે, એને જ્ઞાનની નિર્મળતા થાય છે.

‘તે જ પુરુષ યથાર્થ પદાર્થને...’ એટલે જેવું મૂળ સ્વરૂપ છે તેવું યથાર્થ – યથા અર્થ – મૂળ સ્વરૂપે જેવો આત્મા છે તેવું પરમતત્ત્વ

‘યથાર્થ સ્વરૂપે સમજી...’ યથાર્થ સ્વરૂપે એટલે સ્વસન્મુખ થઈને સમજી, મુ ત થવા માટેનો જે પુરુષાર્થ છે એ પુરુષાર્થમાં તે જીવ જોડાય છે.

તેના માટે અંતરંગ સાધન અથવા મૂળ સાધન માત્ર મુ ત થવાની સાચી જિજ્ઞાસા અને સાચી ભાવના છે. આ મુ ત થવાની જે ભાવના છે અથવા પૂર્ણ શુદ્ધિની જે ભાવના અને જિજ્ઞાસા છે એ બધો જ રસ્તો કરી દે છે. તમામ અવરોધ નાશ પામવાનો, તમામ અવરોધ દૂર થવાનો; કેમકે અવરોધ તો પોતાના જ ભાવમાં છે, તો સમસ્ત પ્રકારનાં અવરોધ દૂર થવાનો કોઈ સહેલામાં સહેલો ઉપાય હોય તો તે મુ ત થવાની ભાવના, મુ ત થવાની જિજ્ઞાસા, પરિપૂર્ણ શુદ્ધિની ભાવના એ સૌથી સહેલામાં સહેલો રસ્તો છે. કોઈ બાહ્ય સાધનની એમાં જરૂર નથી. સમજાય, ઓછું સમજાય, ન સમજાય (તોપણ) ભાવનાવાળાને રસ્તો થઈ જશે.

મુમુક્ષુ :- સાચી જિજ્ઞાસા !

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- સાચી ભાવના, સાચી જિજ્ઞાસા કહો.

મુમુક્ષુ :- માતાજી કહે છે ને...

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- એ તો ત્રણે કાળના જ્ઞાની એક જ વાત કરે છે. સો વરસ પહેલાંના હોય કે બે હજાર વરસ પહેલાંના હોય, એક જ વાત (કરે) છે.

મુમુક્ષુ :- ‘આત્મસિદ્ધિ’માં જિજ્ઞાસુની વ્યાખ્યા આવે છે ને ! ‘કષાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ, ભવે ખેદ અંતર દયા, તે કહિયે જિજ્ઞાસ.’

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ‘ભવે ખેદ અંતર દયા’ ઈ એમણે આ વાત નાખી. અનંત જન્મ-મરણ કરી ચૂકેલા આ આત્માની કરુણા જેને આવે છે. એટલે એને મુ ત થવું છે એવી જિજ્ઞાસા છે ‘તે કહિએ જિજ્ઞાસ’ એ ભાવનાવાળો કહો, તે જિજ્ઞાસાવાળો કહો, તે પાત્રતાવાળો

કહો એને રસ્તો થઈ જશે. અંતર્મુખ થવાનો રસ્તો એને સૂઝશે. એની સૂઝ એને આવી જાશે. જો ભાવના સાચી હશે તો, જિજ્ઞાસા સાચી હશે તો ! જો સાચી જિજ્ઞાસા નહિ હોય તો બીજો કોઈ ઉપાય નથી. આ સિવાય કોઈ બીજો ઉપાય છે ? કે, નહિ. બુદ્ધિ ઘણી હોય તો ? કે, નહિ. બીજું ઘણું હોય તો ? પણ આ નથી એનું શું ? બીજું બધું નકામું જાશે. આ અંતરંગ સાધન – મૂળ સાધન આ છે એમ કહેવું છે. જ્ઞાનીઓએ બહુ અનુભવથી – પોતાના અનુભવથી આ વાત શોધેલી છે.

૧૭૩ (પાને) જિનપ્રતિમાની સ્થાપનાના વિષયમાં પોતાનો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરેલો છે. કેમકે આ વિષયનો વિવાદ સર્વકાળને વિષે ઓછા-વત્તા પ્રમાણમાં ભો થાય છે. પોતે પણ સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયમાં જન્મેલા એટલે એમ કહ્યું કે, ‘બીજા ભાગમાં પ્રથમ હું પણ ગણાયો હતો.’ પ્રથમ એટલે કુળધર્મથી. ‘મારી જિજ્ઞાસા વીતરાગ દેવની આજ્ઞાના આરાધન ભણી છે.’ ભણી એટલે પ્રત્યે. મારી જિજ્ઞાસા એટલે મારી ભાવના વીતરાગ દેવની આજ્ઞાનું આરાધન કરવું, એવી મારી ભાવના (છે). એમની આજ્ઞા પ્રત્યે આજ્ઞાધીન રહેવાની મારી ભાવના છે. ભણી એટલે પ્રત્યે. એ પ્રત્યે છે.

‘એમ સત્યતાને ખાતર કહી દઈ દર્શાવું છું...’ સત્યને ખાતર આ વાતમાં મારા અંતરની ભાવના હું પ્રદર્શિત કરું છું ‘કે પ્રથમ પક્ષ સત્ય છે,...’ પ્રથમ પક્ષ એટલે એકનું એમ કહેવું છે કે પ્રતિમાજીની સ્થાપના કરવી જોઈએ. એ સ્થાપે છે તો બીજો પક્ષ એને ઉથાપે છે. પોતાને કુળધર્મથી ઉથાપવાના કુળમાં આવવાનું બન્યું. જુઓ ! પૂર્વના આરાધક છે (છતાં) આવ્યા છે અન્યમતમાં ! જેણે પ્રતિમાની સ્થાપના ઉથાપી એમાં આવ્યા છે. પણ સત્યનું ગ્રહણ કર્યું છે તો સત્ય ખાતર કહે છે કે, પહેલો પક્ષ સાચો છે, અમારા કુળધર્મનો પક્ષ ખોટો છે, સાચો નથી.

‘પ્રથમ પક્ષ સત્ય છે, એટલે કે જિન પ્રતિમા અને તેનું પૂજન શાસ્ત્રો ત, પ્રમાણો ત, અનુભવો ત...’ છે. ઉ ત એટલે કહેલું છે. શાસ્ત્રમાં કહેલું છે, પ્રમાણથી કહેલું છે, અનુભવથી કહેલું છે ‘અને અનુભવમાં લેવા યોગ્ય છે.’ ખાલી વિચારીને નહિ પણ અનુભવમાં લેવા યોગ્ય છે, અનુભવથી સંમત કરવા જેવું છે કે જિન પ્રતિમાજીની સ્થાપનામાં જીવને લાભ છે કે નહિ, એનો અનુભવ કરીને સંમત કરવા જેવું છે.

‘મને તે પદાર્થોનો જે રૂપે બોધ થયો અથવા તે વિષય સંબંધી મને જે અલ્પ શંકા હતી તે નીકળી ગઈ,...’ કેમકે પોતે પૂર્વકર્મ તો લઈને આવેલા એટલે પહેલી વાત આવે ત્યારે શંકા પડે કે, કહેનારે સાચું કહ્યું હશે કે ક્યાંય ભૂલ્યા હશે ? કેમકે ઉથાપનારે છળ પકડ્યો કે, આમાં આરંભ-સમારંભ થાય છે, આમાં કેટલીક હિંસા થાય છે અને જિનેન્દ્રના માર્ગમાં તો હિંસા નિષિદ્ધ છે, હિંસા ન કરવી જોઈએ, આરંભ-સમારંભ ન કરવો જોઈએ. એટલે થોડી શંકા પડી. કેમકે પોતે એ મતમાં ક્યારે આવ્યા ? કે, એવી કોઈ મતિ લઈને જ આવેલા હોય. એટલે પહેલા તો કહેનાર ઉપર શંકા પડે. એક બહુ સ્વાભાવિક પરિસ્થિતિ હોય છે. પણ એ શંકા નીકળી ગઈ અને પોતાને પદાર્થનો બોધ થયો.

‘તે વસ્તુનું કંઈ પણ પ્રતિપાદન થવાથી કોઈ પણ આત્મા તે સંબંધી વિચાર કરી શકશે;...’ મારી જગ્યાએ બીજા કોઈપણ આત્માને એવી શંકા હોય તો એ વિષયનું યથાર્થ પ્રતિપાદન થવાથી એ વિષયનો યથાર્થ વિચાર કરી શકશે. ‘અને તે વસ્તુની સિદ્ધિ જણાય તો તે સંબંધી મતભેદ તેને ટળી જાય;...’ તે સંબંધીનો મતભેદ તેને ટળી જાય, વિચારભેદ ટળી જાય. ‘તે સુલભબોધિપણાનું કાર્ય થાય એમ ગણી,...’ એટલે કે સહેલાઈથી બોધની પ્રાપ્તિ થાય એવા આશયથી ‘ટૂંકામાં કેટલાક વિચારો પ્રતિમાસિદ્ધિ માટે દર્શાવું છું.’ પ્રતિમા-સ્થાપના કરવી

જોઈએ એના માટે હું મારા વિચારો દર્શાવું છું.

‘મારી પ્રતિમામાં શ્રદ્ધા છે, માટે તમે સઘળા કરો એ માટે મારું કહેવું નથી,...’ હું માનું છું માટે તમે માનો એવો આગ્રહ નથી. ‘પણ વીર ભગવાનની આજ્ઞાનું આરાધન તેથી થતું જણાય તો તેમ કરવું. પણ આટલું સ્મૃતિમાં રાખવાનું છે કે :-’

‘કેટલાંક પ્રમાણો આગમના સિદ્ધ થવા માટે પરંપરા, અનુભવ ઇત્યાદિકની અવશ્ય છે. કુતર્કથી, જો તમે કહેતા હો તો આખા જૈનદર્શનનું ખંડન કરી દર્શાવું; પણ તેમાં કલ્યાણ નથી.’ એટલે આત્માનું કલ્યાણ થાય એ ન્યાય પકડવો જોઈએ. એ તર્ક સુતર્ક છે, પણ આત્માનું અહિત થાય તો એ તર્ક કુતર્ક છે. ‘સત્ય વસ્તુ જ્યાં પ્રમાણથી, અનુભવથી સિદ્ધ થઈ ત્યાં જિજ્ઞાસુ પુરુષો પોતાની ગમે તેવી હઠ પણ મૂકી દે છે.’ આ સરળતા છે.

સત્યને સ્વીકારવા માટે પૂર્વે ગૃહીત અસત્ય અભિપ્રાયનો ત્યાગ કરવો એ સરળતા છે. એવી સરળતા કોઈપણ જિજ્ઞાસુને હોવી આવશ્યક છે એમ લેવું છે.

મુમુક્ષુ :- ગમે તેવી હઠ પણ મૂકી દેવી.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ગમે તેવી હઠ. (એટલું) પ્રતિમાની સિદ્ધિ માટે (લખ્યું છે).

મુમુક્ષુ :- આ મહાનીતિના જે બોલ છે એમાં એવું ક્યાંય આવતું નથી કે રોજ મંદિરે ભગવાનના દર્શન કરવા જવું એવું સ્થાપન કોઈ જગ્યાએ નથી આવતું અથવા કોઈને બોધ આપ્યો હોય કે રોજ ભગવાનનાં દર્શન કરવાં મંદિરે જવું એવું કોઈ પત્રમાં નથી.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- બરાબર, પોતે જતા હતા. (‘મુંબઈ’માં) ‘ગુલાલવાડી’ના દિગંબર મંદિરમાં દર્શન કરવા જતા હતા. એમનું આચરણ તો સ્પષ્ટ હતું. ‘અગાસ’માં ચર્ચા થઈ તો ત્યાં શ્વેતાંબર પ્રતિમાની સ્થાપના કરી છે એ ‘લલ્લુજી મહારાજે’ કરાવેલી છે. એ

પોતે તો સ્થાનકવાસી હતા છતાં શ્વેતાંબર પ્રતિમાની સ્થાપના કરાવી છે. ત્યાં એક વાંચનકાર ભાઈ હતા એને અમે પૂછ્યું કે, ‘કૃપાળુદેવ’ તો ‘મુંબઈ’ જ્યારે ધંધાર્થે રહેવાનું થતું ત્યારે ‘ગુલાલવાડી’ના દિગંબર દેરાસરમાં જતા હતા એવી વાત તો સ્પષ્ટ આવે છે, તો એ માનતા હતા એમ (કરીને) તમે શ્વેતાંબરની સ્થાપના કેમ કરો છો ? (એમણે કહ્યું કે), એ વાત સાચી છે પણ અમને એમ છે કે, એ શ્વેતાંબરને પણ માનતા હતા એટલે (સ્થાપના કરી છે). પક્ષબુદ્ધિથી કોઈ માણસ (ભલે) કરે પણ એમનું આચરણ તો સ્પષ્ટ હતું.

‘અપૂર્વ અવસર’માં સાધુપદની ભાવના પોતાને માટે ભાવી છે. ત્યાં દિગંબર મુનિની ભાવના ભાવી છે. જંગલમાં ‘એકાકી વિચરતો વળી સ્મશાનમાં’ નગ્નપણું અને એ બધું લીધું છે. એટલે એમને એ વાત સ્પષ્ટ છે પણ એ સ્પષ્ટતા ઉપર વજન ન આપે, જેને બીજો પક્ષ હોય તો એ વજન છૂટી જાય. પોતાને અનુકૂળ હોય ઈ પકડે.

મુમુક્ષુ :- ‘ગુલાલવાડી’માં બરાબર દિગંબર મંદિરની બાજુમાં શ્વેતાંબર મંદિર પણ છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, અડીને જ છે, બરાબર છે. બાજુબાજુમાં જ છે. એ દિગંબર મંદિરમાં જતા હતા. એ તો બહુ સ્પષ્ટ સમજી શકાય એવું છે કે, તમે દિગંબર પ્રતિમા જુઓ અને શ્વેતાંબર પ્રતિમા જુઓ તો તમને તમારા આત્મભાવને અનુકૂળ કાંઈ તુલના તો કરી શકે કે નહિ માણસ ? કે, તમને શું અનુકૂળ લાગે છે ? સ્વરૂપધ્યાન અર્થે તમને દિગંબર પ્રતિમા અનુકૂળ પડે છે કે શ્વેતાંબર પ્રતિમા અનુકૂળ પડે છે ? આમ આંખો રાખી હોય ને મુગટ પહેર્યો હોય ! (એમાં) વીતરાગતા આવે નહિ. મોટો ફેર છે. સામાન્યબુદ્ધિથી સમજી શકાય એવું છે.

મુમુક્ષુ :- મુનિદશા દિગંબર અને ભગવાનને શૃંગાર !

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- જે ગૃહસ્થ(દશામાં) આભૂષણ આદિનો ત્યાગ

કર્ચા અને ગુણ કેળવ્યા. કેમકે આભૂષણ પહેરવા એ તો વિષય-કષાયનાં પરિણામ છે. તો વિષય-કષાયનો ત્યાગ કરવા અર્થે એના નિમિત્તો છોડ્યા અને વિષય-કષાયનો ત્યાગ કરીને વીતરાગ થયા અને પછી પાછા આભૂષણ ગ્રહણ કર્યા ? એ વાત કેવી રીતે મેળ ખાય છે ? બંધબેસતી વાત આવતી નથી.

મુમુક્ષુ :- આગળ વધીને પછી પાછા ફરવા જેવું છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ઉપર ચડીને નીચે પડવા જેવું થાય ! એ ભાઈ જે વાંચનકાર હતા એ સરળ હતા. (કહ્યું કે) વાત બરાબર છે, ન્યાયથી તમારી વાત બરાબર છે. એમાં પછી બીજી કોઈ ખોટી દલીલ કરવા જેવું નથી. એ રીતે પોતે સંમત થયા હતા.

(એમને) દૃષ્ટાંત આપ્યું હતું કે, તમારા પિતાશ્રીને ધૂમ્રપાન કરવાનું વ્યસન હોય, બીડી-સિગારેટ પીતા હોય. એમને સમજાયું કે આ વ્યસન આપણને શોભતું નથી (એટલે) એમણે છોડી દીધું. એ ભાઈ ચાલ્યા ગયા. ભૂતકાળમાં એ ધૂમ્રપાન કરતા હતા. ભવિષ્યમાં એમણે છોડી દીધું. પછી તમારે એમનો ફોટો લગાડવો છે, હવે શું કરશો ? મોઢામાં સિગારેટ રાખીને ફોટો પડાવશો ? કે સિગારેટ વગરનો રાખશો ? શું પસંદ કરો છો ? આ તો ગુણનો માર્ગ છે. કે અવગુણનો માર્ગ છે ? એ તો કહે, ના ! ન્યાયથી તમારી વાત બરાબર છે. એ સ્વીકાર્યું. એ તો બહુ સીધીસાદી વાત છે. ‘લીમડી’વાળા ભાઈ હતા, સરળ હતા. પણ (એ) બધી સરળતા મર્યાદિત. નહિતર તો આ બાજુ આવવાની વાત હતી કે, આવો, પરીક્ષા કરો, જુઓ.

પત્ર વાંચતા હોય એટલે પત્રે પત્રે એમણે તો પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષની મહત્તા બતાવી છે. મેં કહ્યું કે, પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષ માટે કેમ કોઈ ખોજ કરતું નથી ? પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષ તરીકે કોઈની પ્રસિદ્ધિ હોય તો પરીક્ષા કરવા પણ કેમ કોઈ આવતું નથી ? જેટલું ‘કૃપાળુદેવ’નું પ્રત્યક્ષ

સત્પુરુષ ઉપર વજન છે એવું કોઈ વાંચનારને તો વજન નથી. આનું શું કારણ ? એ એણે સ્વીકાર્યું કે, વાત બરાબર છે. હું આવીશ, ચોક્કસ આવીશ. આવો તમે પરીક્ષા કરો, આત્મજ્ઞાન શું ચીજ છે ? છે કે નહિ ? પરીક્ષા કરો. જ્યારે આટલું બધું વજન છે અને આટલું એ વિષયનું મહત્ત્વ છે તો ખાલી એ મહત્ત્વના શબ્દો વાંચી જવા એની પાછળ મહત્ત્વ પૂરું થઈ જાય છે કે કોઈ એનું આચરણ છે ? (તો કહ્યું કે), જરૂર આવીશ. પછી તો પત્ર પણ નથી આવ્યો. આવ્યા તો નથી પણ પત્ર પણ નથી આવ્યો. સરનામું લીધું.

મુમુક્ષુ :- 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર'ના પત્રોનો જો બરાબર અભ્યાસ કરે તોપણ શ્વેતાંબર-દિગંબરના ફેરનો ખ્યાલ આવી જાય.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, ખ્યાલ આવી જાય. ચોક્કસ ખ્યાલ આવી જાય. આપણે તો બધી સ્પષ્ટતા થઈ જશે.

પત્રાંક-૪૩, પાનું-૧૭૭. છેલ્લો પેરેગ્રાફ.

'મારા ભણી મોહદશા નહીં રાખો. હું તો એક અલ્પ શિ તવાળો પામર મનુષ્ય છું. સૃષ્ટિમાં અનેક સત્પુરુષો ગુપ્તરૂપે રહ્યા છે. વિદિતમાં પણ રહ્યા છે. તેમના ગુણને સ્મરો. તેઓનો પવિત્ર સમાગમ કરો અને આત્મિક લાભ વડે મનુષ્યભવને સાર્થક કરો એ મારી નિરંતર પ્રાર્થના છે.'

પછી પત્રાંક-૪૭.

'ધર્મ' એ વસ્તુ બહુ ગુપ્ત રહી છે. તે બાહ્ય સંશોધનથી મળવાની નથી.' ધર્મ છે એ વસ્તુ બહુ ગુપ્ત રહી છે. એટલે 'ધર્મ' શબ્દ પ્રચલિત છે પણ આત્માનો જે ધર્મ, જે આત્માના અંતર્મુખી પરિણામ છે, શુદ્ધ પરિણામ છે એ વસ્તુ ઘણી ગુપ્ત રહી છે. એટલે કે લોકો ઓળખતા નથી, જાણતા નથી. લોકોને ખબર નથી કે, ધર્મ શું કહેવાય ? 'બાહ્ય સંશોધનથી મળવાની નથી.' બહારમાં ગમે એટલું શોધે - શાસ્ત્રમાં, મંદિરમાં, ગમે ત્યાં મઠમાં, આશ્રમોમાં જાય, ગમે ત્યાં જાય, બાહ્ય

સંશોધનથી તે મળવાની નથી.

‘અપૂર્વ અંતરસંશોધનથી તે પ્રાપ્ત થાય છે.’ કેમકે આત્માનો ધર્મ આત્મામાં છે અને તે અંતર સંશોધનનો વિષય છે. ‘તે અંતરસંશોધન...’ કોઈક જીવ ‘કોઈક મહાભાગ્ય...’ જીવ ‘સદ્ગુરુ અનુગ્રહે પામે છે.’ સત્પુરુષના સમાગમમાં જાય, સરળતાથી, પાત્રતાથી સમાગમ કરે એ જીવને પોતાનું અંતર સંશોધન પહેલાં તો મળે છે કે જે અંતર સંશોધન પોતાને ધર્મ પામવાનું સાધન છે. અંતર ખોજ વિના, અંતર સંશોધન વિના ધર્મ જેવી ગુપ્ત વસ્તુ છે એની પ્રાપ્તિ થતી નથી. કેમકે અંતર સંશોધન છે, એ અંતર અવલોકનથી પોતાના દોષનો ખ્યાલ આવે છે, પોતાના રસનો ખ્યાલ આવે છે, પોતાના સ્વભાવનો ખ્યાલ આવે છે, ગુણનો ખ્યાલ આવે છે. એ બધું અંતર સંશોધનનો અને અંતર અવલોકનનો વિષય છે. તપાસ કહો, સંશોધન કહો, અવલોકન કહો એ બધું અહીંયાં એકાર્થમાં છે.

આ બાજુ ૧૭૯માં પાને છે. ‘છેવટની આ વિનયપૂર્વક મારી શિક્ષા ધ્યાનમાં રાખશો કે :-’

‘એક ભવના થોડા સુખ માટે અનંત ભવનું અનંત દુઃખ નહીં વધારવાનો પ્રયત્ન સત્પુરુષો કરે છે.’ શું કહે છે ? કે, બહારમાં જે કાંઈ પ્રવૃત્તિ મુમુક્ષુને કરવી પડે તે થોડી અનુકૂળતાઓ મેળવવા માટે કરવી પડે છે. એ થોડું સુખ છે, અનુકૂળતા છે એ થોડું સુખ છે પણ એના માટે આખા આત્માને ભૂલીને અથવા માર્ગને ભૂલીને, માર્ગને છોડીને અનંત ભવનું અનંત દુઃખ વધી જાય એવું નહિ કરવાનો પ્રયત્ન સત્પુરુષો કરે છે. સત્પુરુષોના માર્ગે જનારા મુમુક્ષુઓ પણ એમ જ કરે છે. એ એમણે ધ્યાન ખેંચ્યું છે.

‘સ્યાત્પદ આ વાત પણ માન્ય છે...’ સ્યાત્પદ એટલે અપેક્ષાએ મર્યાદા રાખીને આ વાત પણ માન્ય છે. શેની મર્યાદા છે ? કે, પુરુષાર્થની. ‘બનનાર છે તે ફરનાર નથી અને ફરનાર છે તે બનનાર

નથી.' એટલે સંયોગમાં એમ લેવું કે, જે બનવાનું છે તે ફરવાનું નથી અને તું ગમે એટલું સાચવવાનો પ્રયત્ન કરીશ તો જે ફરી જવાનું છે, નથી સચવાવાનું એ બનાવ્યું બનતું નથી. આ તારે સંયોગમાં લેવું. તારો પુરુષાર્થ કરવામાં એ વાત લાગુ ન કરવી કે, મને સમ્યગ્દર્શન થવાનું હશે તો થશે, નહિ થવાનું હોય તો નહિ થાય. એમ ન લેવું. એમ સ્યાત્પદ છે. સંયોગોને ગૌણ કરવા માટે આ વાત માન્ય છે, માનવા યોગ્ય છે કે, બનનાર છે તે ફરનાર નથી, ફરનાર છે તે બનનાર નથી.

'તો પછી ધર્મપ્રયત્નમાં,...' જુઓ ! પુરુષાર્થ તો ભો રાખવો છે. 'ધર્મપ્રયત્નમાં, આત્મિકહિતમાં અન્ય ઉપાધિને આધીન થઈ પ્રમાદ શું ધારણ કરવો ?' શા માટે બીજી ઉપાધિમાં રોકાઈ જવું ? કે, જેથી આત્મપ્રયત્નમાં અને આત્મહિતમાં ઉપાધિ મુખ્ય થઈ જાય અને આત્મહિત ગૌણ થઈ જાય. એવું શું કરવા કરવું ? એ તો જે બનવાનું તે જ બનવાનું છે. બનનાર તે ફરનાર નથી, ફરનાર તે બનનાર નથી.

'આમ છે છતાં દેશ, કાળ, પાત્ર, ભાવ જોવાં જોઈએ.' એટલે પોતાની શક્તિ અને જે વર્તમાન સંયોગો (છે) એનો વિવેક કરીને પ્રવર્તવું. જે કાંઈ પ્રવૃત્તિ કરવી પડે, અનિચ્છાએ પણ કરવી પડે તો દેશ, કાળ, પાત્ર, ભાવ જોવાં જોઈએ. એમ. એ સંયોગોનો વિવેક કરવાનો વિષય છે.

'સત્પુરુષોનું યોગબળ જગતનું કલ્યાણ કરો.' એમણે આ ભાવના રાખી છે. 'નીરાગ શ્રેણી સમુચ્ચયે.' લિ.માં પ્રણામ કર્યા છે પણ 'નીરાગ શ્રેણી સમુચ્ચયે' ૨૨મું વર્ષ છે ને ? અહીંથી વીતરાગતા, એમની ભાવના જોર કરતી થઈ છે. એ અહીંથી વાત (નીકળે) છે.

પ્રશ્ન :- શ્રેણી સમુચ્ચયે એટલે ?

સમાધાન :- મુખ્યતાએ. નીરાગ શ્રેણીની મુખ્યતાપૂર્વક, વીતરાગ

શ્રેણીની મુખ્યતાપૂર્વક.

મુમુક્ષુ :- ૪૮માં શરૂઆતમાં છે કે, વ્યવહારશુદ્ધિ કેમ થઈ શકે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ૪૮માં ? 'પ્રશ્ન :- વ્યવહારશુદ્ધિ કેમ થઈ શકે ?'

‘ઉત્તર :- વ્યવહારશુદ્ધિની આવશ્યકતા આપના લક્ષમાં હશે; છતાં વિષયની પ્રારંભતા માટે અવશ્ય ગણી દર્શાવવું યોગ્ય છે કે આ લોકમાં સુખનું કારણ અને પરલોકમાં સુખનું કારણ જે સંસારપ્રવૃત્તિથી થાય તેનું નામ વ્યવહારશુદ્ધિ. સુખના સર્વ જિજ્ઞાસુ છે; વ્યવહારશુદ્ધિથી જ્યારે સુખ છે ત્યારે તેની આવશ્યકતા પણ નિઃશંક છે.’

૧. ‘જેને ધર્મ સંબંધી કંઈ પણ બોધ થયો છે,...’ હવે વ્યવહારશુદ્ધિના કારણોની બધી વાત લે છે. ‘અને રળવાની જેને જરૂર નથી, તેણે ઉપાધિ કરી રળવા પ્રયત્ન ન કરવું જોઈએ.’ એટલે જેની પાસે આજીવિકા ચાલે એવી વ્યવસ્થા થઈ ગઈ હોય એણે સંપત્તિ વધારવા માટે બીજી ઉપાધિ ન કરવી. વિશેષ પ્રવૃત્તિમાં ન પડવું.

૨. ‘જેને ધર્મ સંબંધી બોધ થયો છે,...’ એટલે કે ધર્મનો પ્રયત્ન કરવા જેવો છે એવું જેને કાંઈપણ લાગ્યું છે ‘છતાં સ્થિતિનું દુઃખ હોય...’ એટલે આજીવિકાની તકલીફ હોય ‘તો બનતી ઉપાધિ કરીને...’ એટલે બનતી ઓછી ઉપાધિ કરીને ‘રળવા તેણે પ્રયત્ન કરવું જોઈએ.’ એણે એ લક્ષ રાખવું કે, હું ઓછામાં ઓછો સમય દઉં, ઓછામાં ઓછી ઉપાધિ કરું અને મારી આજીવિકા ચાલે એવા પ્રયત્નથી, એવા લક્ષથી જરૂરિયાત છે એટલે પ્રવૃત્તિમાં રહેવું.

‘(સર્વસંગપરિત્યાગી...)’ એટલે (જેને) સાધુ થવાની ઇચ્છા છે એને માટે આ વાત નથી. ગૃહસ્થી પૂરતી વાત છે.

૩. ‘ઉપજીવન સુખે ચાલી શકે તેવું છતાં...’ ઉપજીવન એટલે આજીવિકા. ‘જેનું મન લક્ષ્મીને માટે બહુ ઝાવાં નાખતું હોય...’ ઘણાં

પૈસા મેળવવાની વારંવાર ઈચ્છા થતી હોય 'તેણે પ્રથમ તેની વૃદ્ધિ કરવાનું કારણ પોતાને પૂછવું.' કે તારે શું કરવું છે ? પૈસા વધારીને તારે શું કરવું છે ? પોતાને પૂછી લેવું તારું ધ્યેય શું છે ? આખરમાં તારી ઈચ્છા શું છે ? શું ઈચ્છે છે તું ?

'તો ઉત્તરમાં જો પરોપકાર સિવાય કંઈ પણ પ્રતિકૂળ ભાગ આવતો હોય, કિંવા પારિણામિક લાભને હાનિ પહોંચ્યા સિવાય કંઈ પણ આવતું હોય તો મનને સંતોષી લેવું;...' એટલે વાળી લેવું. સંતોષી લેવું એટલે વાળી લેવું. 'તેમ છતાં ન વળી શકે તેમ હોય તો અમુક મર્યાદામાં આવવું. તે મર્યાદા સુખનું કારણ થાય તેવી થવી જોઈએ.' એટલે અમુક Limit કરી નાખવી કે આથી વધારે પ્રવૃત્તિ કરવી નથી અથવા આ ઉંમરે તો છોડી જ દેવી છે. એવું એણે ઓછામાં ઓછું નક્કી કરવું, નિર્ણય કરી લેવો. અત્યારે તાત્કાલિક પોતે પોતાના પરિણામ શાંત ન કરી શકતો હોય (તો) એણે મર્યાદા કરવી.

૪. 'પરિણામે આર્તધ્યાન ધ્યાવાની જરૂર પડે, તેમ કરીને બેસવાથી રળવું સારું છે.' એટલે એવી પરિસ્થિતિ હોય કે આર્તધ્યાન ભું થતું હોય તો પ્રવૃત્તિ કરવી પડે એ કરી લેવી.

૫. 'જેનું સારી રીતે ઉપજીવન ચાલે છે, તેણે કોઈ પણ પ્રકારના અનાચારથી લક્ષ્મી મેળવવી ન જોઈએ. મનને જેથી સુખ હોતું નથી...' કેમકે મન એમાં અશાંત થઈ જશે. 'તેથી કાયાને કે વચનને ન હોય. અનાચારથી મન સુખી થતું નથી, આ સ્વતઃ અનુભવ થાય તેવું કહેવું છે.' ઈ તો સમજી શકાય એવી વાત છે કે, તીવ્ર પાપ ને અનાચાર ને અનીતિ કરે એની માનસિક સ્થિતિ તો બગડે જ છે. એટલે એને તો શરીર પણ સારું રહેવાનું નથી.

૬. 'ન ચાલતાં ઉપજીવન માટે કંઈ પણ અલ્પ અનાચાર (અસત્ય અને સહજ માયા) સેવવો પડે તો મહાશોચથી સેવવો, પ્રાયશ્ચિત ધ્યાનમાં રાખવું. સેવવામાં નીચેના દોષ ન આવવા જોઈએ :- ૧. કોઈથી મહા

વિશ્વાસઘાત. ૨. મિત્રથી...’ અથવા સાધર્મીથી ‘વિશ્વાસઘાત.’ કરવો. ‘૩. કોઈની થાપણ ઓળવવી. ૪. વ્યસન સેવવું. ૫. મિથ્યા આળનું મૂકવું. ૬. ખોટા લેખ કરવા. ૭. હિસાબમાં ચૂકવવું.’ ભૂલવવું. ‘૮. જુલમી ભાવ કહેવો. ૯. નિર્દોષને અલ્પ માયાથી પણ છેતરવો. ૧૦. ન્યૂનાધિક તોળી આપવું.’ વજનમાં ‘૧૧. એકને બદલે બીજું અથવા મિશ્ર કરીને...’ ભેળસેળ ‘કરીને આપવું. ૧૧. કર્માદાની ધંધો.’ એટલે કોઈ હિંસાત્મક ધંધો. જેમાં ઘણી હિંસા થતી હોય એવો ધંધો. ‘૧૩. લાંચ કે અદત્તાદાન. – એ વાટેથી કાંઈ રળવું નહીં.’

‘એ જાણે સામાન્ય વ્યવહારશુદ્ધિ ઉપજીવન અર્થે કહી ગયો.’ આ વ્યવહારશુદ્ધિનો વિષય લીધો છે. પોતાએ પ્રયત્નથી એ બાબતની અંદર જેટલી પોતાની શક્તિ હોય એટલું એની અંદર પ્રયત્નથી વર્તવું જોઈએ, ભવભયથી ડરતાં ડરતાં.

પરમો પત્ર, પાનું-૧૮૧.

‘નિર્ગ્રંથ ભગવાને પ્રણીતેલા પવિત્ર ધર્મ માટે જે જે ઉપમા આપીએ તે તે ન્યૂન જ છે.’ નિર્ગ્રંથ ભગવાને પ્રણીતેલો પવિત્ર ધર્મ – વીતરાગ ધર્મ. તેના માટે જે જે ઉપમા આપીએ (એટલે) એ અનુપમ ધર્મને જેટલી મહત્તા આપીએ, ઉપમા આપીએ એ ઓછી પડે છે. ‘આત્મા અનંત કાળ રખડ્યો, તે માત્ર એના નિરુપમ ધર્મના અભાવે.’ જો એકવાર પણ નિર્ગ્રંથ પરમાત્માનો ધર્મ પ્રાપ્ત કર્યો હોય તો જન્મ-મરણ ન રહે, એમ કહેવું છે.

‘જેના એક રોમમાં...’ આ હવે વીતરાગદેવની મહિમા કરી છે કે કેવા વીતરાગ છે ! કે ‘જેના એક રોમમાં કિંચિત્ પણ અજ્ઞાન,...’ નથી. ‘મોહ,...’ નથી ‘કે અસમાધિ રહી નથી તે સત્પુરુષનાં વચન અને બોધ માટે કંઈ પણ નહીં કહી શકતાં,...’ કાંઈ પણ એને માટે કહેવું એ ઓછું પડે છે. ‘તેનાં જ વચનમાં પ્રશસ્ત ભાવે પુનઃ પુનઃ પ્રસન્ન થવું...’ એટલે આસન્ન થવું, ખેંચાણ થવું. તેમનાં જ વચનમાં

પ્રશસ્ત ભાવે આત્મહિતના લક્ષે ફરી ફરીને આસ ત થવું 'એ પણ આપણું સર્વોત્તમ શ્રેય છે.' જુઓ ! બાવીસમાં વર્ષે કેવી ભાષા આવી છે !

'શી એની શૈલી !' વીતરાગ દેવના વચનોની કેવી શૈલી છે ! 'જ્યાં આત્માને વિકારમય થવાનો અનંતાંશ પણ રહ્યો નથી.' એવા શુદ્ધ વીતરાગ દેવ છે કે જેમને હવે એક અંશે પણ અનંતમા ભાગે પણ વિકાર ઉત્પન્ન થવાની પરિસ્થિતિ રહી નથી. 'શુદ્ધ સ્ફટિક, ફીણ અને ચંદ્રથી ઉજ્જવળ શુ લ ધ્યાનની શ્રેણીથી પ્રવાહરૂપે નીકળેલાં તે નિર્ગ્રથનાં પવિત્ર વચનોની મને-તમને ત્રિકાળ શ્રદ્ધા રહો !' વચન પ્રત્યે કેટલી ભાવના લીધી છે !

'શુદ્ધ સ્ફટિક, ફીણ અને ચંદ્રથી ઉજ્જવળ...' એ બહારનાં જે પદાર્થો છે - જળા પદાર્થો (છે) એનાથી સામાન્ય ઉપમા આપીને 'શુ લ ધ્યાનની...' શુ લ એટલે જળું ધ્યાન કહે છે ને ? શુ લ ! 'શુ લ ધ્યાનની શ્રેણીથી પ્રવાહરૂપે નીકળેલાં તે નિર્ગ્રથનાં પવિત્ર વચનોની મને-તમને ત્રિકાળ શ્રદ્ધા રહો !'

'એ જ પરમાત્માનાં યોગબળ આગળ પ્રયાચના !' એ જ યાચના છે કે એમની શ્રદ્ધામાં, એમના વચનોની શ્રદ્ધામાં જરા પણ શિથિલતા ઉત્પન્ન ન થાય એવી ભાવના ભાવી છે.

પછી પૈમો પત્ર છે એમાં ચોથો પેરેગ્રાફ છે.

'કોઈ પણ ધર્મ સંબંધી મતભેદ રાખવો છોડી દઈ એકાગ્ર ભાવથી સમ્યક્યોગે જે માર્ગ સંશોધન કરવાનો છે, તે એ જ છે.' અહીંયાં શું કહેવું છે ? કે, અંતર સંશોધનથી માર્ગને - ધર્મને શોધવો છે એટલે ધર્મ સંબંધીના મતભેદો છે એ સંબંધી કોઈપણ મતભેદ અથવા મતાગ્રહ, કદાગ્રહ છે એ છોડી દઈને 'સમ્યક્યોગે જે માર્ગ સંશોધન કરવાનો છે, તે એ જ છે.' સમ્યક્યોગ એટલે આત્મસન્મુખ થવાનો જે માર્ગ છે એ જ માર્ગ શોધવાનો છે, એ જ માર્ગ છે. એમાં કોઈ

ફલાણો સંપ્રદાય અને ફલાણો ધર્મ એ વાત પકડી રાખવાની નથી. પોતાને સ્વરૂપની સન્મુખ થવું છે એ સમ્યક્યોગ પકડવાનો છે. એમાં સંપ્રદાયીકરણનો કોઈ વિષય નથી.

‘માન્યામાન્ય, ભેદાભેદ કે સત્યાસત્ય માટે વિચાર કરનારા કે બોધ દેનારાને, મોક્ષને માટે જેટલા ભવનો વિલંબ હશે, તેટલા સમયનો (ગૌણતાએ)...’ એ ભવની સામે એટલા સમય લીધા છે. એમ. ‘સંશોધકને તે માર્ગના દ્વાર પર આવી પહોંચેલાને વિલંબ નહીં હશે.’ જેની ભૂમિકા યથાર્થ થઈ ગઈ એને જરાય વજન નથી. બીજા શું માને છે ? બીજા શું કહે છે ? બીજા જે કરે છે એ બધું બંધ કરાવવું જોઈએ, આ સાચું જ બધાને કરાવવું જોઈએ. આ આગ્રહમાં એ નથી પડતા. સાચો ધર્મ શોધીને પોતે એ માર્ગે ચાલતો થઈ જાય છે અને એ પોતાનું હિત કરી જાય છે. બીજાનું ગૌણ કરી નાખે છે. ખ્યાલ આવે કે આ અસત્ય છે (તો ઈ) ગૌણ કરી નાખે.

સત્ય-અસત્ય સમજવું એ પોતાના હિત માટે સમજવું છે, પણ એનો આગ્રહ કરીને, બીજાને એ બાજુ આગ્રહથી વાળવા એમાં પોતાનું ખોવાની વાત છે, આગ્રહથી પોતાને નુકસાન થાય છે એમ કહેવું છે. આગ્રહ છોડી દેવો, બીજાને માટે આગ્રહ નહિ રાખવો. જે વજન છે એ પોતાને માટે રાખવું.

પ્રશ્ન :- બીજા કોઈને સાચા ધર્મ માટે ઉપદેશ કે આગ્રહ ન હોવો જોઈએ ?

સમાધાન :- કહેવું બીજી વાત છે, આગ્રહ કરવો બીજી વાત છે. સત્યનું નિરૂપણ કરવું, સત્યને પ્રસિદ્ધ કરવું, પ્રદર્શિત કરવું એક વાત છે, આગ્રહ રાખવો બીજી વાત છે. ‘ગુરુદેવ’ સત્ય કહેતા હતા પણ કોઈને એમ કહેતા હતા કે, તમે અહીં રોકાઈ જાઓ. અથવા બહારગામ ગયા હોય તો ‘તમે સોનગઢ આવજો’ એમ નહિ કહે. આગ્રહ નહિ. એ તો એમ જ કહેતા, અમે અમારો સ્વાધ્યાય કરીએ

છીએ. ખરેખર તો એમ જ કહેતા હતા કે, અમે તો અમારો સ્વાધ્યાય કરીએ છીએ.

૫૭મો પત્ર.

‘કર્મગતિ વિચિત્ર છે. નિરંતર મૈત્રી, પ્રમોદ, કરુણા અને ઉપેક્ષા ભાવના રાખશો.’ અહીંયાં એ ચારેના અર્થ કર્યા છે. ‘મૈત્રી એટલે સર્વ જગતથી નિર્વેરબુદ્ધિ,...’ કોઈના પ્રત્યે પણ અંદરમાં ડંખ રહી જાય એવું નહિ. નિર્વેરબુદ્ધિ ! બધા આત્માઓ સરખા છે. કોઈની અવસ્થામાં દોષ છે તો એને અહિતકર છે. એને અહિતકર છે એની આપણે મુખ્યતા કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન રહેતો નથી.

‘પ્રમોદ એટલે કોઈ પણ આત્માના ગુણ જોઈ હર્ષ પામવો,...’ ગુણવાન જોઈને પોતાને પણ મનની પ્રમુદિતતા થવી, મનની પ્રસન્નતા થવી એ ગુણપ્રાપ્તિ જેને કરવી છે, ગુણની અભિલાષા છે એને સહજ પરિણામ થાય છે.

‘કરુણા એટલે સંસારતાપથી દુઃખી આત્માના દુઃખથી અનુકંપા પામવી,...’ અરે...રે....! આ સંસારમાં જીવો આકુળતામાં ઘેરાયેલા છે એ આકુળતા સમ્યક્માર્ગને પામીને શાંત થાય. એની અનુકંપા.

‘અને ઉપેક્ષા એટલે નિસ્પૃહભાવે જગતના પ્રતિબંધને વિસારી આત્મહિતમાં આવવું.’ જગતની ઉપેક્ષા કરીને, દ્વેષપૂર્વક નહિ, નિસ્પૃહ ભાવે એમ લીધું છે. એટલે દ્વેષપૂર્વક નહિ. જગતની ઉપેક્ષા કરીને અથવા જગતમાં રોકાવાના કારણોથી નિસ્પૃહ થઈને સહજપણે આત્મહિતમાં લાગવું એને ઉપેક્ષા કહેવામાં આવે છે.

‘એ ભાવનાઓ કલ્યાણમય અને પાત્રતા આપનારી છે.’ આવી જે ચાર ભાવનાઓ છે – મૈત્રી, પ્રમોદ, કરુણા અને ઉપેક્ષા એ કલ્યાણમયી છે અને પાત્રતા ઉત્પન્ન થાય એવી ભાવના છે. (આવા) ગુણો હોવા જોઈએ. એમ. પાત્રતાની ભૂમિકામાં આ ગુણો આવવા જોઈએ.

મુમુક્ષુ :- આમ બીજા લોકોમાં ઉપેક્ષાની જગ્યાએ માધ્યસ્થભાવ આવે છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, એ માધ્યસ્થભાવ છે એની જ આ બીજી પરિભાષા છે. માધ્યસ્થ કહો કે ઉપેક્ષા કહો એક જ વાત છે. આત્મહિતથી જગતના પ્રતિબંધને ગૌણ કરવા એને માધ્યસ્થ કહો કે ઉપેક્ષા કહો એક જ વાત છે, શબ્દો જુદાં જુદાં છે. એક જ ભાવની વ્યાખ્યા જુદી જુદી રીતે કરી છે. એક જ વાત છે.

મુમુક્ષુ :- પપમા પત્રમાં બીજો પેરેગ્રાફ.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, બીજો પેરેગ્રાફ. ‘કોઈ પણ આત્મા ઉદયી કર્મને ભોગવતાં સમત્વશ્રેણીમાં પ્રવેશ કરી અબંધ પરિણામે વર્તશે, તો ખચીત ચેતનશુદ્ધિ પામશે.’ એટલે ઉદયના કાળે ભિન્ન પડીને સમત્વ એટલે રાગ અને દ્વેષ રહિત. સમ એટલે વિષમ પરિણામ રહિત. સમપણાની શ્રેણીમાં પ્રવેશ કરીને એટલે વીતરાગભાવની શ્રેણીમાં પ્રવેશ કરી. શ્રેણી એટલે ઉત્તરોત્તર ઉપરના વર્ગમાં જવું એને શ્રેણી કહે છે. ઉપર ઉપર ચડવું. તેમાં ‘પ્રવેશ કરી અબંધ પરિણામે...’ પામશે એટલે વીતરાગ પરિણામને પામશે તો ‘ખચીત...’ એટલે અવશ્યપણે તે ‘ચેતનશુદ્ધિને પામશે.’ એને ચોક્કસ આત્માની નિર્મળતા થશે.

પછી નીચે છે. ‘આત્મા વિનયી થઈ, સરળ અને લઘુત્વભાવ પામી સદૈવ સત્પુરુષના ચરણકમળ પ્રતિ રહ્યો, તો જે મહાત્માઓને નમસ્કાર કર્યો છે તે મહાત્માઓની જે જાતિની રિદ્ધિ છે, તે જાતિની રિદ્ધિ સંપ્રાપ્ય કરી શકાય.’ રિદ્ધિ એટલે વીતરાગતાની રિદ્ધિ છે. કોઈ બહારની રિદ્ધિ-સિદ્ધિની વાત નથી. સત્પુરુષ પ્રત્યે વિનયાન્વિત થવાની વાત આવી છે.

મુમુક્ષુ :- ‘ગુરુદેવ’ કહે છે કે ‘માતાજી’ને વળગીને રહેશે...

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- વિનયી થઈ, લઘુત્વભાવ પામી સત્પુરુષના

ચરણકમળ પ્રત્યે રહ્યો તો એમની જે દશા થઈ એ દશા પોતાને જરૂર મળે.

‘અનંતકાળમાં કાં તો સત્પાત્રતા થઈ નથી અને કાં તો સત્પુરુષ (જેમાં સદ્ગુરુત્વ, સત્સંગ અને સત્કથા એ રહ્યાં છે) મળ્યા નથી; નહીં તો નિશ્ચય છે, કે મોક્ષ હથેળીમાં છે, ઇષત્પ્રાગભારા એટલે સિદ્ધ-પૃથ્વી પર ત્યાર પછી છે. એને સર્વ શાસ્ત્ર પણ સંમત છે, (મનન કરશો.) અને આ કથન ત્રિકાળ સિદ્ધ છે.’ એટલે સત્પાત્રતા હોય અને સત્પુરુષનો યોગ હોય તો જીવનું કલ્યાણ ન થાય એ બની શકે નહિ. થાય, થાય ને થાય જ. બેમાંથી એકની ખામી રહી છે. સત્પુરુષ મળ્યા છે ત્યાં પાત્રતાની ખામી રહી છે. જ્યાં થોડી – સામાન્ય પાત્રતા છે અને સત્પુરુષનો યોગ નથી થતો તો વળી પાછા જીવના પરિણામ છે એ નીચી કોટિમાં આવી જાય છે.

અહીં સુધી રાખીએ.



વવાણિયા, ફાલ્ગુન સુદ ૯, રવિ, ૧૯૪૫
નિર્ગ્રંથ મહાત્માઓને નમસ્કાર

મોક્ષના માર્ગ બે નથી. જે જે પુરુષો મોક્ષરૂપ પરમશાંતિને ભૂતકાળે પામ્યા, તે તે સઘળા સત્પુરુષો એક જ માર્ગથી પામ્યા છે, વર્તમાનકાળે પણ તેથી જ પામે છે; ભવિષ્યકાળે પણ તેથી જ પામશે. તે માર્ગમાં મતભેદ નથી, અસરળતા નથી, ઉન્મત્તતા નથી, ભેદાભેદ નથી, માન્યામાન્ય નથી. તે સરળ માર્ગ છે, તે સમાધિમાર્ગ છે, તથા તે સ્થિર માર્ગ છે, અને સ્વાભાવિક શાંતિસ્વરૂપ છે. સર્વ કાળે તે માર્ગનું હોવાપણું છે, જે માર્ગના મર્મને પામ્યા વિના કોઈ ભૂતકાળે મોક્ષ પામ્યા નથી, વર્તમાનકાળે પામતા નથી, અને ભવિષ્યકાળે પામશે નહીં.

શ્રી જિને સહસ્રગમે ક્રિયાઓ અને સહસ્રગમે ઉપદેશો એ એક જ માર્ગ આપવા માટે કહ્યાં છે અને તે માર્ગને અર્થે તે ક્રિયાઓ અને ઉપદેશો ગ્રહણ થાય તો સફળ છે અને એ માર્ગને ભૂલી જઈ તે ક્રિયાઓ અને ઉપદેશો ગ્રહણ થાય તો સૌ નિષ્ફળ છે.

શ્રી મહાવીર જે વાટેથી તર્યા તે વાટેથી શ્રી કૃષ્ણ તરશે. જે વાટેથી શ્રી કૃષ્ણ તરશે તે વાટેથી શ્રી મહાવીર તર્યા છે. એ વાટ ગમે ત્યાં બેઠાં, ગમે તે કાળે, ગમે તે શ્રેણિમાં, ગમે તે યોગમાં જ્યારે પમાશે, ત્યારે તે પવિત્ર, શાશ્વત, સત્પદના અનંત અતીન્દ્રિય સુખનો અનુભવ થશે. તે વાટ સર્વ સ્થળે સંભવિત છે. યોગ્ય સામગ્રી નહીં મેળવવાથી ભવ્ય પણ એ માર્ગ પામતાં અટક્યા છે, તથા અટકશે અને અટક્યા હતા.

કોઈ પણ ધર્મ સંબંધી મતભેદ રાખવો છોડી દઈ એકાગ્ર ભાવથી સમ્યક્ક્રયોગે જે માર્ગ સંશોધન કરવાનો છે, તે એ જ છે. માન્યામાન્ય, ભેદાભેદ કે સત્યાસત્ય માટે વિચાર કરનારા કે બોધ દેનારાને, મોક્ષને માટે જેટલા ભવનો વિલંબ હશે, તેટલા સમયનો (ગૌણતાએ) સંશોધકને તે માર્ગના દ્વાર પર આવી પહોંચેલાને વિલંબ નહીં હશે.

વિશેષ શું કહેવું ? તે માર્ગ આત્મામાં રહ્યો છે. આત્મત્વપ્રાપ્ય પુરુષ – નિર્ગ્રંથ આત્મા – જ્યારે યોગ્યતા ગણી તે આત્મત્વ અર્પણે – ઉદય આપણે – ત્યારે જ તે પ્રાપ્ત થશે, ત્યારે જ તે વાટ મળશે, ત્યારે જ તે મતભેદાદિક જશે.

મતભેદ રાખી કોઈ મોક્ષ પામ્યા નથી. વિચારીને જેણે મતભેદને ટાળ્યો, તે અંતર્વૃત્તિને પામી ક્રમે કરી શાશ્વત મોક્ષને પામ્યા છે, પામે છે અને પામશે.

કોઈ પણ અવ્યવસ્થિત ભાવે અક્ષરલેખ થયો હોય તો તે ક્ષમ થાઓ.



તા. ૧૦-૦૭-૧૯૯૮, પ્રવચન નં. ૨૦

પત્રાંક-૫૪

‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ વચનામૃત. આંક ૫૪મો, ૨૨માં વર્ષે લખાયેલો પત્ર છે. પત્રનું મથાળું છે – ‘નિર્ગ્રંથ મહાત્માઓને નમસ્કાર’ નિર્ગ્રંથ મહાત્માઓને નમસ્કાર ! જેમને કોઈ ગ્રંથિ એટલે ગાંઠ નથી. એટલે પરિણામ ગાંઠની જેમ કોઈની સાથે સંકળાતા નથી, બંધાતા નથી, કેમકે એટલો મોહનો અભાવ કર્યો હોય છે. કોઈ પદાર્થ પ્રત્યે જ્યારે મોહ થાય છે ત્યારે પરિણામ ચોંટે છે. એવા જે વીતરાગી મુનિઓ છે એ નિર્ગ્રંથ મહાત્માઓ છે. એમને એવી દશાની ભાવના – એવી દશાની પ્રાપ્તિની ભાવનાથી નમસ્કાર કરવામાં આવે છે.

‘મોક્ષના માર્ગ બે નથી.’ સંસારથી મુક્ત થવું એનો એક જ ઉપાય છે, એક જ પ્રકારનો ઉપાય છે, બે પ્રકારનાં ઉપાય નથી. કોઈ એક અમુક માર્ગે પામી જાય, કોઈ બીજા માર્ગે મોક્ષ પામે, કોઈ ત્રીજા માર્ગે મોક્ષમાં જાય, કોઈ અમુક ઉપાય કરે તો મોક્ષ થાય, કોઈ અમુક ઉપાય કરે તો મોક્ષ થાય, એવું નથી. એક જ પ્રકારનો છે. કેમ ? કે, આત્મા છે એ એક પદાર્થ છે કે જેને પોતાના ગુણધર્મોનું વિજ્ઞાન

છે. આત્મા પણ એક ચૈતન્ય પદાર્થ છે કે જેને પોતાના ગુણધર્મોનું વિજ્ઞાન છે અને એ ગુણધર્મો અનુસાર બંધ-મુક્તિ તની વ્યવસ્થા છે. એ બંધાય છે અને મુકાય છે એની પાછળ એનું Science કામ કરે છે - વિજ્ઞાન કામ કરે છે.

બધા આત્મા એક જાતિના પદાર્થ હોવાથી બધાને બંધનો પ્રકાર એક જ પ્રકારે થાય છે તો મુક્તિ તનો પ્રકાર પણ એક જ પ્રકારે થાય. જો એક કારણથી, એક જ પ્રકારથી બંધાતા હોય તો મુક્તિ ત પણ એથી વિપરીત જાવ એટલે એ જ રીતે (મુક્તિ ત) થાય. એટલે મોક્ષના માર્ગ બે નથી.

‘જે જે પુરુષો મોક્ષરૂપ પરમશાંતિને ભૂતકાળે પામ્યા,...’ આ ૨૨માં વર્ષે આ બધું લખે છે, હાં ! ‘જે જે પુરુષો મોક્ષરૂપ પરમશાંતિને ભૂતકાળે પામ્યા,...’ એકલું મોક્ષ ન લીધું, પરમશાંતિ સાથે લીધી. ‘તે તે સઘળા સત્પુરુષો એક જ માર્ગથી પામ્યા છે,...’ ભૂતકાળમાં કોઈ જુદાં જુદાં માર્ગથી પામ્યા પણ નથી. તેથી વર્તમાનમાં કે ભવિષ્યમાં પણ બીજી રીતે કંઈ થવાનો સંભવ નથી. કેમકે ભૂતકાળે પણ બધા એક જ માર્ગથી પામ્યા છે. ‘વર્તમાનકાળે પણ તેથી જ પામે છે;...’ તે જ માર્ગથી પામે છે, તે જ ઉપાયથી પામે છે. અને ‘ભવિષ્યકાળે પણ તેથી જ પામશે.’

‘તે માર્ગમાં મતભેદ નથી,...’ માર્ગ આમ પણ હોય અને માર્ગ આમ પણ હોય એવું નથી. કેમકે એક જ પ્રકાર છે એમાં બે મત નથી. બીજો મત પડે તો તે માર્ગ નથી, ઉન્માર્ગ છે. માર્ગ નથી પણ ઉન્માર્ગ છે. એ ઉપાય નથી પણ એમાં કાંઈક વિપરીતતા છે. ‘તે માર્ગમાં મતભેદ નથી, અસરળતા નથી,...’ તે માર્ગમાં અસરળતા નથી એટલે ન્યાય વિરુદ્ધતા ક્યાંય નથી. અસરળતા થાય ત્યાં ન્યાય વિરુદ્ધતા થાય છે. ન્યાય વિરુદ્ધતા ક્યાંય નથી. એવો માર્ગ છે. અથવા સંપૂર્ણ ન્યાયસંગત માર્ગ છે. ન તો પોતાના આત્માને અન્યાય થાય,

ન તો કોઈ બીજાના આત્માને અન્યાય થાય. આ એવો ઉપાય છે, એવો માર્ગ છે.

પ્રશ્ન :- જ્ઞાનદશા પહેલાં આટલો વિશ્વાસ આવે ?

સમાધાન :- જુઓ ! ૨૨માં વર્ષે લખ્યું છે. એ તો ૧૭માં વર્ષ પહેલાં પણ એવી વાતો લખી છે.

મુમુક્ષુ :- આટલા બધા વિશ્વાસથી જે લખે એ દર્શન કરવા જેવા છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- એ તો પોતે પૂર્વની આરાધનાના બહુ સંસ્કાર લઈને આવ્યા છે. એટલે ૧૭માં વર્ષ પહેલાં, ૧૫-૧૬ વર્ષે પણ એમણે બાર અંગના સારરૂપ વાતો લખી છે. ‘ગુરુદેવે’ પ્રવચનમાં કહ્યું છે. ૧૭માં વર્ષ પહેલાંના વચનો ઉપર જ પ્રવચન કર્યા છે કે, આ બાર અંગનો સાર છે ! (એ સાર) આવ્યો ક્યાંથી ? કે, આત્મામાંથી. એટલી મૂડી એ લઈને આવેલા હતા. ભૂતકાળની કેટલીક મૂડી લઈને આવેલા હતા. એટલે એમના આત્મામાંથી અમુક વાતો નીકળતી હતી. એ સંસ્કારવશ પણ નીકળી શકે છે. માર્ગાનુસારીને જ્યારે નીકળે છે તો આવા આરાધકપુરુષોને નીકળે એમાં શું મોટી વાત છે ? નીકળે જ.

‘તે માર્ગમાં મતભેદ નથી, અસરળતા નથી, ઉન્મત્તતા નથી,...’

ઉન્મત્તતા એટલે ગાંડપણ. એટલે શું છે કે, વધારે પડતું કાંઈ થાય, Normalથી કંઈ Abnormal કોઈ પ્રકાર હોય એવું પણ નથી, ઉન્મત્તતા નથી. શબ્દનો સીધો અર્થ આમ તો ગાંડપણ થાય છે કે, આ કાંઈ કોઈ જાતનું ગાંડપણ નથી. ભલે જગતથી જુદી વાત છે. જગતના વિચારો, માન્યતાઓ સાથે મેળ ન પડે, Concept જુદાં છે પણ એ કંઈ ગાંડપણ નથી. કેમકે જગતમાં માણસો, સંસારીઓ સંસારી રીતે રહે છે. તો માણસને ખાવા-પીવાની વ્યવસ્થા, કપડાં પહેરવા-ઓઢવાની વ્યવસ્થા, રહેવા-કરવાની વ્યવસ્થા, ઓછામાં ઓછી રહેવા-

જમવા અને કપડાંની વ્યવસ્થા – રોટી-કપડા ઔર મકાન (આ) ત્રણ તો ઓછામાં ઓછું (હોય જ છે). જેને જીવન જરૂરિયાત – Amenities of life કહે છે. એ તો ઓછામાં ઓછું માણસને હોય (છે), જ્યારે દિગંબર મુનિઓને કાંઈ નહિ. કપડાં પણ નહિ ને ખાવા-પીવાની વ્યવસ્થા પણ નહિ અને રહેવાની કોઈ વ્યવસ્થા નહિ. એ કાંઈ ઉન્મત્તતા નથી એમ કહે છે. એટલે એ કોઈ ગાંડપણ નથી, એમ કહેવું છે.

‘ભેદાભેદ નથી,...’ એક સંપ્રદાયમાં અનેક ભેદ પડી જાય એવું પણ નથી. મહાવિદેહમાં એકસરખો માર્ગ ચાલે છે. ‘માન્યામાન્ય નથી.’ (અર્થાત્) આમ માનવું અને આમ ન માનવું, અમુક માનવું અને અમુક ન માનવું (એવા) અંદરોઅંદર મતભેદ હોય એવું પણ નથી.

‘તે સરળ માર્ગ છે,...’ કેવો માર્ગ છે ? સરળ માર્ગ છે. એકદમ સરળ માર્ગ છે. ઉપયોગ સીધો અંતર્મુખ થઈને સ્વરૂપમાં જ લાગેલો રહે એવો ઉપાય છે. ઉપયોગ બહાર જાય તો અસરળતા થાય ને ? એમ કહે છે. ઉપયોગ આડો જ ન ચાલે એવો માર્ગ છે. ‘તે સરળ માર્ગ છે, તે સમાધિમાર્ગ છે,...’ ક્યાંય અસમાધાન ન થાય અને તેથી કાંઈ અશાંતિ ન થાય. અસમાધાન છે ત્યાં અશાંતિ છે અને જ્યાં સર્વાંગ સમાધાન છે ત્યાં જ સર્વાંગ શાંતિ પણ છે. એવો માર્ગ છે.

‘તે સમાધિમાર્ગ છે, તથા તે સ્થિર માર્ગ છે,...’ હાલકડોલક નથી, સ્થિર માર્ગ છે. કેમકે એ પરિણામમાં શાંતિ ત ઘણી છે. અનેક પ્રકારના ઉપસર્ગ અને પરિષદ આવે તોપણ મુનિઓ છે એ વિચલિત થતાં નથી અને એટલા માટે ‘અષ્ટપાહુડ’માં મુનિઓને જ સાક્ષાત્ જીવંત મોક્ષમાર્ગ કહેવામાં આવ્યા છે ! જોઈ લ્યો ! મોક્ષમાર્ગને જોવો હોય તો નિર્ગ્રંથ મુનિઓ છે એ સાક્ષાત્ મોક્ષમાર્ગ છે ! પ્રત્યક્ષ મોક્ષમાર્ગ

છે !! એવો સ્થિર માર્ગ છે.

‘અને સ્વાભાવિક શાંતિસ્વરૂપ છે.’ અને જે સ્વભાવની – આત્માની શાંતિ છે એવી એ માર્ગની અંદર શાંતિ વિશેષ છે. બહારમાં કોઈ જીવન જરૂરિયાતની ચીજ-વસ્તુ નથી માટે કોઈ અશાંતિ છે એવું નથી અથવા સમયસર આહાર ન મળે માટે અશાંતિ થાય એવું પણ નથી.

ભગવાન ‘ ષભદેવ’ને દીક્ષા લીધા પછી તપશ્ચર્યામાં છ મહિના નીકળી ગયા. પછી આહારનો વિકલ્પ આવ્યો. છ મહિનાના ઉપવાસ પછી ! આહાર (દેવાની) વિધિ કોઈ જાણતું નહોતું અને એમણે પણ કોઈને બતાવી નહોતી. પોતે જાણતા હતા પણ કોઈને બતાવી નહોતી. કેમકે પોતાને આહાર લેવાની વાત હતી. ઉદ્દેશિક આહાર થઈ જાય ને ! એટલે. (આહાર લેવાનો) વિકલ્પ ચાલ્યો તો ગામમાં ગયા, નગરમાં પ્રવેશ કર્યો, કોઈએ એમણે આહાર માટે બોલાવ્યા નહિ, વિનંતી કરી નહિ. પાછા જંગલમાં (ચાલ્યા ગયા).

મુમુક્ષુ :- શ્વેતાંબરમાં એવું આવે છે કે હીરા, માણેક, મોતી એવું બધું ઘોરાવે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- શ્વેતાંબરમાં આવે, બાકી અહીંયાં તો ઘોરાવાનું એવું કાંઈ નથી. અહીં તો પહેલાં પડગાહન કરે એટલે વિધિપૂર્વક, એની જે વિધિ છે (એ પૂર્વક) વિનંતી કરે પછી મુનિરાજ પધારે અને એમને આહાર આપે. એવી કોઈ વિધિ જ જાણતું નહોતું. (આહાર ન મળે તો) આકુળતા ન થાય, અશાંતિ ન થાય. જેમ કોઈ માણસ જમીને ધરાઈ જાય અને પછી એને ખાવાનો વિકલ્પ ન રહે એમ વગર જમ્યે એમને – મુનિરાજને ખાવાનો વિકલ્પ શાંત થઈ જાય. શેનાથી ? સ્વરૂપની શાંતિથી ! વિકલ્પ છૂટી જાય છે, વિકલ્પ તૂટી જાય છે. એ પાછા જંગલમાં ચાલ્યા ગયા, એ પોતાની તપશ્ચર્યામાં લીન થયા તો બીજા છ મહિના (આહાર વિના), જાવ ! એક વર્ષના

ઉપવાસ થયા. ઈ દરમિયાનમાં આમને સપનું આવ્યું, કોને ? 'શ્રેયાંસકુમાર'ને સપનું આવ્યું કે ભૂતકાળમાં મેં નિર્ગ્રંથ મુનિરાજને આ રીતે આહારદાન આપેલું. એટલે એ વિધિ એમને સપના દ્વારા સમજાણી અને ત્યારપછી એમણે ભગવાનને આહાર માટે પધારતા જોયા એટલે એમણે વિનંતી કરી અને એમનું ત્યાં આહારદાન થયું.

કહેવાનો મતલબ શું છે કે, માર્ગ છે એ સ્વાભાવિક શાંતિસ્વરૂપ છે, અશાંતિસ્વરૂપ નથી. આહાર જેવી ચીજનો યોગ ન થાય તોપણ જે મુનિરાજ છે એને આકુળતા થતી નથી, અશાંતિ થતી નથી. એ સ્વરૂપમાં સમાઈ જાય છે. એમનો વૈરાગ્ય વધે છે. શું થાય છે ? કે, જુઓ ! આવી મહાપવિત્ર દશા હોવા છતાં પણ બહારમાં આહારનો યોગ ન હોય તો ન પણ હોય. જે દશાને ઇન્દ્રો આવીને વંદન કરે ! એનું પુણ્ય કેટલું ? દેવલોકના દેવેન્દ્ર જેને કહેવાય - દેવોના ઇન્દ્ર ! એ તો અતિશય પુણ્યશાળી છે, બત્રીસ લાખ વિમાનના સાહ્યબા ! એક એક વિમાનમાં અસંખ્ય દ્વિધારી દેવો ! એનો મોટો લાડો ! સાહેબ ! ઈ આવીને એને વંદન કરે અને તોપણ એની સામું જોવે નહિ કે, આ ઇન્દ્ર મને વંદન કરવા આવ્યા. એટલા પુણ્યના ધણી હોવા છતાં પણ કોઈવાર આહારનો યોગ ન પણ બને.

જ્ઞાની હોય અને દરિદ્રી હોય. અંદરમાં ત્રણલોકનો નાથ છું એવો અનુભવ કરે. બહારમાં સાવ દરિદ્રતા હોય. કોઈનું કામ કરી દેવે અને મજૂરી લઈ લે. કોઈનું મજૂરીનું કામ કરીને મજૂરી લઈ લ્યે અને પેટ ભરી લ્યે ! ઠીક ! અને ઘર ન હોય તો રસ્તા ઉપર ઓટલે બેઠા બેઠા ખાઈ પણ લે. એમાં કાંઈ વાંધો નહિ. એથી કાંઈ ફરક પડતો નથી. પુણ્યનો યોગ બીજો પ્રકાર છે, પવિત્રતાનો યોગ બીજો પ્રકાર છે. સાથે હોય પણ ખરું અને સાથે ન પણ હોય, પણ છતાં અશાંતિ નથી થતી. પુણ્યનો યોગ ન હોય માટે અશાંતિ થાય, આકુળતા થાય કે આમ કેમ ? અસમાધાન થાય કે આમ કેમ ?

એવું નથી. જે ક્ષેત્રે, જે કાળે, જે દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ જે પ્રકારે જેમ બનવાનું હોય એમ બને. એનાથી આત્માને લાભ પણ નથી અને નુકસાન પણ નથી. એનાથી આત્માને કોઈ લાભ-નુકસાન તો છે નહિ. એ સ્વાભાવિક શાંતિસ્વરૂપ માર્ગ છે.

‘સર્વ કાળે તે માર્ગનું હોવાપણું છે,...’ અને એવો માર્ગ આ વિશ્વની અંદર ત્રણે કાળે વિદ્યમાન રહે છે. ક્યારેય પણ એ માર્ગની સર્વથા અવિદ્યમાનતા થઈ જાય એવું કોઈ દિવસ બનતું નથી. ક્યારેક કોઈ ક્ષેત્રે ન હોય એ બનવાજોગ છે પણ સર્વ કાળે ન હોય એવું બનવાજોગ નથી. વિશ્વમાં માર્ગધારી કોઈ પુરુષ જ ન હોય, કોઈ આત્મા જ ન હોય (એવું ન બને). કેમકે મહા વિદેહક્ષેત્રમાં તો સદાય તીર્થંકરો છે, સર્વજ્ઞો છે અને એ સર્વજ્ઞને અનુસરનારા અનુયાયીઓ પણ છે. મુનિઓ પણ છે, જ્ઞાનીઓ પણ છે, બધું જ છે.

‘સર્વ કાળે તે માર્ગનું હોવાપણું છે, જે માર્ગના મર્મને પામ્યા વિના કોઈ ભૂતકાળે મોક્ષ પામ્યા નથી, વર્તમાનકાળે પામતા નથી, અને ભવિષ્યકાળે પામશે નહીં.’ એ માર્ગનો જે મર્મ છે, ડાણ છે એને પામવું જોઈએ, એને પ્રાપ્ત થવું જોઈએ. શબ્દોથી તો માર્ગ સમજાય, કે વિચારથી પણ સમજાય પણ એના મર્મને પામવું જોઈએ, એમ કહે છે. મર્મ સુધી પહોંચવું જોઈએ, માર્ગના મર્મ સુધી પહોંચવું જોઈએ. એ વગર કોઈનો મોક્ષ ભૂતકાળે થયો નથી, વર્તમાનમાં થતો નથી, ભવિષ્યમાં થશે નહિ.

‘માર્ગ’ અઢી અક્ષરનો શબ્દ છે. એટલે માર્ગ તો અઢી અક્ષરમાં કહ્યો છે પણ એનો મર્મ જ્ઞાનીઓના હૃદયમાં રહે છે. એટલે એના અંતરમાં (રહ્યો છે). હૃદય Means શું ? હૃદય એટલે શું ? અંતર પરિણમનને હૃદય કહે છે. કોને ? અંતર પરિણમનને. એ જો સમજાય તો મર્મને પામ્યો, મર્મ સુધી પહોંચ્યો, નહિતર મર્મ સમજાતો નથી.

આમ પણ આપણે ભલે એકબીજા શબ્દોથી વાતો કરીએ છીએ.

વાસ્તવમાં તો આપણે શબ્દો દ્વારા ભાવ પકડીએ છીએ કે બીજું કાંઈ છે ? અને ભાવ દ્વારા પરિણમન પકડીએ છીએ, કે બીજું કાંઈ છે ? ભાવ છે ઈ પરિણમન છે એટલે શબ્દો દ્વારા આપણે ભાવરૂપ પરિણમનને પકડીએ છીએ. કોઈ ગમે એમ બોલે નહિ, આપણે પકડી લઈએ છીએ કે નથી પકડી લેતા ? પકડી લેવાય છે.

એ રીતે માર્ગ કહેનારા હોય છે, માર્ગના અનુભવી માર્ગને કહે છે તો એના ઉપરથી એના પરિણમનને પણ પકડનારા અમુક લાયક - પાત્ર જીવો હોય છે. એ માર્ગના મર્મ સુધી પહોંચે છે એ માર્ગને પામે છે, એ માર્ગને પ્રાપ્ત કરે છે. એ સિવાય કોઈ માર્ગને પ્રાપ્ત કરી શકતું નથી.

‘શ્રી જિને સહસ્ત્રગમે ક્રિયાઓ અને સહસ્ત્રગમે ઉપદેશો એ એક જ માર્ગ આપવા માટે કહ્યાં છે...’ જિનેન્દ્ર પરમાત્મા તીર્થકરદેવે હજારોગમે ક્રિયાઓનું સ્વરૂપ કહ્યું છે અને ઉપદેશનો પ્રકાર પણ હજારો પ્રકારે છે. કેમકે વિધવિધ પ્રકારના વિભાવો છે. એને સુધારવા માટે વિધવિધ પ્રકારે ઉપદેશ છે અને એની ક્રિયાઓ પણ છે. એ બધો વિસ્તાર એક જ માર્ગ માટે છે, એક જ માર્ગ આપવા માટે છે. એ બધો વિસ્તાર સરવાળે અંતર્મુખ થવા માટે છે. શેના માટે છે ? અંતર્મુખ થવા માટે છે. અંતર્મુખ થવા અર્થે ઈ બધી વાત કરી છે. પણ કો’ક ક્યાંય ભો છે તો એને એને યોગ્ય વાત કરે છે, કોઈ ક્યાંય ભો છે તો એને યોગ્ય વાત કરે છે. એમ વિસ્તાર છે.

પ્રશ્ન :- ભાઈશ્રી ! મર્મમાં શું કહેવું છે ?

સમાધાન :- મર્મ છે એ એક અંતરંગ મૂળભૂત મુદ્દો છે. મર્મ છે એ મૂળભૂત વાત છે. એટલે આપણે તો એ ચર્ચા એવી રીતે કરીએ છીએ કે, જે કથન છે એ બધી વ્યાખ્યા છે એટલે કે Theory છે અને માર્ગ છે એ પરિણમનસ્વરૂપ છે. એ પરિણમનની વ્યાખ્યા

ગમે તેટલી સ્પષ્ટ કરી હોય કે કહી હોય કે લખી હોય પણ એના ઉપરથી પરિણમન સમજાવું જોઈએ, ત્યાં સુધી જ્ઞાનની પહોંચ હોવી જોઈએ. એટલે શબ્દો છે એ વાચક છે. વાચ્ય સુધી જ્ઞાન પહોંચવું જોઈએ.

હવે, આ એક એવું પરિણમન છે કે જે સંપૂર્ણ રીતે વચનગોચર નથી. બહુ જ અલ્પ અંશે વચનગોચર છે અને બહુભાગ અંશે વચનઅગોચર છે. એવું આ પરિણમન છે. સૂક્ષ્મ અને અંતર્મુખી પરિણમન છે એટલે એવી પરિસ્થિતિમાં એના વાચ્ય સુધી પહોંચવું એના માટે શું કરવું ? આ એક વિચારણીય વિષય જરૂર છે. તો કહે છે કે, ત્યાં સુધી પહોંચવા માટે અમુક યોગ્યતા, અમુક નિર્મળતા – જ્ઞાનની પહોંચ થાય એવી જ્ઞાનની નિર્મળતા અને યોગ્યતાની આવશ્યકતા ભી થાય છે. તેથી કરીને સર્વસામાન્ય જીવો એવી વાતો સાંભળીને એના મર્મ (સુધી) પહોંચી શકતા નથી, પામી શકતા નથી. પણ કેટલાક જે પાત્ર જીવો છે એની નજર ત્યાં સુધી પહોંચે છે એ એના વાચ્યને ગ્રહણ કરી શકે છે અને ગ્રહણ કરે છે અને ત્યારે એનો પણ છુટકારો થઈ જાય છે, એમ છે.

‘શ્રી જિને સહસ્ત્રગમે ક્રિયાઓ અને સહસ્ત્રગમે ઉપદેશો એ એક જ માર્ગ આપવા માટે કહ્યાં છે અને તે માર્ગને અર્થે તે ક્રિયાઓ અને ઉપદેશો ગ્રહણ થાય તો સફળ છે...’ તે માર્ગને ગ્રહણ કરવા અર્થે એ ક્રિયાઓ અને ઉપદેશ ગ્રહણ થવા જોઈએ તો એની સફળતા છે ‘અને એ માર્ગને ભૂલી જઈ તે ક્રિયાઓ અને ઉપદેશો ગ્રહણ થાય તો...’ તેની તે જ ક્રિયાઓ અને તેનો તે જ ઉપદેશ ‘નિષ્ફળ છે.’ આમ ક્રિયા અને ઉપદેશ શરતને આધીન છે – Subject to condition. પહેલેથી પોતાને છૂટવું છે. માટે પહેલું Stage એ લીધું કે, એ પરિભ્રમણની ચિંતનામાં હું અનંતકાળથી છૂટ્યો નથી, આ પરિભ્રમણથી હું કેમ છૂટું ? શું કરવાથી છૂટું ? એની ચિંતા. કેમ અત્યાર સુધી

ન છૂટ્યો ? કેમ મારો ઉપદેશ અને ક્રિયાઓ નિષ્ફળ ગઈ ? આની ચિંતા. બસ ! પછી વાંધો નથી. એ એક જ ચિંતાથી જે પડ્યો છે અને નિર્મળતામાં આગળ વધ્યો છે એ સફળ થશે. એ જ ઉપદેશથી અને એ જ ક્રિયાથી સફળ થશે અને નહિતર એ જ ક્રિયા અને એ જ ઉપદેશ નિષ્ફળ જશે.

‘શ્રી મહાવીર જે વાટેથી તર્યા તે વાટેથી શ્રી કૃષ્ણ તરશે.’ ઠીક ! વાટ એટલે ઉપાય, વાટ એટલે માર્ગ, વાટ એટલે રસ્તો. વાટ એટલે રસ્તો, રસ્તો એટલે માર્ગ, માર્ગ એટલે ઉપાય. ‘શ્રી મહાવીર જે વાટેથી તર્યા...’ એટલે એ તો તરી જ ગયા છે એમ કહી દીધું. ‘તે વાટેથી શ્રી કૃષ્ણ તરશે.’ એટલે તરવાનું બાકી છે એમ કીધું. ઠીક ! ‘જે વાટેથી શ્રી કૃષ્ણ તરશે તે વાટેથી શ્રી મહાવીર તર્યા છે.’ ઈ તો તરી જ ગયા છે એમ કહે છે. પેલા તરવાના છે અને આ તરી ગયા છે. બન્નેનો માર્ગ એક છે.

હવે, શું છે કે બન્નેના નામે સંપ્રદાય જુદાં જુદાં ચાલે છે. શું કરવા આમ કહે છે ? કે, બન્નેના નામે સંપ્રદાય જુદાં જુદાં ચાલે છે અને બન્ને જુદાં જુદાં માર્ગમાં હોય એવી રીતે ઉપદેશ ચાલે છે. તો કહે છે, એવું નથી. ‘મહાવીર’ તો તરી ગયા છે અને જે માર્ગથી તરી ગયા છે ઈ જ માર્ગથી ‘શ્રીકૃષ્ણ’ તરવાના છે, બીજા માર્ગ તરવાના નથી અને જે માર્ગથી ‘શ્રીકૃષ્ણ’ તરવાના છે ઈ માર્ગ તો ‘મહાવીર’ તરી ગયા છે. માર્ગ એક જ છે, બે માર્ગ નથી.

‘એ વાટ...’ એટલે એ માર્ગ ‘ગમે ત્યાં બેઠાં,...’ કોઈ ક્ષેત્રની એને બાધા નથી કે આ ક્ષેત્રે માર્ગ ન પમાય એવું કાંઈ નથી. આ ચૌદ બ્રહ્માંડનો જે લોક છે – ધ્વલોક, મધ્યલોક અને અધોલોક, એ ત્રણલોકની અંદર મધ્યમાં પિસ્તાલીસ લાખ યોજનની ત્રસનાડી છે. નાડી એટલે આપણે આ રગ નથી કહેતા ? સીધેસીધી બે Parallel line છે. વચ્ચેની પહોળાઈ કેટલી છે ? પિસ્તાલીસ લાખ યોજન !

ઉપર સિદ્ધશિલા પણ પિસ્તાલીસ લાખ યોજન છે. સિદ્ધશિલામાં એકપણ પરમાણુની જગ્યા ખાલી નથી કે જ્યાં સિદ્ધ પરમાત્મા બિરાજમાન નથી. સિદ્ધશિલા ખીચોખીચ ભરેલી છે. સિદ્ધશિલા છે એ સર્વકાળે ખીચોખીચ ભરેલી જ હોય છે. અનંતકાળ પહેલાં, અનંતકાળ પછી પણ અને વર્તમાનમાં પણ.

બીજું, જે આત્માઓ સિદ્ધાલયમાં પધારે છે, (એ) કોઈ અનાદિથી નથી હોતા બધાય સાદિ સિદ્ધ થાય છે, એ બધા સીધા, સીધેસીધા, સીધા સીધા Vertically જ ઉપર જાય છે, જેને સમશ્રેણી કહે છે, કોઈ ત્રાંસમાંથી આવે છે એવું નથી. અને જો આખી સિદ્ધશિલા ભરચક હોય તો એનો અર્થ એમ થયો કે ત્રસનાડીના સર્વ ક્ષેત્રથી (સિદ્ધ થયા છે). આ મનુષ્યલોક પણ પિસ્તાલીસ લાખ યોજન છે. ત્રસ જીવો પણ પિસ્તાલીસ લાખ (યોજનમાં છે), મનુષ્ય સિવાય તો મોક્ષ નથી. તો બધા જ ક્ષેત્રેથી મોક્ષ પામ્યા છે. કોઈ ક્ષેત્ર બાકી નથી કે જ્યાંથી કોઈ મોક્ષ નથી પામ્યું. નિર્વાણપદ નથી પામ્યું. માટે મોક્ષને કે મોક્ષમાર્ગને કોઈપણ ક્ષેત્રનો પ્રતિબંધ નથી કે, આ ક્ષેત્રથી કોઈ ન પામે એવું કોઈ ક્ષેત્ર નથી.

મુમુક્ષુ :- બધા સિદ્ધક્ષેત્ર છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- જેટલી ત્રસનાડી છે, પિસ્તાલીસ લાખ યોજન મનુષ્યલોક છે એમાં બધી જ જગ્યાએથી સિદ્ધ થયા છે એટલે બધા સિદ્ધક્ષેત્ર છે. અહીંથી અનંતા સિદ્ધો ગયા છે. આપણે બેઠા છીએ ત્યાંથી અનંતા સિદ્ધો થયેલા છે. આ પણ સિદ્ધક્ષેત્ર જ છે. આ સિદ્ધક્ષેત્ર નથી એવું છે જ નહિ, આ સિદ્ધક્ષેત્ર જ છે અને અનંતા સિદ્ધો થયા છે પાછા, એક-બે-ચાર-પાંચ થયા છે એવું પણ નહિ. દરેક જગ્યાએ ! એટલે એ આખો પિસ્તાલીસે પિસ્તાલીસ લાખ યોજન તીર્થસ્થળ અને પવિત્ર જ છે, નિર્વાણધામ જ છે ! બધી નિર્વાણભૂમિ જ છે. આપણે નિર્વાણભૂમિની પૂજા કરીએ છીએ ને ? બધી નિર્વાણભૂમિ જ છે.

એટલે ‘એ વાટ ગમે ત્યાં બેઠાં, ગમે તે કાળે,...’ એને કાળની બાધા નથી એમ કહે છે. કેમકે સર્વ કાળે ૬૦૮ જીવ મોક્ષમાં જાય જ છે. કોઈ સમય એવો નથી કે છ મહિના અને આઠ સમયમાં ૬૦૮ જીવો નિર્વાણમાં – મોક્ષમાં ન પધાર્યા હોય એવો કોઈ કાળ નથી. સર્વ કાળ – ‘ગમે તે કાળે, ગમે તે શ્રેણિમાં,...’ કાળની શ્રેણી ગમે તે ચાલતી હોય, ચડતો હોય, તરતો કાળ હોય, એ અમુક ક્ષેત્રે હોય છે બાકી બધે એવું છે નહિ.

‘ગમે તે યોગમાં...’ બહારમાં દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ત્વાવમાં સંયોગ-વિયોગ ગમે તે પ્રકારના હોય. પ્રાણ છૂટી જાય એવા ઉપસર્ગ છેલ્લી સેકંડ સુધી ચાલતા હોય. જ્યાં કેવળજ્ઞાન પ્રગટે એટલે પતી ગયું, બધા ઉપસર્ગ બંધ. ગમે તે યોગમાં કેવળજ્ઞાન થાય છે. ‘ગમે તે યોગમાં જ્યારે પમાશે, ત્યારે તે પવિત્ર, શાશ્વત, સત્પદના અનંત અર્તીદ્રિય સુખનો અનુભવ થશે.’ અને એ જ્યારે કોઈપણ રીતે પમાશે, કોઈપણ ક્ષેત્રે, કોઈપણ દ્રવ્યે, કોઈપણ કાળે (પમાશે) ‘ત્યારે તે પવિત્ર, શાશ્વત, સત્પદના અનંત અર્તીદ્રિય સુખનો અનુભવ થશે.’ નિર્મળ સુખનો અનુભવ થશે.

‘તે વાટ સર્વ સ્થળે સંભવિત છે.’ એવું કોઈ સ્થળ નથી કે અહીંથી નહિ જાય. ‘યોગ્ય સામગ્રી નહીં મેળવવાથી ભવ્ય પણ એ માર્ગ પામતાં અટક્યા છે,...’ ભવ્ય જીવો અનંતા છે પણ યોગ્ય સામગ્રી એટલે સત્પુરુષનો યોગ અને પોતાની યોગ્યતા. ઉપાદાન અને નિમિત્તનો મેળ (થવો) એ યોગ્ય સામગ્રી છે. ‘યોગ્ય સામગ્રી નહીં મેળવવાથી ભવ્ય પણ એ માર્ગ પામતાં અટક્યા છે, તથા...’ ભવિષ્યમાં ‘અટકશે અને...’ ભૂતકાળમાં ‘અટક્યા હતા.’ એટલે ત્રણે કાળે એ વાત પણ વ્યવસ્થિત છે.

તેથી ‘કોઈ પણ ધર્મ સંબંધી મતભેદ રાખવો છોડી દઈ...’ (માટે) ધર્મનો મતભેદ મૂકી દેવો (કે) અમે આ ધર્મવાળા છીએ ને અમે

આ સંપ્રદાયવાળા છીએ, અમે આ ધર્મમાં માનીએ છીએ અને અમે આ ધર્મમાં માનીએ છીએ – એ મતભેદ નહિ રાખવો. ‘એકાગ્ર ભાવથી સમ્યક્યોગે જે માર્ગ સંશોધન કરવાનો છે, તે એ જ છે.’ માટે ધર્મના મતભેદનો વિચાર તો સાવ મૂકી દેવો. એથી કોઈ ફાયદો નથી. ફ ત આ મુિ તનો માર્ગ ક્યો છે ? એ પકડવા માટે એકાગ્ર ભાવથી સમ્યક્યોગે – ચારે પડખેથી આત્માભિમુખ થવાય એવા પ્રકારે માર્ગને શોધવાનો છે. સમ્યક્યોગે માર્ગ શોધવાનો છે.

પ્રશ્ન :- સમ્યક્યોગ એટલે ?

સમાધાન :- સમ્યક્યોગમાં એવું છે કે, સમ્યક્જ્ઞાનીનો પણ યોગ તો જોઈએ, એ વગર તો એ માર્ગ સમજાવાનો (નથી). કેમકે પરિણમન સમજવું છે, ભાવ સમજવા છે, તો ભાવવાન હોય તો ભાવ સમજો કે ભાવવાન ન હોય તો ભાવ ક્યાંથી સમજો ? એમ. સમ્યક્યોગે – પ્રત્યક્ષયોગે એકાગ્ર ભાવથી મુિ તનો માર્ગ શું છે ? કેવી રીતે મુ ત થવાય છે ? એ માર્ગ શોધવાનો છે અને તે માર્ગ એ જ છે કે જે માર્ગ અનંતકાળે – ભૂત-ભવિષ્ય-વર્તમાન કાળે સમ્યક્ પ્રકારે અનેક આત્માઓ મોક્ષને પામે છે, પામ્યા છે અને પામશે.

‘માન્યામાન્ય, ભેદાભેદ કે સત્યાસત્ય માટે વિચાર કરનારા કે બોધ દેનારાને, મોક્ષને માટે જેટલા ભવનો વિલંબ હશે, તેટલા સમયનો (ગૌણતાએ) સંશોધકને તે માર્ગના દ્વાર પર આવી પહોંચેલાને વિલંબ નહીં હશે.’ શું કહે છે ? કે, લોકો જ્યારે ધર્મના ક્ષેત્રમાં આવે છે ત્યારે માન્યતાની અનેક પ્રકારની માથાકૂટમાં પડે છે. આ માનવું ને આ નહિ માનવું, આમ માનવું ને આમ નહિ માનવું, એવા અનેક પ્રકારના ભેદ, ભેદ-પ્રભેદ, સાચું અને ખોટું. અમે સાચા અને તમે ખોટા. વાદવિવાદમાં શું થાય ? અમારું સાચું અને તમારું ખોટું.

એવો વિચાર કરનારા અને એવો ઉપદેશ દેનારા. માણસ ઉપદેશક જલદી થઈ જાય છે. એને મોક્ષને માટે જેટલા ભવનો વિલંબ

હશે એટલો વિલંબ સંશોધક આત્માને નહિ હોય એમ કહે છે. એમ કહીને શું કીધું ? કે, અંદરમાં માર્ગની ખોજ ચાલવી જોઈએ. બીજી માથાફોડમાં તરવા કરતાં તમે માર્ગની ખોજ કરો, એમ કહે છે. આનો ઉપાય શું છે ? આનો ઉપાય શું છે ખરેખર ઉપાય કેવી રીતે છે ? એવી સંશોધકવૃત્તિ અંદર આવવી જોઈએ.

તીવ્ર સંશોધકવૃત્તિ આવ્યા વિના એ માર્ગ જડતો નથી. પ્રત્યક્ષ કોઈ બતાવનાર અને કહેનાર મળે તોપણ. કેમકે એને જોવાની પોતાની જ વૃત્તિ નથી, એને ખોજવાની - શોધવાની પોતાની જ વૃત્તિ નથી (તો) ક્યાંથી મળે ? જ્યારે કોઈ જીવ સંશોધકવૃત્તિએ આવે છે ત્યારે એ તત્પર થઈ જાય છે. એ વિષયને પકડવા માટે તત્પર થઈ જાય છે. અને નહિતર એનો ઉપયોગ ડહોળાયેલો રહે છે. ડહોળાયેલા ઉપયોગમાં એ વાત પકડાતી નથી. એના જ માટે તત્પર થઈને, ટાંપીને બેઠો હોય એને પકડાય છે. ક્યારે અજવાળું થાય અને ક્યારે મોતી પરોવી લઉં ! એમ પોતાને અંતરાત્મવૃત્તિ જાગે અને એ અંતરાત્મવૃત્તિથી કહેનાર કોઈ એને મળે ત્યારે એ વાત સમજાઈ જાય છે. ત્યાં સુધી એને એ વાત પકડાતી નથી, ઉપરથી જાય છે. કોઈ કહેનાર મળે તોપણ ઉપરથી જાય છે.

‘તેટલા સમયનો (ગૌણતાએ) સંશોધક...’ જીવને એટલે તે માર્ગના દ્વાર પર આવી પહોંચેલાને. સંશોધકને એટલે કે તે માર્ગના દ્વાર પર આવી પહોંચેલાને વિલંબ નહિ હોય. ‘વિશેષ શું કહેવું ? તે માર્ગ આત્મામાં રહ્યો છે.’

પ્રશ્ન :- સંશોધક છે એ દ્વાર પર આવી પહોંચ્યો છે એમ ?
સમાધાન :- સંશોધક છે ઈ માર્ગના દરવાજે આવી ગયો છે. આંગણેથી ઠેઠ દરવાજા સુધી પહોંચી ગયો છે, એમ કહે છે. પછી માર્ગમાં દાખલ થઈ જશે.

૨૨ વર્ષની ઉંમરે કેવો સરસ પત્ર લખ્યો છે ! લખાણ કેવું છે !

બહુ સામર્થ્ય ! બહુ છે એમનું પોતાનું ! ઘણું સામર્થ્ય !! એટલે લખે છે ને 'મહાવીરે' એમના સમયમાં મારો માર્ગ થોડોઘણો પ્રકાશ્યો છે ! હવે હું જોરદાર પ્રકાશ કરવાનો છું. પાંચસો શિષ્યોને તૈયાર કર્યા છે. બહુ Formમાં છે ! પચે નહિ, એવું બધું વાંચે ને સામાન્ય માણસને કાંઈ ઈ પચે નહિ. (જેમ) ૬૮૦ (પત્ર) ન પચે એમ આ પણ ન પચે. કેમકે કોઈ વાત તો બહુ મસ્તીમાં લખી હોય છે.

'વિશેષ શું કહેવું ? તે માર્ગ આત્મામાં રહ્યો છે.' ક્યાં છે એ ? બહાર ક્યાંય નથી, શાસ્ત્રમાં ગોતવા જાય તો મળે એવું નથી અને મંદિરમાં ગોતવા જાય તોપણ મળે એવું નથી અને યાત્રા કરીને પર્વતની ચોટી ઉપર જાય તોપણ મળે એવું નથી અને દીક્ષા લઈને જંગલમાં જાય તોપણ મળે એવું નથી કે કોઈ ગુફામાં ગરી જાય - બેસી જાય તો કંઈ માર્ગ મળે એવું નથી. માર્ગ આત્મામાં રહ્યો છે અને આત્મામાંથી મળશે. જ્યારે મળશે ત્યારે આત્મામાંથી મળશે.

'તે માર્ગ આત્મામાં રહ્યો છે. આત્મત્વપ્રાપ્ય પુરુષ....' કેવા ? આત્મત્વપ્રાપ્ય પુરુષ ! આત્માપણું જેને પ્રાપ્ત થઈ ગયું છે એવો કોઈ આત્મા હોય કે જેણે આત્મસ્વભાવ અનુભવ કર્યો છે. એને આત્મત્વપ્રાપ્ય કહે છે. આત્મત્વપ્રાપ્ય પુરુષ એટલે કે 'નિર્ગ્રંથ આત્મા...' દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવનો જેને પ્રતિબંધ નથી. ગમે ત્યાં હોઈએ, ગમે ત્યાં રહીએ, ગમે ત્યાં ગમે તે ક્ષેત્રમાં રહેવું - હોવું. કાંઈ પ્રતિબંધ નથી. આમ જ જોઈએ ને આમ ન જોઈએ ઈ કાંઈ નથી. કોઈ બંધન જ નથી.

એવા 'નિર્ગ્રંથ આત્મા - જ્યારે યોગ્યતા ગણી તે આત્મત્વ અર્પણે - ઉદય આપશે - ત્યારે જ તે પ્રાપ્ત થશે,...' એટલે જેને આત્મા પ્રાપ્ત થયો છે એવા નિર્ગ્રંથ મહાત્મા સામા જીવની યોગ્યતા ગણીને - એની પાત્રતા જોઈને, ગમે એને નહિ. 'તે આત્મત્વ અર્પણે...' એ આત્મત્વ - આત્માપણું એને આપશે, એમ કહે છે. એટલે શું છે

કે પેલાને એમ લાગે છે કે મને આપ્યું. બાકી આવ્યું છે અંદરમાંથી. પણ એને એમ Feel થાય છે કે, એમણે મને (આપ્યો). ‘તે તો પ્રભુએ આપીયો, વર્તુ યરણાધીન’ એ જાતની લાગણી ઉત્પન્ન થાય છે.

‘ત્યારે જ તે પ્રાપ્ત થશે, ત્યારે જ તે વાટ મળશે...’ ત્યારે જ તે પ્રાપ્ત થશે અને ત્યારે જ તે વાટ મળશે અને ‘ત્યારે જ તે મતભેદાદિક જશે.’ ત્યાં સુધી જીવ મતમતાંતરની માથાકૂટમાં રહેશે, એમ કહેવું છે.

‘કૃપાળુદેવ’નાં લક્ષમાં એક વાત બહુ સરસ આવી છે કે, મતભેદ અને મતમતાંતરમાં પડવું એ મુમુક્ષુને લાભનું કારણ નથી, લટાનું નુકસાનનું કારણ છે. કેમકે એ Stageમાં એનું એને પ્રયોજન નથી. સંશોધક જીવે કયો મત સાચો છે ? ભગવાનનો મત શું છે ? તીર્થંકરદેવનો, સર્વજ્ઞ પરમાત્માનો મત શું છે ? એ શોધી કાઢીને પોતે અંગીકાર કરી એ મતમાં આવી જવું, બાકી મતમતાંતરમાં પડવું નહિ. કેમકે એ ભૂમિકા એની નથી. એ આચાર્યોની ભૂમિકા છે. કોની ? આચાર્યો સ્થાપે. ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવે’ સ્થાપ્યું કે, એક સનાતન દિગંબર માર્ગ એ જ સાચો માર્ગ છે બાકી કોઈ માર્ગ નથી. બાકી બધા ઉન્માર્ગ છે. જૈનને નામે ચાલતા હોય તો પણ બધા ઉન્માર્ગ છે. એ તો સમર્થ આચાર્ય છે, ગુરુપદે બિરાજમાન છે. મુમુક્ષુ(ને) તો ઉપદેશકનું સ્થાન નથી, ઉપદેશ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે અને તેથી એને સાચી વાત સમજીને અંગીકાર કરી લેવી. (એ) મતમતાંતરમાં પડવા જતાં પોતાનું ખોઈ બેસે, એમ છે એટલે (મતમતાંતરમાં પડવાની ના પાડી છે).

‘મતભેદ રાખી કોઈ મોક્ષ પામ્યા નથી.’ એટલે પોતાનો આગ્રહ – પોતાના સંપ્રદાયના મતનો આગ્રહ રાખીને કોઈ મોક્ષ પામ્યા નથી. ‘વિચારીને જેણે મતભેદ ટાળ્યો...’ કે આમાં સાચું શું ? ઈ મારું. સાચું તે મારું. મારું તે સાચું એમ નહિ પણ સાચું તે મારું. એમ

જેણે પોતાના અભિપ્રાયનો ભેદ ટાળી દીધો. તે જીવ 'અંતર્વૃત્તિને પામી...' તે અંતર્મુખ વૃત્તિને પામી 'ક્રમે કરી શાશ્વત મોક્ષને પામ્યા છે, પામે છે અને પામશે.' ત્રણેકાળે ! બાકી સંપ્રદાયની પકડ રાખશે એનો મોક્ષ નહિ થાય. અરે...! દિગંબર સંપ્રદાયમાં આવીને પણ સંપ્રદાયની પકડ તો નથી રાખવાની. કેમકે એમાં તો બધા જીવોને આવવા માટેનો માર્ગ ખુલ્લો છે. અમે આટલા જ દિગંબર અને બાકીના એમાં કોઈ ન આવવા દઈએ, એમ નથી. આ તો એટલો વિશાળ માર્ગ છે કે કોઈપણ જીવ (આવી શકે છે). (ભગવાનના સમવસરણમાં તો) તિર્થંચો પણ આવે છે. એવો વિશાળ માર્ગ છે. એટલે મતભેદ રાખીને કોઈ મોક્ષ પામ્યા નથી. વિચારીને જેણે મતભેદને ટાળ્યો એ જ અંતર્વૃત્તિને – એ વૃત્તિ પામ્યા છે. કેમકે પેલી તો બાહ્યવૃત્તિ છે અને એમાં બાહ્ય પકડ છે એમ કહેવું છે. બાહ્ય ક્રિયાની, બાહ્ય સંયોગની, બાહ્ય વાતોની, બાહ્ય કુળધર્મ આદિની એમાં પકડ છે. અંતર્વૃત્તિમાં એ વાત જ નથી. અંતર્વૃત્તિ – એ વૃત્તિ તો બધું છોડીને અંદર જાય છે. કેમકે એ મુ તભાવ છે. એ મુ તભાવને પામીને મોક્ષ પામ્યા છે એ પામ્યા છે, પામે છે અને પામશે.

'કોઈ પણ અવ્યવસ્થિત ભાવે અક્ષરલેખ થયો હોય તો તે ક્ષમ થાઓ.' માફી માગી લ્યે છે. બહુ વિચારીને બહુ Balance રાખીને એમણે લખ્યું છે ! છતાં પણ કોઈ અવ્યવસ્થિત ભાવથી કોઈ અક્ષર લખાઈ ગયો હોય તો હું ક્ષમા માગી લઉં છું. અહંભાવ નથી, આટલું લખ્યા પછી પણ જરા પણ અહમ્ભાવ નથી.

એ રીતે આ નાની ઉંમરમાં – ૨૨ વરસની ઉંમરમાં આવો સુંદર પત્ર એમણે લખ્યો છે. બીજો પત્ર કાલના સ્વાધ્યાયમાં લઈશું.



વવાણિયા, વૈશાખ સુદ ૧૨, ૧૯૪૫
સત્પુરુષોને નમસ્કાર

પરમાત્માને ધ્યાવવાથી પરમાત્મા થવાય છે; પણ તે ધ્યાવન આત્મા સત્પુરુષના ચરણકમળની વિનયોપાસના વિના પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી, એ નિર્ગ્રંથ ભગવાનનું સર્વોત્કૃષ્ટ વચનામૃત છે.

તમને મેં ચાર ભાવના માટે આગળ કંઈક સૂચવન કર્યું હતું, તે સૂચવન અહીં વિશેષતાથી કંઈક લખું છું.

આત્માને અનંત ભ્રમણાથી સ્વરૂપમય પવિત્ર શ્રેણિમાં આણવો એ કેવું નિરુપમ સુખ છે તે કહ્યું કહેવાતું નથી, લખ્યું લખાતું નથી અને મને વિચાર્યું વિચારાતું નથી.

આ કાળમાં શુ લધ્યાનની મુખ્યતાનો અનુભવ ભારતમાં અસંભવિત છે. તે ધ્યાનની પરોક્ષ કથારૂપ અમૃતતાનો રસ કેટલાક પુરુષો પ્રાપ્ત કરી શકે છે; પણ મોક્ષના માર્ગની અનુકૂળતા ધોરી વાટે પ્રથમ ધર્મધ્યાનથી છે.

આ કાળમાં રૂપાતીત સુધી ધર્મધ્યાનની પ્રાપ્તિ કેટલાક સત્પુરુષોને સ્વભાવે, કેટલાકને સદ્ગુરુરૂપ નિરુપમ નિમિત્તથી અને કેટલાકને સત્સંગ આદિ લઈ અનેક સાધનોથી થઈ શકે છે; પણ તેવા પુરુષો – નિર્ગ્રંથમતમાં – લાખોમાં પણ કોઈક જ નીકળી શકે છે. ઘણે ભાગે તે સત્પુરુષો ત્યાગી થઈ, એકાંત ભૂમિકામાં વાસ કરે છે, કેટલાક બાહ્ય અત્યાગને લીધે સંસારમાં રહ્યા છતાં સંસારીપણું જ દર્શાવે છે. પહેલા પુરુષનું મુખ્યોત્કૃષ્ટ અને બીજાનું ગૌણોત્કૃષ્ટ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને ગણી શકાય.

ચોથે ગુણસ્થાનકે આવેલો પુરુષ પાત્રતા પામ્યો ગણી

શકાય; ત્યાં ધર્મધ્યાનની ગૌણતા છે. પાંચમે મધ્યમ ગૌણતા છે. છક્રે મુખ્યતા પણ મધ્યમ છે. સાતમે મુખ્યતા છે. આપણે ગૃહવાસમાં સામાન્ય વિધિએ પાંચમે ઉત્કૃષ્ટે તો આવી શકીએ; આ સિવાય ભાવની અપેક્ષા તો ઓર જ છે !

એ ધર્મધ્યાનમાં ચાર ભાવનાથી ભૂષિત થવું સંભવે છે :-

૧. મૈત્રી - સર્વ જગતના જીવ ભણી નિર્વેરબુદ્ધિ.

૨. પ્રમોદ - અંશમાત્ર પણ કોઈનો ગુણ નીરખીને રોમાંચિત ઉલ્લસવા.

૩. કરુણા - જગતજીવનાં દુઃખ દેખીને અનુકંપિત થવું.

૪. માધ્યસ્થ કે ઉપેક્ષા - શુદ્ધ સમદૃષ્ટિના બળવીર્યને યોગ્ય થવું.

ચાર તેનાં આલંબન છે. ચાર તેની રુચિ છે. ચાર તેના પાયા છે. એમ અનેક ભેદે વહેંચાયેલું ધર્મધ્યાન છે.

જે પવન(શ્વાસ)નો જય કરે છે, તે મનનો જય કરે છે. જે મનનો જય કરે છે તે આત્મલીનતા પામે છે. આ કહ્યું તે વ્યવહાર માત્ર છે. નિશ્ચયમાં નિશ્ચયઅર્થની અપૂર્વ યોજના સત્પુરુષના અંતરમાં રહી છે.

શ્વાસનો જય કરતાં છતાં સત્પુરુષની આજ્ઞાથી પરાક્રમુખતા છે, તો તે શ્વાસજય પરિણામે સંસાર જ વધારે છે. શ્વાસનો જય ત્યાં છે કે જ્યાં વાસનાનો જય છે. તેનાં બે સાધન છે : સદ્ગુરુ અને સત્સંગ. તેની બે શ્રેણિ છે : પર્યુપાસના અને પાત્રતા. તેની બે વર્ધમાનતા છે : પરિચય અને પુણ્યાનુબંધી પુણ્યતા. સઘળાંનું મૂળ આત્માની સત્પાત્રતા છે.

અત્યારે એ વિષય સંબંધી એટલું લખું છું.

દયાળભાઈ માટે 'પ્રવીણસાગર' રવાને કરું છું. 'પ્રવીણસાગર' સમજીને વંચાય તો દક્ષતાવાળો ગ્રંથ છે. નહીં તો અપ્રશસ્તછંદી ગ્રંથ છે.



તા. ૧૧-૦૭-૧૯૯૮, પ્રવચન નં. ૨૧
પત્રાંક-૬૨

(‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ વચનામૃત, પત્રાંક-૬૨). (મથાળામાં) ભક્તિ તત્વાવે (સત્પુરુષોનું) સ્મરણ કર્યું છે. ‘પરમાત્માને ધ્યાવવાથી પરમાત્મા થવાય છે; પણ તે ધ્યાવન આત્મા સત્પુરુષના ચરણકમળની વિનયોપાસના વિના પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી, એ નિર્ગ્રંથ ભગવાનનું સર્વોત્કૃષ્ટ વચનામૃત છે.’ શું કહે છે ? કે, નિજ પરમાત્મસ્વરૂપ છે, પોતાનું જે પરમ આત્મસ્વરૂપ છે એનું ધ્યાન કરવાથી, ધ્યાવવું એટલે એનું ધ્યાન કરવાથી પરમાત્મદશા પ્રગટ થાય છે. આ તો સિદ્ધાંતિક વાત છે.

પરમાત્મસ્વરૂપમાં – પોતે પોતાના પરમાત્મસ્વરૂપમાં એકાગ્ર થાય તો તદાકારદશા થઈને પરમાત્મદશા પ્રગટ થાય છે. એટલે કે પરમાત્મા થવાનું કારણ પરમાત્મસ્વરૂપનું ધ્યાન જ છે અને એ સિવાય બીજું કાંઈ નથી. પણ તે ‘ધ્યાવન આત્મા સત્પુરુષના ચરણકમળની વિનયોપાસના વિના પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી,...’ ધ્યાવન એટલે ધ્યાનની ક્રિયા – ધ્યાનનો Process. કોઈ સીધું ધ્યાન કરવા જાય તો એ ધ્યાનની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી.

સત્પુરુષ કે જેને આત્માનું ધ્યાન વર્તે છે તેના ‘ચરણકમળની વિનયોપાસના’ એટલા શબ્દો લીધા છે. ખાલી વિનયોપાસના પણ

નથી લીધી, ખાલી ચરણકમળ નથી લીધાં. એટલે સત્પુરુષ કેવી રીતે ધ્યાન કરે છે ? એ સમજવા માટે સત્પુરુષ પ્રત્યેનો વિનય, અત્યંત વિનય ઉત્પન્ન થયા વિના એ ધ્યાનનું સ્વરૂપ અને ધ્યાનની પ્રક્રિયા કોઈ કરી શકતું નથી. ધ્યાનનું સ્વરૂપ સમજી શકે નહિ કે ધ્યાન કરી શકે નહિ.

ધ્યાન એ માત્ર સમજવાનો વિષય નથી. જોવે અને એના સંવેદનને સમજે. જોઈને સંવેદનને સમજે. ધ્યાનમાં રહેલા સ્વસંવેદનને સમજે તો સ્વસંવેદન ઉત્પન્ન થાય. વેદન વેદનમાં નિમિત્તભૂત છે, એમ કહેવું છે. અને એ એક સ્વભાવિક પ્રક્રિયા છે કે વેદનમાં એકાગ્ર થાય તો વેદન ઉત્પન્ન થાય. પરના વેદનને અવલંબે તોપણ એવું જ વેદન ઉત્પન્ન થાય. આવું છે તો પછી આ તો સત્પુરુષનું વેદન છે.

જેમકે કોઈની પીડાથી પોતાને દુઃખ થાય છે. દયા આવે છે એ ખરેખર તો પોતાને થયેલું દુઃખ છે એને મટાડવાનો ઉપાય છે. બીજાના દુઃખે દુઃખી થવું એનું નામ દયા. એટલે બીજાનું (જે) દુઃખનું સંવેદન છે એ અહીંયાં દુઃખની Feelingને ઉત્પન્ન કરે છે. એમ સત્પુરુષના સ્વસંવેદન-ધ્યાનને જોનારને સ્વસંવેદનની ઉત્પત્તિ થઈ શકવાને યોગ્ય થાય છે. એવું બને છે.

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! ફરીથી.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- અહીંયાં એમ લખ્યું છે કે, નિજ પરમાત્મસ્વરૂપનું ધ્યાન કોણ કરી શકે ? કે, જે સત્પુરુષના ચરણકમળની વિનયપૂર્વક ઉપાસના કરે છે તે જ કરી શકે છે. એ સિવાય કોઈને નિજ પરમાત્મસ્વરૂપનું ધ્યાન થઈ જ ન શકે. આ વાત નિર્ગ્રંથ ભગવાને કહી છે. અને બીજી ઘણી વાતો કરી છે એમાં આ સર્વોત્કૃષ્ટ વચનામૃત છે ! ભગવાને તો ઘણી વાતો કહી છે. એમનાં ઘણાં વચનોમાં આ સર્વોત્કૃષ્ટ વચનામૃત છે !

શું કહેવું છે ? કે, તારે પરમાત્મા થવું છે ? તો કહે, હા !
 ઈ તો કોણ ના પાડે ? પરમાત્મા થવું છે ? તો કહે, હા થવું છે.
 તો પરમાત્માનું ધ્યાન થવું જરૂરી છે. હવે પરમાત્માનું ધ્યાન થવા
 માટે આ સિવાય બીજી રીતે થઈ શકે જ નહિ. એના વિના એ
 ધ્યાન પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી. આત્મા એને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી.
 કોને ? એ ધ્યાનને (પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી). સત્પુરુષના ચરણની
 વિનય ઉપાસના વિના (એ ધ્યાનને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી).

‘કૃપાળુદેવ’ એમ કહે છે કે, આ હું કહું છું એમ નથી. આ
 નિર્ગૃહ ભગવાનનું સર્વોત્કૃષ્ટ વચનામૃત આ છે. સર્વોત્કૃષ્ટ વચનામૃત
 એવું સ્થાન શું કરવા આપ્યું ? કે, એ સિવાય બીજો ઉપાય નથી,
 એમ કહે છે. પરમાત્મા થવું એ તો સર્વોત્કૃષ્ટ વાત છે. એથી આગળ
 તો કોઈ વાત નથી. તો એને પ્રાપ્ત થવાની જે કોઈ કારણભૂત વાત
 છે ઈ સર્વોત્કૃષ્ટ થઈ કે ન થઈ ? માટે એ વચનામૃત સર્વોત્કૃષ્ટ
 છે. નિર્ગૃહ ભગવાનનું એ સર્વોત્કૃષ્ટ વચનામૃત છે.

એક બાળક બે-ત્રણ-ચાર વરસની ઉંમરે એકડો શીખે છે.
 બરાબર ? એકડો શીખડાવનાર કોઈ ન હોય તો એની મેળે કોઈ
 એકડો શીખ્યું હોય એવું એક બાળક બતાવો. નહિ (મળે) ! એકડો
 કોને કહેવાય ? તું એકડો આમ કર. સહેલામાં સહેલી વાત છે.
 એકડો શીખવો એ કોઈ બહુ મોટો Problem નથી, છતાં પણ
 શીખડાવ્યા વગર કોઈને એકડો આવડ્યો હોય એવો એક Case
 જોવામાં નથી આવતો. તો પરમાત્મા થવાનું જે ધ્યાન છે એ સત્પુરુષ
 વિના કોઈ સીધું પરમાત્માનું ધ્યાન કરી શકે, એ વાત બની શકે
 નહિ.

સત્પુરુષની સમીપ જાય, એનો અંતેવાસી થાય અને એ કેવી
 રીતે અંદરમાં ધ્યાન કરે છે ? એ સમજે, એ શીખે, એને જોવાનો
 પ્રયત્ન કરે અને યોગ્યતાપૂર્વક જોવે. યોગ્યતા વિના એ જોવાનું પણ

નહિ બને. એવી યોગ્યતાપૂર્વક જો જીવ જોઈ શકે તો એ ધ્યાન કરી શકે. સમજવું પણ પડે, શીખવું પણ પડે, Practice પણ કરવી પડે અને જોઈને Practice કરવી પડે એવી વાત છે. ખાલી ધ્યાનની વ્યાખ્યા – પરિભાષા – Definitionથી કોઈને ધ્યાન આવડી જાય એવું બને નહિ. બહારના આ જે લૌકિક યોગના, પ્રયોગના ધ્યાન પણ શીખડાવે છે ત્યારે આવડે છે. એ લોકો પણ ઘણી Practice કરાવે છે. આ તો એક અલૌકિક ધ્યાન છે, અંતર્મુખી ધ્યાન છે. બહુ સૂક્ષ્મ વિષય છે, ઘણો સૂક્ષ્મ અને Highly technical છે !! એટલે એ તો કોઈને એમને એમ આવડે કે એમને એમ કોઈ સીધું ધ્યાન કરી શકે એ વાત કોઈ રીતે સંભવિત દેખાતી નથી, થઈ શકે એવી દેખાતી નથી અને નિર્ગ્રંથ ભગવાને તો એ સ્પષ્ટ કહી દીધું કે, પરમાત્માને ધ્યાવવાથી પરમાત્મા જરૂર થવાય પણ એ ધ્યાન સત્પુરુષના ચરણની વિનય ઉપાસના વિના થઈ શકે નહિ.

(કોઈ) એમ કહે કે, આ ચરણની ને વિનય ઉપાસનાની આટલી બધી વાત શું (કરવા) નાખી ? સત્પુરુષના પરિચયમાં, સંગમાં રહે અને સત્પુરુષની (સામું) ને એના ધ્યાનને જોયા કરે (અને) એમ જોતાં... જોતાં... જોતાં... વળી શીખી જાય – એમ પણ નથી લીધું, એમ ન કહ્યું. ચરણકમળની વિનય ઉપાસના કહેવા પાછળ એમ કહે છે કે, પરમાત્મા થવાની કળા જો આવડી જાય અને પરમાત્મા થઈ જવાય તો એ કેવડી મોટી ઉપલબ્ધિ છે ! કેટલું મોટું Achievement છે !! તો એના માટે જીવના પરિણામ એ પ્રાપ્ત કરવા માટે કેવા હોવા જોઈએ ? કેવી તૈયારીવાળા હોવા જોઈએ ? ગરજ સમજાવે છે.

‘ગુરુદેવ’ ગરજ સમજાવતા હતા કે, સમવસરણમાં સૌધર્મ ઇન્દ્ર – બત્રીસ લાખ વિમાનનો સાહ્યબો ! એમ કહે, એક એક વિમાનમાં અસંખ્ય પુણ્યશાળી દેવ હોય. ત્યાં કોઈ ભિખારી હોતા

નથી. અહીં તો ભિખારી દેશનો Prime minister કે President થાય તોપણ મગજમાં ધ્યાલો ફાટી જાય ! આ તો જ્ઞાનીપુરુષ છે - ઈન્દ્ર છે ઈ તો જ્ઞાનીપુરુષ છે. અને એક વિમાન નહિ, બત્રીસ લાખ વિમાન કે જેના એક એક વિમાનમાં અસંખ્ય દેવોની વસ્તી છે એનો એ અધિપતિ છે. એ બધા એને ‘જી હજૂર’ કરવાવાળા છે. જેની મોજડીમાં દૈવી રત્નો હોય, એવા દેવો હોય ! જોડામાં ! જોડો ખંખેરે ત્યાં અંદરથી રત્નો ખરે ! ધૂળ ન ખરે. એનો અધિપતિ છે ! એ ભગવાનના સમવસરણમાં ઉપદેશ સાંભળવા બેસે (એની) ‘ગુરુદેવ’ Action કરે, એ ગલૂડિયાની જેમ બેસે ! કેવી રીતે બેસે ? ગલૂડિયું કેવું પૂંછડું પટપટાવે ! અને કોઈ બિસ્કિટ ખવડાવે, પીવડાવે તો આમ કેવી પૂંછડી પટપટાવે ! એમ મોટો માંધાતા કહેવાય, દેવોનો માંધાતા, હોં ! મનુષ્યોનો નહિ. એ પણ ગલૂડિયા જેવો થઈને બેસે ! જ્ઞાની છે તોપણ એને ભગવાનનો ઉપદેશ સાંભળવાની એટલી ગરજ છે !! તો અજ્ઞાનીને કેટલી હોય ?

(અહીંયાં) ઈ બતાવવું છે. એમને એમ કોઈ ધ્યાન કરી શકે (એમ બને નહિ). આટલી તૈયારી હોય, પ્રાપ્ત કરવા માટેની આટલી તૈયારી (હોય) ત્યારે એ ધ્યાન એને પકડાય છે અને એ પછી જ ધ્યાન કરી શકે છે. ધ્યાનનો પર્યાય ત્યારે પકડાય છે અને ત્યારે એ ધ્યાન કરી શકે છે, એમ કહેવું છે. એ વિના પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી એટલે બીજી રીતે કોઈ આત્મધ્યાનને, પરમાત્મધ્યાનને કરી શક્યો હોય, પકડી શક્યો હોય, સમજી શક્યો હોય કે કરી શકતો હોય એ કોઈ વાત જ સંભવિત નથી.

પ્રશ્ન :- ‘ગુરુદેવ’ની કેસેટમાં આવે છે કે, ‘હું જ પરમાત્મા છું’ એમ અનુભવ કર. એનો અર્થ શું ?

સમાધાન :- એવો અનુભવ કર એમ કહે છે. તું પરમાત્મા છો એવો અનુભવ કર. પણ અનુભવ કરવા માટે આટલી તૈયારી

જોઈએ. અનુભવ કરવા માટે આપણી આટલી તૈયારી જોઈએ કે, આપણને અનુભવ કરવાની ગરજ કેટલી છે ?

મુમુક્ષુ :- કલ્પના કરવાનું નથી કીધું.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- નહિ, બિલકુલ નહિ. કલ્પના કરવાનું કીધું નથી, ગોખવાનું કીધું નથી, રટણ કરવાનું કીધું નથી. અનુભવ કરવાનું જ કીધું છે. જેમ કોઈ રંગ છે એ વ્યાખ્યાથી કોઈ રંગને સમજી શકે ખરો ? વ્યાખ્યાથી સમજી શકે ? માનો કે એક કપડું છે એ પીય કલરનું છે. કેવું ? પીય તો એક ફળ છે કે, જેની ઉપરનો કલર પીળો (છે) પણ કોઈ ચોક્કસ પ્રકારનો પીળો છે. પીળાશ ઉપર પણ કોઈ ચોક્કસ પ્રકારની પીળાશ ઉપર છે. બદામી પણ એવો કોઈ ચોક્કસ પ્રકારનો છે. હવે જેણે પીય જ જોયું નથી, પીય નામનું ફળ જોયું નથી ઈ પીય કલરને કેવી રીતે સમજે ? ઈ કહો ! એક જણનું (એવું) જોયું હતું કે, આ શું છે ? તો કહ્યું, પીય છે. તો કહે, પીય એટલે શું ? તો કહ્યું, કેમ પીય (નામનું) Fruit નથી આવતું ? ઈ જોયું જ ન હોય એને પીય કલર કેવી રીતે સમજાય ? ન સમજાય. કેમકે રંગ છે ઈ જોઈને સમજવાનો વિષય છે, સાંભળીને સમજવાનો વિષય નથી કે એના ઉપર કોઈ નિબંધ વાંચે, સારો એવો Article વાંચે એટલે કાંઈ કલર સમજી જાય (એવું નથી). ન સમજી શકે. ઈ જોઈને જ સમજાય.

આ ધ્યાનનો વિષય એવો છે. પરિણમનનો વિષય પરિણમનથી સમજવા જેવો છે અને પરિણમનને ગ્રહણ થવા અર્થે યોગ્યતા જોઈએ અને યોગ્યતા આ (સત્પુરુષના) ચરણકમળની વિનય-ઉપાસના વિના આવી યોગ્યતા આવતી નથી, એમ કહેવું છે. એ વચનામૃતને સર્વોત્કૃષ્ટ વચનામૃતનું સ્થાન આપ્યું છે. કેમકે એનું ફળ પણ સર્વોત્કૃષ્ટ છે માટે.

પછી લખે છે કે, 'તમને મેં ચાર ભાવના માટે આગળ કંઈક સૂચવન

કર્તુ ઇતું, તે સૂચવન અહીં વિશેષતાથી કંઈક લખું છું.’ ‘ખીમજીભાઈ’ને પત્ર લખે છે. ‘આત્માને અનંત ભ્રમણાથી સ્વરૂપમય પવિત્ર શ્રેણિમાં આણવો એ કેવું નિરુપમ સુખ છે તે કહ્યું કહેવાતું નથી, લખ્યું લખાતું નથી અને...’ મનથી ‘વિચાર્યું વિચારાતું નથી.’ સુખને (વિચારાતું નથી). સુખ વિચારનો વિષય નથી, કહેવાનો વિષય નથી, લખવાનો વિષય નથી, અનુભવવાનો વિષય છે.

કહે છે કે, સંસારમાં આત્માને અનંત પ્રકારે ભ્રમણાઓ થાય છે અને પોતાના સ્વરૂપને ભૂલે છે. ભ્રમણાથી શું થાય છે ? કે, પોતાના સ્વરૂપને ભૂલે છે. એ ભ્રમણાથી છોડાવીને સ્વરૂપમય પવિત્ર પરિણામની જે શ્રેણિ એટલે ઉત્તરોત્તર વધતાં પરિણામ. એને પરિણામની શ્રેણિ કહે છે. (તેને લાવવી) અને એ લાવવાથી એને કેવું નિરુપમ સુખ થાય છે જેની કોઈ ઉપમા ન આપી શકીએ એવું સુખ થાય છે, જે કહ્યું કહેવાતું નથી, લખ્યું લખાતું નથી અને મનથી વિચારવું હોય તો વિચારી શકાતું નથી. કેમકે એ મનાતીત છે, વિકલ્પાતીત છે. ૨૨માં વર્ષે આ બધા પત્રો લખ્યાં છે.

‘આ કાળમાં શુ લધ્યાનની મુખ્યતાનો અનુભવ ભારતમાં અસંભવિત છે.’ મહાવિદેહમાં (સંભવિત) છે એમ કહેવું છે. એ વાત અધ્યાહાર રહે છે, પણ આ ક્ષેત્રની અંદર, આ કાળની અંદર શુ લધ્યાનનો મુખ્યપણે અનુભવ કોઈ કરી ન શકે. ધર્મધ્યાન કરી શકે પણ શુ લધ્યાન ન કરી શકે. પછી જેને ધર્મધ્યાન હોય એવા જ્ઞાનીપુરુષને શુ લધ્યાનનું જ્ઞાન થાય છે. એને મોક્ષપર્યાયનું – પૂર્ણ દશાનું પણ જ્ઞાન થાય છે. એટલે એ જિનેન્દ્રદર્શનમાં શુ લધ્યાનને જોવે છે.

આ કાળે શુ લધ્યાન પ્રાપ્ત સજીવનમૂર્તિના દર્શન સંભવિત નથી. શું છે ? આ કાળમાં જીવંત શુ લધ્યાનના દર્શન સંભવિત નથી. એવી કોઈ સજીવનમૂર્તિ ન મળે કે જેને શુ લધ્યાન ઉત્પન્ન હોય પણ એની આબેહૂબ પ્રતિકૃતિ(નાં) જ્ઞાનીઓને જિનેન્દ્રદર્શનની અંદર દર્શન થાય

છે કે ભગવાન શુ લધ્યાન અરિહંતદશામાં પરિણત છે. શુ લધ્યાનનો ચોથો પાયો છે. તેરમા ગુણસ્થાને સર્વોત્કૃષ્ટ શુ લધ્યાન છે અને એ ગુણસ્થાનની પ્રતિકૃતિ એટલે અરિહંત પ્રતિમા. આપણે મંદિરજીમાં જે અરિહંત પ્રતિમાની સ્થાપના કરીએ છીએ અને સૌથી (વધારે) મહિમા લાવીને ધામધૂમથી કરીએ છીએ એનું કારણ એ છે કે, એ (શુ લધ્યાન) ત્યાં જોવા મળે છે. એ ચીજ ત્યાં જોવા મળે છે અને કોઈ સંસ્કારી જીવને એ જિનપ્રતિમા સમ્યગ્દર્શનનું નિમિત્ત થાય છે. સંસ્કારી જીવ હોય તો (નિમિત્ત થાય છે).

અહીંયાં કહે છે કે, આ કાળમાં એનો અનુભવ જોવા ન મળે. ‘તે ધ્યાનની પરોક્ષ કથારૂપ અમૃતતાનો રસ કેટલાક પુરુષો પ્રાપ્ત કરી શકે છે;...’ એટલે જ્ઞાનીપુરુષો. તે ધ્યાનની પરોક્ષ કથારૂપ અમૃતપણું (એટલે) એની પરોક્ષ કથામાં પણ અમૃતપણું છે, એમ કહે છે. જ્ઞાનમાં આવે છે ને ? કથા છે શબ્દરૂપે છે. શબ્દ છે તે અર્થનું સાધક છે. સાધ્ય-સાધકપણું, કાર્ય-કારણપણું લઈએ તો શબ્દ છે તે અર્થનું સાધક છે અને અર્થ છે તે જ્ઞાનરસનું સાધક છે. અર્થ યથા અર્થમાં જોઈએ તો તે જ્ઞાનરસનું સાધક છે. એવી રીતે એ કથા છે એ Indirectly – વચન છે તે Indirectly અર્થને સાધે છે અને અર્થ છે એ જ્ઞાનરસને સાધે છે. એ ‘અમૃતતાનો રસ કેટલાક પુરુષો પ્રાપ્ત કરી શકે છે;...’ એ ધ્યાનની – શુ લધ્યાનની પરોક્ષ ચર્ચા કરીને પણ એનો રસ લ્યે છે, અમૃતરસ લ્યે છે.

‘પણ મોક્ષના માર્ગની અનુકૂળતા ધોરી વાટે...’ (એટલે) રાજમાર્ગપણે – National highway ! ‘પ્રથમ ધર્મધ્યાનથી છે.’ ધર્મધ્યાન છે. કથા સાંભળે, અર્થથી વસ્તુ જ્ઞાનમાં આવે તોપણ એ પરોક્ષ છે. ધ્યાન પ્રત્યક્ષ છે, ધર્મધ્યાન છે અતીન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ ધ્યાન છે અને એ મોક્ષમાર્ગ ધોરી માર્ગ છે. ધોરી મોક્ષમાર્ગ છે.

જુઓ ! આ પત્રમાં ધ્યાનની કેવી ચી વાતો કરી છે ! ૨૨માં

વર્ષે કેવી ચી ચી વાતો કરી છે !! ‘આ કાળમાં રૂપાતીત સુધી ધર્મધ્યાનની પ્રાપ્તિ કેટલાક સત્પુરુષોને સ્વભાવે, કેટલાકને સદ્ગુરુરૂપ નિરુપમ નિમિત્તથી અને કેટલાકને સત્સંગ આદિ લઈ અનેક સાધનોથી થઈ શકે છે;...’ રૂપાતીત એટલે શું ? રૂપથી પાર. એટલે અરૂપી. અરૂપી સ્વરૂપનું જે ધ્યાન એને રૂપાતીત ધ્યાન કહેવાય છે. અતીત એટલે પાર. રૂપથી પાર એટલે અરૂપી.

અરૂપી એવા આત્મસ્વરૂપના ધર્મધ્યાનની પ્રાપ્તિ ‘કેટલાક સત્પુરુષોને સ્વભાવે,...’ એટલે પૂર્વ સંસ્કારના બળે તો ‘કેટલાકને સદ્ગુરુરૂપ નિરુપમ નિમિત્તથી...’ (એટલે) કેટલાકને સદ્ગુરુ મળે ત્યારે એના નિમિત્તે (થાય છે) કે જે સદ્ગુરુને ઉપમા ન આપી શકાય. એને જે ઉપમા આપો એ ઓછી પડે. એને નિરુપમ નિમિત્ત કહે છે. ઉપમા એને ન આપી શકાય. જે સદ્ગુરુના નિમિત્તે ધર્મધ્યાનની પ્રાપ્તિ થાય એની ઉપમા જગતમાં નથી.

‘અને કેટલાકને સત્સંગ આદિ લઈ અનેક સાધનોથી...’ ધર્મધ્યાનની પ્રાપ્તિ ‘થઈ શકે છે; પણ તેવા પુરુષો-નિર્ગ્રંથમતના...’ તેવા પુરુષો ‘લાખોમાં પણ કોઈક જ નીકળી શકે છે.’ લાખોમાં શું કરોડોમાં પણ કોઈક જ નીકળી શકે છે. કરોડો શું અબજોમાં પણ અત્યારે તો કોઈક જ નીકળી શકે છે. હજારો, લાખોની વાત એક બાજુ મૂકો, અબજોની અંદર કોઈક એકાદ નીકળે. ‘ઘણો ભાગે તે સત્પુરુષો ત્યાગી થઈ, એકાંત ભૂમિકામાં વાસ કરે છે,...’ મુનિદશા અંગીકાર કરે (અને) જંગલમાં ચાલ્યા જાય. લોકોની વચ્ચે કાંઈ ન રહે.

‘કેટલાક બાહ્ય અત્યાગને લીધે સંસારમાં રહ્યા છતાં સંસારીપણું જ દર્શાવે છે.’ તો કેટલાક સત્પુરુષો – જ્ઞાનીઓ એવા છે કે જેને બહારમાં અત્યાગ છે, બહારમાં ત્યાગ નથી અને એને લીધે એ સંસારમાં રહેલા જોવામાં આવે છે. એ સંસારમાં રહ્યા છતાં સંસારીપણું દર્શાવે છે. (એટલે કે) બહારમાં દેખાવ એવો થાય છે.

અંદરમાં વાત બીજી છે.

‘પહેલા પુરુષનું મુખ્યોત્કૃષ્ટ અને બીજાનું ગૌણોત્કૃષ્ટ જ્ઞાન પ્રાયે કરીને ગણી શકાય.’ મુનિની વાત જુદી છે અને જ્ઞાનીની વાત જુદી છે. એક મુખ્ય છે, એક ગૌણ છે. એ તો અત્યારે ભાવલિંગી મુનિના દર્શન નથી થતાં. એનું દર્શન થાય તો સિંહ-વાઘ જેવા પ્રાણી ઠરી જાય તો મુમુક્ષુને – મનુષ્યને કેટલી અસર થાય ? એની દશાની કેટલી અસર થાય ? જંગલમાં જેને ધ્યાનસ્થ અવસ્થામાં જોઈને કોધીમાં કોધી પ્રાણીઓ પણ એક વખત તો શાંત થઈ જાય. સર્પ નીકળે તો એ પણ એકદમ ફેણ માંડીને એકવાર તો જોઈ જ રહે કે, આ ડોલતા નથી તો મારે પણ ડોલવું નથી ! અને ગુસ્સાની પ્રકૃતિ લઈને જે તિર્યચ થયા છે એવા વાઘ, ચિત્તા, સિંહ, હાથી એ બધા કોધી પ્રાણી છે એ એની પ્રકૃતિને એકવાર મૂકી ધ્યે છે. પ્રકૃતિને મૂકી દે. કેટલી અસર થાય એની ! એની પ્રકૃતિ ઉપર કેટલી અસર થાય છે ! જેના દર્શનમાત્રથી પ્રકૃતિ ઉપર અસર આવે. કહે છે કે એવા પુરુષનું મુખ્ય ઉત્કૃષ્ટપણું છે અને બીજાનું ગૌણ ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન પ્રાયે ગણી શકાય.

‘ચોથે ગુણસ્થાનકે આવેલો પુરુષ પાત્રતા પામ્યો ગણી શકાય; ત્યાં ધર્મધ્યાનની ગૌણતા છે.’ કેમકે બહુ અલ્પ ધર્મધ્યાન છે. ‘પાંચમે મધ્યમ ગૌણતા છે. છઠ્ઠે મુખ્યતા પણ મધ્યમ છે.’ કેમકે વિકલ્પવાળું ગુણસ્થાન છે. વીતરાગી પરિણતિ છે. ‘સાતમે મુખ્યતા છે.’ નિર્વિકલ્પ ધ્યાન છે એટલે. કેમકે સાતમું ગુણસ્થાન એક એવું છે કે ત્યાંથી શ્રેણિ મંડાય છે. શ્રેણિ માંડે તો સાતમેથી શ્રેણિ માંડે, છઠ્ઠે શ્રેણિ ન માંડી શકે. છે બન્ને મુનિદશા પણ શ્રેણિ માંડે તો સાતમા પછી જ.

‘આપણે ગૃહવાસમાં સામાન્ય વિધિએ પાંચમે ઉત્કૃષ્ટે તો આવી શકીએ;...’ ગૃહવાસમાં રહીને પાંચમા ગુણસ્થાનની ઉત્કૃષ્ટ દશાને પ્રાપ્ત કરી શકાય. ‘આ સિવાય ભાવની અપેક્ષા તો ઓર જ છે !’

ભાવે તો પરમાત્મ(પણે) રહી શકો. એ વાત તો સાવ ઓર જ છે. એ તો દૃષ્ટિની પ્રધાનતાનો વિષય છે. દૃષ્ટિનો ભાવ એવો છે. એ તો પરમાત્મા થઈ ગયો. દૃષ્ટિ અપેક્ષાએ કૃતકૃત્ય થઈ ગયો !

‘એ ધર્મધ્યાનમાં ચાર ભાવનાથી ભૂષિત થવું સંભવે છે :-’ આ ચાર ભાવના હોય એને ધર્મધ્યાન થાય, આ ન હોય તો પાછું ન થાય, એમ કહે છે. નીચેનું પદ લ્યે છે. ‘એ ધર્મધ્યાનમાં ચાર ભાવનાથી ભૂષિત થવું સંભવે છે :-’ ભૂષિત થવું એટલે વિભૂષિત થવું. વિભૂષિત થવું એટલે અંગીકાર કરવું. આ અલંકારને વિભૂષિત કરે છે એમ નથી કહેતા ? શોભે છે. વિભૂષિત કરે એટલે જેનાથી શોભા પામે.

મૈત્રી, પ્રમોદ, કરુણા અને માધ્યસ્થ. માધ્યસ્થ કહો કે ઉપેક્ષા કહો. મૈત્રી એટલે શું ?

‘મૈત્રી : સર્વ જગતના જીવ ભણી નિર્વેરબુદ્ધિ.’ વેરનો અભાવ એને મૈત્રી કહે છે. નાસ્તિથી લીધું.

પ્રશ્ન :- માથાનો વાઢનાર હોય તો ?

સમાધાન :- ગમે તે હોય નહિ. માથાનો વાઢનારો છે એ તો એની પર્યાય - દોષિત પર્યાય છે. કોઈ આત્મા થોડો માથાનો વાઢનારો હોય છે ? આત્મા તો પરમાત્મા છે. આત્મા પરમાત્મા છે તો જે છે એની દૃષ્ટિએ તો જુઓ, એમ કહે છે. અથવા એક જ જીવ સ્વરૂપે પરમાત્મા છે, અવસ્થાએ સંસારમાં દૂષિત છે, દોષ છે અને બન્ને એક સમયમાં છે. આપણને એ બેમાંથી કોને જોવાથી લાભ ? ઈ કહો. આપણે આપણા લાભ-નુકસાનને વિચારવું છે. છે તો બન્ને એક સમયમાં ઉપસ્થિત છે. એક સમયમાં બન્ને ઉપસ્થિત છે. અવસ્થા છે ત્યારે સ્વરૂપ છે અને સ્વરૂપ છે ત્યારે અવસ્થા છે. આપણે તો લાભનો મતલબ છે ને ? આપણું પ્રયોજન તો આપણા લાભથી છે ને ? કોને જોવાથી લાભ છે ? સ્વરૂપને જોવાથી લાભ છે.

ભગવાનની પણ જોવાની એ જ દૃષ્ટિ છે. જે દૃષ્ટિએ પરમાત્માપણે એને જોવો એ જ ભગવાનને જોવાની દૃષ્ટિ છે. 'આનંદઘનજી'એ ગાયું કે નહિ ? 'પ્રભુ તુમ જાણગ રીતિ' તીર્થંકર ભગવાનને સંબોધીને કહે છે કે, પ્રભુ ! તમારી જાણવાની રીતિ ભારે, હોં ! કહે છે, 'સૌ જગ દેખતા હો લાલ...' તમે તો આખા જગતને જોવો છો પણ કેવી રીતે ? કે, 'શુદ્ધ સત્તાએ સહુને પોંખતા હો લાલ...' આપવાની જાણવાની રીતિ ગજબની છે ! અમારે પણ એવી જ રીતે જાણવું છે, અમારે પણ હવે એવી જ રીતે જાણવું છે. સમ્યક્ રીત તો એ જ છે. પછી કોઈના પ્રત્યે કાંઈ નહિ થાય. કોઈ આત્મા પ્રત્યે કાંઈ નહિ.

આમ તો શું છે આ નાસ્તિથી વાત કરી છે. કેમકે જીવને મિથ્યાત્વ અવસ્થામાં શલ્ય રહેવાની પરિસ્થિતિ હોય છે. મિથ્યાત્વ અવસ્થામાં જેની જેની સાથે એને વાંકું પડે (એને માટે) શલ્ય રહી જાય. 'ડે ડે પણ શલ્ય રહી જાય. એટલે નાસ્તિથી વાત કરી છે. બાકી ખરેખર મૈત્રી એટલે મિત્ર સાથે શું હોય ? પ્રેમ હોય, નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ. મિત્ર સાથે શું હોય ? સોદાબાજી હોય ? કે, આ મને જમવાનું કહે તો હું કહું. આપણો મિત્ર ખરો પણ એ જમવાનું કહે તો હું એને જમવાનું કહું. ઈ મને જમવાનું કહે તો હું એને જમવાનું કહું. (એમ) નહિ. નિઃસ્વાર્થ (પ્રેમ હોય). એમ જગતના બધા જ જીવો પ્રત્યે નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ (હોય) એનું નામ મૈત્રી. કોઈ જીવ બાકી નહિ. કોઈ કારણથી કોઈ જીવ બાકી નહિ. કેમકે જાતિએ બધા એકસરખા છે. અહીંયાં જાતિ સાથે સંબંધ છે. બીજી વાત વચ્ચે લાવવાની રહેતી નથી, એમ કહે છે. એ વગર આ ધ્યાન ન જામે, એમ કહે છે.

કોઈના પ્રત્યે શલ્ય રહે એને આત્મધ્યાન ન થાય. કેમ ? શલ્ય છે એ પુરુષાર્થનો અવરોધક છે. શલ્ય છે એ સ્વરૂપસન્મુખના

પુરુષાર્થનો અવરોધક છે, એને રોકે છે. આ લાઇનમાં પ્રવેશ કરનારાને ફરિયાદ હોય છે કે, પુરુષાર્થ પડતો નથી, પુરુષાર્થ ચાલતો નથી. તો કહે છે, ભો રહે. ક્યાંય શલ્ય છે ઈ તપાસ્યું ? અને તપાસવા માટે બહુ આધું જાવું પડતું નથી. હેન્ડ્રી ફોર્ડને આપણે ઓળખતા નથી. ફોર્ડ મોટર કંપનીના માલિકને આપણે ઓળખતા નથી. એની સાથે શલ્ય રહેવાનો આપણે સંબંધ નથી. આપણું શલ્ય કેટલામાં રહેશે ? જેટલા આપણાં પરિચિત છે એટલામાં. કાં કુટુંબના કોઈ સભ્યમાં, કોઈ પરિવારના કોઈ (સભ્યમાં), કોઈ મોટો પરિવાર હોય, સીધા સગાં ન હોય અને આડકતરા સગાં હોય, કોઈ મુમુક્ષુઓ હોય, કોઈ સમાજમાં સંબંધ હોય, કોઈ વ્યાપારિક સંબંધ (હોય). કોઈને કોઈ રીતે જેની સાથે ઉદય થયો હોય, ઉદય થયા વિના શલ્ય ન હોય, ભલે સગાંસંબંધી હોય; જેની સાથે કાંઈને કાંઈ ઉદય થયો હોય અને એમાં પોતાને દ્વેષ થયો હોય કે અન્યાય થયું હોય એવું લાગ્યું હોય કે ગમે તે કારણસર એમાંથી વેરબુદ્ધિ થઈ હોય. શલ્ય છે એ વેરબુદ્ધિ ગઈ નથી એની નિશાની છે. વેરબુદ્ધિના રસને લઈને પરિણામમાં એક ડાઘ રહી જાય છે. કેટલાક ડાઘ જાય નહિ એવા હોય ને ? અથવા મહેનતે જાય. એમ શલ્ય છે ઈ એક ડાઘ છે. વેરબુદ્ધિથી ઉત્પન્ન થયેલો ડાઘ છે. પરિણામ મેલું થયું, વેરબુદ્ધિને લઈને પરિણામ મેલું થયું. ઈ જે શલ્ય રહી ગયું ઈ ડાઘ જલદી જાય નહિ અને ડાઘ ન જાય તો શુદ્ધ અવસ્થા થાય નહિ. ધ્યાન તો પવિત્ર શુદ્ધ અવસ્થા છે.

મૈત્રી - સર્વ જીવો પ્રત્યે મૈત્રીભાવ પહેલા આવે અને પછી ધર્મધ્યાન થાય. એ પહેલાં કોઈને ધર્મધ્યાન થાય નહિ. કેમકે ધર્મધ્યાન છે એ શોભાયમાન પર્યાય છે કે જે ચાર પ્રકારના એના અલંકારથી શોભે છે. ચાર પ્રકારથી વિભૂષિત છે, ભૂષિત છે.

'પ્રમોદ - અંશમાત્ર પણ કોઈનો ગુણ નીરખીને રોમાંચિત

ઉલ્લસવા.’ ખૂબ પ્રમોદ થવો, ખૂબ રાજી થવું. રોમાંચિત ઉલ્લસવા એટલે રુચવું. અતિ રુચિ ત્યારે રોમાંચિત ઉલ્લસે. અતિ રુચવું. કોઈનો અંશમાત્ર ગુણ જોઈને પણ અતિ રુચવું. એને ગુણનો ખેરખેર પ્રેમ છે, એમ કહે છે અને જેને ખેરખેર ગુણનો પ્રેમ છે એને સ્વભાવનો પ્રેમ છે. કેમકે સ્વભાવ (છે) ઈ ગુણની ખાણ છે. સ્વભાવ શું છે ? એ ગુણની ખાણ છે. એટલે જ્યાં ગુણ જોવે ત્યાં એને રુચે, રુચે અને રુચે. પછી ધર્મધ્યાન થાય. ગુણનો પ્રેમ ન આવે (તો) ધર્મધ્યાન ન થાય.

બીજું, પક્ષબુદ્ધિ હોય તોપણ ગુણનો પ્રેમ નહિ આવે. નિષ્પક્ષ હોય એને જ ગુણનો પ્રેમ આવે. કેમકે ગુણમાં ગુણ જ જોવો છે. વ્યતિતવિશેષ સાથે કાંઈ સંબંધ નથી, એની પૂર્વ-ઉત્તર પર્યાય સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. એના વર્તમાન ગુણ સાથે જ સંબંધ છે. અહીંયાં તો શું કીધું ? અંશમાત્ર ગુણ જોવે. કેમકે સર્વાંશે કોઈ મનુષ્ય ગુણી છે એવું તો હોઈ શકે નહિ. માણસ તો ગુણ-દોષનું પૂતળું છે. કેટલાક ગુણ છે, કેટલાક દોષ છે.

ગુણ જોઈને તને રુચિ થવી જોઈએ, ઉલ્લાસ આવવો જોઈએ. ઠીક છે, બીજું બધું ગમે તે (હોય) પણ આ બહુ સારું છે. એમ આવવું જોઈએ. ગુણની મુખ્યતા થવી જોઈએ. ગુણની મુખ્યતા આ રીતે થાય તો ગુણ આવિર્ભૂત થાય. નહિતર દોષની મુખ્યતા થવાની અને દોષ આવિર્ભૂત થવાના. આ એકને એક બે(ના) પલાખા જેવી વાત છે. એકને એક બેનું પલાખું હોય ને ? એના જેવી વાત છે.

પછી ‘કરુણા - જગતજીવનાં દુઃખ દેખીને અનુકંપિત થવું.’ સાચી અનુકંપા જ્ઞાનીને આવે છે કે, અરે...રે...! જીવો અજ્ઞાનથી દુઃખી છે. વસ્તુથી દુઃખી છે એમ નહિ, અજ્ઞાનથી દુઃખી છે. અરે...રે...! જીવો અજ્ઞાનથી દુઃખી છે. કોઈ રીતે સન્માર્ગને પામે. અને એટલા માટે જ્ઞાનીઓ પણ આત્મસાધના કરતા કરતા પણ સન્માર્ગને

પ્રકાશતા જાય છે એનું કારણ એ છે. એમનું પ્રભાવના અંગ છે ને ? સમ્યગ્દર્શનના આઠ અંગમાં એક પ્રભાવના અંગ છે. કેમકે એમને કરુણા અંગ પહેલાં જન્મ્યું છે, સમ્યગ્દર્શન તો પછી થયું છે – ધર્મધ્યાન તો પછી થયું છે. ધર્મધ્યાનમાં સમ્યગ્દર્શન થાય પણ કરુણા અંગ તો પહેલાં આવ્યું છે. અને એ પણ કોઈ સત્પુરુષની કરુણાથી પોતે સત્પુરુષ થયેલા છે. એવો એમનો અનુભવ બોલે છે. કોઈ સત્પુરુષે કરુણા જ ન કરી હોત તો ? આ માર્ગમાં મારો જન્મ ક્યાંથી થયો હોત ? મારો પ્રવેશ ક્યાંથી થયો હોત ? માટે બીજા જીવો પણ પામે એટલો એને ઓછામાં ઓછો ભાવ થયા વિના રહે નહિ. કેમકે સંપૂર્ણ વીતરાગ થયા નથી. (એટલે) એટલો ભાવ તો આવ્યા વિના રહે નહિ.

‘મધ્યસ્થ કે ઉપેક્ષા – શુદ્ધ સમદ્રષ્ટિના બળવીર્યને યોગ્ય થવું.’ કેવી ભાષા કરી છે ! જરા વિદ્વતાપૂર્ણ ભાષા છે પણ અર્થ બહુ સાદો છે કે, કોઈ જીવ આપણાથી ચાહીને – ઇરાદાપૂર્વક ધો ચાલતો હોય એના પ્રત્યે શું કરવું ? કહો ! ‘આડે લાકડે આડો વેર’ થઈ જાય. જગતમાં તો એમ છે. (અહીંયાં કહે છે) નહિ. આ સરળતા અને મધ્યસ્થતા બીજી જાતની છે. એની ઉપેક્ષા કરી નાખવી.

કોઈ માર્ગનો વિરોધી હોય, કોઈ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર અને સત્પુરુષના પણ વિરોધી હોય જૈનધર્મના વિરોધી હોય (તો એની) ઉપેક્ષા કરી લેવી. એના પ્રત્યે કરુણા થશે કેમકે એ જીવ દુઃખી થવાનો છે. (માટે) એની ઉપેક્ષા કરવી.

‘શુદ્ધ સમદ્રષ્ટિના બળવીર્યને યોગ્ય થવું.’ સમભાવ રાખવો. અરે...રે...! આત્મા છે, આખરમાં તો આત્મા છે. સન્માર્ગને પામે તો સારું. નહિતર કાંઈ નહિ, એનું એ જાણે. આપણે ઉપેક્ષા કરી નાખવી. કોઈ અપેક્ષા ન રાખવી કે આમ કેમ કરે છે ? એવી અપેક્ષા (ન રાખવી), ઉપેક્ષા કરી નાખવી.

પ્રશ્ન :- અસત્ય છે એનો નિષેધ નહિ કરવો ?

સમાધાન :- એ નિષેધની પણ એક યોગ્યતા છે અને એ નિષેધની યોગ્યતાથી આગળ વધીને કોઈ યોગ્યતા આવે છે તો તે આવી આવે છે. એવી વાત (છે). શરૂઆતમાં આવું પણ થાય છે. શરૂઆતમાં કોઈને આવું થાય છે તો થાય છે. પરંતુ આ વાત રહી સિદ્ધાંતની, પેલી વાત રહી વ્યક્તિ તગત. કોઈ પ્રાસંગિક વાત જુદી છે અને સિદ્ધાંતિક વાત જુદી છે.

સિદ્ધાંતમાં ક્યાંય પણ દોષની પુષ્ટિ કરવામાં નથી આવી. સિદ્ધાંતે દોષને પોષણ નથી આપ્યું. અપવાદે દોષ છે, સિદ્ધાંતે દોષ નથી. એ અપવાદમાર્ગમાં જાય છે. સિદ્ધાંતમાં તો પૂર્ણ વીતરાગતા અને પૂર્ણ નિર્દોષ થવા માટે કારણ અને કાર્ય (છે), બસ ! કાર્ય પણ એ અને કારણ પણ એ. એવી કેટલીક વાતો છે.

એ ચાર ભાવના છે. કાલે આપણે એના ઉપર થોડું વિશેષ વિચારીશું. ચાર ભાવના, ચાર આલંબન, ચાર રુચિ અને ચાર પાયા.

બહુ ડી વિચારણા ! બહુ ડી !! એમનું જ્ઞાન પહેલેથી એટલું ડું હતું, એટલું બધું ડું હતું કે કોઈ કલ્પી ન શકે. One cannot imagine ! કેટલીક વાત Beyond imagination છે !! એવી વાત છે.

મુમુક્ષુ :- આપના ગુરુ છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- એ તો બધાયના ગુરુ જ છે ને !

અહીં સુધી રાખીએ.





તા. ૧૨-૦૭-૧૯૯૮, પ્રવચન નં. ૨૨
પત્રાંક-૬૨

‘શ્રીમદ્ રાજ્યંદ્ર’ વચનામૃત, ૬૨મો પત્ર ચાલે છે, પાનું ૧૮૮. કાલે સ્વાધ્યાયમાં ધર્મધ્યાનનો વિષય ચાલ્યો. એ ધર્મધ્યાન ઉત્કૃષ્ટ થાય છે ત્યારે તેને તે જાતિમાં શુદ્ધતા, નિર્મળતા, ઉજ્જવળતા વધી જવાથી એને શુ લધ્યાન કહે છે. શુ લ એટલે ઉજ્જવળ. એકદમ શુદ્ધ ! અને એ શુ લધ્યાનથી કેવળજ્ઞાનની પરમાત્મદશા પ્રગટ થાય છે. ધર્મધ્યાન ગૃહસ્થવાસમાં પણ થઈ શકે છે. ભલે એ જઘન્ય ભૂમિકામાં છે પણ જાતિ તો કેવળજ્ઞાનની, યથાપ્યાત ચારિત્રની છે.

એ ધર્મધ્યાનમાં ચાર ભાવનાથી વિભૂષિત થવું, ભૂષિત થવું એટલે શોભાયમાન થવું સંભવે છે. મૂળ ભૂષિત શબ્દ છે પછી એને આગળ પ્રત્યય લાગે છે તો આભૂષિત, વિભૂષિત એમ બોલાય છે. આભૂષણ એવો પણ શબ્દ નીકળ્યો છે. મૂળ તો ભૂષિત શબ્દ છે. એટલે શોભાયમાન થવું. એ ચાર પ્રકારના ભાવોથી ધર્મધ્યાનની શોભા છે. મૈત્રી, પ્રમોદ, કરુણા અને માધ્યસ્થ. કાલે આપણે એના ઉપર સ્વાધ્યાય ચાલ્યો છે. ફરીને સંક્ષેપમાં લઈએ.

મૈત્રી એટલે જગતના સર્વ જીવો પ્રત્યે નિર્વૈરબુદ્ધિ થવી, કોઈના પ્રત્યે પણ વેર ન રહેવો એને મૈત્રી ભાવના કહે છે. અથવા બધા

જ પ્રત્યે એકસરખો પ્રેમ રહેવો. જગતના બધા જીવો આત્મા છે અને આત્મા છે એટલે કે ગુણભંડાર છે. સ્વભાવમાં તો દિવ્ય ગુણો છે ને ? એટલે ગુણભંડાર છે. એ દૃષ્ટિએ જોવો તો બધા પ્રત્યે પ્રેમ દેખાય.

‘બહેનશ્રી’નું એક બહુ સારું વચનામૃત છે. એ કાલે સ્વાધ્યાય પછી યાદ આવ્યું. અમે તો બધાને પરમાત્મા જ દેખીએ છીએ. અમે તો બધાને સિદ્ધસ્વરૂપે જ દેખીએ છીએ. એ ભલેને પોતાને ગમે તે માનતા હોય. કોઈ પોતાને પુરુષ માને છે, કોઈ સ્ત્રી માને છે, કોઈ મિત્ર માને છે, કોઈ વેરી માને છે, કોઈ સગો માને છે, કોઈ કાંઈ (માને છે). કોઈ ગમે તે માને નહિ પોતાને, અમે તો બધાને સિદ્ધસ્વરૂપે જ જોઈએ છીએ. એ ત્યાં સુધી કે કોઈ માથાનો વાઢનાર હોય તોપણ. જાવ ! એટલી બધી ઉદાર દૃષ્ટિ છે ! એને ઉદાત્ત દૃષ્ટિ કહેવાય છે. સાહિત્યની ભાષામાં ઉદાર અને ઉદાત્ત દૃષ્ટિ કહે છે. ચી ઉદારતાને ઉદાત્તપણું કહે છે. કાંઈ ગણવું નહિ, માયું વાઢવા આવ્યો હોય તો એનું કાંઈ ગણવું નહિ ! બોલો ! કાંઈ જેવી તેવી વાત છે ?

આ ભાવનામાંથી – આવી મૈત્રીભાવનામાંથી વીતરાગતા પેદા થાય છે. વીતરાગતાની ઉત્પત્તિ આવી રીતે થાય છે. ગમે તેવો વેરી હોય, વેરભાવ રાખનારો હોય, વેરી હોય એટલે ? ઈ વેરભાવ રાખનારો હોય, આને પોતાને વેર નથી. એને એ સિદ્ધપણે જોવે છે. જ્ઞાની વર્તમાન પર્યાયનું જ્ઞાન એવી રીતે કરે છે કે, વર્તમાનમાં પોતાના મૂળ સ્વરૂપને ભૂલેલો છે એટલે એની દશા એવી થઈ જાય છે. પોતાના સ્વરૂપને ભૂલવાને કારણે એની દશા એવી થઈ જાય છે બાકી મૂળ સ્વરૂપે તો જે છે ઈ છે. એટલે એની દશાની મુખ્યતા એ આપતા નથી. દશાનું જ્ઞાન નથી એમ નથી. સમજે છે, એના ભાવને સમજે છે, એના ઇરાદાને સમજે છે પણ એના એ ભાવ

એની પાસે. અમે તો બધાને સિદ્ધપણે જ જોઈએ છીએ, જાવ ! એવી જ્ઞાનીની દૃષ્ટિ હોય છે, એવી એમની વિશાળતા હોય છે અને તેથી તેમને ધર્મધ્યાન લાગે છે.

ધર્મધ્યાનમાં ઉપયોગ અંદરમાં સ્થિર થાય છે. શું થાય છે ? એ ઉપયોગ એમને એમ સ્થિર નથી થતો. જ્યારે ઉપયોગ ક્યાંય બંધાતો નથી ત્યારે સ્થિર થાય છે. ક્યાંય બંધાય – પરિણામ ક્યાંય બંધાય તો અંદરમાં આવે નહિ. એટલે ક્યાંય બંધાતા નથી. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ – કોઈ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવમાં, એનાં ચાર આલંબન છે – એ ચારેય, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવમાં ક્યાંય પોતે આશ્રય લેતા નથી. પોતાના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવનું આલંબન લ્યે છે. પરનું આલંબન છોડે છે અને સ્વનું આલંબન લ્યે છે ત્યારે ધર્મધ્યાન થાય છે. આ બધા અલૌકિક ગુણો છે !

પ્રશ્ન :- દ્રવ્યદૃષ્ટિ થતાં આ થાય ?

સમાધાન :- હા, દ્રવ્યદૃષ્ટિ પ્રગટે ત્યારે જ થાય.

પ્રશ્ન :- ભાઈશ્રી ! મૈત્રીને વીતરાગતા સાથે કેવી રીતે સંબંધ છે ?

સમાધાન :- કેમકે જગતના સર્વ જીવો સમાન થયા અને વીતરાગતામાં સમભાવ છે. વીતરાગતામાં સમભાવ છે. એમાં રાગ પણ નથી અને દ્વેષ પણ નથી. અહીંયાં મૈત્રીનો અર્થ રાગ કરવો એમ નથી. એટલે નાસ્તિથી વાત લીધી. નિર્વેરબુદ્ધિ ! ઈ કેમ નિર્વેરબુદ્ધિ લીધી ? એક જ મૈત્રી ભાવનાં બે પડખાં છે. અસ્તિથી બધા પ્રત્યે પ્રેમ, નાસ્તિથી કોઈના પ્રત્યે વેરનો અભાવ. વેર નહિ હોવું તે. વાત એકની એક છે, પડખાં એના બે છે, પાસા બે છે.

આ એક પાસું શું કરવા લીધું ? કે, જીવને ક્યાંયને ક્યાંય તો, કોઈની ને કોઈની સાથે તો દ્વેષભાવ થાય જ છે, દ્વેષનો પ્રસંગ બને જ છે, બનેલો જ હોય છે, નથી બનેલો હોતો એવું બનતું નથી.

હવે જેની સાથે દ્વેષનો પ્રસંગ બન્યો ત્યારે એનો દોષ જોયો અથવા એણે પોતા પ્રત્યે કરેલો અન્યાય જોયો. કાંઈને કાંઈ એવું એણે જોયું ને ? દ્વેષ થવાનું કોઈ કારણ એને સામે મળ્યું છે. એ કારણ માનો કે સાચું છે, કોઈવાર ખોટું પણ હોય છે, પોતાની પણ ભૂલ હોય છે, પણ માનો કે સાચું છે તોપણ એ કારણ છે એ સ્થાયી કારણ નથી. એ સામા જીવની ક્ષણિક પર્યાય છે. અને ઈ માણસ એવો જ છે એવું જે અંદરમાં પૂર્વગ્રહથી પકડ થાય છે, અભિપ્રાય બંધાઈ જાય છે એને શલ્ય કહે છે. એ શલ્ય જીવને રોકી રાખે છે. જીવના પરિણામને ત્યાં રોકી રાખે છે. પરિણામે – ફળસ્વરૂપે એ પરિણામ ત્યાંથી ખડતા નથી ત્યાં સુધી એ પોતા બાજુ કામ કરી શકતા નથી. એટલે આગળ વધવામાં શલ્ય છે એ અવરોધ થઈ ગયો, પ્રતિબંધ થઈ ગયો.

એટલે એ વિચારી જોવું જોઈએ કે, અત્યાર સુધીમાં મારે જેની જેની સંબંધો થયા, ઉદયો થયા એમાં ક્યાંય કોઈના પ્રત્યે મારે કાંઈ રહી ગયું છે ? મારો અભિપ્રાય રહી ગયો છે કે, આ આવો જ છે ? એ મારું શલ્ય મને મારું કામ નહિ કરવા દે.

મુમુક્ષુ :- બધા માટે કાંઈને કાંઈ અભિપ્રાય તો હોય છે કે આ આવો છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- કોઈના માટે ન રાખવું. કેમકે બધાના પરિણામ બદલતા છે. જે બદલતી ચીજ છે એને તમે સ્થાયી અથવા ધ્રુવ માનો તો તમારી ભૂલ છે કે નહિ ? ઈ તો એક સીધી ચોખ્ખી ભૂલ છે અને બીજી (ભૂલ એ) કે સ્વરૂપે ઈ પરમાત્મા છે ઈ તો તમે જોતા જ નથી. ઈ બીજી ભૂલ છે. પર્યાયદૃષ્ટિની બીજી ભૂલ છે અને પર્યાયને સ્થાયી માની એ પણ ભૂલ છે. એમ બે ભૂલ થઈ.

પ્રશ્ન :- ભાઈશ્રી ! કોઈના પ્રત્યે અભિપ્રાય રાખવો એ શલ્યમાં જાય છે ?

સમાધાન :- હાસ્તો, રખાય જ નહિ.

પ્રશ્ન :- ભાઈશ્રી ! કોઈ પૂછે કે ફલાણાં ભાઈ કેવા ? આપણે એની સાથે ઉદય થયો હોય તો એની માટે કાંઈક તો અભિપ્રાય હોય જ છે. ત્યારે શું કરવું ?

સમાધાન :- એને એમ કહેવાય કે ફલાણાં ભાઈ કેવા છે એ અત્યારે કેવા હોય ઈ શું ખબર પડે ? એમ આપણે કહી શકીએ કે નહિ ? તમારે કોઈવાર કોઈ પ્રસંગ બન્યો હોય પણ અત્યારે એ એવા જ હોય એવું કેમ કહેવાય ? એટલે કોઈ પાકો - Permanent અભિપ્રાય કોઈના માટે રાખવો એ આપણા હિતમાં નથી. આપણા અહિતમાં છે. આપણે તો આપણું હિત-અહિત સમજવું છે. એ આપણા હિતમાં નથી.

મુમુક્ષુ :- ઈ વખતમાં આપણે બાંધેલો અભિપ્રાય સાચો હોય ખોટો હોય ઈ ક્યાં ખબર છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ઈ વખતનો પણ ખોટો હોઈ શકે, અભિપ્રાય બાંધવામાં આપણી ભૂલ હોઈ શકે. ન હોય ? આપણને રાગ-દ્વેષ થયો હોય અને આપણે અભિપ્રાય બાંધી લીધો હોય. ભૂલ આપણી હોય. આપણી ભૂલ આપણને પકડાણી ન હોય. બને કે ન બને ? તો ?

માટે એ એક સિદ્ધાંત કરી નાખવો (કે), કોઈના માટે કોઈ અભિપ્રાય નહિ. બધા જ જીવો પરિણમતા - પલટતી પર્યાયવાળા છે. ક્યારે કોઈ જીવ કેવી રીતે પલટે (એ શું ખબર ?) આપણા અભિપ્રાયને આધીન થોડા કોઈ પરિણમવાના છે - રહેવાના છે ? આપણે શું કરવા આપણને નુકસાન કરવું ? એમ વાત છે.

પ્રશ્ન :- જે દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનો વિરોધ કરે છે અથવા જે દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રના અનુયાયી નથી એમના માટે પરિણામ તો ચાલે જ છે કે આ આવા જ છે. આ પણ શત્યમાં જાય છે ?

સમાધાન :- નહિ, એ અત્યારે એવા છે પણ કાયમ માટે આવા છે એમ નથી રાખવાનું.

અમારે એક પ્રકાર બન્યો હતો એ બતાવી દઉં, આના ઉપરથી સમજી લેવું કે કેવી રીતે સમજવું જોઈએ ? કેવું પરિણમન હોવું જોઈએ ? એવો જ કોઈ જીવ પૂજ્ય 'બહેનશ્રી'નો બહુ વિરોધ કરતો હતો, તીવ્ર વિરોધ કરતો હતો. અમે આ વિરોધનો વિરોધ અવશ્ય કરતા હતા. શું ? અમે એ વિરોધનો વિરોધ અવશ્ય કરતા હતા. સાથે સાથે એમ કહેતા હતા કે, એનામાં જે વિરોધ કરવાની તાકાત છે - શક્તિ છે એ તાકાત જો જ્ઞાનીના ગુણગ્રામ કરવામાં લગાવી દે, જ્ઞાનીનું બહુમાન - ભક્તિ કરવામાં લગાવી દે તો એ જ વ્યક્તિ તને અમે માથે ચડાવીશું ! એ જ વ્યક્તિ તને અમે માથે ચડાવીશું. અમને કોઈ વ્યક્તિ સાથે Prejudice (-પૂર્વગ્રહ) નથી. પરંતુ એના વિરોધનો અમને વિરોધ આવે છે. કેમકે અમને 'બહેનશ્રી' પ્રત્યે અનુરાગ છે એટલે. તેમ છતાં એ કોઈ કાયમી વાત નથી. જ્યારે જ્યારે અમે મળ્યા છીએ ઘણી સજ્જનતાથી વાતચીત થઈ છે, સાથે જમ્યા છીએ, એમના સ્વાસ્થ્યના ખબરઅંતર પૂછ્યા છે. એમને એ પણ ખબર નથી કે, એમના વિરોધનો અમને પરિણામમાં કેટલો વિરોધ થતો હતો, એ પણ ખબર નથી પડવા દીધી. એમની તબિયત કંઈક ખરાબ હતી તો અમે કહ્યું કે, આમ દવા કરજો, આવો ઉપચાર કરશો તો ઠીક થઈ જશે. તમને પણ શાતા થઈ જશે. એમ વ્યક્તિ તગત વિરોધ નથી હોતો, નહિ હોવો જોઈએ. એ વિરોધનો વિરોધ એટલા માટે (થાય છે કે) એ વિરોધ ટળી જાય એવો એની પાછળ અભિપ્રાય છે. શું અભિપ્રાય છે ? કે, આમનો વિરોધ ટળી જાય, એમનો વિરોધ મટી જાય. એનાથી વધારે કોઈ વાત નહિ. એને કોઈ નુકસાન થાય, એને કોઈ તકલીફ થાય એવો કોઈ દ્વેષ એની પાછળ નથી થતો. તમે શું કહેતા હતા ?

મુમુક્ષુ :- ઉદાસ પરિણામ થાય છે....

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ઠીક છે, ઠીક છે ! એ માધ્યસ્થ - ઉપેક્ષામાં જાય છે, ચોથી ભાવનામાં જાય છે કે, જો કોઈ ઠીક નથી કરતું તો આપણે ઉદાસ થઈ જઈએ. 'શુદ્ધ સમદૃષ્ટિના બળવીર્યને યોગ્ય થવું.' શુદ્ધ સમદૃષ્ટિ એટલે એને દ્રવ્યદૃષ્ટિએ જોવો અને દ્રવ્યદૃષ્ટિના પુરુષાર્થને યોગ્ય થવું એમ ચોથી ભાવનામાં કહે છે. કાલે ચોથી ભાવનાની વાત ચાલી હતી ને ? 'શુદ્ધ સમદૃષ્ટિના બળવીર્યને...' પોતાના પુરુષાર્થને 'યોગ્ય થવું.' એવો આપણને પુરુષાર્થ પ્રગટે કે એનામાં પણ આપણે પરમાત્માના દર્શન કરીએ, એના પરમાત્માને જોઈએ. એવો આપણો પુરુષાર્થ હોવો જોઈએ.

મુનિરાજ છે, એના ઉપર ઉપસર્ગ કરનારા હોય છે. ઈ કેવી રીતે ધ્યાનમાં રહેતા હશે ? કે શુદ્ધ સમદૃષ્ટિનો એની પાછળ પુરુષાર્થ છે. કાંઈ હલતા નથી, કાંઈ હલતા નથી ! એમને એમ વીતરાગભાવે રહી જાય છે, એકદમ વીતરાગભાવમાં રહે છે, જ્ઞાતા-દૃષ્ટા ભાવમાં રહે છે. સૂર્યના પ્રકાશમાં બધા પોત પોતાની રીતે દિવસ ગુજારે, સૂર્યને શું લેવા-દેવા ? બસ, જાવ ! પોતે જ્ઞાનસૂર્ય થઈને બેસી જાય કે, હું તો જ્ઞાનસૂર્ય છું. જ્ઞાનના પ્રકાશમાં ગમે તેવા પ્રતિબિંબ પડો મારું જ્ઞાન નિર્લેપ છે. પ્રતિબિંબ આવશે અને જશે, પ્રતિબિંબ આવશે અને જશે. મારું જ્ઞાન એમને એમ રહી જશે, એમાં એને કાંઈ થવાનું નથી. બસ, એવું જ છે ખરેખર તો ! જે કાંઈ બાહ્ય પરિસ્થિતિ છે એ તો જ્ઞાનનું જ્ઞેય જ છે. એ પ્રતિબિંબ આવે છે ને જાય છે, આવે છે ને જાય છે. જ્ઞાન એમને એમ રહી જાય છે.

જુઓ ! અત્યાર સુધીમાં અનેક પ્રકારના અનંતા પ્રસંગો થઈ ગયા. અનંત પ્રકારના અનંત પ્રસંગો થઈ ગયા. જ્ઞાન એમને એમ નિર્લેપપણે રહી ગયું છે કે નહિ ? બસ. વર્તમાનમાં એમ જોવું. વિચારવું નહિ પણ જ્ઞાનને એમ જોવું. જોવું અને અવલંબવું, એનું

આલંબન લેવું.

પ્રશ્ન :- કોઈપણ વ્યક્તિ તનો પરિચય થાય તો એ વ્યક્તિ ત કેવી છે ઈ પોતે એની માટે નક્કી કરે. પછી મળે ત્યારે એણે ફેરફાર કર્યો હોય અને પોતે ફેરફાર ન કરે તો ઈ શલ્ય છે કે નક્કી કરેલું છે એ જ શલ્ય છે ?

સમાધાન :- નહિ, નક્કી કરવામાં તો શું છે કે જ્ઞાન તો જેવું છે તેવું જાણશે. જેવું છે એવું જાણવું એ જ્ઞાનનો સ્વભાવ છે. એમાં દોષ નથી. પણ જેવું છે એમાં શું છે કે ઈ એક અસ્થાયી ભાવ છે એમ પણ જેવું છે એવું એમાં એ વાત આવી જાય છે કે, (આ) અસ્થાયી ભાવ છે. એમાં ભૂલ કરે અને સ્થાયીપણું આપે તે શલ્ય છે. એમ.

પ્રશ્ન :- સારી વ્યક્તિ તનો સારા તરીકે અભિપ્રાય બાંધ્યો હોય એમાં કોઈ નુકસાન ખરું ?

સમાધાન :- એની પર્યાય સારી પણ રહે અને ન પણ સારી રહે. આપણે અભિપ્રાય બાંધીને પૂર્વગ્રહ રાખીને કામ શું છે ? કોઈપણ અન્ય વ્યક્તિ (છે) ઈ બીજો જીવ છે. આપણે શું લેવાદેવા ? ઈ કહો જોઈ ! પછી શું કરવા કોઈપણ પ્રકારનો પૂર્વગ્રહ રાખવો ? કોઈપણ પ્રકારનો પૂર્વગ્રહ શા માટે ? પૂર્વગ્રહને અંગ્રેજીમાં Prejudice કહે છે. Under prejudice કોઈપણ પ્રકારનું Thinking હોય તો ઈ Neutral thinking નથી હોતું - નિષ્પક્ષ Thinking નથી હોતું. એટલે જો તમે પૂર્વગ્રહ બાંધ્યો હોય તો પક્ષ બંધાવાનો અને પક્ષબુદ્ધિએ તમે જોવાના. એટલે તમારી જે વિચારધારા છે એ Neutral - નિષ્પક્ષ નહિ રહે. એટલે પક્ષપાતનો દોષ તમને છે. સામાન્ય વ્યક્તિ તના પરિણામ તો એની યોગ્યતા પ્રમાણે પરિણમવાના છે. પક્ષપાતનો દોષ તમને છે. પછી વિરુદ્ધનો પક્ષપાત હોય કે અનુકૂળતાનો પક્ષપાત હોય. દોષ તો તમને થવાનો. અનુકૂળ હશે તો રાગ થશે, પ્રતિકૂળ

હશે તો દ્વેષ થશે. એ શલ્ય રાગ-દ્વેષને પકડી રાખે છે. શલ્ય છે એ જીવના પરિણામને રાગ-દ્વેષમાં પકડી રાખે છે. એ વાત બરાબર સમજીને નિઃશલ્ય થવું.

મુમુક્ષુ :- એનો અર્થ એવો થયો કે જ્ઞાની થયા પહેલાં નિઃશલ્ય રહેવું અઘરું પડે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ન થઈ શકે પણ મુમુક્ષુદશા (છે) એ પ્રયત્નદશા છે. પ્રયત્ન તો કરવો જોઈએ ને ? પ્રયત્ન જ ન કરે તો જ્ઞાની થાય ક્યે દિવસે ? એમ. પ્રયત્નદશા છે અને પ્રયત્ન Sincerely કરવો જોઈએ.

મુમુક્ષુ :- કોઈની સાથે ઘણો પરિચય હોય એના માટે પણ કોઈ અભિપ્રાય ન હોવો જોઈએ.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ગમે એટલો પરિચય હોય નહિ, અભિપ્રાય નહિ બાંધવાનો. સિદ્ધાંતિક વાત - કોઈના વિષે કોઈ અભિપ્રાય નહિ બાંધવો. જ્યારે જેમ છે તેમ જાણો. એ બધું અસ્થાયી છે, કોઈ સ્થાયી નથી. કોઈ પર્યાય સ્થાયી નથી પછી શું કરો ? એક સમયમાં પર્યાય પલટો મારે છે એ વસ્તુનું સ્વરૂપ છે એને કેમ ભૂલી જવાય ?

મુમુક્ષુ :- ચારે કોની સાથે કેવી રીતે વર્તવું ઈ એ વખતે નક્કી કરવાનું.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- બસ, એટલા પૂરતી જ ઈ વાત છે. એ એટલા પૂરતી પ્રાસંગિક વાત છે એથી વધારે નથી. પછી વાતને મૂકી દેવી જોઈએ.

મુમુક્ષુ :- સામેની વ્યક્તિ તનો ગુણોનો જ પ્રેમ રાખશું તો પછી સારા-ખરાબનો અભિપ્રાય નહિ બંધાય.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- અભિપ્રાય નહિ બાંધવો. જુઓ ! પ્રમોદભાવમાં એ આવી ગયું. તમારી વાત છે ઈ પ્રમોદભાવમાં આવી ગઈ. ગુણો (શું) અંશમાત્ર ગુણ જોવામાં આવે તો પોતાને ખૂબ જ ગમે, ખૂબ રુચે.

મુમુક્ષુ :- પછી એના માટે કાંઈપણ અભિપ્રાય નહિ બંધાય.
 પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા. મને તો એનો ગુણ ગમ્યો. હવે ઈ
 ગુણ ગમ્યો એનો અર્થ શું ? કે, મને ગુણ ગમે છે. ગુણ ઉત્પન્ન થાય
 ઈ મને ગમે છે. એમ એનો અર્થ થાય છે. જેમ તમે કોઈના પ્રત્યે
 દુઃખી જોઈને દયા કરો પછી ભલેને રસ્તા ઉપર પડેલું કૂતરું, બકરું
 હોય, સગાં-સંબંધીની વાત તો જુદી છે; પણ કોઈ પ્રાણીને દુઃખી
 જોઈને તમને દયા આવે છે એનો અર્થ શું ? કે, એવું દુઃખ મારે
 નથી જોઈતું એમ એનો અર્થ છે. એવું સંયોગનું દુઃખ મારે પણ નથી
 જોઈતું એમ એનો અર્થ છે. એમ કોઈના ગુણ પ્રત્યે તમને પ્રમોદભાવ
 આવે છે તો એવા ગુણ મારે જોઈએ છે એમ એનો અર્થ છે. એમાં
 કાંઈ વાંધો નથી. પછી એની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી, તમને તમારી
 સાથે સંબંધ રહે છે. એમ વાત છે એ તો. ઈ ચાર (ભાવનામાં)
 તો બધી વાતો એમણે સાંકળી લીધી છે.

આ તો શું છે કે, આ ચાર ભાવના ધર્મધ્યાનમાં Supporter છે.
 ધર્મધ્યાન ઉત્પન્ન થવાના ચાર ટેકા છે, ચાર પાયા છે. આ બધી
 વાત કેવળજ્ઞાનથી દિવ્યધ્વનિમાં ચાલી આવે છે. આ ચાર ભાવનામાં
 તો તમારા બધા Solution મૂકી દીધા છે. તમારો કોઈ પ્રશ્ન તમે
 લાવો ! આ ચાર ભાવનાથી સર્વાંગ સમાધાન થઈ જાય. આમ હોય
 તો શું કરવું ? તેમ હોય તો શું કરવું ? ચારમાંથી એકમાં તમે આવી
 જવાના. ચાર ખાતા એવા પાડ્યા છે. તમારું બધું આવરી લે. તમારા
 પરિણામની બધી વાતો ચારમાં આવરી લે. કેવળજ્ઞાન અનુસારી
 વાત કોને કહે ? કેવળજ્ઞાનથી તો એવા વચનો નીકળ્યા છે કે, એક
 વચનમાં આખા જગતને આવરી લ્યે ! ‘ગુપ્ત ચમત્કાર સૃષ્ટિને લક્ષમાં
 નથી.’ સૃષ્ટિના બધા જીવો સ્વરૂપને ભૂલેલા છે. એક વાક્યમાં
 બધાયને લઈ લીધા. સંસારના બધા જીવો, જગત આખું મૂંઝાયેલું
 પડ્યું છે. કોઈને સમાધાન જ થાતું નથી. મૂંઝાય જ ને ? એટલે

જ્ઞાની અથવા સર્વજ્ઞ તો એક વાક્યમાં (બધું કહી દે). આખા જગતનું જ્ઞાન એમની પાસે છે. એમ ચાર ભાવના લીધી છે તો એમાં તમે કોઈપણ પ્રશ્ન ઉઠાવો ઈ ચાર ભાવનાની અંદર તમને એનું સમાધાન નીકળી જશે. એવી સરસ વાત છે !

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! આપે 'કોઈંમ્બતુર'માં ફરમાવ્યું હતું ને કે આ શલ્ય છે એ પરિભ્રમણની વેદનામાં નહિ આવવા દે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, ન આવવા દે. એને આગળ વધતો જ રોકે. આ માર્ગમાં પ્રવેશ કરવામાં જ એને રોકી લે.

આમ તો શું છે કે મુમુક્ષુતામાં પણ એક એવી લાગણી ઉત્પન્ન થાય છે કે આ જગતના કોઈંપણ જીવ - એકેન્દ્રિયથી માંડીને પંચેન્દ્રિય સુધીના કોઈંપણ જીવને મારા મનથી, વચનથી, કાયાથી કોઈંપણ પ્રકારે કોઈંને પણ દુઃખ ન થાવ, દુઃખ ન પહોંચો, દુઃખના નિમિત્તમાં મારો કોઈં પ્રકાર ન હો. પછી દુઃખી કરવાનો અભિપ્રાય ક્યાં રહ્યો ? કોઈંને પણ દુઃખી કરવાનો અભિપ્રાય ક્યાં રહ્યો ? કહો ! એવી આ બધી વિશાળ ભાવના તો પાયામાં ભી થાય છે પછી આગળ મુમુક્ષુતામાં પ્રવેશ કરી અને જ્ઞાનદશામાં જીવ આવે છે. પાયામાં તો ઘણી વાતો છે. એવો મજબૂત પાયો છે ! કેમકે એ પાયાના આધારે તો સિદ્ધપદ છે. આપણે મોટું મકાન જોઈંએ છીંએ પણ પાયો નથી જોઈં શકતા.

તમે 'પીઝા'નો ટાવર જુઓ, 'ઈટાલી'માં 'પીઝા' કરીને City છે. (એ ટાવર) આડો છે. ત્યારે વાત કરી કે, આનો પાયો કેવો છે એ વિચારવા જેવું છે. આડો છે તોપણ પડતો નથી. જો પાયો બરાબર ન હોય તો સીધી ઈમારત પડી જાય. આ તો આડો છે તોપણ પડતો નથી એનો પાયો કેવો હશે ? એમ જ્ઞાનદશામાં અનેક પ્રકારનાં ઉદય સામે આવે. પૂર્વે અપરાધ તો પોતે જ કરેલા છે ને ? એ કર્મ બાંધ્યા છે એના ઉદય આવવાના. અનેક પ્રકારના ઉદય આવે.

છતાં પાયો એવો નાખેલો હોય તો જ્ઞાનદશા જાય નહિ. એવું છે. એટલે પાયા ઉપર બહુ આધાર છે. આગળના બધા ચણતરનો આધાર પાયા ઉપર છે. આ બધી પાયાની વાતો ચાલે છે.

મુમુક્ષુ :- ૪૦ નંબરના પત્રમાં 'કૃપાણુદેવે' લીધું ને સરળતા, મધ્યસ્થતા,...

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- મધ્યસ્થતા, જિતેન્દ્રિયતા તત્ત્વ પામવાનો મુખ્ય (અધિકારી છે). એમણે તો બધા પત્રોમાં પાયાની સેંકડો વાતો કરી છે. બધી પાયાની જ વાતો ચાલી છે, મુમુક્ષુની ભૂમિકાની જ વાતો ચાલી છે. એટલે 'ગુરુદેવ', 'બહેનશ્રી' બન્ને કહેતા. કોઈ નવો આવે (અને પૂછે કે) અમારે શું વાંચવું ? તો કહે, 'શ્રીમદ્' વાંચો. નવો આવે અને એમ કહે કે, અમારે શું વાંચવું ? તો કહે, 'શ્રીમદ્' વાંચો. એની પાછળ શું અભિપ્રાય છે ? કે, બધી પાયાની વાતો જે એમણે કરી છે એ બહુ સારી વાતો કરી છે. તમારે વાંચવા જેવી છે અને પાયો એવો બનાવવાની જરૂર છે. એમ એનો અર્થ થાય છે અને અમને એ બધી વાતો સંમત છે, એમ એનો અર્થ થાય છે. અમને એ બધી વાતો સંમત છે એમ એમાં (અર્થ) થાય છે.

એટલે આપણે સ્વાધ્યાયમાં પહેલાં પણ લેતા હતા કે, પુરુષાર્થ ન પડતો હોય કે આગળ ન વધાતું હોય તો આ એક પડખું જરાક જોઈ લેવું કે ક્યાંય શલ્ય તો નથી રાખ્યું ને ? કોઈને માટે કોઈ શલ્ય તો નથી રાખ્યું ને ? બસ, એ જોઈ લેવું.

પ્રશ્ન :- ભાઈશ્રી ! પોતાના માટે પણ શલ્ય હોય ને ?

સમાધાન :- ના. પોતાના માટે શલ્ય રાખવાનો ક્યાં સવાલ છે ? પોતાની કોઈ પર્યાય સ્થિર રહે છે ? ઈની ઈ રહે છે ? એવીને એવી રહે છે ? એમ પણ નથી. આપણી અવસ્થા પણ બદલતી જાય છે. વેર તો બીજા સાથે હોય ને ? આ તો નિર્વેરબુદ્ધિની વાત છે. પોતાને પોતા સાથે થોડું વેર હોય છે ? આ તો નિર્વેરબુદ્ધિની વાત

ચાલે છે ને ? વૈરબુદ્ધિ તો શલ્ય છે. પોતાને પોતા પ્રત્યે વેર ક્યાંથી હોય ? એટલે એ શલ્ય રાખવાનો ક્યાં પ્રશ્ન ભો થાય છે ?

પ્રશ્ન :- ભાઈશ્રી ! આ પલટતી પરિસ્થિતિ છે એ વિસ્મરણ થાય છે એટલે શલ્ય થાય છે ને ?

સમાધાન :- હા, ઈ જ છે. બે દોષ છે. એના આત્માને આત્મા તરીકે જોતા નથી અને પર્યાયને સ્થાયી માની લેવામાં આવે છે. એમ એની વસ્તુસ્થિતિ છે. પોતાના પરિણામ ત્યાં પકડાયેલા રહે છે. એટલે એને ત્યાં ગાંઠ પડે છે. વેરની ગાંઠ ! ઈ ગ્રંથિ થઈ. અને મોક્ષમાર્ગ છે ઈ ગ્રંથિ ભેદવાનો માર્ગ છે. ગ્રંથિભેદ થાય ત્યારે મોક્ષમાર્ગ થાય. ગ્રંથિભેદ ! આ બધી મિથ્યાત્વની ગાંઠો છે. અજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વની ગાંઠો છે. એ ગ્રંથિ ભેદાય ત્યારે નિર્ગ્રંથપણું અથવા મોક્ષમાર્ગ શરૂ થાય. એમ છે.

‘નિયમસાર’માં એક ગાથા છે. માર્ગ તો બહુ સુંદર છે. જગતના બધા જીવો પ્રત્યે નિર્વૈરબુદ્ધિ એટલે વેરીઓ પ્રત્યે પણ નિર્વૈરબુદ્ધિ ! એવો સુંદર માર્ગ છે. તો કહે (છે), એની પણ નિંદા કરનારા નીકળશે. એવી એક ગાથા છે. ‘એ સુંદર માર્ગની કોઈ નિંદા કરે તો તું એની ઉપેક્ષા કરજે...’ ‘નિયમસાર’માં એવી એક ગાથા છે.

‘અંશમાત્ર પણ કોઈનો ગુણ નીરખીને રોમાંચિત ઉલ્લસવા.’ એ ગુણનો પ્રેમ છે અને ગુણની રુચિ છે. એ ગુણની રુચિ જીવને સ્વભાવ સુધી પહોંચાડશે. એ હોવી જોઈએ. અને જો શલ્ય હોય, પૂર્વગ્રહ હોય તો એ જીવને ગુણ પ્રગટશે તો તને નહિ દેખાય. નુકસાન ક્યાં થશે ? કે, એ જીવને ગુણ પ્રગટશે તોપણ તને નહિ દેખાય. કેમકે તે તો માની રાખ્યું છે કે એ તો એવો જ છે. તો તારી પ્રમોદભાવના ઉત્પન્ન નહિ થાય, તને ગુણ નહિ પ્રગટે. નુકસાન ક્યાં ગયું ? કે, તને ગુણ નહિ પ્રગટે.

‘કરુણા - જગતજીવનાં દુઃખ દેખીને અનુકંપિત થવું.’ અનુકંપા

આવે - કોઈ જીવ દુઃખી ન હો, કોઈ જીવ જગતમાં દુઃખી ન હો. 'માધ્યસ્થ કે ઉપેક્ષા.' કોઈ વિપરીત કરતો હોય, વિપરીતતા પ્રત્યે માધ્યસ્થતા એમ કહેવાય છે. પદ છે ને ? વિપરીતતા પ્રત્યે માધ્યસ્થ (એવું) આવે છે. ચાર ભાવનાનું એક પદ આવે છે. 'અમિતગતિ આચાર્ય'નું છે. 'માધ્યસ્થભાવમ્ વિપરીતવૃત્તો' સંસ્કૃતમાં એમ છે. 'માધ્યસ્થભાવમ્ વિપરીતવૃત્તો' વિપરીત વૃત્તિઓવાળા પ્રત્યે મધ્યસ્થ થવું એના પ્રત્યે દ્વેષ ન કરવો. 'સદ્ગુણમાં આનંદ માનું મિત્ર કે વેરી હજો.'

એ ચાર ભાવના જે છે 'ચાર તેનાં આલંબન છે. ચાર તેની રુચિ છે. ચાર તેના પાયા છે. એમ અનેક ભેદે વહેંચાયેલું ધર્મધ્યાન છે.' ધર્મધ્યાન થવા અર્થે ધર્મધ્યાન છે એના ચાર આલંબન છે. એ એમણે કેવી રીતે લીધું છે (એનું) કોઈ સ્પષ્ટીકરણ ક્યાંય મળતું નથી કે કયા ચાર આલંબનથી ધર્મધ્યાન થાય છે ? પણ એ સ્વદ્રવ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાળ અને સ્વભાવ લેવા જોઈએ અને તે પણ અભેદબુદ્ધિએ, અભેદ સ્વરૂપે. ચારેના આલંબનમાં એક જ તત્ત્વ આવે - નિજ તત્ત્વ આવે. દ્રવ્યના ભેદ, ગુણના ભેદ, પર્યાયના ભેદે અથવા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવનાં ભેદે. એક નિજ તત્ત્વ હોય.

એ વિષય બહુ સૂક્ષ્મતાથી પંડિત 'રાજમલજી'એ 'સમયસાર'માં પરિશિષ્ટના કળશમાં લીધો છે. ૨૫૧ના કળશમાં ઘણું કરીને વાત લીધી છે. બહુ સૂક્ષ્મ લીધી છે. કોઈવાર વાત લેશું. પણ બહુ સૂક્ષ્મ વાત લીધી છે. તો એને ધર્મધ્યાન જામે છે, એ આલંબનથી ધર્મધ્યાનની ઉત્પત્તિ થાય છે.

'ચાર તેની રુચિ છે.' એટલે ચારે પ્રકારે તેની રુચિ છે. એ ચાર રુચિના ભેદ શું લીધા છે એ ક્યાંય આવતું નથી. 'ચાર તેના પાયા છે.' એટલે મૂળ છે, એના - ધર્મધ્યાનના ચાર મૂળ છે. 'એમ અનેક ભેદે વહેંચાયેલું ધર્મધ્યાન છે.' એ રીતે ધર્મધ્યાનના વિષયમાં

‘કૃપાણુદેવ’નું જ્ઞાન એટલું બધું હું હું કે અત્યારે આપણે સમજી ન શકીએ. કાલે વાત લીધી હતી કે આપણી ધારણા બહારનો - Imagination બહારનો વિષય છે. એક એક વિષયમાં એટલા બધા એ પોતે ડાંતેરેલા છે !

મુમુક્ષુ :- ઈ પણ પાછું સંસ્કારના જોરે કહે છે !

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, શું છે કે આરાધેલું બહુ છે. એમણે ગત ભવોમાં શ્રુતનું આરાધન પણ ઘણું કરેલું છે. તેથી શ્રુતની લબ્ધિ હતી. કોઈ ગ્રંથ હાથમાં લ્યે (તો) આમ પાના ફેરવી નાખે ! અને તમને સારભૂત વાત ક્યાં પડી છે ઈ પાનું કાઢીને આપી દેવે કે, આ જગ્યાએ જુઓ આવી સારભૂત વાત કરી છે ! આખા ગ્રંથની સારભૂત વાત અહીંયાં છે. એવી લબ્ધિ હતી !

પ્રશ્ન :- આપે કહ્યું શ્રુતનું આરાધન કરેલું, એટલે ?

સમાધાન :- હા, શ્રુતનું આરાધન ઘણું હતું. એટલે શું છે કે આત્મકલ્યાણ અર્થે સત્શ્રુતનું ઘણું સેવન કર્યું હોય, ઘણું વાંચ્યું હોય, ઘણું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હોય. ભવાંતર થતાં અમુક લબ્ધિ રહી જાય. બાકી ઉઘાડ ચાલ્યો જાય અને અમુક લબ્ધિ રહી જાય. એવું એમના માટે લાગે છે.

‘જે પવન (શ્વાસ)નો જય કરે છે, તે મનનો જય કરે છે. જે મનનો જય કરે છે તે આત્મલીનતા પામે છે. આ કહ્યું તે વ્યવહાર માત્ર છે.’ કેમકે શ્વાસોશ્વાસથી પ્રાણાયામ કરે ને તો એ (પવનનો) રોકી રાખી શકે. શ્વાસને - હવાને અંદર રોકી રાખી શકે તો એને પવનનો જય કર્યો કહેવાય. Practiceથી કાબૂ મેળવ્યો કહેવાય. એ મનનો જય કરે છે. અને એ વખતે મન ત્યાં જ જોડાયેલું રહે. જ્યાં પવન રોક્યો હોય ત્યાંથી ઉપયોગ ન હટી શકે. એટલે બીજે ઉપયોગ જાય નહિ એટલે મનનો જય થઈ ગયો. એ વ્યવહાર માત્ર છે. એમ. મનનો જય કરે તે આત્મલીનતા પામે. કેમકે મન ઇધરઉધર ન જાય

તો આત્મલીનતામાં આવી શકે. પણ એ તો વ્યવહાર માત્ર છે. આત્મલક્ષે થતું હોય તો, નહિતર તો પછી એ પુદ્ગલનું આલંબન થઈ ગયું. પવન પુદ્ગલ છે, પુદ્ગલના પરમાણુ છે એનું આલંબન થઈ ગયું. તેથી કાંઈ આત્મલીનતા ન આવે.

પછી એક વાક્ય બહુ સરસ લખ્યું છે. એ તો વ્યવહાર માત્ર છે. 'નિશ્ચયમાં...' તો એમ કહેવું છે. 'નિશ્ચયમાં નિશ્ચયઅર્થની અપૂર્વ યોજના સત્પુરુષના અંતરમાં રહી છે.' જાવ ! આ બધી પવનજય કરવાની, પ્રાણાયામ કરવાની, યોગ કરવાની યોજનાઓ એ બધા બહારના વ્યવહાર છે. ઉપયોગની ચંચળતાને ઘટાડવાના (પ્રયોગ છે), 'નિશ્ચયઅર્થની...' એટલે નિશ્ચય પ્રયોજનની 'અપૂર્વ યોજના...' એ તો સત્પુરુષના હૃદયમાં - અંતરમાં રહી છે. એ વાત નિશ્ચયની છે એમ કહેવું છે. બહુ ગૂઢ વચનામૃત લીધું છે. ૨૨માં વર્ષે કેવી કેવી વાત નીકળી જાય છે !! એક વાક્ય લીધું છે (એમાં) બધો વ્યવહાર ઉડાડ્યો.

થોડું એના ઉપર વિસ્તારથી લઈશું. અહીં સુધી રાખીએ.





તા. ૧૩-૦૭-૧૯૯૮, પ્રવચન નં. ૨૩
પત્રાંક-૬૨

‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ વચનામૃત. પત્રાંક-૬૨ ચાલે છે. પાનું-૧૮૯, પહેલા પેરેગ્રાફનું છેલ્લું વચનામૃત છે. વિષય ધ્યાનનો ચાલ્યો છે કે, ધર્મધ્યાન અથવા એકાગ્રતા પ્રગટ કરવા માટે પવનનો – શ્વાસનો જય કરે છે. એટલે કેટલાક લોકો પ્રાણાયમ કરે છે. પ્રાણાયમના પ્રયોગનો મહાવરો – Practice વધે તો ધારેલા સમય સુધી શ્વાસને અંદરમાં રોકી રાખી શકે છે. એ પ્રયોગની અંદર શ્વાસને લેવાની, રોકવાની, મૂકવાની એક પદ્ધતિ છે. એમાં ધ્યાન – ઉપયોગને બહુ પરોવવો પડે. તો જ એ પ્રમાણે તમે શ્વાસ લઈ શકો, રોકી શકો કે મૂકી શકો. ત્યાં તમારા ઉપયોગને રોકાવું જ પડે. એટલે ઉપયોગ જ્યારે એ શ્વાસોશ્વાસની પ્રક્રિયામાં રોકાય ત્યારે ઉપયોગ બીજે ન જાય એ સ્વાભાવિક છે. એ રીતે ઉપયોગમાં એક જ જગ્યાએ એકાગ્રતા કેળવવાનો એક પ્રયોગ છે.

મુમુક્ષુ :- ત્યાં રસ તો નથી આવતો.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- રસ નથી આવતો પણ થાય છે શું કે, ચંચળતા ઘટે. પહેલાં ચંચળતા ઘટે. જેટલી ઉપયોગની ચંચળતા વધારે એટલી અશાંતિ – માનસિક અશાંતિ વધારે અને જેટલી ચંચળતા ઘટે એટલી માનસિક શાંતિ આવે.

જુઓ ! માનો કે એક માણસને ભાવતું ભોજન મળે છે. ભૂખ લાગી

છે, ભોજન ઇચ્છે અને ભાવતું ભોજન મળે છે તો ત્યાં એની એકાગ્રતા થવાની. હવે બે રીતે ત્યાં માનસિક અશાંતિ ઘટી. એક ઇચ્છિત પદાર્થનો સંયોગ થયો, બીજી બાજુથી ચંચળતા ઘટીને એમાં એકાગ્રતા થઈ. ઇચ્છા વખતે આકુળતા વધી હતી, ઇચ્છા શાંત થતાં આકુળતા ઘટી અને રસ પડવાથી જે એકાગ્રતા થઈ એને લઈને પણ ચંચળતા ઘટી. એટલે બે રીતે ત્યાં માનસિક શાંતિ પજવાનું કારણ થાય છે. અને એટલા જ માટે લોકો, ઇચ્છાની પૂર્તિ કરવા માટે આઠ આઠ, દસ દસ કલાકની આખી જિંદગી મજૂરી શું કરવા કરે છે ? કે, આપણી ઇચ્છા થાય એ પ્રમાણે પદાર્થ મેળવી શકીએ. રોજ આઠ-દસ કલાકની મજૂરી કરીને પણ માણસ પૈસા મેળવે છે ઈ શું કરવા ? કે ઇચ્છિત પદાર્થ એને પ્રાપ્ત થાય. ઇચ્છિત પદાર્થ પ્રાપ્ત થાય એટલે આ રીતે માનસિક શાંતિ આવે છે. લોકો એને સુખ કહે છે. સુખ નથી પણ લોકો-જગતમાં એને સુખ કહેવાય છે. અને આ સુખનો Concept એટલો બધો દૃઢ થાય છે કે એ સિવાય બીજું કોઈ સુખ છે એની કલ્પના કરી શકાય એવું નથી. અને બીજું સુખ જોયું નથી, આત્માનું સુખ લોકોએ જોયું નથી. એટલે આ Concept છૂટવો પણ મુશ્કેલ પડે. કેમકે એનો અનુભવ બોલે છે કે, અમને તો સારું લાગે છે, અમને તો સારું લાગે છે. અમારી ઇચ્છા પ્રમાણે બને ત્યારે અમને બહુ સારું લાગે છે.

સારું લાગવાના બે કારણો છે. એક ઇચ્છા શાંત થાય એટલે આકુળતા શાંત થાય અને રસ પડે એટલે ચંચળતા ઘટે. એક જ જગ્યાએ જ્યાં રસ પડે ત્યાં ઉપયોગ લાગી જાય. ચંચળતા ઘટે એટલે અશાંતિ ઘટે. એમ આવા પ્રયોગમાં પણ ચંચળતા ઘટે છે. ઘણાં માળા લઈને શું કરવા બેસે છે ? (એક ભાઈ હતો ઈ એમ કહે કે) દર પૂનમે 'પાલીતાણા' જાઉં. એકલા હોય, આગળ ડ્રાઈવર બેઠો હોય. વાત કરવાનું કોઈ કારણ ન હોય, એકલો માણસ વિચારે ચડી જાય. એટલે માળા લઈને બેસી જાઉં. માળા ગણે એટલે ઉપયોગ ઇધરઉધર ન જાય. નહિતર પાછી વિકલ્પની ભૂતાવળ ભી થઈ જાય અને ઈ માણસને હેરાન, પરેશાન

કરે.

મુમુક્ષુ :- થોડો વખત રહી શકે પછી ન રહે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- પછી પાછું એ ચાલ્યું જાય. આમાં શું છે કે આમાં તો જે શ્વાસોશ્વાસનો પ્રયોગ છે, જેને લોકો યોગ કહે છે, એમાં તો તમે ધ્યાન પરોવો તો જ ઈ પ્રયોગ થાય નહિતર ન થાય. ઉપયોગને તમારે રોકવો જ પડે તો જ તમે ઈ રીતે શ્વાસ લેવો, રોકવો, મૂકવો કરી શકો, નહિતર ન કરી શકો. અને એમાં ઈ Practiceથી શું છે કે તમે શ્વાસને - હવાને - પવનને વધારે રોકી શકો. તમે ઓક્સિજન Intake કરો છો અને કાર્બન ડાયોક્સાઈડ તમે બહાર છોડો છો. ઓક્સિજન જેટલો વધારે અંદર રહે, તો હાર્ટ અને છાતીમાં પવન તો રોકાય છે, છાતીમાં ફેફસા અને હાર્ટ એ અવયવો છે. એટલે ત્યાં ઓક્સિજન વધારે પ્રસરે છે. એટલે પ્રાણાયામથી તમારી હેલ્થ પણ સુધરે. એટલે તમને સ્ફૂર્તિ પણ રહે. હેલ્થ સુધરે એટલે સ્ફૂર્તિ રહે જ. શાતાનો ઉદય હોય, બધું ભેગું થાય. એટલે માણસ ઈ પ્રયોગે ચડી જાય છે. તો કહે છે કે, એવી રીતે મનનો જય જે કરે એને આત્મલીનતા કરવી સહેલી છે પણ એ બધો વ્યવહાર માત્ર છે, લક્ષ બીજું હોય તો આખી જિંદગી પ્રાણાયામ કરીને યોગ કરે (પણ) કાંઈ હાથમાં ન આવે. લટાની Misconception લઈને માનસિક નબળાઈ ભી થાય. એનો નમૂનો અમે 'જર્મની'માં જોયો.

મુમુક્ષુ :- 'ગોએન્કાજી'ના આશ્રમમાં મેં દસ શિબિર કરી.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- દસ શિબિર કરી ! વિપશ્યના ? વિપશ્યના ! કોઈ વિપશ્યના કરાવે છે, કોઈ પ્રેક્ષા શબ્દ બોલે છે. બન્ને સંસ્કૃત શબ્દ છે. બન્નેનો અર્થ એક જ છે. અને ત્યાં સુધી લોકોની બુદ્ધિ પહોંચી છે. એમાં શું કરાવે છે ? પ્રાણાયામ ઉપરાંત માનસિક રીતે બીજો એક પ્રયોગ આપે છે કે, તમે જે ભાવ આવે એને જોયા કરો. એ જોવું એટલે પશ્ય. પશ્ય - To see. સંસ્કૃતમાં પશ્ય શબ્દ છે એનો અર્થ થાય છે - જોવું. પ્રેક્ષા ! પ્રેક્ષા એટલે જોવું. આપણે પ્રેક્ષક નથી કહેતા ? નાટક, સીનેમામાં પ્રેક્ષક (હોય છે). પ્રેક્ષકની ક્રિયાને પ્રેક્ષા કહે છે. શબ્દમાં એ આકારાંત

સ્ત્રીલિંગ છે, ઈકારાંત સ્ત્રીલિંગ છે. એવા બધા વ્યાકરણમાં શબ્દો છે. એને પ્રેક્ષા કહે છે.

પ્રેક્ષા એટલે જોવું અને વિપશ્યના એટલે પણ જોવું. વિપશ્યના – એ આકારાંત સ્ત્રીલિંગ છે. જોવાની ક્રિયા ! જોયા જ કરો, બસ તમે જોયા જ કરો. સારું-નરસું કાંઈ ન કલ્પો. તમે બસ જોયા જ કરો, બસ તમે જોયા જ કરો. આપણે જેને Observation અને અવલોકન કહીએ છીએ ને ? ઈ Typeની Practice કરાવે છે. સામૂહિક પણ કરાવે અને એકાંતમાં પણ તમને એ જ કરવાનું કહે. સામૂહિકમાં Order કરે એ પ્રમાણે તમારે ચાલવાનું અને અમુક ચોક્કસ સંજોગોની વચ્ચે ઈ બધું કરાવે. મનની શાંતિ મળે એટલે લોકોને સારું લાગે એટલે વારંવાર જાય. બાકી એનાથી કાંઈ આત્મશાંતિ ન મળે. એટલે એમ કહે છે કે એ તો વ્યવહારમાત્ર છે.

અથવા કોઈ સમ્યક્જ્ઞાની, જ્ઞાની-ધ્યાની પણ એવા પ્રયોગ કરી શકે છે. પવનનો જય કરી શકે છે અને એકાગ્રતામાં આવી શકે પણ એ બધો વ્યવહાર માત્ર છે. એવા તો ઘણા ધ્યાનના પ્રયોગો છે અને એ આપણાં દિગંબર સાહિત્યમાં ‘જ્ઞાનાર્ણવ’ છે, ‘શુભચંદ્રાચાર્ય’ થઈ ગયા એનો પ્રસિદ્ધ ગ્રંથ છે. એના ઉપરથી વેદાંતની અંદર ‘પાતંજલી યોગદર્શન’ નામનો ગ્રંથ થયો છે. ઈ ‘પતંજલી’ નામના એમના મુનિએ બનાવ્યો છે. એ ‘શુભચંદ્રાચાર્યદેવ’ના ‘જ્ઞાનાર્ણવ’ ઉપરથી બનાવેલો છે. એમાં પણ ધ્યાનના પ્રયોગોની ઘણી વાત છે. જે દિગંબર આચાર્યો છે એ તો ત્યાં Total મારે છે કે આ બધો વ્યવહાર માત્ર છે. નિશ્ચયની વાત જુદી છે. એમ કરીને પછી નિશ્ચયનું સ્વરૂપ પણ મૂકે છે.

એમ અહીંયાં એક વચનામૃત બહુ સારું લીધું છે કે, ‘નિશ્ચયમાં...’ નિશ્ચયમાં એટલે વાસ્તવિકતાએ તો. વાસ્તવિકતામાં વાત એવી છે કે, ‘નિશ્ચયઅર્થની અપૂર્વ યોજના...’ નિશ્ચય એટલે સાચું, ખરેખર. અર્થ નામ પ્રયોજન. જે આત્માને શાંતિનું પ્રયોજન છે એની અપૂર્વ યોજના ! એ ‘સત્પુરુષના અંતરમાં રહી છે.’ એટલે એમને શું કહેવું છે કે, કોઈ જીવની

યોગ્યતા કેવી છે, કોઈની કેવી છે, કોઈની કેવી છે, બધાની એકસરખી નથી. કોઈની કોઈ પ્રકૃતિ તેજ હોય, કોઈની કોઈ પ્રકૃતિ શાંત હોય, કોઈની કોઈ પ્રકૃતિ કેવી હોય, કોઈની કોઈ પ્રકૃતિ કેવી હોય, કોઈનો ભૂતકાળ કેવો હોય, કોઈને કયા સંસ્કાર જોર કરતા હોય – કાંઈ કહેવાય નહિ. અયોગ્યતાના અસંખ્ય પ્રકાર છે. એવી યોગ્યતા-અયોગ્યતાના કેટલા પ્રકાર છે ? અસંખ્ય પ્રકાર છે.

મુમુક્ષુ :- કર્મો અનંત પ્રકારનાં.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, અનંત પ્રકારના છે. એમ આ બધી સ્થૂળ પ્રકૃતિ અને વિભાવોના પ્રકાર અસંખ્ય છે. આમ સૂક્ષ્મ ગણો તો અનંત થઈ જાય, પણ સ્થૂળ જે સમજી શકાય એવા (અસંખ્ય પ્રકાર છે). હવે જે સત્પુરુષ છે – જ્ઞાનીપુરુષ છે એ, જીવ ક્યાં ભો છે ? કયા પ્રકારના વિભાવમાં ભો છે ? કયા પ્રકારની અયોગ્યતામાં ભો છે ? એનાથી એની કેવા પ્રકારની યોગ્યતાએ લાવીને પછી મૂળ રસ્તે ચડાવી દેવો એ સત્પુરુષના જ્ઞાનનો વિષય છે. કેમકે એ વિષયમાં એમની Mastery છે એટલે. એટલે કોઈ પોતાની મેળે હિત કરવા માગે તો થઈ શકતું નથી એનું કારણ શું ? કે, એક તો પોતે ક્યાં ભો છે ઈ જ ખબર નથી હોતી અને મારે કેવી રીતે આગળ ચાલવાનું છે ઈ એને ખબર નથી હોતી. એટલે રોગના નિદાનની પોતાને ખબર નથી, રોગના ઇલાજની ખબર નથી હોતી. પછી પોતાની મેળે દવા કરે, Treatment કરે તો કેવી રીતે સાજો થાય ? ખબર તો કાંઈ છે નહિ.

૪૬૬ (પત્રાંકમાં) એમણે એક વાત કરી છે એ બહુ સારી વાત કરી છે. એમ કે, ‘જીવ પોતાની કલ્પનાથી કલ્પે કે ધ્યાનથી કલ્યાણ થાય કે સમાધિ...’ લગાવીએ કે યોગના પ્રયોગ કરીએ કે ‘આવા આવા પ્રકારથી,...’ કલ્યાણ થાય ‘પણ તેથી જીવનું કંઈ કલ્યાણ થાય નહીં.’ થઈ જ ન શકે. પોતાની મેળે ગમે એટલું કરવા જાય. ‘જીવનું કલ્યાણ થવું તો જ્ઞાનીપુરુષના લક્ષમાં હોય છે,...’ કે, આ જીવને કેવી રીતે આ રોગમાંથી બહાર કાઢીને તંદુરસ્ત કરવો એ એક ડૉ ટર જ એ વાત સમજી

શકે છે. એટલે એ ગમે એવી અયોગ્યતામાં ભો હોય પણ જો એને ભાવના થઈ હોય તો, નહિતર સત્પુરુષનું પણ કંઈ ચાલે નહિ અને તીર્થંકરનું પણ ન ચાલે. પણ એને ભાવના થઈ હોય કે, હું રોગિષ્ટ છું, મને કાંઈ ખબર પડતી નથી અને હું તમારા શરણમાં આવી ગયો છું અને તમે જેમ આજ્ઞા આપો એમ મારે કરવું છે. તો ઈ ગમે એવો રોગી હોય તોપણ એને (લાઇન ઉપર) લઈ આવે. કેમકે એ એમના લક્ષમાં હોય છે. 'અને તે પરમ સત્સંગે કરી સમજી શકાય છે;...' પછી એને ખ્યાલ આવે છે. જેમ જેમ સત્સંગ થાય એમ એને એનો અનુભવ જ પકડાવે છે કે, જો તને આમ થાય છે ? જો તને આમ થાય છે ? આ કારણથી આમ થાય છે. તપાસી જો તને આ કારણથી આમ થાય છે ? જેમ જેમ કહેતા જાય એમ એને વિશ્વાસ બેસતો જાય કે, બરાબર છે ! મને ઈ જ કારણ છે, મને ખબર નહોતી. એમને ખબર છે, મારા કારણની એને ખબર છે અને કાર્યની ખબર છે, એના અનુભવને પોતે કહે છે એટલે એને વિશ્વાસ આવે છે કે, મારા અનુભવ સાથે વાત મેળ ખાય છે.

'માટે તેવા વિકલ્પ કરવા મૂકી દેવા.' માટે ધ્યાનના, યોગના, સમાધિના એ બધા વિકલ્પ પોતાની મેળે કરવા મૂકી દેવા. એમણે આ આજ્ઞા આપી છે. ૪૬૬માં એ વાત લખી છે.

એટલે 'નિશ્ચયમાં...' ખરેખર તો 'નિશ્ચયઅર્થની અપૂર્વ યોજના સત્પુરુષના અંતરમાં રહી છે.' એટલે એમાં કોઈ પોતાનું ડહાપણ કરે તો નકામું જાય એવું છે. 'શ્વાસનો જય કરતાં છતાં સત્પુરુષની આજ્ઞાથી પરાક્રમુખતા છે, તો તે શ્વાસજય પરિણામે સંસાર જ વધારે છે.' જુઓ ! કેવું સરસ Statement આપ્યું છે ! ભલે એ યોગના પ્રયોગમાં પારંગત થઈ ગયો હોય. એને રેચક કહે છે, કુંભક ને રેચક ને એવા બધા નામ આપ્યા છે. એને અંદર પચાવે છે, પવનને સારી રીતે રોકી રાખી શકે. એવી રીતે પવન ઉપર જય મેળવવા - શ્વાસોશ્વાસ ઉપર જય મેળવવા છતાં 'સત્પુરુષની આજ્ઞાથી પરાક્રમુખતા છે...' (એટલે) સત્પુરુષની આજ્ઞામાં એની યોજના પ્રમાણે એના માર્ગે ચાલતો નથી 'તો તે શ્વાસજય

પરિણામે સંસાર જ વધારે છે.' કેમકે એનો એને અહંભાવ થવાનો.

‘શ્વાસનો જય ત્યાં છે કે જ્યાં વાસનાનો જય છે.’ અને શ્વાસનો ખરેખર જય તો ત્યારે કર્યો કહેવાય કે, જીવને વાસનાનો જય થાય. વારંવાર થતી કોઈપણ ઇચ્છા – એનું નામ વાસના છે કે જે ઇચ્છાને રોકી ન શકે, તોડી ન શકે.

‘તેનાં બે સાધન છે :’ અને એના માટે બે સાધન છે. ‘સદ્ગુરુ અને સત્સંગ.’ એના એ બે સાધન છે. તો એ જરૂર વાસનાને પણ જીતી શકે, નહિતર જીતવી મુશ્કેલ છે. ‘તેની બે શ્રેણિ છે :’ જુઓ ! ઉપર ચાર ચારની વાત કરી હતી, હવે બે બેની વાત કરે છે. ‘તેની બે શ્રેણિ છે : પર્યુપાસના અને પાત્રતા.’ પર્યુપાસના એટલે વિશેષે કરીને ઉપાસના કરવી એને પર્યુપાસના કહે છે. પરિ - ઉપાસના. સંધિ થઈને પર્યુપાસના થયું છે. સારી રીતે સેવન કરવું, ઉપાસના કરવી એટલે સેવન કરવું, આરાધન કરવું અથવા સારી રીતે આજ્ઞામાં રહેવું એને પર્યુપાસના કહે છે અને પોતાની પાત્રતા – એ પરિણામની બે શ્રેણિ છે.

‘તેની બે વર્ધમાનતા છે : પરિચય અને પુણ્યાનુબંધી પુણ્યતા.’ પરિચય કરે. સત્સંગ, સદ્ગુણી જીવોનો પરિચય કરે તોપણ સદ્ગુણ કેળવે. સદ્ગુણી જીવોના પરિચયથી સદ્ગુણ છે એ વૃદ્ધિ પામે છે. વર્ધમાનતા લીધી ને ? (એટલે) સદ્ગુણ છે એ વૃદ્ધિ પામે છે. અને એટલા માટે જ સત્સંગ કરવાનો બોધ છે. સત્સંગની અંદર સદ્ગુણી જીવો આવતા હોય છે અને એના પરિચયમાં રહેવાનું થાય છે કે જેથી એને પોતાને પણ સદ્ગુણ વર્ધમાન થાય.

‘અને પુણ્યાનુબંધી પુણ્યતા.’ અથવા પોતાને પૂર્વનો કોઈ એવો જ યોગ હોય તો એને સહેજે સહેજે સદ્ગુણ વધ્યા કરે. કેમકે એને પુણ્યનો યોગ થાય તો એનો સદ્ઉપયોગ કરે. જેમ જેમ પુણ્યનો યોગ થાય (એમ) એનો એ સદ્ઉપયોગ કરે, એને પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય કહે છે. બાકી તો જગતના જીવો તો પુણ્યનો યોગ થાય એનો દુરુપયોગ જ કરે છે. કેમકે એને પાપાનુબંધી પુણ્ય હોય છે. એટલે એ વખતે પાપનો અનુબંધ કરે છે.

જ્યારે આવા જે સન્માર્ગે ચડવાવાળા જીવો હોય છે એને પુણ્યાનુબંધી પુણ્યતા હોય છે. એટલે એને જેટલી અનુકૂળતા આવે એનો એ સન્માર્ગે ચાલવામાં જ ઉપયોગ કરે.

પ્રશ્ન :- ભાઈશ્રી ! મુમુક્ષુને પણ પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય હોય ?

સમાધાન :- હા, અમુક ભૂમિકાએ આવે છે. અમુક ભૂમિકાએ આવે. જે જ્ઞાની થવાને યોગ્ય હોય એવી પાત્રતાવાળા હોય તો એ પુણ્યાનુબંધી પુણ્યમાં આવી શકે છે.

પ્રશ્ન :- દાખલા તરીકે પહેલું સમકિત, બીજું સમકિત...?

સમાધાન :- પહેલા સમકિતવાળા પણ આવી શકે છે. પહેલા સમકિતવાળાને પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય તો એટલા માટે છે કે એને સત્પુરુષનો યોગ થયો ઈ જ એનું પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય છે. પુણ્યયોગે તો એને સંયોગ થયો અને એમાં એણે ઓળખાણ કરી, એની આજ્ઞા રુચિ, એમના વચનની પ્રતીતિ અને સ્વચ્છન્દ નિરોધ ભાવ ત કરી. તો એ પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય થયું કે ન થયું ? એ તો બધા પુણ્ય ભાવો જ છે, વિકલ્પ છે એ બધા પુણ્ય ભાવ છે. એમ.

પ્રશ્ન :- મોટાભાગે તો પાપાનુબંધી પુણ્ય કે પાપાનુબંધી પાપનો ઉદય જ ચાલે છે ને ?

સમાધાન :- એમાં શું છે કે માણસ પૈસા કમાય એનો દુરુપયોગ કરે તો એ પાપાનુબંધી પુણ્ય થયું ને ? પૈસા કમાણો એ તો પુણ્યનો યોગ છે અને ભોગ-ઉપભોગમાં અર્ચ કર્યો એ પાપ છે. એટલે મોટાભાગે જગતમાં તો પાપાનુબંધી પુણ્ય હોય છે.

પ્રશ્ન :- પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય અને સદ્ગુણનું વર્ધમાન થવું ઈ કેવી રીતે ? કેવા પ્રકારના સદ્ગુણો વર્ધમાન પામે ?

સમાધાન :- જેમકે પુણ્યયોગે સત્પુરુષનો સંયોગ થયો અને પોતે ઓળખાણ થઈને યોગ્યતામાં - પાત્રતામાં આવ્યો તો એને ગુણ વૃદ્ધિ થઈ કે ન થઈ ? ગુણવૃદ્ધિ થઈ કે ન થઈ ? એમ. થાય જ. પુણ્યનો સદ્ઉપયોગ કરો એટલે ગુણવૃદ્ધિ થવાની જ. માનો કે તમને પૈસાની કમાણી થઈ.

ઓચિંતા પૈસાની કમાણી (થઈ), ધાર્યા બહાર આવી ગયા (અને) તમે એને સન્માર્ગમાં વાપરતા થઈ ગયા. તો તમને સદ્ગુણ પ્રગટે કે ન પ્રગટે ? એક માણસ (પાસે) સો રૂપિયા નહોતા અને સો રૂપિયા મળ્યા એનું શાસ્ત્ર ખરીદ્યું અને શાસ્ત્ર સ્વાધ્યાયમાં એનો ઉપયોગ કર્યો. નહિતર એ તો બીજી જરૂરિયાતમાં પણ કરી શકે. કરી શકે કે ન કરી શકે ? એમ. એ સદ્ગુણ વધવાનું નિમિત્ત છે.

એ ‘સઘળાંનું મૂળ...’ એ બધાનું મૂળ ‘આત્માની સત્પાત્રતા છે.’ એક પાત્રતા શબ્દમાં ઘણું આવે છે. એના ઉપર તો આપણે Chapter લખેલું. પાત્રતાનું પ્રકરણ મોટું છે. એમાં ઘણી વાતો આવી જાય છે. એટલે એ બધાનું મૂળ સત્પાત્રતા છે. ‘અત્યારે એ વિષય સંબંધી એટલું લખું છું.’

‘દયાળભાઈ માટે ‘પ્રવીણસાગર’ રવાને કરું છું. ‘પ્રવીણસાગર’ સમજીને વંચાય તો દક્ષતાવાળો ગ્રંથ છે. નહીં તો અપ્રશસ્તછંદી ગ્રંથ છે.’ આપણે તો વાંચ્યો નથી પણ ‘કૃપાળુદેવ’ના ખ્યાલમાં હશે. એટલે બહુ જ દક્ષતા એટલે ચતુરાઈપૂર્વક વાંચે તો તો વાંધો ન આવે. નહિતર એવી સ્વચ્છન્દતા કરે એટલે કેટલા પાપ બાંધે, અપ્રશસ્ત એટલે પાપ પરિણામ થાય એવા. એવો સ્વચ્છન્દ ઉત્પન્ન થાય એવો ગ્રંથ છે. એમ લીધું છે. કોઈ વેદાંતનો ગ્રંથ હશે.

પ્રશ્ન :- ‘પ્રવીણસાગર’ એટલે ?

સમાધાન :- ‘પ્રવીણસાગર’ નામનું પુસ્તક છે. એ સમજીને વંચાય તો ઠીક એમ કહે છે. ‘ખીમજીભાઈ’એ લખ્યું હશે કે વાંચવું કે ન વાંચવું ? એટલે પોતાનો અભિપ્રાય એમણે એના ઉપર આપ્યો છે. પુસ્તકનું નામ છે.

મુમુક્ષુ :- બાવીસ વર્ષની ઉંમરમાં કેટલું બધું લખ્યું છે !

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- અસાધારણ વાત છે ! ‘ગુરુદેવ’ કહેતા ને કે છેલ્લા બે-ચાર સેંકડામાં આવો કોઈ પુરુષ થયો નથી. એવું તો વારંવાર બોલ્યા છે. છેલ્લા ૨૦૦-૩૦૦ વરસમાં આવો કોઈ પુરુષ થયો નથી.

એવું લઈને આવેલા ! એ તો આ 'મનસુખરામ સૂર્યરામ' ઉપરના કેટલાક પત્રો છે ઈ બધાય ઈ દૃષ્ટિએ વાંચો તો એમના ઉપર ખૂબ બહુમાન થાય એવું છે કે એમને નાની ઉંમરમાં કેટલો ડો અભ્યાસ છે !! બધા ૨૨માં વર્ષમાં જ લખાણ છે. આ ૮૩મો પત્ર પણ 'મનસુખરામ સૂર્યરામ' ઉપરનો છે. ડાણ, વિશાળતા ! જ્ઞાનનું ડાણ અને જ્ઞાનની વિશાળતા – બન્ને જોવા મળે છે.

અત્યારે હવે કોઈ ગ્રંથની વાત કરે તો એ એનો અભિપ્રાય આપી દે છે. એવું છે. ઘણું, વાંચન પણ ઘણું થઈ ગયું હશે. બહુ ઓછા સમયમાં ઘણું વાંચી શકે, ઘણું સમજી શકે એવી જાતનો ઉપયોગ હતો.



પ્રભાવના પૂર્વગ્રહપૂર્વક થઈ શકે નહિ. જેને અતિ તગત પૂર્વગ્રહ હોય, તેને પારમાર્થિક બાધકપણું રહે છે. જિનેશ્વરનો માર્ગ અતિ વિશાળ છે – પૂર્વગ્રહ સંકુચિત્વ ઉત્પન્ન કરે છે. પૂર્વગ્રહથી અભિપ્રાયની ભૂલ રહે છે. જે પૂરી ભૂલ છે. ઉપરથી આ ભૂલ સામાન્ય લાગે છે, પરંતુ પારમાર્થિક દૃષ્ટિએ તેની ગંભીરતા ઘણી છે. –પૂજ્ય ભાઈશ્રી (અનુભવ સંજીવની-૧૫૫૬)

.... આ એક વચન અવશ્ય સ્મરણમાં રાખશો, કે શાસ્ત્રમાં માર્ગ કહ્યો છે, મર્મ કહ્યો નથી. મર્મ તો સત્પુરુષના અંતરાત્મામાં રહ્યો છે...

૬૦

૧૨. જે જીવ એટલે ચૈતન્યનું સ્વરૂપ જાણતો નથી; અજીવ એટલે જે જડનું સ્વરૂપ જાણતો નથી, કે તે બંનેનાં તત્ત્વને જાણતો નથી તે સાધુ સંયમની વાત ક્યાંથી જાણે ?

૧૩. જે ચૈતન્યનું સ્વરૂપ જાણે; જે જડનું સ્વરૂપ જાણે; તેમ જ તે બંનેનું સ્વરૂપ જાણે; તે સાધુ સંયમનું સ્વરૂપ જાણે.

૭૫

મુંબઈ, ભાદરવા વદ ૪, શુક્ર, ૧૯૪૫

મારા પર શુદ્ધ રાગ સમભાવથી રાખો. વિશેષતા ન કરો. ધર્મધ્યાન અને વ્યવહાર બંને સાચવો. લોભી ગુરુ, એ ગુરુ-શિષ્ય બંનેને અધોગતિનું કારણ છે. હું એક સંસારી છું. મને અલ્પજ્ઞાન છે. શુદ્ધ ગુરુની તમને જરૂર છે.

૭૬

મોહમયી, આસો વદિ ૧૦, શનિ, ૧૯૪૫

બીજાં કાંઈ શોધ મા. માત્ર એક સત્પુરુષને શોધીને તેનાં ચરણકમળમાં સર્વભાવ અર્પણ કરી દઈ વત્યો જા. પછી જો મોક્ષ ન મળે તો મારી પાસેથી લેજે.

સત્પુરુષ એ જ કે નિશ્ચિત્ત જેને આત્માનો ઉપયોગ છે; શાસ્ત્રમાં નથી અને સાંભળ્યામાં નથી, છતાં અનુભવમાં આવે તેવું જેનું કથન છે; અંતરંગ સ્પૃહા નથી એવી જેની ગુપ્ત આચરણ છે. બાકી તો કંઈ કહ્યું જાય તેમ નથી અને આમ કર્યા વિના

તારો કોઈ કાળે છૂટકો થનાર નથી; આ અનુભવપ્રવચન પ્રમાણિક

ગણ.

એક સત્પુરુષને રાજી કરવામાં, તેની સર્વ ઈચ્છાને પ્રશંસવામાં,
તે જ સત્ય માનવામાં આખી જિંદગી ગઈ તો ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ
પંદર ભવે અવશ્ય મોક્ષે જઈશ.

વિ. રાયચંદના પ્રણામ.



તા. ૦૩-૦૮-૧૯૮૯, પ્રવચન નં. ૨૪
પત્રાંક-૫૮, ૬૦, ૭૫, ૭૬

(‘શ્રીમદ્ રાજયંદ્ર’ વચનામૃત, પત્રાંક-૫૮, પહેલા પેરેગ્રાફની) બીજી લીટી છે. ‘આ એક વચન અવશ્ય સ્મરણમાં રાખશો, કે શાસ્ત્રમાં માર્ગ કહ્યો છે, મર્મ કહ્યો નથી. મર્મ તો સત્પુરુષના અંતરાત્મામાં રહ્યો છે.’ શું કહે છે ? કે જેને સ્વરૂપ પામવાની જિજ્ઞાસા છે એને એટલું માર્ગદર્શન આપ્યું છે. સ્વરૂપ પામવાવાળો શાસ્ત્ર અધ્યયન કરે છે પણ અનાદિથી માર્ગનો મર્મ ગ્રહણ કરી શક્યો નથી. માર્ગની વાત આવે છે, વિધિનો વિષય આવે છે પણ એ સંબંધીની અનુભવપદ્ધતિ સત્પુરુષનું સાક્ષાત્ પરિણમન છે એટલે એમના અંતરાત્મામાં રહ્યો છે અને એ જોતા આવડે, સમજતા આવડે તો સમજાય છે.

જેમકે શાસ્ત્રમાં એમ કહ્યું કે અંતર્મુખ થવું એવો માર્ગ છે. પણ અંતર્મુખ કેમ થવું ? એ તો પ્રશ્ન થયો, એ તો એક શબ્દ થયો. શબ્દનો અર્થ આવડે કે બહિર્મુખ નહિ તે અંતર્મુખ અથવા આત્માની અંતઃતત્ત્વ સ્વરૂપની પરિણામની દિશાને અંતર્મુખ કહીએ. પણ એનો ભાવ ન સમજાય તો એનો માર્ગ સમજાતો નથી. ભાવ છે એ એનો મર્મ છે. યુક્તિ તથી એનો અર્થ સમજાય, ભાવાર્થ સમજાય, તોપણ અંતર્મુખ થવાની જે ભાવના છે એ ભાવનાથી જીવ પામે છે. અને એ

ભાવનાનો ભાવ સત્પુરુષના અંતરાત્મામાંથી એટલે અંતર પરિણતિમાંથી સમજવો રહે છે. એ સિવાય બીજો કોઈ ઉપાય નથી. એટલે પ્રત્યક્ષ યોગના વિષયમાં વિશેષ ભાર દેવામાં આવ્યો છે એનું કારણ એ છે કે, શાસ્ત્રની તો આખરમાં મર્યાદા છે અને એ મર્યાદાથી આગળની વાત શાસ્ત્રના સાધનથી નથી સમજાતી. એ એમણે ધ્યાન ખેંચ્યું છે. ‘ખીમજીભાઈ’ કરીને કોઈના ઉપરનો પત્ર છે એનું ધ્યાન ખેંચ્યું છે કે, જિજ્ઞાસા છે તો પણ શાસ્ત્રમાંથી સમજાય જશે એમ નહિ માની લેતા. એ ધ્યાન ખેંચ્યું છે.

પછી ૬૦મો આંક છે એ સ્થાનકવાસીનું ‘દશ વૈકાલિક’ નામનું સૂત્ર છે, આમ તો દેરાવાસીમાં પણ આ જ ‘દશ વૈકાલિક’ સૂત્ર છે. એમાંથી કેટલીક વાત તો – મૂળ વાત એમને એમ રાખી છે. કેટલીક વાતોમાં ફેરફાર કર્યો છે. એમાંથી આ વાત સારી આવી છે. બારમું અને તેરમું વચન છે.

‘જે જીવ એટલે ચૈતન્યનું સ્વરૂપ જાણતો નથી; અજીવ એટલે જે જડનું સ્વરૂપ જાણતો નથી, કે તે બન્નેનાં તત્ત્વને જાણતો નથી...’ જે એનું મૂળ સ્વરૂપ જાણતો નથી ‘તે સાધુ સંયમની વાત ક્યાંથી જાણે?’ ‘દશવૈકાલિક’ છે એ સાધુઓના ઉપદેશનું પ્રકરણ છે. સંપ્રદાયની અંદર જીવ-અજીવનું તત્ત્વ તો કોઈ સમજતા નથી અને સાધુદશામાં દીક્ષા લીધી હોય એટલે સંયમ પાળવાની વાત મુખ્ય ચાલે છે. તો કહે છે કે, પણ શાસ્ત્રમાં મૂળ વાત આ છે.

જે જીવનું સ્વરૂપ ન જાણે, જે અજીવનું સ્વરૂપ ન જાણે, બન્નેની સ્વતંત્રતા ન જાણે એ વળી સંયમ પાળશે એ વાત ક્યાંથી આવી? જીવ-અજીવનું તો જ્ઞાન નથી, સંયમ તો ત્યારપછીનો વિષય છે. એ વાત મૂળ વાત છે, મૂળ શાસ્ત્રની વાત છે. પછી જે અમુક વાત એમને એમ રાખી હોય એ રહી ગયેલી વાત છે.

(વર્તમાન સાધુને) કાંઈ સંયમ થયો નથી. એ તો કહે છે કે,

જે જીવનું સ્વરૂપ જાણતો નથી અને અજીવનું સ્વરૂપ જાણતો નથી એ સંયમની વાત ક્યાંથી જાણે ? એમ કહે છે. સંયમ પાળે એ તો એકબાજુ રહ્યું. ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવે’ ‘અષ્ટપાલુડ’માં એને અવિરતિ કહ્યો છે, અસંયમી કહ્યો છે, સંયમી નથી કહ્યો. ‘અસંજનમં ન વંદેહિ’ એ એને વાત કરી છે કે, જે દીક્ષા લઈને બાહ્ય ચારિત્ર પાળે છે એને અસંયમી કહીને વંદન કરવાનો નિષેધ કર્યો છે કે, એનો બાહ્ય સંયમ જોઈને તું વંદન નહિ કરતો, એ તો અસંયમી છે. (બધું) છોડે છે છતાં એ જાણતો નથી એમ કહે છે. એને સંયમની ખબર નથી. એવી વાત છે. શ્રદ્ધા-જ્ઞાન વગર સંયમ આવ્યો ક્યાંથી ? એમ કહે છે. જીવની શ્રદ્ધા નથી, જીવનું જ્ઞાન નથી સંયમ ક્યાંથી આવ્યો ? એમ કહે છે. હોઈ શકે જ નહિ, સવાલ જ ભો નથી થતો.

‘જે ચૈતન્યનું સ્વરૂપ જાણે; જે જડનું સ્વરૂપ જાણે; તેમજ તે બંનેનું સ્વરૂપ જાણે; તે સાધુ સંયમનું સ્વરૂપ જાણે.’ એ સિવાય ન જાણી શકે. સામેસામા બોલ છે. એક ન જાણે અને એક જાણે. ‘દશવૈકાલિક’માં પણ એ વાત છે. એ લોકો શાસ્ત્રનો અર્થ પણ નથી સમજતા હોતા. વાંચી જતા હોય પણ અર્થ ન સમજે. અર્થ સમજે તો એનો મર્મ ન સમજે. એવી પરિસ્થિતિ હોય છે.

પછી દુરમો પત્ર છે. જે પટમો ‘ખીમજીભાઈ’ ઉપરનો પત્ર છે એ જ વ્યતિ છે. ધ્યાનનો વિષય ચાલ્યો છે. એટલે એ વિષય ઉપર પત્ર લખ્યો છે. ‘પરમાત્માને ધ્યાવવાથી પરમાત્મા થવાય છે;...’ પરમાત્માનું ધ્યાન કરવાથી પરમાત્મા થવાય છે. બીજા પરમાત્માની વાત નથી, નિજ પરમાત્મા(ની વાત છે). નિજ પરમાત્માને ધ્યાવવાથી પરમાત્મા થવાય છે.

‘પણ તે ધ્યાવન...’ એટલે ધ્યાનરૂપી કાર્ય. ‘આત્મા સત્પુરુષના ચરણકમળની વિનયોપાસના વિના પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી, એ નિર્ગ્રંથ ભગવાનનું સર્વોત્કૃષ્ટ વચનામૃત છે.’ જુઓ ! કેટલું વજન છે !

સત્પુરુષના ચરણમાં વિનયથી રહેવાનું કેટલું મહત્ત્વ છે ! એમાં શું કહેવું છે ? કે, એ વાત કેટલાક સમજે છે કે, આત્મા પોતે જ પરમાત્મા સ્વરૂપે છે અને મૂળમાં તો એનું ધ્યાન અને એમાં એકાગ્ર થવાની વાત છે. તો આપણે ઈ Practice કર્યા કરવી. એકાંતમાં બેસીને આત્મસ્વરૂપનું ધ્યાન કરવું. તો કહે છે કે, એવું ધ્યાન પ્રાપ્ત થતું નથી, એવી રીતે એ ધ્યાન પ્રાપ્ત નથી થતું.

કોઈપણ આત્મા એ ધ્યાન કરવાની વિધિ, અંતર્મુખ થવાની વિધિ સત્પુરુષ પાસેથી સમજે અને સત્પુરુષ પાસેથી સમજે ત્યારે એના પ્રત્યેના અત્યંત વિનયથી સમજે, એનો અત્યંત વિનય કરવાની ઉપાસના થાય ત્યારે એ અંતરમાં ધ્યાનની વિધિ સમજી શકે છે, એ વિના સમજી શકતો નથી. જોકે એવા વિનયની સત્પુરુષને અપેક્ષા નથી, જરૂરત નથી, આવશ્યકતા નથી, તોપણ જેને એ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવી છે, એને એ વિદ્યા ત્યારે જ પરિણામ પામી શકે છે કે જ્યારે તે અત્યંત વિનય-ઉપાસનામાં આવે છે ત્યારે. એમ અહીંયાં કહેવું છે. એટલે સ્વરૂપપ્રાપ્તિની ઘણી ગરજ અને સ્વરૂપપ્રાપ્તિ માટે જેની પાસેથી સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કરવી છે એના પ્રત્યેના અત્યંત વિનય, ભક્તિ ત એ પોતાને કેટલું લાભનું કારણ છે ! એનું વિજ્ઞાન શું છે ?

કેટલોક અધ્યાત્મનો વિષય દર્શનમોહનો અનુભાગ ઘટ્યા વિના સમજાતો નથી. કેમકે જ્ઞાનને કોઈ પ્રતિબંધ છે, આ વિષય સમજવા અંગેની અયોગ્યતા જેને કહીએ એ દર્શનમોહના કારણે છે. જ્ઞાન તો જ્ઞાન જ છે છતાં દર્શનમોહને લઈને, જે જ્ઞાનની અંદર જેવું છે એવું સ્વરૂપ સમજાવું અને એ સ્વરૂપપ્રાપ્તિની રીત જેમ છે તેમ સમજાવી એ દર્શનમોહનો અનુભાગ ઘટ્યા વિના બનતું નથી.

અહીંયાં જે વાત લીધી છે કે, સત્પુરુષના ચરણકમળની વિનય-ઉપાસના વિના તે પ્રાપ્તિ થતી નથી. એમાં બીજું કાંઈ થતું નથી, દર્શનમોહનો અનુભાગ ઘટે છે. અત્યંત વિનય થતાં દર્શનમોહનો

અનુભાગ ઘટે છે એટલે એને એ વાત સમજાય છે, એમની વાણીમાં એની જે ઝલક આવે છે એ સમજાય છે અથવા પોતે ગ્રહણ થવાને યોગ્ય થાય છે. એટલે એ ધ્યાનમાં આવી શકે છે અને એને એ ધ્યાનની પ્રાપ્તિ થાય છે.

ધ્યાન કરવું એના તો ઘણા પ્રયોગો લોકો શીખડાવે છે. ધ્યાનના પ્રયોગોનું તો પુસ્તક પણ આવે છે. લોકો બીજા પણ પ્રયોગો કરાવે છે, પણ એ બધા તરંગો છે. સ્વરૂપધ્યાન એ કોઈ જુદાં દેશની વાત છે ! જે એ વિષયના અનુભવમાં આવ્યો નથી એને એની ખબર જ નથી એ કહે કેવી રીતે ? જેને જેની ખબર નથી એ વાત એ કેવી રીતે રજૂઆત કરે ? ઈ બીજા પાસેથી મળવાનો કોઈ સંભવ નથી.

આ વાત એમણે ફરીને કરી છે પણ આ બહુ ચોખવટથી કરી કે, પરમાત્માનું ધ્યાન કરવાથી પરમાત્મા થવાય છે એ સિદ્ધાંત બરાબર છે પણ એમ ધ્યાન થઈ જતું નથી. કોઈ સત્પુરુષના ચરણકમળની વિનય-ઉપાસનામાં જા, દર્શનમોહનો અનુભવ ઘટે તો ધ્યાન થઈ શકશે, નહિતર ધ્યાન નહિ થઈ શકે. બહુ માર્મિક વાત કરી છે !

પછી આ બાજુ ૧૮૮ પાને છે. 'જે પવન(શ્વાસ)નો જય કરે છે, તે મનનો જય કરે છે.' આ જે ધ્યાનની અંદર પ્રાણાયામની પ્રક્રિયા છે (તેની વાત કરે છે). પત્ર ધ્યાનના વિષય ઉપર ચાલ્યો છે. એટલે શ્વાસોશ્વાસનો જય કરે છે (એટલે) રોકી શકે છે. Practice કરતા કરતા અંદર હવાને રોકે છે. ધીમે ધીમે શ્વાસ લે, ધીમે ધીમે છોડે. શ્વાસ લીધા પછી એને રોકી રાખે પછી આસ્તે... આસ્તે... આસ્તે... છોડે. એક નાસિકાથી ગ્રહણ કરે, બીજી નાસિકાથી છોડે, વચ્ચે રોકી રાખે એ એક Practice કરે છે. એ Practice કરતા એને પરિણામ ત્યાં લગાવવા પડે. શ્વાસોશ્વાસની જે પ્રક્રિયા થાય એ શરીરની પ્રક્રિયા

ઉપર, પુદ્ગલની પ્રક્રિયા ઉપર પરિણામ લગાવવા પડે અને ત્યારે ચંચળતા છે એ ઘટે છે. પરિણામની ચંચળતા ઘટે છે. એટલે એમ કહ્યું કે, 'જે પવન(શ્વાસ)નો જય કરે છે, તે મનનો જય કરે છે.' એટલે મનની ચંચળતા ઘટે છે.

'જે મનનો જય કરે છે તે આત્મલીનતા પામે છે. આ કહ્યું તે વ્યવહાર માત્ર છે.' સામાન્ય રીતે એમ લાગે કે જેણે મનનો જય કર્યો એ તો સ્વરૂપની લીનતા કરે. કેમકે મન જે ભટકતું હતું એ અટક્યું તો એ હવે આત્મલીનતા કરી શકશે. તો કહે છે, એ બધી વાત બહારની ને બહારની છે. એ બધી બાહ્ય સાધનની વાતો છે. અંદરની વાત કોઈ બીજી છે ઈ એક વચનથી અહીંયાં કહે છે.

'નિશ્ચયમાં...' એટલે ખરેખર તો. આ વિષય જે ખરેખર છે એમાં તો, એ વિષયમાં તો. 'નિશ્ચયઅર્થની અપૂર્વ યોજના સત્પુરુષના અંતરમાં રહી છે.' એ સંબંધીનો મર્મ શું છે ? નિશ્ચય અર્થ શું છે ? અને એ કેવી રીતે એ કાર્યની યોજના છે ? અંતર્મુખ થવાના કાર્યની યોજના કેવી રીતે છે ? એ સત્પુરુષના અંતરમાં રહેલી ચીજ છે. એવી રીતે કોઈ પ્રાણાયામ કરીને, શ્વાસનો જય કરીને આત્મામાં લીનતા કરી શકે એવી ખરેખર પરિસ્થિતિ નથી. એમ કરીને એ વાત મૂકી દીધી છે.

'નિશ્ચયમાં નિશ્ચયઅર્થની અપૂર્વ યોજના...' અને એ કોઈ સાધારણ વાત નથી, અપૂર્વ યોજના ! એ સત્પુરુષના અંતરમાં રહેલી ચીજ છે. એ એમને એમ નહિ મળી જાય. એવી રીતે કોઈ Practice કરે કે, ચાલો આપણે આ રીતે યોગ કરીએ, ધ્યાન કરીએ, મન-વચન-કાયાથી યોગનો પ્રયોગ કરીએ. (આ કરવાથી) શાતા થાય, મનની ચંચળતા ઘટે એટલે ઘણા ભ્રમમાં પડે છે કે, બહુ અનિર્વચનીય આનંદ આવે છે ને ફલાણું છે ને ઠીકણું છે ને બહુ શાંતિ રહે છે. એ કોઈ વાતમાં માલ નથી.

બરેબર તો આની જે નિશ્ચય અપૂર્વ યોજના છે એટલે જોડવું – જ્ઞાનને આત્મામાં જોડવું, લક્ષ શુદ્ધ સ્વરૂપ ઉપર છે અને પોતાના જ્ઞાનથી જ્ઞાનનું વેદન છે એવું ભેદજ્ઞાનની અંદર એકસાથે કાર્ય છે. લક્ષ અને વેદન – બન્ને જુદી જુદી ચીજ છે. લક્ષ ત્રિકાળી શુદ્ધાત્મા ઉપર છે અને જ્ઞાનથી જ્ઞાનનું સ્વસંવેદન છે. એ જ્ઞાન જ્ઞાનને વેદે છે છતાં એના ઉપર લક્ષ નથી. લક્ષ ત્રિકાળી ઉપર છે. વેદાય છે જ્ઞાન છતાં અહંપણું ત્રિકાળીમાં છે. આવી એક યોજના છે, અપૂર્વ યોજના છે. કોઈ અલૌકિક વિષય છે ! એ કાર્યની પદ્ધતિ શું છે એ સત્પુરુષના અંતર પરિણમનનો વિષય છે, એની અંતર પરિણતિમાં રહેલી એ ચીજ છે. એ આવા બાહ્ય પ્રયોગોથી સાધ્ય થતી નથી એમ કહેવું છે.

(શ્વાસ) તો પુદ્ગલ છે અને જ્યાં સુધી સ્વરૂપને ઓળખે નહિ ત્યાં સુધી આવા બધા પ્રયોગ કરવા જાય ત્યારે ગૃહીત મિથ્યાત્વ દૃઢ થઈ જાય. કેમકે મનની ક્રિયા હું કરું છું, વચનની ક્રિયા હું કરું છું, મૌન હું રહું છું, વાણીની ક્રિયા હું કરું છું, શરીરની શ્વાસોશ્વાસની ક્રિયા હું કરું છું – એ ગૃહીત મિથ્યાત્વ દૃઢ થઈ જ જાય. એટલે એ સીધી વાત છે કે અપૂર્વ જિજ્ઞાસામાં રહીને સ્વરૂપને ઓળખવા પ્રત્યે શિ તનો ઉપયોગ કરવો અને બીજી બીજી વાતો કરવા લાગી નહિ જાવું. નહિતર જે ક્રિયા કરશે એ ક્રિયાના કર્તૃત્વના મિથ્યાત્વમાં આવ્યા વિના નહિ રહે. મોટી ગડબડ થાશે. સીધો ગૃહીત મિથ્યાત્વના ખાતામાં ચડી જશે.

‘શ્વાસનો જય કરતાં છતાં સત્પુરુષની આજ્ઞાથી પરાઙ્મુખતા છે, તો તે શ્વાસજય પરિણામે સંસાર જ વધારે છે.’ કેમકે મિથ્યાત્વ વધ્યું ને ? એટલે ‘શ્વાસનો જય કરતાં છતાં સત્પુરુષની આજ્ઞાથી પરાઙ્મુખતા છે,...’ (એટલે) સત્પુરુષ જેમ કહેવા માગે છે, કહેવા ધારે છે એની જે આજ્ઞા છે એનાથી તો વિમુખ ચાલે છે. તે સંસાર વધારે છે.

‘શ્વાસનો જય ત્યાં છે કે જ્યાં વાસનાનો જય છે.’ જુઓ ! અહીં લીધું. શ્વાસની સાથે વાસનાને લીધી. વાસના શું ચીજ છે ? કે, બાહ્ય પદાર્થમાં સુખબુદ્ધિ છે એનું નામ વાસના છે. એટલે એ સંસ્કાર જ્યાં સુધી છૂટતા નથી ત્યાં સુધી શ્વાસના જયને શ્વાસનો જય કહેતા જ નથી, એમ કહે છે. એ વાસનાનો જય કરવાનાં ‘તેનાં બે સાધન છે : સદ્ગુરુ અને સત્સંગ.’ સદ્ગુરુ એટલે પ્રત્યક્ષ આત્મજ્ઞાની પુરુષ અથવા આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્તિ, મોક્ષપ્રાપ્તિની ઇચ્છાવાળા સમગુણી સાધર્મીનો યોગ – સત્સંગ. એના એ બે સાધન છે.

‘તેની બે શ્રેણિ છે : પર્યુપાસના અને પાત્રતા.’ પાત્રતામાં આવ્યા વગર એની જે ઉપાસના કરવાની પદ્ધતિ છે એ પાત્રતા (વગર પામી શકાતી નથી). ઉપાસના એટલે પ્રાપ્ત કરવાની જે જિજ્ઞાસા છે એને પર્યુપાસના કીધી છે. ઉપાસના કરવાની ભાવના. ભાવના અને પાત્રતા. એ આમ તો એકાર્થમાં જ આવે છે. પાત્રતા (છે) એ પ્રાપ્ત કરવાની જે ભાવના – તીવ્ર ભાવના છે એને પાત્રતા થઈ. એ બીજી કોઈ વાત નથી. (એ) પર્યુપાસના અને પાત્રતા (થયા).

‘તેની બે વર્ધમાનતા છે : પરિચય અને પુણ્યાનુબંધી પુણ્યતા.’ પરિચય કરવો એટલે આ વિષયના ડાહ્યામાં જાવું અને એ જાતનો બહારમાં યોગ હોય એને પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય કહે છે. એવો જ મેળવાળો યોગ હોય. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર, સત્પુરુષ વગેરે(નો યોગ હોય).

‘સઘનાંનું મૂળ આત્માની સત્પાત્રતા છે.’ બધાનું મૂળ (એવી) પાત્રતા વિના ક્યાંય પત્તો લાગે એવું નથી. ‘અત્યારે એ વિષય સંબંધી એટલું લખું છું.’

પછી ૭૬મો પત્ર છે. ૧૯૪ પાનું છે. ‘બીજું કાંઈ શોધ મા. માત્ર એક સત્પુરુષને શોધીને તેનાં ચરણકમળમાં સર્વભાવ અર્પણ કરી દઈ વત્યો જા. પછી જો મોક્ષ ન મળે તો મારી પાસેથી લેજે.’ પોતે Guarantee આપી દીધી છે. આ વિષય ઉપર પોતાનું કેટલું વજન

છે ! જાતિસ્મરણજ્ઞાન હોવાને લીધે પૂર્વ ભવમાં અનેક ભવોમાં એમણે ઘણો પરિશ્રમ કર્યો છે. બાહ્ય પરિશ્રમ ઘણો કર્યો છે છતાં (મોક્ષમાર્ગની) પ્રાપ્તિ નથી થઈ અને જ્યારે થઈ છે ત્યારે કોઈ સત્પુરુષના યોગે થઈ છે, જાતિસ્મરણને લીધે એ વિષય એમનાં લક્ષમાં છે, ખ્યાલમાં છે. નહિતર આ ભવમાં તો એમને કોઈ સત્પુરુષ નથી મળ્યા. પણ પોતાને સત્પુરુષ નહિ મળવા છતાં, બીજા (જીવો) જે સત્પુરુષની એટલે પોતાની નજીક આવવાની ભાવનાવાળા જોયા એમાં પણ આ વિષયથી અજાણ જોયા ત્યારે એમને એ વિષયનું મહત્ત્વ સરખામણી કરીને – Comparatively સમજાણું છે. પોતાનો ભૂતકાળ અને વર્તમાનમાં જે કાંઈક હિત કરવા માગે છે એવા જીવો આ વિષયથી અજાણ્યા છે એને એ ખ્યાલ દેવા માટે એનું મહત્ત્વ સમજાવે છે.

ઘણા શું કરે છે કે, જો સત્પુરુષ મળે તો જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે ઘણા પ્રશ્નો પૂછે છે. એમણે એ વાત ઉપર બહુ વજન નથી આપ્યું. જિજ્ઞાસા ઉપર એટલું વજન નથી આપ્યું, જેટલું એમણે ભાવના ઉપર વજન આપ્યું છે. એટલે એમણે એમ કહ્યું કે, તું કાંઈ આડીઆવળી વાતમાં પડ મા. તારી સ્વતંત્રબુદ્ધિથી તું કાંઈ કરવાનો વિચાર કર મા. બીજું કાંઈ શોધ્યા વિના એક સત્પુરુષને પહેલાં શોધી લે. એના માટે શું છે કે એને ઘણું પાત્ર થવું પડે છે. પોતાની પાત્રતા હોય તો ઓળખે નહિતર ઓળખે કેવી રીતે ? અને જો ઓળખે નહિ તો મળ્યું, ન મળ્યું બધું સરખું છે. યોગ અયોગ બરાબર થઈ જાય છે. એટલે સત્પુરુષને શોધવા, ઓળખવા આટલી સત્પાત્રતામાં એને આવવું પડે છે અને જો એ સત્પુરુષને શોધે તો એના પ્રત્યે એને પરમ વિનય આવે. પરમ વિનય આવે એટલે સર્વ ભાવ અર્પણ કરી દઈને વર્ત્યે જા, બસ ! તારે કંઈ માગવાની જરૂર નથી. મને જ્ઞાન આપો, મને જ્ઞાનપ્રાપ્તિ આપો, મને આત્મા દેખાડો, મને આ કરી દ્યો. (એવું

માગવાની) કાંઈ જરૂર નથી.

તું એના પ્રત્યે સર્વ ભાવ અર્પણ કરવામાં તારા દર્શનમોહના અનુભાગને તોડી નાખ, બસ ! સીધો ઘા દર્શનમોહ ઉપરનો છે. લોકો જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે એ લાઈન ઉપર જાય છે કે કેવી રીતે આની અંદર માર્ગદર્શન છે ? આપણે આ વાતને બરાબર સમજી લઈએ. એટલે પૂછે, ઘણું પૂછે, ઘણું વાંચે, ઘણું વિચારે. આમણે મુમુક્ષુ માટે એ લાઈન નથી પસંદ કરી.

એક તો સત્પુરુષ હોવા અને મળવા એ એક બહુ દુર્લભ ચીજ છે તોપણ સંભવિત છે. જો ઓળખી શકે, શોધી શકે, મેળવી શકે તો એને બીજું કાંઈ કરવાની જરૂર નથી. સર્વ ભાવ સમર્પણ કરીને એના ચરણમાં બેસી જા ! પછી સમ્યગ્દર્શન નહિ, તને મોક્ષ ન મળે તો હું Guarantee આપું છું (કે), તારું નિર્વાણ નક્કી છે. એવો વિષય છે.

મુમુક્ષુ :- જ્ઞાની પાસેથી જ્ઞાનની માગણી ન કરવી.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, ન કરવી. આવશે, બનતા સુધી એ પત્ર આવશે. એમાં એક રહસ્ય એ છે કે, એ (જીવ) પોતે એમ માને છે કે, હું જ્ઞાનપ્રાપ્તિને યોગ્ય છું એટલે હું જ્ઞાન માગીને લઈ લઉં. હવે એને એ વખતે એટલી યોગ્યતા હોતી નથી. એટલે સ્વચ્છન્દે કરીને એ લેવા માગે છે, તો એની ના પાડી. તું ઉતાવળ કર મા, તું આટલું જ કર. આટલું તારા માટે બસ છે. બસ, બાકીની ચીજ આપોઆપ છે.

એકવાર પૂજ્ય ‘બહેનશ્રી’ને આ પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો કે, આવું કહે છે એનું શું કારણ ? તો કહ્યું, સત્પુરુષના વચનોમાં એમના સંગમાં રહેનારને આત્માની વાત તો સહેજે સહેજે સાંભળવા મળે છે. કેમકે એ એમના હૃદયની ચીજ છે. સર્વોત્કૃષ્ટ મહિમાવંત તત્ત્વ ! એ તો એમણે શ્રદ્ધાથી અને જ્ઞાનથી મુખ્ય કર્યું છે. એટલે એ વિષય તો

અવારનવાર આવવાનો જ છે. હવે જે વિષય આવવાનો છે એને ઝીલવાની તૈયારી વિના આવ્યો, ન આવ્યો બધું સરખું છે. તો તૈયારીનો વિચાર કરતો નથી અને લેવાની વાત કરે છે. મારા ખીસામાં પૂરા દસ રૂપિયા નથી અને એક હજારની ચીજ મારે લેવી છે. મારે આ દાગીનો લેવો છે, મારે આ દાગીનો લેવો છે. ખીસામાં દસ રૂપિયા નથી અને જાય ઝવેરી બજારમાં ! (એમ આમાં) યોગ્યતા મુખ્ય વાત છે, પાત્રતા મુખ્ય વાત છે. એના ઉપર વજન છે, બહુ વજન છે.

એક પત્ર આમાં બહુ સારો આવશે. આગળ એક પત્ર આવે છે, (નંબરનો) બહુ ખ્યાલ નથી. 'કચ્છ'ના (એક ભાઈ) છે એને પત્ર લખ્યો છે. બનતા સુધી તો ૨૩માં વર્ષમાં જ છે. થોડી કડક ભાષા વાપરી છે. ભાગ્યે જ એવી કડક ભાષા વાપરે છે. એમને એમ કહી દીધું છે કે, જો તમને જ્ઞાની પ્રત્યે આ પ્રકારનો વિનય નથી છતાં તમે જ્ઞાનીને પ્રશ્ન પૂછો છો એનો સીધો અર્થ એ થાય છે કે તમારે જ્ઞાન જોઈએ છે પણ જ્ઞાની જોઈતા નથી. આવી વાત લખી છે. જ્ઞાન જોઈએ છે પણ જ્ઞાની નથી જોઈતા. એવો એનો અર્થ થાય છે. જરા કડક વાત લખી છે. પાછળ પત્રોનું પરિશિષ્ટ છે ને ? (એમાં) 'કચ્છ' (હશે). 'કચ્છ'માં કાગળ લખ્યો છે.

આ વચન બહુ પ્રસિદ્ધ થઈ ગયું છે. ૭૬ (પત્રમાં) જે ચાલે છે એ. 'બીજું કાંઈ શોધ મા. માત્ર એક સત્પુરુષને શોધીને તેનાં ચરણકમળમાં સર્વભાવ અર્પણ કરી દઈ વત્યો જા.'

મુમુક્ષુ :- સર્વ ભાવ.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, સર્વ ભાવ. સર્વ ભાવ એટલે પૂરેપૂરું સમર્પણ. પૂરેપૂરું સમર્પણ ! કેમકે એ સર્વસ્વના દેવાવાળા છે. એને શું લાગે છે ? આગળ ૨૨૫ આંકમાં કહેશે કે, કોઈ દેહધારી દિવ્યમૂર્તિ પરમાત્મા મારા માટે દેહધારીપણે થયેલા છે. એમ કરીને વાત લીધી

છે. એવો એને ભાસ થાય છે. એટલે હદ સુધી એમાં છે એટલે.

મુમુક્ષુ :- ૭૫મો પત્ર.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ‘મારા પર શુદ્ધ રાગ સમભાવથી રાખો. વિશેષતા ન કરો. ધર્મધ્યાન અને વ્યવહાર બન્ને સાચવો. લોભી ગુરુ, એ ગુરુ-શિષ્ય બન્નેને અધોગતિનું કારણ છે. હું એક સંસારી છું. મને અલ્પજ્ઞાન છે. શુદ્ધ ગુરુની તમને જરૂર છે.’ ‘જૂઠાભાઈ ઉજમશી’ છે એમને ‘શ્રીમદ્જી’ પ્રત્યે બહુ-ઘણો અનુરાગ હતો. ઉંમરમાં મોટા હતા, એમનું સ્વાસ્થ્ય બગડેલું હતું અને દેહ ઘૂટી જવાનો પોતાને ખ્યાલ હતો કે ગમે ત્યારે દેહ ઘૂટી (જશે). એટલે એમનો પ્રત્યક્ષ સમાગમ બહુ ઇચ્છતા હતા અને એના માટે એમને એમના પ્રત્યે બહુમાન પણ ઘણું હતું. એટલે જ્યાં પોતાની વાત આવે છે ત્યાં પાછા સત્પુરુષ ફેરવી તોળે છે. આ એક સત્પુરુષની પોતાની વિશિષ્ટતા છે ! એ ઇચ્છે છે જરૂર, મુમુક્ષુ જીવ જરૂર પાત્ર થાય અને એટલી હદે પાત્ર થાય કે એના આત્માનું હિત થઈ જાય. છતાં પણ પોતાનો પ્રસંગ સામે આવે છે તો પોતે પોતાના સંતુલનને ગુમાવવા માગતા નથી. એટલે સામાને બ્રેક મારે છે.

આ વિષય થોડો કુંભારના હાંડલા જેવો છે. કુંભાર હાંડલું બનાવે (ત્યારે) ટીપતા જોયો હોય તો ઉપરથી ટપ... ટપ... ટપ... ટીપે પછી ક્યારેક નીચેથી પણ ટીપે. બન્ને બાજુથી ટીપે. ત્યારે એ હાંડલાનો ઘાટ બરાબર ઘડાય. એક બાજુથી ઘાટ નથી ઘડાતો. આ વિષય એવો થોડો સૂક્ષ્મ છે. એટલે કોઈ જીવ રાગની તીવ્રતામાં આવી જાય છે તો વળી પાછા એને એમ કહે છે કે અહીંયાં થોડો સમભાવ રાખો.

‘મારા પર શુદ્ધ રાગ સમભાવથી રાખો.’ રાગ ન રાખો એમ ન કીધું, શુદ્ધ રાગ રાખો, એકાંતે રાગ નહિ પણ શુદ્ધ રાગ રાખો, સમભાવથી રાખો. સમજવું શું આમાં ? એવો વિષય છે જરા. એકદમ

રાગની પ્રધાનતામાં આવી જાય અને રાગરસ તીવ્ર થઈ જાય એવું પણ ઇચ્છતા નથી. 'વિશેષતા ન કરો.' ના પાડી કે, વિશેષતા નહિ કરો.

મુમુક્ષુ :- ૨૬૩ પત્ર.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ૨૬૩ ? હા, આપણે પત્ર ગોતતા હતા ઈ આ જ છે. 'રાજજ'થી લખ્યો છે. 'વિયોગથી થયેલા તાપ વિષેનું તમારું એક પત્ર ચારેક દિવસ પહેલાં પ્રાપ્ત થયું હતું. તેમાં દર્શાવેલી ઇચ્છા વિષે ટૂંકા શબ્દોમાં જણાવવા જેટલો વખત છે, તે એ કે તમને જેવી જ્ઞાનની જિજ્ઞાસા છે તેવી ભાિ તની નથી. ભાિ ત, પ્રેમરૂપ વિના જ્ઞાન શૂન્ય જ છે; તો પછી તેને પ્રાપ્ત કરીને શું કરવું છે ? જે અટક્યું તે યોગ્યતાની કયાશને લીધે. અને જ્ઞાની કરતાં જ્ઞાનમાં વધારે પ્રેમ રાખો છો તેને લીધે.' જ્ઞાની કરતાં જ્ઞાનમાં વધારે પ્રેમ રાખે છે તેને લીધે.

'જ્ઞાની પાસે જ્ઞાન ઇચ્છવું તે કરતાં બોધસ્વરૂપ સમજી ભાિ ત ઇચ્છવી એ પરમ ફળ છે. વધારે શું કહીએ ?' ભાદરવો મહિનો છે ને ? એટલે પર્યુષણના દિવસો છે (એટલે લખે છે). 'મન, વચન, કાયાથી તમારો કોઈ પણ દોષ થયો હોય, તો દીનતાપૂર્વક ક્ષમા માગું છું. ઈશ્વર કૃપા કરે તેને કળિયુગમાં એ પદાર્થની પ્રાપ્તિ થાય. મહા વિકટ છે. આવતી કાલે અહીંથી રવાના થઈ વવાણિયા ભાણી જવું ધાર્યું છે.' જઈશ એમ નહિ, ધાર્યું છે. થાશે તો થવાનું હશે તે. સહજતા ઘણી છે ને !

મુમુક્ષુ :- જ્ઞાની બોધસ્વરૂપ જ છે એમ અહીંયાં કહ્યું.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, એમ કહ્યું. જ્ઞાની પાસે જ્ઞાન ઇચ્છવું એના કરતાં બોધસ્વરૂપ સમજી (અર્થાત્) એ પોતે જ જ્ઞાનની મૂર્તિ છે, બોધસ્વરૂપ જ છે - એને સમજવાની કોશિષ કરો. જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ સમજો (તો) બહુમાન અને ભાિ ત આવ્યા વિના નહિ રહે.

મુમુક્ષુ :- પ્રેમરૂપ ભાિ ત વિના જ્ઞાન શૂન્ય છે.

એમ લખ્યું છે. આ ૨૫૪ (પત્રમાં) 'ખંભાત'ના મુમુક્ષુઓને તો ખાસ લખ્યું છે. આજની પરિસ્થિતિ તમે જુઓ તો તમને એમ લાગે કે કાંઈ છે જ નહિ. એવી પરિસ્થિતિ છે. એને સર્વ ભાવ અર્પણ કરવાની વાત છે.

હવે સત્પુરુષની પરિભાષા કરી છે. 'સત્પુરુષ એ જ કે નિશ્ચિન જેને આત્માનો ઉપયોગ છે;...' ઉપયોગ છે એટલે જાગૃતિ છે. આત્માની જાગૃતિ ક્યારે પણ ન હોય એવું સત્પુરુષને બનતું નથી. એની પરિણતિ છે એટલે પરિણતિ તો પ્રગટ પર્યાય છે અને એમાં આત્માની સાથે અનંત ગુણોની અભેદતા વર્તે છે. ઉપયોગ જ્ઞાનની પર્યાય છે એટલે જાગૃતિ, સાવધાની (છે) એ વિશેષ વાત છે.

'સત્પુરુષ એ જ કે નિશ્ચિન જેને આત્માનો ઉપયોગ છે; શાસ્ત્રમાં નથી અને સાંભળ્યામાં નથી,...' શાસ્ત્રમાં ગોતવા જાય તો ન જડે અને એવી વાત સાંભળી પણ ન હોય 'છતાં અનુભવમાં આવે તેવું જેનું કથન છે;...' આ વિશેષતા છે ! પોતાના અનુભવમાં આવે એવી કેટલીક વાતો હોય છે. એ શાસ્ત્રમાં ગોતવા જાય તો એનું સમાધાન એને ક્યાંય ન મળે. કેમકે પરમાગમોમાં તો સિદ્ધાંતિક વાત, મોટી મોટી વાત આવે, પોતાને વ્યક્તિ તગત લાગુ પડે અને પોતાની ભૂલ નીકળે એવી વાત ગોતવી બહુ મુશ્કેલ પડે. શાસ્ત્રમાં હોય પણ નહિ કેમકે શાસ્ત્રો અત્યારે એટલા ઉપલબ્ધ નથી. એવી વાત સાંભળી પણ ન હોય પણ એ સત્પુરુષ પાસેથી એને પકડાય કે આ મારી નાડ પકડીને વાત કરે છે.

'છતાં અનુભવમાં આવે તેવું જેનું કથન છે;...' નાડ પકડીને વાત કરે છે. (નાડીવૈદ) નાડ પકડીને કહી દે કે, તમે પંદર 'દી પહેલાં આ ખાધું હતું. એમાંથી આ થયું છે. એણે જોયું પણ ન હોય છતાં નાડી ઉપરથી એનું જ્ઞાન હોય. એમ જ્ઞાનીને સામાની નાડ પકડાય છે. એટલે એને ખ્યાલ આવે છે કે, આ અનુભવ હું

નહોતો પકડી શકતો. મારો આ અનુભવ હું નહોતો પકડી શકતો. આ બરાબર કહે છે. જ્ઞાનીની એટલી વિચક્ષણતા છે, એટલી સૂક્ષ્મતા છે ! 'છતાં અનુભવમાં આવે તેવું જેનું કથન છે;...'

'અંતરંગ સ્પૃહા નથી એવી જેની ગુપ્ત આચરણા છે.' નિસ્પૃહતા (ખરી) પણ ગુપ્તપણે નિસ્પૃહતા, એમ. નિસ્પૃહ આચરણ બીજાને ખ્યાલમાં આવે એવું નહિ. બીજાને ખ્યાલમાં ન આવે એવું નિસ્પૃહતાનું ગુપ્ત આચરણ છે. એ પ્રકાર છે.

પ્રશ્ન :- કહેવા શું માગે છે ?

સમાધાન :- કહેવા એમ માગે છે કે, ઈ રીતે તું ઓળખ તો તને ખ્યાલ આવશે. એટલી સૂક્ષ્મતાથી તું સમાગમ કરીશ તો તને ખ્યાલમાં આવશે કે આ નિસ્પૃહ છે છતાં એની નિસ્પૃહતા દેખાવા નથી દેતા. એની ગુપ્ત આચરણા છે. એનો દેખાવ, એનો આડંબર નથી થતો. છતાં નિસ્પૃહ છે એ નિસ્પૃહ જ છે. કેમકે જેણે પોતાનો આત્મા - પરમપદાર્થ નિરાલંબ નિરપેક્ષ જોયો છે એ કોની અપેક્ષા કરશે ? જે પરમેશ્વર તત્ત્વ છે, જેમાં પરમ ઐશ્વર્ય ભર્યું છે, કોઈની અપેક્ષાનો કોઈ સવાલ ભો થતો નથી એ સ્વરૂપે પોતાને અનુભવનારને અપેક્ષા શેની હોય ? શું અપેક્ષા હોય ?

જગતમાં તો વિચિત્ર બનાવ કેવા બને છે કે, એક ' પત્મદેવ' ભગવાનની પરિસ્થિતિ જુઓ તો એમના જન્મ પહેલાં એમની માતાની સેવા કરવા ઇન્દ્ર દેવીઓને મોકલે કે, જાઓ ! જન્મ થાય એ પહેલાં તો એની રાજધાનીમાં રત્નવર્ષા થાય. કોઈ દરિદ્રી ન રહે. રત્નવર્ષા થાય એનો અર્થ શું છે ? કે, બે-ચાર રત્ન પડે એમ નહિ. ઢગલાબંધ ! જેમ રેતી(ના) મૂઠા ભરી લ્યો એવી રીતે રત્નો પડે !! ત્યાં કોઈ દરિદ્રી ન રહે.

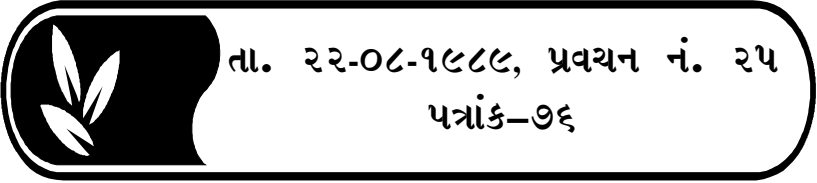
એ ' પત્મદેવ' ભગવાનના પુત્ર ચક્રવર્તી હોય - 'ભરત' રાજા ! અને દીક્ષા લીધા પછી એ સર્વજ્ઞ થવાના છે. એ પહેલાં છ-છ મહિના

સુધી કોઈ આહાર દેવાવાળું નથી ! આહારની વૃત્તિ ઠે છે (પણ) પાછા ફરવું પડે છે. છ-છ મહિના સુધી ગામમાં, નગરમાં આંટો મારીને પાછા આવવું પડે છે. ભૂખ લાગી છે, કોઈ આહાર દેનાર નથી. બહારની પરિસ્થિતિ શું છે ! આગલા ભવમાંથી ઉપરથી આત્મજ્ઞાન તો લઈને આવ્યા છે. સર્વાર્થસિદ્ધિમાંથી ઘણું કરીને આવે છે. નિસ્પૃહ છે. મુનિદશામાં આહાર માટે આવે છે અને છ મહિના સુધી પત્તો નથી લાગતો ! એવું છે. બહારમાં તો સંયોગની એવી વિચિત્રતા હોય.

એક બાજુના પુણ્ય એવા હોય કે સાધારણ વ્યક્તિને એટલા પુણ્ય ન હોય. બીજી બાજુથી આ પરિસ્થિતિ હોય. પવિત્રતા કેટલી છે ! મુનિદશાની પવિત્રતા છે, છઠ્ઠા-સાતમા ગુણસ્થાને છે. છ છ મહિના સુધી તો ભૂખ લાગતી નથી ! કેવું આત્મધ્યાન જામે છે ? કે, છ મહિના સુધી વિકલ્પ નથી ઠતો કે, હું આહાર લેવા જાઉં ! છ મહિનાના ઉપવાસ થઈ જાય તોપણ ખબર નથી પડતી કે ભૂખ લાગી છે અને છ મહિને ભૂખ લાગે તો આહાર દેનાર કોઈ ન હોય પાછું ! વિચિત્રતા છે કોઈ જગતની ! છતાં નિસ્પૃહ છે એટલે પાછા બીજા છ મહિના જામી જાય છે. એ નિસ્પૃહતા છે. બધા સૂઈ ગયા, ઇન્દ્રો સૂઈ ગયા ! સમ્યક્દૃષ્ટિ છે, ઇન્દ્ર તો સમ્યક્દૃષ્ટિ છે. અસંખ્ય તીર્થકરોના જન્મ (કલ્યાણક) મનાવે છે. એને કાંઈ જ્ઞાન નથી ? બહારમાં સ્વતંત્ર છે, એક એક રજકણ સ્વતંત્ર છે. આહારના પરમાણુ સ્વતંત્ર છે. એમાં કોઈ પરાધીન નથી.

‘બાકી તો કંઈ કહ્યું જાય તેમ નથી અને આમ કર્યા વિના તારો કોઈ કાળે છૂટકો થનાર નથી; આ અનુભવપ્રવચન પ્રમાણિક ગણ.’
(વિશેષ લઈશું...)





તા. ૨૨-૦૮-૧૯૮૯, પ્રવચન નં. ૨૫
પત્રાંક-૭૬

(‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ વચનામૃત) ૧૯૪ પાનું, આંક-૭૬. ૨૨ વર્ષની ઉંમરમાં સમ્યગ્દર્શનની સમીપ પહોંચેલા છે. આ વચનો લખ્યા છે (ત્યારે) બાવીસ વર્ષ પૂરા કરવાની તૈયારીમાં છે. કારતક સુદ પૂનમે બાવીસ પૂરા કરીને ત્રેવીસમાં (વર્ષમાં પ્રવેશ) કરશે પણ સમ્યગ્દર્શનને બરાબર એક વર્ષનું અંતર છે. કેમકે ત્રેવીસ (વર્ષ) પૂરા કરે છે કે ચોવીસ વર્ષના પ્રારંભમાં જ મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવેશ કરે છે. એટલે એક વર્ષ બાકી હોવાથી ભાવે પણ સ્પષ્ટ છે, કાળ તો ગણતરીનો વિષય છે એટલે સ્પષ્ટ છે. એટલે આ વચનો નીકળ્યા છે (એ) સંક્ષેપમાં કહીએ તો સમ્યગ્દર્શનની સમીપ જતાં નીકળેલા વચનો છે.

‘બીજું કાંઈ શોધ મા. માત્ર એક સત્પુરુષને શોધીને તેનાં ચરણકમળમાં સર્વભાવ અર્પણ કરી દઈ વત્યો જા. પછી જો મોક્ષ ન મળે તો મારી પાસેથી લેજે.’ સત્પુરુષનું મુમુક્ષુનાં જીવનમાં કેટલું મહત્ત્વ છે એ ‘શ્રીમદ્જી’ના હૃદયનો વિષય છે. એટલે ઠામ ઠામ એમના પત્રમાં એ વિષય આવ્યો છે. ક્યારથી ગ્યો છે ? કે, સમ્યગ્દર્શનની સમીપ થતાં આ વિષય ગ્યો છે. એ પરિસ્થિતિ બતાવે છે. વચનોનો કાળ જોતા એ બતાવે છે કે એમને આ વાત ક્યારે ગી છે.



બહુ માર્મિક વચનો છે, આ પ્રસિદ્ધ વચનો છે પણ માર્મિક એટલા જ છે. સામાન્ય રીતે કોઈપણ જિજ્ઞાસુ અને મુમુક્ષુ જીવ પોતાનું કલ્યાણ કરવા માટે બહારમાં કાંઈને કાંઈ સાધન શોધે છે અને એ બાહ્ય સાધનમાં સર્વોત્કૃષ્ટ સાધન શું છે એનો અહીંયાં નિર્દેશ છે અને એ સ્વયંના અંતરમાંથી સ્વયંની ભૂમિકામાંથી નીકળેલી વાત છે.

ફરી, જે પોતે સમ્યગ્દર્શનની સમીપ જઈ રહ્યા છે એવા મહાપુરુષના આ વચનો છે. એ ભૂમિકામાંથી નીકળેલા વચનો છે અને સર્વ જિજ્ઞાસુ મુમુક્ષુને ઉપકારી છે. એ બીજું કાંઈ સાધન શોધે અને રખે ભુલાવામાં પડે એટલે આ વાત એમણે મૂકી. અનાદિનો અંતર્મુખનો માર્ગ, અંતરનો માર્ગ અજાણ્યો છે, એ કોઈ અપૂર્વ માર્ગ છે અને એ સત્પુરુષની અંતરંગ પરિણતિનો વિષય છે. બહુ જ અલ્પ માત્રામાં તે વચનગોચર છે, બહુભાગ વચનઅગોચર છે.

આગળ એમણે એક બહુ મોટા વેદાંતના વિદ્વાન થયાં આપણાં હિન્દુસ્તાનના - 'મનસુખરામ સૂર્યરામ', એમને પત્ર લખતાં એ (વાતનો) એમણે સંકેત કર્યો છે. ત્યારે પણ એમની વિચારણા ઘણી પરિપક્વ હતી. દર આંકમાં પત્ર તો 'ખીમજી દેવજી' ઉપરનો છે, પાનું-૧૮૯. ચાર ભાવનાથી ભૂષિત થવું એ પૂરું કર્યા પછી (લખે છે).

'જે પવન(શ્વાસ)નો જય કરે છે, તે મનનો જય કરે છે.' આ પ્રાણાયામ વગેરે મનની ચંચળતા ઘટાડવા માટે (કરે છે). 'જે મનનો જય કરે છે તે આત્મલીનતા પામે છે.' હવે સામાન્ય રીતે આ એક આગળનું Stage છે, Pre-stage જેને કહેવાય કે, જેને મન વશ ન હોય એને સ્વરૂપ લીનતા ન થઈ શકે. કેમકે મન તો નબળું પડે એટલે કે મનની જે બહાર જવાની શક્તિ છે એનો વેગ નબળો પડી જાય, મન Controlમાં આવે પછી મનનો વિકલ્પ (શાંત થાય).

જેમ આપણે દોડતા હોઈએ તો દોડતા દોડતા ભા ન રહી શકીએ. ધીમા પડીને ભા રહી શકાય. ગાડી Speedમાં જતી હોય (અને) ખૂબ બ્રેક મારે તો (ગાડી) ગૂલાંટ ખાઈ જાય, ભી ન રહે.

એમ મનની ગતિમાં પણ એવું છે કે જેની મનની ગતિ મિથ્યાત્વ અવસ્થામાં ચંચળ છે એવા સર્વ જીવો, એની એ ગતિ ધીમી પડ્યા વિના કદી પણ મન સ્થંભિત ન થાય અથવા તો મન રોકાય જાય અને સ્વરૂપમાં ઉપયોગ લાગે એવું ન બને. એવું એ પ્રસિદ્ધ આગળનું જે પગથિયું છે એમાં વિકૃતિ આવે ત્યારે બાહ્ય સાધન કરનારાઓએ એનો પ્રયોગ શોધ્યો કે આ પ્રાણાયામ વગેરે જો ક્રિયા કરવામાં આવે, શ્વાસનો જય કરવામાં આવે તો મનમાં બરાબર સ્થિરતા આવે.

એમણે કહ્યું કે એ મારા ખ્યાલમાં છે. જે મનનો જય કરે છે; પવનનો જય કરે છે તે મનનો જય કરે છે. પવન એટલે ત્યાં શ્વાસોશ્વાસ લેવા. ત્યાંથી - પરદ્રવ્યથી ક્રિયા (લીધી). બાહ્ય ક્રિયા છે ને ? શ્વાસનો જય કરે છે તે મનનો જય કરે છે. 'મનનો જય કરે છે તે આત્મલીનતા પામે છે. આ કહ્યું તે વ્યવહાર માત્ર છે.' વ્યવહાર માત્ર છે એટલે શું ? કે, એવું પહેલાં બને છે, પરંતુ 'નિશ્ચયમાં...' એટલે ખરેખર, વાસ્તવિકપણે 'નિશ્ચયાર્થની અપૂર્વ યોજના સત્પુરુષના અંતરમાં રહી છે.' શું કહેવું છે ?

એવી રીતે તો અન્યમતમાં પણ શ્વાસોશ્વાસ ઉપર Practice કરીને, પવનજય કરીને મનનો જય કરવામાં આવે છે તોપણ ત્યાં સ્વાનુભૂતિ થતી નથી. જિનમાર્ગ અનુસાર વિચારીએ તો તે માર્ગ બીજી રીતે છે. એ અંતરથી શરૂ થાય છે. આ જેમ પવનથી શરૂ થયો (અહીંયાં), એમ ત્યાં એવી રીતે નથી. ત્યાં ભલે પ્રાણાયામ ન કરે, પ્રાણાયામ ન આવડે પણ જો ભેદજ્ઞાનથી મનના વિકલ્પો ઉપર Control થઈ શકે, મન કાબૂમાં આવી શકે તો આગળ વધીને સ્વાનુભવ કરી શકે. એ એ પહેલાંનું Pre-stage છે ખરું. પણ બાહ્ય દૃષ્ટિએ જેઓ પ્રાણાયામ

આદિમાં લાગી ગયા (તો) એ પ્રયોગ નથી. એ પ્રયોગથી સિદ્ધિ નથી.

મનની સાથે દ્રવ્ય કરતાં ભાવનો સંબંધ છે. કેમકે કેટલાય મનનાં પરિણામ બહારમાં એના નિમિત્તો નહિ હોવા છતાં કાર્ય કરે છે. એવી જરૂર નથી કે સામે નિમિત્ત હોય તો જ મન પ્રવૃત્તિ કરે. ભૂતકાળના, ભવિષ્યકાળના, દૂર ક્ષેત્રવર્તી, દૂર કાળવર્તી એવા પદાર્થોમાં પણ મન પહોંચે છે. માટે મન સામે પંચેન્દ્રિયનો કોઈ વિષય હોય તો જ મનની ગતિ વધારે થાય એવું કાંઈ નથી. માટે જેને ભેદજ્ઞાન કરતાં આવડે, રાગાદિ સમસ્ત વિભાવોથી ભેદજ્ઞાન કરી શકે એ જ જીવ મનને અટકાવીને, મન તરફના પરિણામથી અંતર્મુખ થઈને, બહિર્મુખતા છોડીને અંતર્મુખ થઈને સ્વાનુભવમાં આવી શકે. એના માટે આખા પત્રમાં આ એક ટુકડો આવી ગયો.

બહુ રહસ્યભૂત વિષય કહ્યો કે, 'નિશ્ચયમાં...' એટલે ખરેખરપણે એમ કહેવું છે. વાસ્તવિકપણે 'નિશ્ચયઅર્થ...' એટલે શું ? કે, આ જે ખરેખર કાર્યપદ્ધતિ છે, વાસ્તવિકતાએ તો આ વિષયની કોઈ ખરેખર કાર્યપદ્ધતિ છે, વિધિ છે એ કોઈ અપૂર્વ છે. એની યોજના એટલે એને કેવી રીતે યોજવું, ઉપયોગને કેવી રીતે સ્વરૂપમાં યોજવો, દોરવો એ સત્પુરુષના અંતરની ચીજ છે. અમે શું લખીએ ? કેમકે આ પત્રની અંદર એમણે ધ્યાનનો વિષય શરૂ કર્યો છે. એ પહેલાં જ એમ કહ્યું કે, પરમાત્માનું ધ્યાન કરે અને એકાગ્રતા કરે તો પરમાત્મા થઈ જવાય છે. વાત સાચી છે કે 'પરમાત્માને ધ્યાવવાથી પરમાત્મા થવાય છે;...' પહેલી જ લીટીમાં કહ્યું. 'પણ...' પણ કરીને એ સૂચના કરી છે કે અધરથી કામ નહિ આવે.

'પણ તે ધ્યાવન...' ધ્યાનરૂપી કાર્યને ધ્યાવન કહીએ. 'ધ્યાવન આત્મા સત્પુરુષના ચરણકમળની વિનયોપાસના વિના પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી,...' ન સત્પુરુષનો પરિચય કહ્યો, ન સત્પુરુષનો સમાગમ કહ્યો પણ 'સત્પુરુષના ચરણકમળની વિનયઉપાસના' આટલો શબ્દ વાપર્યો.

એક એક શબ્દ પાછળ એનું હાર્દ છે કે શું વાત હોવી જોઈએ.

‘સોનગઢ’માં સત્પુરુષના વિષયમાં થોડી વાત ચાલી હતી. ‘રાજકોટ’માં તો ખાસ એ વિષય જ લીધો હતો. ‘શ્રીમદ્જી પ્રણીત તત્ત્વજ્ઞાન’. તત્ત્વજ્ઞાન તો અનંત તીર્થકરોથી પ્રણીત છે. ‘શ્રીમદ્જી’ કે ‘ગુરુદેવ’ તો એમના આડતિયા થઈને માલ આપે છે. ‘ગુરુદેવ’ તો ચોખ્ખું કહેતા કે, ભગવાનનો માલ છે, અમે તો આડતિયા થઈને બેઠા છીએ. વગર કમીશને, વગર મહેનતાણું લીધે નિસ્પૃહભાવે જગતની પાસે મૂકીએ છીએ. અમારો સ્વાર્થ એટલો છે કે એમાંથી એ માલનો ઉપયોગ અમે કર્યો છે. છતાં અક્ષયપાત્ર હોવાથી એ માલ ખૂટતો નથી. જેમ જેમ દેવામાં આવે છે તેમ તેમ વૃદ્ધિગત થાય છે. આ એક આ વિષયની લબ્ધિ છે !! લોકો લબ્ધિને નથી સમજતા પણ આ સમજવા જેવી લબ્ધિ છે, નજર સામે દેખાય એવી (લબ્ધિ છે). લોકો લબ્ધિથી આશ્ચર્ય પામે છે ને ? લબ્ધિ એવી ચમત્કારિક ચીજ છે કે ગમે તેટલું દે તોપણ ખૂટે નહિ. લો, આ લબ્ધિ નજર સામે છે !

કોઈપણ સત્પુરુષને પ્રારંભમાં જ્ઞાનનો ઉઘાડ ઓછો હોય પણ જેમ જેમ એની નિર્મળતા વધે છે, કુદરતી રીતે એ વિષયની સ્પષ્ટતા પણ આવતી જાય છે અને એ વિષય બહાર બીજાને પણ સમજાવી શકે છે. એને આપ્યું – જ્ઞાન આપ્યું એમ કહેવાય છે, જ્ઞાનદાન જેને કહેવાય છે. આ એક એવી સંપત્તિ છે કે જો કોઈ જ્ઞાનદાન દેવાનો પ્રસંગ પડે તો જેનું દાન દેવામાં આવે છે એ સંપત્તિ વધતી જાય છે. જેમ જેમ દાન આપે તેમ તેમ સંપત્તિ વધે. જેમ જેમ દાન આપે તેમ તેમ સંપત્તિ વધે. એ એક નજર સામે દેખાય તેવી લબ્ધિ છે. વૈજ્ઞાનિક વિષય છે. બધી લબ્ધિનો વિષય – તમામ પૌદ્ગલિક કે અપૌદ્ગલિક આત્મિક બધી લબ્ધિ વૈજ્ઞાનિક છે. એક જાતનું વિજ્ઞાન જ છે.

એમણે એ વાત કરી કે, નિશ્ચયઅર્થ એટલે નિશ્ચયનું જે રહસ્ય છે, એનો જે ભાવ છે એની કોઈ અપૂર્વ યોજના - કાર્ય કરવાની જે પદ્ધતિ પોતાને આવડે છે એ એમના અંતરનો વિષય છે. એટલા માટે એ રહસ્યભૂત ગૂઢ વિષયને ગ્રહણ કરવા માટે પરમ વિનયથી એમના ચરણકમળને ઉપાસ્યા વિના કોઈ જીવ પ્રાપ્ત કરી જાય, માત્ર સત્સંગ મળી જાય, માત્ર વંદન-નમસ્કાર કરી લ્યે કે માત્ર વારંવાર જઈને પરિચય કરીને સાંભળી લ્યે એટલે મળી જાય એ પરિસ્થિતિ નથી. એ પરિસ્થિતિ નથી. એવું બધું અનંતવાર કરી ચૂક્યો છે. સાક્ષાત્ તીર્થંકરની સમવસરણમાં પૂજા-ભાવિ ત નહિ કરી હોય ? પણ (આ) એક કોઈ અપૂર્વ ભાવિ તનો વિષય છે. એટલે આગળ જતાં એ આ વિષયનો સરવાળો મારે છે કે, તું કાંઈ બાહ્ય સાધન ન ગોત. તું બીજી શોધમાં જઈશ (અને) ક્યાં ભૂલમાં આવી જઈશ, ચક્કરમાં પડી જઈશ તને નહિ ખબર પડે.

આ માર્ગ જેણે જોયો છે એવા માર્ગદૃષ્ટા પુરુષને સ્વીકારી લે. એને ખબર છે કે તું શું કરવા મારે પાસે આવ્યો છે ? તું કોઈ જગતના પદાર્થ માટે નથી આવ્યો. કુટુંબ-પરિવાર માટે નથી આવ્યો, આબરૂ-કીર્તિ માટે નથી આવ્યો. તું તારા આત્મહિત માટે આવ્યો છો એ સત્પુરુષને સમજતા નહિ વાર લાગે. બીજા કારણે આવ્યો હશે તોપણ સમજી જશે. આ કારણે આવ્યો હશે તોપણ સમજી જશે. એ તો મહાપુરુષ છે, ઉપર બેઠા છે (એટલે) નીચેનાને બરાબર જોઈ શકે છે કે કોના કેવા પરિણામ વર્તે છે. એટલે તું તારા આત્મહિતના લક્ષે જો સત્પુરુષને શોધી શકે, વાત શું લીધી ? કે, 'શોધ' એમ કહ્યું છે. આપણા સમાજના ઘણા માણસો એમને સત્પુરુષ કહે છે માટે સત્પુરુષ છે એમ સ્વીકારતા સત્પુરુષને શોધ્યા એમ નથી. અમારા પિતાશ્રીના વખતથી સત્પુરુષ માનતા આવ્યા છીએ માટે અમે પણ માનીએ છીએ. આપણે ચાલતી વાત લઈએ તો ઘણાને

તો એવો પ્રકાર છે કે એમના પિતાશ્રી જ 'ગુરુદેવ'ને માનતા હતા. પણ પોતાને શોધવું પડે છે. એ પુણ્યનો ઉદય જરૂર છે કે પિતાશ્રીના વખતથી બીજી લાઇને ચડવાનું ન બન્યું પણ છતાં આ કાર્ય કરવાની જે જવાબદારી છે એ એમાં આવી નથી જતી, પૂરી નથી થઈ જતી. એ તો નવાને માટે જે પરિસ્થિતિ ભી છે એ જ પરિસ્થિતિ જૂનાને માટે છે. નવો શોધમાં નીકળ્યો છે અને પરીક્ષા કરીને શોધે કે આ જ સત્પુરુષ છે તો એને તો અપૂર્વ લાભ થવાનો સંભવ છે. પણ જૂનો જો પરીક્ષા ન કરે અને આપણને તો બાપાના વખતથી મળ્યું છે (એમ માનતો રહે) તો ભૂલમાંને ભૂલમાં આખી જિંદગી નીકળી જાય કે, આપણને તો પહેલેથી મળી ગયું. પણ મળ્યું જ નથી. શોધવા પડે છે, સત્પુરુષ છે કે નહિ એ પોતાને નક્કી કરવું પડે છે. એમાં પિતાશ્રીનું નક્કી કરેલું કામ ન આવે. એવી વાત છે. પોતાને નજર કરવી પડે, પોતાની જવાબદારીથી નક્કી કરવું પડે કે આ જ સત્પુરુષ છે.

'શોધ' એમ શબ્દ લીધો છે ને ? એના ઉપર વાત ચાલે છે. 'બીજું કાંઈ શોધ મા.' તો આ શોધવાનો વિષય છે. એમને એમ માની લેવાનો વિષય નથી. એટલા માટે પરીક્ષક મુમુક્ષુ આત્મજ્ઞાનનો વિષય ક્યાંય પણ ચાલતો હોય તો, આત્મજ્ઞાનના વિષયના જાણકાર લાગે (તો) એના અંતર સુધી પહોંચી જાય છે. બહારથી સમાગમ કરે, સાંભળી લ્યે (એમ નહિ), એના અંતર સુધી પહોંચી જાય અને નક્કી કરે કે અહીંયાં માલ છે કે નહિ ? જો ખરેખર હોય તો શું પરિસ્થિતિમાં આવે ? કે, એ શોધીને એના ચરણકમળમાં રહે એમ નહિ, સર્વ ભાવ સમર્પણ કરી દેવે છે, પૂરી સમર્પણતા આવે છે.

૬૦૮ (પત્રમાં) એમણે શબ્દ વાપર્યો છે. ૬૦૮નો તો ખાસ આ જ પત્ર છે, આના ઉપરનો જ પત્ર છે. ૪૭૦ પાને પાછળનો અગિયારમો બોલ લઈએ. 'સત્સંગની ઓળખાણ થવી જીવને દુર્લભ

છે.’ શોધવા નીકળે તોપણ ઓળખાણ થવી દુર્લભ છે. કેમકે એટલી યોગ્યતા, આત્મહિતની તીવ્ર ભાવનાથી આવે છે ત્યારે નજર પડે છે. સત્સંગ એટલે અહીંયાં સત્પુરુષ લેવા. ‘કોઈ મહત્ પુણ્યયોગે તે ઓળખાણ થયે નિશ્ચય કરી આ જ સત્સંગ,...’ આ જ ‘સત્પુરુષ છે...’ સત્સંગ એટલે સત્પુરુષ છે ‘એવો સાક્ષીભાવ ઉત્પન્ન થયો હોય...’ સાક્ષીભાવ એટલે એવી ખાત્રી આવી હોય ‘તે જીવે તો અવશ્ય કરી પ્રવૃત્તિને સંકોચવી;...’ સમય વધારે કાઢવા માટે એણે પોતાની ચાલતી વ્યાવસાયિક પ્રવૃત્તિને સંકોચવી.

‘પોતાના દોષ ક્ષણે ક્ષણે, કાર્યે કાર્યે અને પ્રસંગે પ્રસંગે તીક્ષ્ણ ઉપયોગે કરી જોવા,...’ જોવા એમ નહિ, તીક્ષ્ણ ઉપયોગે કરીને જોવા. ‘જોઈને તે પરિક્ષીણ કરવા;...’ એટલે (એને) જોતાં એમાં રસ મંદ થાય એવી રીતે. ‘અને તે સત્સંગને અર્થે દેહત્યાગ કરવાનો યોગ થતો હોય તો તે સ્વીકારવો,...’ બીજું નુકસાન નહિ. ‘પણ તેથી કોઈ પદાર્થને વિષે...’ સત્સંગથી અધિક ‘કોઈ પદાર્થને વિષે વિશેષ...’ વિશેષ એટલે અધિક ‘ભિ તસ્નેહ થવા દેવો યોગ્ય નથી.’

‘તેમ પ્રમાદે રસગારવાદિ દોષે...’ એટલે બીજે ક્યાંય બીજા કાર્યોમાં, બીજા વિષયમાં ભોગ-ઉપભોગમાં, ખાવા-પીવામાં રસ પડે એવા દોષે ‘તે સત્સંગ પ્રાપ્ત થયે પુરુષાર્થ ધર્મ મંદ રહે છે, અને સત્સંગ ફળવાન થતો નથી એમ જાણી પુરુષાર્થ વીર્ય ગોપવવું ઘટે નહીં.’ એ સૂચના એમણે ગૃહસ્થોને, મુમુક્ષુને આપી છે. પણ એમણે એક શબ્દ વાપર્યો છે. સર્વાર્પણપણે ઉપાસવો. આઠમો (મુદ્દો) છે.

‘અવશ્ય આ જીવે પ્રથમ સર્વ સાધનને ગૌણ જાણી,...’ ત્યાં પણ એમ કહ્યું ને ? કે, બીજું કાંઈ શોધ મા. એટલે ‘સર્વ સાધનને ગૌણ જાણી, નિર્વાણનો મુખ્ય હેતુ...’ સમ્યગ્દર્શનનો મુખ્ય હેતુ તો છે જ એ તો કહેવાની જરૂર નથી. નિર્વાણનો મુખ્ય હેતુ – મોક્ષનો મુખ્ય હેતુ. ‘એવો સત્સંગ જ સર્વાર્પણપણે...’ સર્વઅર્પણપણે ‘ઉપાસવો યોગ્ય

છે;...' આ શબ્દ નાખ્યો છે - 'સર્વાર્પણપણે' ! અહીંયાં (૭૬માં) શબ્દ લીધો છે 'સર્વભાવ અર્પણ કરી દઈ' દ્રવ્ય તો જે હોય એની અર્પણતા થાય પણ ભાવ ? તો કહે, એમાં કોઈ કયાશ નહિ. ભાવમાં જરા પણ કયાશ રહી તો એ વંચનાબુદ્ધિએ સત્સમાગમ થશે. જ્યારે પોતે માને છે, ભલે ઓળખાણ થઈ હોય કે ન થઈ હોય પણ માને છે કે આ સત્પુરુષ છે, આ જ્ઞાની છે, આ ધર્માત્મા છે એટલે વંદન કરશે, નમસ્કાર કરશે, બહુમાન કરશે - એમ નહિ. સર્વભાવ અર્પણ કરી દઈ - આ શરત છે. પછી સમ્યગ્દર્શન સહેલું છે. નિર્વાણ સહેલું છે, સમ્યગ્દર્શન શું નિર્વાણ સહેલું છે ! પણ આટલી શરત છે. આ જગ્યાએ આવ્યો એનો છૂટકો થઈ ગયો, એનો બેડો પાર થઈ ગયો. એવી વાત છે.

'સર્વભાવ અર્પણ કરી દઈ વત્યો જા.' પછી એમણે મોક્ષની જ વાત લીધી છે, સમ્યગ્દર્શનની નથી લીધી. 'પછી જો મોક્ષ ન મળે તો મારી પાસેથી લેજે.' એનો અર્થ કે આ ખાત્રીબંધ વાત છે. આમાં અપવાદથી પણ કોઈ નિષ્ફળ જાય છે એ પરિસ્થિતિ ત્રણે કાળને વિષે નથી. આ જે આપણે શરૂ કરીએ છીએ એમાં કુદરતી આ બોલ આવ્યો છે. ગુરુવારે રાત્રે રાત્રે લઈએ છીએ એમાં અહીં સુધી ચાલી ગયું છે. આજે કુદરતી પ્રારંભમાં જ એવો બોલ આવ્યો છે. બહુ સુંદર બોલ છે આ ! માંગણિક થાય એવું જ છે !!

સત્પુરુષને શોધવાનું કહ્યું તો હવે સત્પુરુષ કેવા હોય છે એમ કહે છે. 'સત્પુરુષ એ જ કે નિશઠિન જેને આત્માનો ઉપયોગ છે;...' હવે આપણે 'ઉપયોગ' શબ્દ એવી રીતે સમજ્યા છીએ કે શુદ્ધોપયોગ થાય એને ઉપયોગ કહીએ. 'શ્રીમદ્જી' એ 'ઉપયોગ' શબ્દને મુખ્યપણે સાવધાનીના અર્થમાં લીધો છે. આગળ આવશે, ૧૦૫ નંબરમાં ઉપયોગ શબ્દ વાપર્યો છે. ૨૧૦ પાને દસ બોલ છે એમાં પાંચમા અને છઠ્ઠા બોલમાં 'ઉપયોગ' શબ્દનો પ્રયોગ છે.

૧૦૫માં પાંચમો બોલ છે. 'જ્યારે સ્વદોષ દેખે...' પાત્રતાવાળા જીવના લક્ષણ લીધા છે કે, પાત્ર જીવ 'જ્યારે સ્વદોષ દેખે ત્યારે તેને છેદવાનો ઉપયોગ રાખનાર' છે. એને ટાળવાની સાવધાની રાખે છે. ઉપયોગ એટલે માત્ર જોવે એમ નહિ. સાવધાની જાણ્યા વિના તો થાય જ નહિ. એટલે જાણવાપૂર્વક જે કાર્ય કરવું એને અહીંયાં ઉપયોગના અર્થમાં લીધો છે.

બીજું, સમયનો વિષય લીધો છે કે, પાત્ર જીવ એવો છે કે, 'ઉપયોગથી એક પળ પણ ભરનાર.' જે કાંઈ એક એક પળ પસાર થાય છે એમાં એની સાવધાની છે - ઉપયોગ છે કે મારો સમય બરબાદ નથી કરતો, મારો સમય હું આત્મહિતમાં પસાર કરીશ. મારો સમય હું મારું અહિત થાય કે પ્રમાદ થાય એવી રીતે ક્યાંય પસાર કરવાનો નથી.

આપણે ઉપયોગનો અર્થ શુદ્ધોપયોગ કરીએ કે જ્ઞાનનો વ્યાપાર અર્થ કરીએ એમ અહીંયાં નથી. 'ઉપયોગથી એક પળ પણ ભરનાર.' એક એક પળનો એને હિસાબ છે. એની પાસે વેડફવા માટે સમય નથી. એનું નામ પાત્ર જીવ છે. એ જ રીતે અહીંયાં પણ સાવધાની એવો અર્થ છે.

'સત્પુરુષ એ જ કે નિશદિન જેને આત્માનો ઉપયોગ છે;...' એટલે કે એની અંતર પરિણતિ આત્માની સાવધાનીમાં, આત્માની સાથે અભેદ થઈને વર્તે છે એની આત્મજાગૃતિ નિરંતર છે. નિશદિન છે એટલે રાત્રિ-દિવસ. નિશ એટલે રાત્રિ, દિન એટલે દિવસ. રાત્રિ-દિવસ એટલે ચોવીસે કલાક - નિરંતર જેને આત્મજાગૃતિ છે, જેની અંતર પરિણતિ જાગી ગઈ છે. જેને આત્મા અંતરમાંથી ક્યારેય છૂટતો નથી. પોતાના પ્રભુને - પરમાત્માને ક્યારેય પોતે રેઢો મૂકતો નથી. ક્યારે પણ એનાથી છૂટો પડતો નથી. એવી જ કોઈ શુદ્ધોપયોગથી, અપૂર્વ રુચિથી પ્રીત બાંધી લીધી છે કે, પોતાના પરમેશ્વરને ક્યારે

પણ લક્ષમાંથી જવા દેતો નથી.

‘સત્પુરુષ એ જ કે નિશ્ચિત્ત જેને આત્માનો ઉપયોગ છે;...’ એ જ્યારે કહે છે, કોઈ વાત કહે છે ત્યારે તે વાત ભલે શાસ્ત્રમાં નથી. કેમકે અત્યારે શાસ્ત્રો મર્યાદિત રહ્યા. ઉપલબ્ધ શાસ્ત્રોમાં કદાચ ન મળે. ઘણા પૂછે છે ને ? કે, ‘ગુરુદેવે’ કહ્યું પણ તમારી પાસે કાંઈ શાસ્ત્ર આધાર છે ? ભલા માણસ ! જીવંત શાસ્ત્ર કહે અને તું જડ શાસ્ત્રનો અમારી પાસે આધાર માગે છો !

‘સૂર્યકીર્તિ’ ભગવાન વખતે એ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો અને ખાસ કરીને આપણા જે પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન છે, પ્રસિદ્ધ અને પ્રતિષ્ઠાવાળા, ખરેખર પોતે વિદ્વાન જ છે એમાં કાંઈ સવાલ નથી, એ પ્રશ્ન એમણે ઉઠાવ્યો કે, આગમની અંદર આ વાત નથી. આગમવિરુદ્ધ ભલે ન કહ્યું. રૂબરૂ આવ્યા ત્યારે ચર્ચા થઈ, પહેલાં તો ભૂલથી કહેવાઈ ગયું કે આગમવિરુદ્ધ છે પણ એ વાત એમણે રૂબરૂ મળ્યાં ત્યારે પાછી ખેંચી લીધી કે, આગમવિરુદ્ધ ભલે ન કહીએ પણ આગમમાં તો નથી જ.

મેં કહ્યું કે, અત્યારે આગમ તો અત્યારે પૂરેપૂરા છે નહિ. વળી અનાદિઅનંત કાળની કથાનુયોગની વાત આગમમાં આવી ન શકે. અનંત તીર્થંકરો થાય તો એના કાંઈ આગમ ન હોય. થઈ ગયા હોય એના ન હોય, થશે એના પણ ન હોય. કેમકે આગમ તો મર્યાદિત વિષય છે. ભગવાનની વાણી પણ મર્યાદિત છે. ભગવાનનું જ્ઞાન અમર્યાદિત છે. દિવ્યધ્વનિમાં પણ પૂરી વાત નથી આવતી. જ્ઞાનમાં આવે છે એથી અનંતમાં ભાગે દિવ્યધ્વનિમાં (આવે), દિવ્યધ્વનિના અનંતમાં ભાગે બાર અંગમાં આવે છે, જે ગણધરદેવ રચે છે. ભલે વિશાળ સાહિત્ય (છે), કરોડો-અબજો શ્લોક છે તોપણ એ અનંતમાં ભાગે (છે), દિવ્યધ્વનિના અનંતમાં ભાગે છે. અત્યારે તો એનો પણ એક અંશ રહ્યો છે, જે હજારમો અંશ નથી. તો અત્યારે

તમે આગમ માગો ? પણ સમજી શકાય એવી વાત છે કે અનંતકાળના કથાનુયોગ કોઈ આગમમાં કોઈ કાળે હોઈ શકે જ નહિ.

પણ મારો એ પ્રશ્ન છે કે, ‘ગુરુદેવ’ પોતાના શ્રીમુખેથી આ વાત બોલ્યા છે. એ જીવંત આગમ છે. આપને સાંભળવું હોય તો અત્યારે ટેપ મૂકીએ. કહેવાનો મતલબ શું છે કે ગમે તે વાત હોય, જ્યારે એમના શ્રીમુખેથી આવી છે પછી એ વિદ્વાન હોય કે વગર વિદ્વાન હોય પણ આગમનો આધાર માગે તે સત્પુરુષનું અપમાન કરવા બરાબર છે. એનો અર્થ એ થયો કે એમના વચન ઉપર વિશ્વાસ નથી. અમે આપનું વચન ન માનીએ, તમે આગમ દેખાડો તો આગમનું વચન માનીએ પણ આપનું વચન ન માનીએ.

આવી ભૂલ, ક્યારેક આપણા મુમુક્ષુઓમાં ચર્ચા થાય છે ત્યારે કોઈ કોઈ આપણા વિદ્વાનો પણ આવી ભૂલ કરી બેસે છે કે, આ બરાબર છે. ‘નિયમસાર’માં તો આ જગ્યાએ આવ્યું કે ફલાણી જગ્યાએ તો આવ્યું પણ બીજે ક્યાંય છે ? અથવા ‘ગુરુદેવ’ તો પ્રવચનમાં બોલી ગયા પણ આગમમાં ક્યાંય છે ? શાસ્ત્રમાં ક્યાંય છે ? એક આગમમાં હોય અને બીજા કોઈ આગમમાં ન હોય માટે ન માનીએ – એ વાત પણ ખોટી છે, બરાબર નથી, ન્યાયવિરુદ્ધ છે. અને સત્પુરુષ કહે, સદ્ગુરુ કહે પછી તો એણે આગમનો વિચાર કરવો એ તો ચોખ્ખેચોખ્ખી સત્પુરુષથી વિરુદ્ધ જવાની વાત છે, અપમાન કરવાની વાત છે, બીજું કાંઈ નથી. એવી ભૂલ તો સ્વપ્નમાં પણ કરવા જેવી નથી.

એટલે એમ કહ્યું કે, કદાચ ‘શાસ્ત્રમાં નથી...’ કદાચ તને ‘સાંભળ્યામાં નથી, છતાં અનુભવમાં આવે તેવું જેનું કથન છે;...’ આ શું કહ્યું ? કે, અનુભવ પ્રધાનતા રહેલી છે. સત્પુરુષના વચનનો વિસ્તાર કરીએ તો એ વચનમાં ઘણા ગુણ છે, ઘણી વાતો છે, ઘણા પડખાં છે. એ વચનોની પ્રશંસા કરી શકાય અને એની અપૂર્વતા

કોઈ જુદી છે. પણ અહીંયાં પોતે આ પત્રની અંદર વિશેષ વિસ્તાર કર્યો નથી એટલે એક મુદ્દાની વાત મૂકી દીધી કે, 'શાસ્ત્રમાં નથી, સાંભળ્યામાં નથી, છતાં અનુભવમાં આવે તેવું જેનું કથન છે;...' આ દૃષ્ટિકોણથી તું એમના વચનોનું અવગાહન કરજે કે, અનુભવથી મેળ ખાય છે ? એટલા માટે શાસ્ત્રમાં અને સત્પુરુષો જે દૃષ્ટાંતો આપે છે એ સર્વસાધારણ જીવને અનુભવગોચર હોય એવી વાતના દૃષ્ટાંતો આપે છે એનું કારણ એ છે. કેમકે અનુભવ પ્રધાનતા એ એમના કથનની પદ્ધતિ હોય છે. સર્વ સત્પુરુષોની, હોં ! આમ શૈલી ફરે, એક વ્યક્તિ અને બીજી વ્યક્તિ, બન્ને જ્ઞાની હોય, સત્પુરુષ હોય, ધર્માત્મા હોય (પણ) શૈલી ફરે, પણ અનુભવમાં આવે એવી વાત છે એ ચિહ્ન છે, એ લક્ષણ છે. એ બધા સત્પુરુષની વાણીમાં હોય. ચાહે બે હજાર વર્ષ પહેલાના 'કુંદકુંદાચાર્ય' હોય, ચાહે સો વર્ષ પહેલાં થયેલા 'શ્રીમદ્જી' હોય કે અત્યારે આપણે પૂજ્ય 'માતાજી'ને સાંભળીએ એ વાત હોય. અનુભવમાં આવે એવું જેનું વચન છે, એવું કથન છે.

'અંતરંગ સ્મૃહા નથી એવી જેની ગુપ્ત આચરણા છે.' એટલા માટે સત્પુરુષ માટે એ વાત લીધી છે કે ચતુર્થ ગુણસ્થાને અવિરતપણું છે ત્યાં સત્પુરુષ પણ બીજા સામાન્યજનની માફક પોતાની પ્રવૃત્તિ કરતા હોય છે. એટલે જેમકે ખાવું-પીવું, અનેક પ્રકારના બાહ્ય જીવનના સાધનો, અનુકૂળતાઓ, સગવડતાઓ (એ બધાની) જેમ સામાન્ય માણસને આ બધી ચીજોની અપેક્ષા હોય છે એવી અને અપેક્ષા હોય એમ બાહ્ય દૃષ્ટિએ લાગે. છતાં અને અંતરંગમાં એકેય વાતની સ્મૃહા નથી. ન તો કોઈ પદાર્થ અનુકૂળ છે, ન તો કોઈ પદાર્થ પ્રતિકૂળ છે.

વ્યવહારમાં એમ લાગે, (કોઈ પૂછે કે) તમે ફલાણું લેશો ? તો કહે, મને નહિ ફાવે. એમ કહે. મને કાંઈ લેવું નહિ ફાવે. ફાવવું-

ન ફાવવું શું ? એ તો રાગ-દ્વેષ થયો, ઈષ્ટ-અનિષ્ટપણું થયું. એમ નથી. વ્યવહારમાં બીજું દેખાશે, અંતરંગમાં સ્પૃહા નથી. ન તો કોઈ પદાર્થ અનુકૂળ છે, ન તો કોઈ પદાર્થ પ્રતિકૂળ છે.

‘સોગાનીજી’એ પહેલા જ પત્રમાં એ વાત કરી છે. (એક બ્રહ્મચારી ભાઈને) પહેલો કાગળ લખ્યો છે. તમને શ્રીગુરુદેવના પ્રવચનની, સત્સંગની અનુકૂળતા છે, મારે એવી અનુકૂળતા નથી. એમ કરીને લખ્યું છે. ‘ઉત્કૃષ્ટ શુભ...’ જુઓ ! ‘ગુરુદેવ’ના યોગને, સત્પુરુષના યોગને શું કહ્યું ? ‘ઉત્કૃષ્ટ શુભ’ જુઓ ! આ બન્નેના અભિપ્રાયનો મેળ ખાય છે ને ? ‘ઉત્કૃષ્ટ શુભ-દૃષ્ટિ કી અપેક્ષા આપકો મહારાજશ્રી કે વ્યાખ્યાનોં કી અનુકૂલતા હૈ, પરંતુ યહાં તો અશુભ પ્રતિકૂલતાએં બહુત હૈં.’ અહીં તો વેપાર-ધંધો, કુટુંબ આ, તે (બધું છે). ‘અજમેર’થી (પત્ર) લખેલો છે. ગૃહસ્થ છે એટલે એ તો એ પરિસ્થિતિમાં હતા. યહાં તો અશુભ પ્રતિકૂલતાએં બહુત હૈં.

‘ફિર ભી ‘મુઝે વિશ્વ મેં ન કોઈ પદાર્થ અનુકૂલ હૈ ના પ્રતિકૂલ હૈ’...’ કોઈ અનુકૂળ પણ નથી, મને વિશ્વમાં કોઈ પ્રતિકૂળ નથી. ‘ઇસ સિદ્ધાંત કો લેકર મેં પ્રતિકૂલતાએં કો ભી અનુકૂલ હી સમજતા હું.’ અરે...રે...! આ જીવના અપરાધથી આ સંયોગોની વચ્ચે પડ્યો છું. કેમ પડ્યો છું ? જે સંયોગો છે એ તો જીવના અપરાધનું ફળ છે તો એનાથી ફરીને તું બોધ લઈ લે. એ તો તારા માટે બોધ લેવાનો વિષય છે. એટલે પ્રતિકૂળતાને અનુકૂળતામાં લઈ લઉં છું. એટલે કે હું અહીંયાં પણ મારી સાધના જોરથી કરું છું. અરે...રે...! જીવ અત્યારે તો આ પરિસ્થિતિમાં મૂકાણો પણ હવે સમજી જા. અને અંદરનું કાર્ય કરવામાં તો નથી કોઈ ઘરવાળા જાણતા કે નથી કોઈ બહારવાળા જાણતા. એ તો સીધી વાત છે.

‘કારણ એસી અવસ્થા મેં પરિણામ કેવલ સ્વસામર્થ્ય કા હી આશ્રય લેતે રહે, યહી એક પ્રયોજન રહતા હૈ વ પર તરફ અધિક નહીં અટક

પાતે.’ આમ કરીને એમણે એ અનુકૂળતા અને પ્રતિકૂળતા સાધકને કોઈ ચીજ નથી એ વાત લૌકિક અનુકૂળતા-પ્રતિકૂળતા બતાવીને મૂકી દીધી છે. બરાબર છે, તમને નિવૃત્તિ છે, ‘સોનગઢ’ રહો છો (એટલે) ‘ગુરુદેવ’નો યોગ અનુકૂળતા કહેવાય, મને પ્રતિકૂળતા કહેવાય છતાં પ્રતિકૂળતાને મેં અનુકૂળતા બનાવી દીધી છે. એ પ્રસંગોમાં હું સ્વઆશ્રય લેતો રહું છું અને બહારમાં અધિક વિશેષ અટકતો નથી. એ ૪૯ની સાલમાં પહેલો જ જે પત્ર આવ્યો છે એમાં આ વાત લખી છે.

એટલે ગુપ્ત આચરણા છે. અહીંયાં પ્રશ્ન શું ચાલે છે ? મને કંઈ સ્પૃહા નથી એમ કરીને લોકોને દેખાવ કરવો એ (વાત) નથી. હું તો નિસ્પૃહ છું, હું તો નિસ્પૃહ છું, મારે કાંઈ ન જોઈએ, હું તો નિસ્પૃહ છું. એમ નહિ, ગુપ્ત આચરણા છે. ખબર છે કે બહારનો વ્યવહાર એવો છે કે એ આડંબર કરવાનો કોઈ અર્થ નથી. જેવી સ્વાભાવિક પરિસ્થિતિ છે એ તો સામાન્યજનવત્ હોય છે. તો કહે (છે કે), અંતર એમનું જુદું છે. એટલે અંતરંગમાં જેમને કાંઈ સ્પૃહા નથી ‘એવી જેની ગુપ્ત આચરણા.’ એવી એની અંતરંગ આચરણા છે.

‘બાકી તો કંઈ કહ્યું જાય તેમ નથી...’ એટલે અમારા હૃદયમાં ઘણું ભર્યું છે, કહી શકીએ એવું નથી, કહ્યું જાય એવું નથી. ઘણી વાતો છે, શું કહીએ તમને ? એમ કહે છે. ‘બાકી તો કંઈ કહ્યું જાય તેમ નથી અને આમ કર્યા વિના તારો કોઈ કાળે છૂટકો થનાર નથી;...’ સત્પુરુષના ચરણકમળમાં સર્વભાવ અર્પણ કરી દઈને વત્યા વિના તારો કોઈ કાળે છૂટકો થનાર નથી. ‘આ અનુભવપ્રવચન પ્રમાણિક ગણ.’ આ અમારું અનુભવપ્રવચન છે. એને તું માન્ય કર, તું એને પ્રમાણિક ગણ, શંકા કરીશ નહિ, કુતર્ક ઉઠાવીશ નહિ. પછી (એને) તર્ક ન કહેવાય પછી કુતર્ક કહેવાય. એ કાંઈ કરીશ નહિ.

એક નક્કી કરી લે. એક તો જોકે આ કાળમાં સત્પુરુષ મળવા જ દુર્લભ છે પણ જો ભાગ્યયોગે ભેટો થયો હોય, ઓળખાણ થઈ હોય તો બીજો વિકલ્પ કરીશ નહિ. આટલું કરી લે – સર્વભાવ સમર્પણ કરી દઈ વત્સો જા. તારો નિર્વાણ નક્કી છે. આ વાત ‘શ્રીમદ્જી’એ જ કરી છે કે ‘ગુરુદેવે’ (પણ) કરી છે ? ‘ગુરુદેવે’ પણ કરી છે. ‘ધન્ય અવતાર’માં એ વાત પ્રસિદ્ધ કરેલી છે. (પૂજ્ય ‘બહેનશ્રી’ના) ભાવથી દર્શન કરશે તેને પણ કર્મ હળવા પડી જશે. વળગીને રહેશે એનો બેડો પાર છે ! એ વાત કરી છે. એ વાત થોડી પ્રસિદ્ધ થઈ પછી ભલિ તનો જુવાળ સારો છે, પણ છતાં પણ સર્વભાવ અર્પણ કરી દઈને – આ વાત પોતાના અંતરમાં તપાસી લેવી, કોઈ દેખાવ કરવાનો વિષય નથી કે, બહારમાં હું સમર્પણ કરું છું. બહારના કોઈ સમયથી, બહારની પ્રવૃત્તિથી, બહારના પદાર્થોની અર્પણતાથી એનું માપ નથી, એનું માપ પોતાના ભાવથી છે.

‘એક સત્પુરુષને રાજી કરવામાં, તેની સર્વ ઈચ્છાને પ્રશંસવામાં, તે જ સત્ય માનવામાં આખી જિંદગી ગઈ તો ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ પંદર ભવે અવશ્ય મોક્ષે જઈશ.’ એટલા માટે આ વાત એમણે નાખી છે કે, જીવ ક્યાંય ભૂલ ન કરે. કોઈ જગ્યાએ ભૂલ ન કરે. એમણે ઘણી કૃપા કરી છે. એટલે તો એમનું નામ, આજે એમના અનુયાયીઓમાં ‘કૃપાળુદેવ’ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે.

‘એક સત્પુરુષને રાજી કરવામાં,...’ એ રાજી કેમ થાય છે ? સત્પુરુષને લાડવો ખાવા મળે એટલે રાજી થાય છે ? કેવી રીતે સત્પુરુષ રાજી થતા હશે ? સત્પુરુષ પાત્રતા જોઈને રાજી થાય છે. નજીકમાં આવેલા જીવની પાત્રતા જોતા સત્પુરુષ પ્રસન્ન થાય છે. એમને રાજી કરવાનો એક ઉપાય છે કે, તું એકદમ એક નંબરનો, પહેલા નંબરનો આત્માર્થી થા. આત્માર્થી – ઉત્કૃષ્ટ આત્માર્થી એ સત્પુરુષની પ્રસન્નતાનો

વિષય છે. બહારમાં બીજો કોઈ એમને અધિક પ્રસન્નતાનો વિષય નથી, બીજો કોઈ પદાર્થ પ્રસન્નતાનો વિષય નથી. બહારની અંદર એ કોઈ આત્માર્થી જોવે, કોઈ સત્પુરુષ બીજા જ્ઞાનીને જોવે એ એમની પ્રસન્નતાનો વિષય છે. તારે સત્પુરુષને રાજી કરવા હોય તો શું કરવું ? કે, પાત્રતામાં આવ. બસ, આ જ સત્પુરુષને પ્રસન્ન રાખવાનો (ઉપાય છે).

‘તેની સર્વ ઇચ્છાને પ્રશંસવામાં,...’ એટલે શું કે ભૂલથી પણ એમની કોઈ વાતનો અનાદર કરીશ નહિ. દેખતરીતે કદાચ તને એમ લાગે કે આ બરાબર નથી કરતા – એ ભૂલ નહિ કરતો. હોનહારને તો કોઈ ફેરવી શકતું નથી. જ્ઞાની, અજ્ઞાની, ઇન્દ્ર, નરેન્દ્ર, જિનેન્દ્ર એને તો કોઈ ફેરફાર કરી શકતું નથી. તો જ્ઞાનીને વિકલ્પ ઠશે એ હોનહાર પ્રમાણે નહિ હોય એમ તેં કેમ માન્યું ? તારું ગણિત જે છે એ તો મર્યાદિત ક્ષયોપશમનો વિષય છે. અને બધે જ કાંઈ પોતાનું ગણિત સાચું પડે છે એવું તો બનતું નથી. કેમકે ક્ષયોપશમજ્ઞાન તો મર્યાદિત છે. કોઈથી પણ ભૂલ થાય. પણ જો સત્પુરુષ કહે એ પ્રમાણે તને ન લાગતું હોય તો અહીંયાં એમ વિચાર કરજે કે એમણે કહ્યું હશે એ સમજીને કહ્યું હશે કાં કોઈ હોનહાર એમ હશે માટે એમના શ્રીમુખેથી એવું વચન નીકળ્યું હશે પણ એનું અનુમોદન કરજે, એની પ્રશંસા શબ્દ વાપરીને એમ કહ્યું છે કે, ક્યારેય ભૂલથી નિંદા કરતો નહિ કે, આગમવિરુદ્ધ છે કે વ્યવહાર વિરુદ્ધ છે કે ફલાણું છે કે નીતિ વિરુદ્ધ છે કે ઢીકણું છે એ તો ભૂલ કરતો જ નહિ. એ ભૂલ ન થાય માટે ‘પ્રશંસા’ શબ્દ વાપર્યો છે.

બહુ શક્તિ લઈને આવેલા છે ને ! ‘શ્રીમદ્જી’નું જીવન જોવામાં આવે ત્યારે સેંકડો વર્ષોમાં આવો પુરુષ નથી થયો. એવી ગજબની શક્તિ છે !! એટલે કેટલીક વાતો અનુભવના ડાણમાંથી નીકળી છે. આ તો હજી મુમુક્ષુની ભૂમિકામાં આટલું લખે છે, જ્ઞાન તો હવે થવાનું છે

પણ કેવું લખે છે !

‘તેની સર્વ ઇચ્છાને પ્રશંસવામાં, તે જ સત્ય માનવામાં...’ તે કહે છે તે સત્ય છે. મારા માટે એ પરમ સત્ય છે, મારે કોઈ વિચાર કરવાનો નથી. શ્રદ્ધા હંમેશાં આંધળી છે. શ્રદ્ધાનો સ્વભાવ જ્ઞાન જેવો નથી. જ્યાં પડે ત્યાં આંધળી થઈને પડે છે. તને સત્પુરુષની ઓળખાણ થઈ, તારા જ્ઞાનમાં તને ઓળખાણ થઈ ગઈ કે આ સત્પુરુષ છે તો તે શ્રદ્ધી લીધાં. હવે એ શ્રદ્ધા આંધળી થઈ ગઈ. પછી એ સત્પુરુષને જોવામાં ક્યારેય બીજું આડુઅવળું નહિ જોવે. તે જ સત્ય છે, એ જે કહે છે તે (સત્ય છે). જેમ કોઈ આંધળો ન જોવે, એમ બીજું કાંઈ મુમુક્ષુ ન જોવે (એમ કહે છે).

‘તે જ સત્ય માનવામાં આખી જિંદગી ગઈ...’ એટલે માની લે (કે) તારું વર્તમાન આયુષ્ય ચાલ્યું ગયું, જ્ઞાન ન થયું પણ જો આ પરિસ્થિતિમાં તું રહી ગયો (તો) વધુમાં વધુ તને મર્યાદા મારી દઈએ છીએ (કે) પંદર ભવમાં તારો નિર્વાણ થઈ જશે, મોક્ષ થઈ જશે. સોળમો ભવ તને નહિ હોય, જા ! એ શ્રુતજ્ઞાનની નિર્મળતામાંથી એ વાત કાઢી છે.

મુમુક્ષુ :- આવું શાસ્ત્રમાં ન આવે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- આવું શાસ્ત્રમાં ન આવે. એવું એમણે કાઢ્યું છે ! શાસ્ત્રોમાં તો મહાન સિદ્ધાંતો આચાર્યોએ એ કાળના દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ જોઈને (લખ્યા હોય). આ તો એમણે વર્તમાન જીવોની પરિસ્થિતિ જોઈ કે, આખો જૈન સમાજ; એક જગ્યાએ લખે છે કે, વર્તમાન જૈન સમાજ મૂળ જૈનમાર્ગથી લાખો ગાઉ દૂર છે. કેટલો ? લાખો ગાઉ દૂર છે ! એટલું બધું અંધારું એમણે જોયું કે આમાં તો મૂળમાર્ગનો પત્તો લાગે એવું નથી. એટલે કેટલીક વાતો (વર્તમાન) પરિસ્થિતિને અનુરૂપ કરી છે. એ બહુ અસાધારણ, જેનું મૂલ્ય ન કરી શકાય એવી વાતો કરી છે !!

મુમુક્ષુ :- રસ્તો સહેલો કરી દીધો.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- શાસ્ત્ર વાંચે, ક્ષયોપશમ ઓછો હોય, મતિ વિપર્યાસમાં ભૂલ ખાઈ જાય. આમાં એણે ક્યાં ભૂલ ખાવાની રહી ? એટલી તૈયારી કરવાની કે, સત્પુરુષને ઓઘે નથી માનવા. એ થોડી સ્પષ્ટતા આપણે સ્વાધ્યાયમાં કરી લઈએ કે, સત્પુરુષને ઓઘે માનવામાં તો અનંતવાર ઓઘે માન્યા જ છે.

અત્યારે એ પ્રસંગ છે એટલે સ્પષ્ટતા કરવી આવશ્યક છે, ન હોય તો એકવાર વિરોધમાં જતો હોય એના કરતા તો ઓઘે માને તે સારો છે. શંકા, કુશંકા અને વિરોધ કરતો હોય એના કરતા તો ઓઘસંજ્ઞાએ પણ માને છે તે સારો છે. પણ જે પોતે ઓઘસંજ્ઞામાં હોય તો વ્યક્તિ તગત રીતે પોતે એ વિચારવાનું કે, ઓળખીને માનવાનું છે. જે મહિમા સર્વ અર્પણ ભાવનો આવશે તે ઓળખ્યા વિના નહિ આવે. નહિતર વળી ઘણા એમ વિચાર કરે છે કે, આપણને તો ખબર પડી ગઈ કે, આ સત્પુરુષ જ્ઞાની છે. માટે હવે આપણે એની સર્વ ઇચ્છા અને એને રાજી રાખવું એવું જ બધું આપણે કરો. એમની સર્વ ઇચ્છા પ્રમાણે એ રાજી રહે એ પ્રમાણે કરો. તો એ પરિસ્થિતિ નથી. આ થોડું સ્પષ્ટીકરણ માગી લે એવું છે. આમાં પણ ગડબડ થાય છે.

એટલે સર્વભાવ અર્પણ એવી બુદ્ધિ, એવો અભિપ્રાય સહજ કુદરતી રીતે અંતરથી ક્યારે થાય ? ઓળખાણ થાય તો. નહિતર એવા જીવની નકલ કરવાની વાત થઈ ગઈ. એમાંથી કાંઈ મળે નહિ. કૃત્રિમતાથી એ પ્રયાસ કરે તો એમાંથી કાંઈ મળે નહિ. હા, એ પરિસ્થિતિમાં આવ્યો હોય, ખ્યાલ આવ્યો હોય કે, વિરુદ્ધ જવાય જ નહિ અને સર્વભાવ સમર્પણ કરીને ચાલવાની આજ્ઞા છે તો આપણે તો બહારથી તો કરીએ છીએ પણ અંતરથી મારે કરવું જોઈએ એટલો એને ખ્યાલ હોવો જોઈએ. બહારથી તો મારી અર્પણતામાં મને કાંઈ

વાંધો નથી લાગતો પણ અંતરથી આ વસ્તુ ભી થવી જોઈએ અને એ ઓળખાણ વગર નહિ આવે. અને ઓઘસંજ્ઞાથી જીવ નિવૃત્ત થાય તો જ આ (સ્થિતિ) થાય. ઓઘે ઓઘે તો એ બધું જ કરી ચૂક્યો છે. કોઈ કાર્ય બાકી નથી રાખ્યું. જેમ વ્રત, તપ કર્યા છે, જેમ અગિયાર અંગ નવ પૂર્વ ભણ્યો છે, શાસ્ત્રો ભણ્યો છે એમ સત્પુરુષ, મુનિરાજ અને તીર્થંકર સુધીની ભિ ત, સેવા બહારથી કરી છે પણ ઓઘે ઓઘે. એમાં આત્મકલ્યાણ કદી નથી થયું. હા ! આત્મકલ્યાણ થવા પહેલાં એ પરિસ્થિતિમાં કોઈ આવે છે પણ એમાં જ અટકી જાય અને એમાં રહી જાય તો પાછું કલ્યાણ ન થાય.

દર્શનમોહમાં એ વાત લીધી છે કે, ઘણા કાળ સુધી સત્શાસ્ત્રનો પરિચય કરે, ઘણા કાળ સુધી સત્સંગ કરે, ઘણા કાળ સુધી એ દર્શનમોહને ઘટાડવાના જે નિમિત્તો છે એ પ્રકારની પ્રવૃત્તિમાં રહે અને જો એ પોતે આગળ ન વધે તો મંદ થયેલો દર્શનમોહ પાછો તીવ્ર થઈ જશે. એ વાત ત્યાં લીધી છે કેમ ? કે ઓઘસંજ્ઞામાં ઘણો કાળ જાય છે. ઓઘસંજ્ઞાની નિવૃત્તિ થાય તો ઘણો કાળ નથી જતો. માટે ઘણો કાળ ગયો એ એ બતાવે છે કે ઓઘસંજ્ઞાની નિવૃત્તિ માટે એણે જે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ એ પ્રયત્ન એનો અંદરમાં ચાલતો નથી. એટલે એને અંતરશોધ નથી, અંતરખોજ નથી, અંતર અવલોકન નથી અને જે અનુભવપદ્ધતિમાં આવવું જોઈએ એ પદ્ધતિમાં આવતો નથી. એણે જે ઓઘે ઓઘે વિચારી લીધું છે એ અનુસાર એ બહારમાં ચાલે છે. વિચાર્યું છે તોપણ એને હજી ઓઘસંજ્ઞા લાગુ પડે છે. શાસ્ત્રથી સમજાય તો છે હવે દૃઢતા માટે ફરી ફરીને વાંચીએ છીએ, ફરી ફરીને સાંભળીએ છીએ. ફરી ફરીને ચર્ચા કરીએ છીએ. સત્પુરુષના સમાગમમાં નિવૃત્તિ લઈને રહ્યા છીએ, આપણે કોઈ વિરોધ નથી. દર્શન, પૂજન, ભિ ત, દાન આદિ બધું કરીએ (છીએ). એમ ન ચાલે.

સ્વરૂપની ઓળખાણ કરવી અને સત્પુરુષની ઓળખાણ કરવી એ બે વાતમાં ઓઘસંજ્ઞા નથી ચાલતી. ઓઘસંજ્ઞાએ નિર્ધારીત સ્થાને પહોંચાતું નથી એટલે કે મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવેશ થતો નથી.

મુમુક્ષુ :- આતમ ભાવના ભાવતા જીવ લહે કેવળજ્ઞાન રે...
એ કેવી રીતે છે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, જેને અંતરથી સ્વરૂપપ્રાપ્તિની ભાવના હોય છે એ કેવળજ્ઞાન પર્યંત પહોંચે છે. ભાવના એ પાયાનું પહેલું પગથિયું છે. મારે મારા સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કરવી છે, આ જગતમાંથી કાંઈ જોઈતું નથી. જે પરિસ્થિતિ પૂર્વકર્મ અનુસાર છે એ મંજૂર છે બાકી કાંઈ બાહ્ય પદાર્થો માટે ઝાંવા મારવા, આબરૂ-કીર્તિ માટે ઝાંવા મારવા (નથી). મનુષ્યને બે ચીજ છે - કાં ધનાર્થી થાય છે કાં માનાર્થી થાય છે કાં બન્ને થઈ જાય છે. બન્ને જોઈએ છે એ તો અધોગતિમાં ચાલ્યા જાય છે. પણ જેને એક આત્મા જ જોઈએ છે અને બીજું કાંઈ જોઈતું નથી (એને) 'શ્રીમદ્જી'એ આત્મભાવના કહી, પૂજ્ય 'બહેનશ્રી'એ એનો અર્થ ખોલ્યો કે, એક આત્મા જ જોઈએ છે અને જગતમાંથી બીજું કાંઈ જોઈતું નથી. એ આ માર્ગનું પહેલું પગથિયું છે. એ ભાવનામાં જે જીવ આવ્યો એ સ્વરૂપનિશ્ચય કરી શકશે, એ જીવ સમ્યગ્દર્શન પામી શકશે, એ જીવ કેવળજ્ઞાન પામશે. એમ કહેવું છે.

એટલે આમાં તો શું છે (કે), જરૂરિયાતનો સવાલ છે કે તારે શું જોઈએ છે ? તારે બહારની અનુકૂળતાઓ જોઈએ છે ? કે જે અર્થ - પૈસાના માધ્યમથી ભી થાય છે. તારે માન-આબરૂ જોઈએ છે ? (તો) બહારમાં તે પ્રકારનો યશ નામકર્મનો ઉદય હોય તો મળે છે. બાકી તો લાખ કરે તોપણ ન મળે. ગુણવાન હોય તોપણ ન મળે અને લોકોના કામ કરે તોપણ ખાસડાં મળે. એવું કાંઈ નથી, એ તો જેને એ પ્રકારનો ઉદય હોય (એ) અવળું કરે તોપણ સવળું

પડે. એ તો પૂર્વના ઉદય સાથે (સંબંધ રાખે છે). પણ જીવને એ પ્રકારની લાલચ થાય છે તો એનો રસ્તો ધો છે. આ રસ્તો એને હાથમાં નહિ આવે. એ વાત બહુ સ્પષ્ટ છે. એટલા માટે અહીંયાં કહ્યું કે જો તને એક આત્મા જ જોઈએ એવી ભાવના હોય તો આ રસ્તે આવવા માટે તારું પ્રયાણ આગળ બરાબર ચાલવામાં વાંધો નહિ આવે. આ સિવાય વાત હોય તો તું આશા રાખીશ નહિ. આ સીધેસીધી વાત છે.

અહીં સુધી રાખીએ.



શ્રીગુરુના ચરણ સાનિધ્યની આવશ્યકતાનું રહસ્ય મુ ત થવાના પ્રયત્નમાં લાગેલા જીવને સમજાય છે. અબોધ દશામાં થયેલ મૂંઝવણ (અનાદિનું મૂંઝન) શ્રીગુરુના બોધથી મટયાનો તેનો અનુભવ, શ્રીગુરુના ગુણાનુવાદમાં બોલે છે. તેવો પાત્ર જીવ સમ્યક્દર્શનનો અધિકારી છે.

— પૂજ્ય ભાઈશ્રી (અનુભવ સંજીવની-૧૫૭૫)

વિ. સં. ૧૯૪૫

અત્ર કુશળતા છે; આપના તરફની ઇચ્છું છું. આજે આપનું જિજ્ઞાસુ પત્ર મળ્યું. તે જિજ્ઞાસુ પત્રના ઉત્તર બદલ જે પત્ર મોકલવું જોઈએ તે પત્ર આ છે :-

આ પત્રમાં ગૃહાશ્રમ સંબંધી મારા કેટલાક વિચારો આપની સમીપ મૂકું છું. એ મૂકવાનો હેતુ માત્ર એટલો જ છે કે, કોઈ પણ પ્રકારના ઉત્તમ ક્રમમાં આપનું જીવન-વલણ થાય, અને તે ક્રમ જ્યારથી આરંભવો જોઈએ તે કાળ હમણાં જ આપની પાસે આરંભાયો છે; એટલે તે ક્રમ જણાવવાનો ઉચિત સમય છે; તેમ જણાવેલા ક્રમના વિચારો ઘણા સાંસ્કારિક હોઈને પત્ર વાટે નીકળ્યા છે; આપને તેમ જ કોઈ પણ આત્મોત્તરિતિ વા પ્રશસ્ત ક્રમને ઇચ્છનારને તે ખચીત વધારે ઉપયોગી થઈ પડશે એમ માન્યતા છે.

તત્ત્વજ્ઞાનની ડી ગુફાનું દર્શન કરવા જઈએ તો, ત્યાં નેપથ્યમાંથી એવો ધ્વનિ જ નીકળશે કે, તમે કોણ છો ? ક્યાંથી આવ્યા છો ? કેમ આવ્યા છો ? તમારી સમીપ આ સઘળું શું છે ? તમારી તમને પ્રતીતિ છે ? તમે વિનાશી, અવિનાશી વા કોઈ ત્રિરાશી છો ? એવા અનેક પ્રશ્નો હૃદયમાં તે ધ્વનિથી પ્રવેશ કરશે; અને એ પ્રશ્નોથી જ્યાં આત્મા ઘેરાયો ત્યાં પછી બીજા વિચારોને બહુ જ થોડો અવકાશ રહેશે; યદિ એ વિચારોથી જ છેવટે સિદ્ધિ છે; એ જ વિચારોના વિવેકથી જે અવ્યાબાધ સુખની ઇચ્છા છે, તેની પ્રાપ્તિ થાય છે, એ જ વિચારોના મનનથી અનંત કાળનું મૂંઝન ટળવાનું છે; તથાપિ તે સર્વને માટે નથી. વાસ્તવિક

દૃષ્ટિથી જોતાં તેને છેવટ સુધી પામનારાં પાત્રોની ન્યૂનતા બહુ

છે; કાળ ફરી ગયો છે; એ વસ્તુનો અધીરાઈ અથવા અશૌચતાથી અંત લેવા જતાં ઝેર નીકળે છે; અને ભાગ્યહીન અપાત્ર બંને લોકથી ભ્રષ્ટ થાય છે; એટલા માટે અમુક સંતોને અપવાદરૂપ માની બાકીનાઓને તે ક્રમમાં આવવા, તે ગુફાનું દર્શન કરવા ઘણા વખત સુધી અભ્યાસની જરૂર છે; કદાપિ તે ગુફાદર્શનની તેની ઇચ્છા ન હોય તોપણ પોતાનાં આ ભવનાં સુખને અર્થે પણ જન્મ્યા તથા મૂઆની વચ્ચેનો ભાગ કોઈ રીતે ગાળવા માટે પણ એ અભ્યાસની ખચીત જરૂર છે. એ કથન અનુભવગમ્ય છે, ઘણાને તે અનુભવમાં આવ્યું છે. ઘણા આર્ય સત્પુરુષો તે માટે વિચાર કરી ગયા છે; તેઓએ તે પર અધિકાધિક મનન કર્યું છે. આત્માને શોધી, તેના અપાર માર્ગમાંથી થયેલી પ્રાપ્તિના ઘણાને ભાગ્યશાળી થવાને માટે, અનેક ક્રમ બાંધ્યા છે; તે મહાત્મા જયવાન હો ! અને તેને ત્રિકાળ નમસ્કાર હો !



તા. ૨૬-૦૪-૧૯૯૪, પ્રવચન નં. ૨૬
પત્રાંક-૮૩

‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ વચનામૃત. પત્રાંક-૮૩, પાનું ૧૯૮. વેદાંતના પ્રખર વિદ્વાન શ્રી ‘મનસુખરામ સૂર્યરામ ત્રિપાઠી’ જે ‘કૃપાળુદેવ’ની ઉંમરના લગભગ હતા. એ પણ યુવાન વયમાં હતા. બન્નેને સારો મેળ હતો અથવા વેદાંતી હોવા છતાં પણ એમનું વલણ કાંઈક આત્મહિત બાજુનું દેખાવાથી ‘કૃપાળુદેવ’નો પત્રવ્યવહાર એમની સાથે ચાલ્યો છે. જોકે આ પત્ર અપૂર્ણ મળ્યો છે તોપણ જિજ્ઞાસુ જીવને – મુમુક્ષુજીવને એમાંથી સારું એવું મળે એમ છે, એવો પત્ર છે.

‘અત્રે કુશળતા છે; આપના તરફની ઈચ્છું છું.’ આપના તરફની કુશળતા ઈચ્છું છું. કુશળતા અધ્યાહાર છે. ‘આજે આપનું જિજ્ઞાસુ પત્ર મળ્યું.’ જિજ્ઞાસાથી કોઈ વાત પૂછાવી છે. છે બહુ ખ્યાતિપાત્ર વિદ્વાન પણ ‘કૃપાળુદેવ’ને કેટલીક વાતો જિજ્ઞાસાથી પૂછતા. ‘આજે આપનું જિજ્ઞાસુ પત્ર મળ્યું. તે જિજ્ઞાસુ પત્રના ઉત્તર બદલ...’ તે પત્રના ઉત્તર બદલ નથી લખ્યું. ‘જિજ્ઞાસુ પત્રના ઉત્તર બદલ જે પત્ર મોકલવું જોઈએ...’ પ્રતિઉત્તરમાં મોકલવું જોઈએ ‘તે પત્ર આ છે :-’ નીચે પ્રમાણે. આ છે એટલે નીચે પ્રમાણે છે. બહુ વ્યવસ્થિત રીતે લખેલો પત્ર છે.

‘આ પત્રમાં ગૃહાશ્રમ સંબંધી મારા કેટલાક વિચારો આપની સમીપ

મૂકું છું.’ પોતે ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ કરી લીધો છે. અધ્યાત્મિક પુરુષ હોવા છતાં અને યુવાનીની શરૂઆતમાં પણ અસાધારણ વૈરાગ્ય હોવા છતાં પણ એમણે - ‘કૃપાળુદેવે’ બે-એક વરસ પહેલાં લગ્ન કરેલું છે. તો એ સંબંધીના વિચારો શું ? જ્યારે આ માર્ગ આત્મહિતનો છે અથવા સ્વરૂપનું એકત્વ સાધવાનો છે, પરથી ભિન્નત્વ સાધવાનો માર્ગ છે તો પછી ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ કર્યો એ સંબંધી કેવા વિચારો હતા અને પ્રવેશ કર્યો હતો એ આમાંથી જોવા મળે છે.

‘એ મૂકવાનો હેતુ માત્ર એટલો જ છે કે, કોઈ પણ પ્રકારના ઉત્તમ ક્રમમાં આપનું જીવન-વલણ થાય,...’ એ પણ લગભગ એ ઉંમરના હતા એટલે એમ લખે છે. આગળ આમાં લખે છે પછી પાછળ લખે છે કે, (મેં) તમારાથી બે વર્ષ પહેલાં પ્રવેશ કર્યો છે. એમ લખ્યું છે. એ આ પત્રની આસપાસમાં જ લખેલો છે. ‘એ મૂકવાનો હેતુ માત્ર એટલો જ છે...’ એક સરખી ઉંમરના હોવાથી એને લાગુ પડે છે, એમ કહેવું છે. મારા વિચારો તમને પણ લાગુ પડે એવા અથવા તમારા વર્તમાન પ્રયોજનમાં ઉપકારી થાય એવા પ્રકારના છે. એટલે એ વિચારો મૂકવાનો હેતુ માત્ર એટલો જ છે ‘કે કોઈ પણ પ્રકારના ઉત્તમ ક્રમમાં આપનું જીવન-વલણ થાય,...’

હવે, આ પત્રની અંદર ક્રમનો વિષય ચાલ્યો છે. આપણે જે વિષય અવારનવાર લઈએ છીએ કે, આ એક બહુ મોટો કાર્યક્રમ છે. આખો સંસાર છોડીને સિદ્ધપદ હાંસિલ કરવાનું છે. જે સિદ્ધપદ પ્રગટ કરવાનું છે, મેળવવાનું છે એ કોઈ સાધારણ કાર્ય નથી. જગતના જેટલા પણ કોઈ કાર્યો છે તેના કરતાં વિશિષ્ટ પ્રકારનું, ઉત્તમ પ્રકારનું અને વિશેષ મહત્ત્વ દેવા યોગ્ય એવું કાર્ય છે. અથવા આ એક એવું કાર્ય છે કે એથી વિશેષ મહત્ત્વ કોઈપણ જગતના કાર્યને દેવા યોગ્ય નથી. અને એટલા માટે તો છ ખંડના ઘણીએ પણ છ ખંડનો વહીવટ એકવાર મૂકી દીધો. એ કાંઈ નાનું કામ

નહોતું છતાં એ મૂકી દીધો. કેમકે આ કામનું મહત્ત્વ વિશેષ છે.

જો કામ આવડું મોટું હોય તો એ કામ કરવાના કમની કોઈ વ્યવસ્થા હોવી ઘટે છે. ગમે તેમ પોતાની મરજી મુજબ ચાલે એવું આમાં નથી ચાલતું કે, ચાલો ! આપણને ઠીક પડે ઈ કર્યા કરો. પૈસાવાળા હોય અને ઉદાર મનોવૃત્તિ હોય તો દાન દીધા કરે. શરીર સારું હોય તો વ્રત, ઉપવાસ આદિ, તપશ્ચર્યા આદિ કર્યા કરે, (પછી) મન. તન-મન-ધન કહે છે ને ? મન એટલે ક્ષયોપશમ. ક્ષયોપશમ વધારે હોય તો શાસ્ત્રના શાસ્ત્ર થલાવી નાખે. વાંચ્યા જ કરે અને સાંભળ્યા જ કરે. એવી જે મન-વચન-કાયાની પ્રવૃત્તિ અથવા તન-મન-ધનથી જે કાંઈ પ્રવૃત્તિ કરે એ મનમાની કરે એવું આમાં ચાલતું નથી. એનો કોઈ નિશ્ચિત ક્રમ છે. એ ક્રમ બાજુ ધ્યાન જવું જોઈએ એમ અહીંયાં કહેવું છે. ક્યા કમથી શરૂઆત થાય ? અને કમશઃ કેવી રીતે આગળ વધાય ? નહિતર શિત અને સમય બધો અપવ્યય થશે, વેડફાઈ જશે. અપવ્યય થશે એટલે વેડફાઈ જશે. જેમ શીરામાં ત્રણે વાના (ચીજ) નાખે અને ચૂલે ચડાવી દે અને ત્રણે બગડે એવી રીતે. લોટ ને ઘી ને ખાંડ ત્રણે નાખીને ચૂલે ચડાવી દ્યો ! હલવો થાય ? શીરો થાય ? કે, ન થાય. ત્રણે બગડે. એવી રીતે આમાં પણ ક્રમ ઉપર જરા ધ્યાન ખેંચ્યું છે. વિદ્વાન હોવાથી કાર્યના ક્રમ ઉપર ધ્યાન ખેંચ્યું.

‘કોઈ પણ પ્રકારના ઉત્તમ ક્રમમાં આપનું જીવન-વલણ થાય, અને તે ક્રમ જ્યારથી આરંભવો જોઈએ...’ જુઓ ! કાર્ય આરંભવું જોઈએ એમ ન કીધું. એ ક્રમ જ્યારથી આરંભ કરવો જોઈએ – શરૂઆત કરવી જોઈએ ‘તે કાળ હમણાં જ આપની પાસે આરંભાયો છે;...’ હમણાં જ એ કાળ એટલે તમે શરૂઆતમાં છો, આ માર્ગમાં – સન્માર્ગની અંદર પ્રવેશ કરવાના જિજ્ઞાસુ છો ‘એટલે તે ક્રમ જણાવવાનો ઉચિત સમય છે;...’ માટે એ ક્રમ તમને જણાવવો એ બરાબર સમયસર

આ વાત તમારી પાસે મૂકું છું.

‘તેમ જણાવેલા ક્રમના વિચારો ઘણા સાંસ્કારિક હોઈને પત્ર વાટે નીકળ્યા છે;...’ અને એ ક્રમના વિચારો સાંસ્કારિક એટલે શું ? સંસ્કારપૂર્વક કરાયેલા હોવાથી વિચારોને સાંસ્કારિક કહેવામાં આવે છે. વિશેષ શું કહેવું છે એમાં ? કે, આ કોઈ ગ્રંથ વાંચીને મેં નક્કી કર્યું છે એમ નથી કે મારા ગુરુએ મને આ ક્રમ સમજાવ્યો હતો ઈ હવે હું તમને કહું છું એમ પણ નથી. એ ક્રમના સંસ્કાર મારા જીવન ઉપર છે. એવા ક્રમના સંસ્કાર મારા જીવન ઉપર છે અને એ સાંસ્કારિક વિચારોને હું રજૂ કરું છું. કોઈની સાંભળેલી વાત, સમજેલી વાત, વાંચેલી વાત, ધારણા કરેલી, યાદ કરેલી વાત, શીખેલી વાત શીખડાવું છું એમ નથી કહેતા.

એક એક વાતને મૂકવાની પદ્ધતિ જુદી છે ! સામાન્ય માણસ આ રીતે ન લખી શકે કે, આ વિચાર હું રજૂ કરું છું એ સંસ્કારિક વિચારો છે. સાંસ્કારિક ! સંસ્કારિક નહિ પણ ‘સાંસ્કારિક હોઈને પત્ર વાટે નીકળ્યા છે.;...’ મારા જીવનમાં તો એના સંસ્કાર પડ્યા છે એ હવે પત્ર વાટે તમારી સામે નીકળ્યા છે, બહાર આવ્યા છે.

‘આપને તેમ જ કોઈ પણ આત્મોન્નતિ વા પ્રશસ્ત ક્રમને ઇચ્છનારને તે ખચીત વધારે ઉપયોગી થઈ પડશે એમ માન્યતા છે.’ જુઓ ! આ બીજાને લીધા. ‘મનસુખરામભાઈ’ સિવાય બીજાને પણ આમાં હવે લીધા કે, આપને પણ એ ઉપકારી થશે અને કોઈપણ જીવ પોતાના આત્માની ઉન્નતિને ઇચ્છતો હશે, આત્માની ઉન્નતિને અથવા આત્માની ઉન્નતિના પ્રશસ્ત ક્રમને (ઇચ્છતો હશે). ઠીક ! ઉન્નતિને અને ક્રમપૂર્વક ઉન્નતિને ઇચ્છતો હશે. ક્રમનો અર્થ શું છે ? સુવ્યવસ્થિતપણે. સારી રીતે વ્યવસ્થિત કામ કરવું એમ કહે છે. એમનેમ ઉભાંગડે કામ ન કરવું. બહુ મહાન કાર્ય છે, બહુ મોટું કાર્ય છે અને એ કાર્યની કોઈ સુવ્યવસ્થા હોવી ઘટે છે, તો સુવ્યવસ્થિત રીતે આ કાર્ય થાય

છે.

જોકે જૈનદર્શનના તત્ત્વજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરે એને આ વાત સીધી પહેલાં ધ્યાનમાં આવે એવી છે. બહુ વ્યવસ્થિત પ્રતિપાદન છે. તત્ત્વનું અને આત્મહિતનું જે પ્રતિપાદન છે એ એકદમ એટલું બધું વ્યવસ્થિત છે કે જૈન સાહિત્ય સિવાયના જગતના તમામ ધર્મોના સાહિત્યમાં એ જાતની સુવ્યવસ્થા ક્યાંય જોવામાં આવતી નથી. અરે...! એની સરખામણી કોઈની સાથે કરી શકીએ કે, બીજામાં થોડું ઓછું છે અને આમાં થોડું વધારે છે એવું પણ નથી. એટલો બધો ફરક છે એનું કારણ એ છે કે, અહીંયાં જે આત્મહિતનો બોધ છે, જૈનદર્શનમાં જે આત્મહિતનો બોધ છે એનો પાયો વિજ્ઞાન છે – વસ્તુવિજ્ઞાન છે. એનો પાયો વસ્તુવિજ્ઞાન છે. પદાર્થનું જે વિજ્ઞાન છે એના આધારે (બોધ છે). પદાર્થ પોતે સ્વયં બોધસ્વરૂપ હોવાથી પદાર્થવિજ્ઞાન જે આત્મહિતના લક્ષે સમજે એને આત્મહિત થયા વિના રહે નહિ. અન્ય લક્ષે સમજે તો કદાચ પદાર્થવિજ્ઞાન સમજાય પણ આત્મહિત ન થાય. એટલી શરત છે કે આત્મહિતના લક્ષે સમજવું જોઈએ.

ફરીને, ‘આપને તેમ જ કોઈ પણ આત્મોન્નતિ...’ ઇચ્છનારને અથવા આત્મઉન્નતિના ‘પ્રશસ્ત ક્રમને ઇચ્છનારને...’ બન્ને વાત લીધી. આત્મઉન્નતિના ઇચ્છનારને અને આત્મઉન્નતિના પ્રશસ્ત ક્રમને ઇચ્છનારને. પ્રશસ્ત એટલે આત્મકલ્યાણકારક એવો જે ક્રમ. તેને ‘ખચીત...’ એટલે ચોક્કસપણે. ખચીતનો અર્થ થાય છે ચોક્કસપણે. તમારે હિન્દીમાં ‘ખચીત’ શબ્દ નહિ હોય. ખચીત એટલે ચોક્કસપણે.

‘વધારે ઉપયોગી થઈ પડશે એમ માન્યતા છે.’ એમ મારું માનવું છે કે નક્કી તમને ચોક્કસ ઉપયોગી થઈ પડશે. તમને અત્યારે ઉપયોગી થઈ પડશે અને જે જીવો આત્મહિતને ઇચ્છતા હશે એ બધાને વધારે ઉપયોગી થઈ પડશે. એમ માનીને મારા ગૃહસ્થાશ્રમ સંબંધીના વિચારો અહીંયાં પ્રસ્તુ કરું છું.

તત્ત્વજ્ઞાનની ડી ગુફાનું દર્શન કરવા જઈએ તો, ત્યાં નેપથ્યમાંથી એવો ધ્વનિ જ નીકળશે કે, તમે કોણ છો ? ક્યાંથી આવ્યા છો ? કેમ...’ એટલે શા માટે ‘આવ્યા છો ? તમારી સમીપ...’ આજુબાજુમાં ‘આ સઘળું શું છે ? તમારી તમને પ્રતીતિ છે ?’ ખાત્રી છે ? કઈ જાતની ? કઈ જાતની એટલે ખાત્રીમાં કઈ જાતની ? ‘તમે વિનાશી,...’ છો ? તમે ‘અવિનાશી...’ છો ? કે તમે ‘કોઈ ત્રિરાશી છો ?’ એટલે વિનાશી પણ નહિ અને અવિનાશી પણ નહિ એવા, એને ત્રિરાશી કીધા. જોઈ પદ્ધતિ લખવાની ?

‘એવા અનેક પ્રશ્નો હૃદયમાં તે ધ્વનિથી પ્રવેશ કરશે;...’ આ શું સૂચવે છે ? આટલી વાત શું બતાવે છે ? કોઈપણ જીવ હો, ગમે તે સંપ્રદાયમાં એનો જન્મ હો એની સાથે વાંધો નથી. જૈન હો, અજૈન હો, કોઈપણ હો, – જો એ આત્મકલ્યાણ અર્થે તત્ત્વજ્ઞાનની ડી ગુફામાં જવા માગે, ડો તરવા માગે તો એના અંતરમાંથી અવાજ ઠશે, પ્રશ્નો ઠશે. નેપથ્ય એટલે એના આત્મામાંથી – અંતરઆત્મામાંથી પ્રશ્નો ઠશે. કેવા પ્રશ્નો ઠશે ? કે, હું કોણ છું ? ‘તમે કોણ છો ?’ એટલે પોતે કોણ છે ? ખરેખર હું કોણ છું ? મને લોકો ઓળખે છે એવો હું ખરેખર છું કે હું કોઈ બીજો છું ? મને જે રીતે ઓળખવામાં આવે છે એવું જ મારું ખરું સ્વરૂપ છે કે મારું સ્વરૂપ કોઈ બીજું છે અને હું ઓળખાઉં છું કોઈ બીજી રીતે ? ખરેખર શું ? હું ખરેખર કોણ છું ? તમે કોણ છો ? એમાં હું ખરેખર કોણ છું ? ક્યાંથી થયો ? શું સ્વરૂપ છે મારું ખરું ? ઈ જે પંદરમાં વર્ષે કાવ્ય લખ્યું છે એ વિચારધારા અહીંયાં મૂકી છે.

ક્યાંથી આવ્યો છું ? હું મનુષ્ય થયો પણ ખરેખર કોણ ? અને આવ્યો ક્યાંથી ? કેમકે બીજા પ્રાણીઓ પણ પ્રત્યક્ષ નજર સમક્ષ જોવામાં આવે છે. ગાય, બળદ, કૂતરા, ભેંસ, નાના –મોટા અનેક પ્રાણીઓ જોવામાં આવે છે. એ જીવો એવા કેમ ? અને હું આવો

કેમ ? હું ક્યાંથી આવ્યો ? કેમ કરતાં મનુષ્ય થયો ? ક્યાંથી આવ્યો એનો અર્થ કે કેમ કરતાં હું મનુષ્ય થયો ? ક્યા ક્ષેત્રે ક્યા પ્રકારના પરિણામો કરવાથી એ પરિણામોના કારણના કાર્યરૂપે હું મનુષ્ય છું ? અને બીજા જીવો મનુષ્ય નથી પણ આવું કેમ ? શા માટે ? આ કારણ-કાર્યનો પ્રશ્ન અંદરમાંથી ઠે છે.

‘કેમ આવ્યા છો ?’ અહીંયાં શું કરવા આવ્યા છો ? પેટ ભરવા આવ્યા છો ? એમ કહે છે. એ તો તિર્યચ પણ ભરે છે. કુટુંબ-પરિવારનું પેટ ભરવા આવ્યા છો ? ઇ તો ચકલી પણ એક દાણો, બે દાણો ક્યાંકથી વીણી આવીને એના બચ્ચાને ખવડાવે છે. ચાંચમાં ચાંચ નાખીને એના મોઢામાં મૂકે છે ને ? કેમ આવ્યા છો ? શું કરવા અહીંયાં આવ્યા છો ? ખાલી આ અનુકૂળતા અને પ્રતિકૂળતા, સગવડ અને અગવડ એનું ધ્યાન રાખવા જ આવ્યા છો ? કે કોઈ વિશિષ્ટ કામ માટે આવ્યા છો ? આવ્યા છો શું કરવા અહીંયાં તમે ? અહીંયાં આવવા માટે તમારી ફરજ શું છે ?

‘તમારી સમીપ...’ એટલે આજુબાજુના આ સંયોગો છે એ કેમ એવા છે ? શું છે ? એટલે કેમ એવા છે ? કોઈને કેવા પ્રકારના સંયોગ અને (બીજાને) કેવા પ્રકારના સંયોગ, એમ કેમ ? એક હાંડલામાંથી ખીચડી ખાનાર એક માંદો પડે અને એક તંદુરસ્ત થાય (એનું) શું કારણ ? આજુબાજુ આવું કેમ ? શું કારણ છે ? કોઈ અમીર અને કોઈ ગરીબ. આ બધું આજુબાજુ શું છે ? ક્યા કારણ છે ? શું છે એટલે એવું શું કરવા ? અથવા હું ઇચ્છું એટલું બધું કેમ નથી થતું ? અને બધા ઇચ્છે એવું પણ કેમ બધું નથી થતું ? આ બધું આજુબાજુ શું છે ? આની વ્યવસ્થા શું ? અથવા આવા પ્રશ્નોનું સમાધાન શું ? આ તો મૂંઝવણ થાય એવી બધી વાત છે. અને મિથ્યાત્વ અવસ્થામાં જીવને ક્યાંય સમાધાન થાતું નથી. સૌથી મોટું દુઃખ હોય તો મૂંઝવણ અને Tensionનું છે. ઉકળાટ...

ઉકળાટ... ઉકળાટ... બહારમાં બધી અનુકૂળતાઓ થયા પછી પણ અંતરદાહ છૂટતો નથી. બળ્યા કરે, અંદરમાં આત્મા સળગે છે. આગ લાગી હોય એવી રીતે એનો જે દાહ છે એ ચાલુ રહે છે. કારણ કે ક્યાંય સમાધાન થાતું નથી.

‘તમારી તમને પ્રતીતિ છે ?’ એટલે ખાત્રી છે કે, હું નાશ પામીશ કે હું નાશ નહિ પામું કે કાંઈક ત્રીજું થાશે ? વિનાશી છું ? અવિનાશી છું ? કે ત્રિરાશી છું ? બીજી કોઈ એમાં (પ્રતીતિ છે) ? આશી... આશી... લીધું છે ને ? વિનાશી, અવિનાશી પછી ત્રિરાશી. ત્રીજું કાંઈ છે ? એમ.

‘એવા અનેક પ્રશ્નો હૃદયમાં તે ધ્વનિથી પ્રવેશ કરશે;...’ હૃદયમાં કહો, અંતરંગમાં કહો, અંતરથી ઠેલા પ્રશ્નો કહો કે હૃદયમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા પ્રશ્નો કહો. હૃદય છે એ સાદી ભાષા છે. નેપથ્ય છે એ સાહિત્યની ભાષા છે. અધ્યાત્મના સાહિત્યની ભાષા છે.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે, જે યથાર્થ જિજ્ઞાસુ છે એના અંતરઆત્મામાંથી પહેલાં આ બધા પ્રશ્નો ઠરે. આવા પ્રશ્નો ઠવા વગર રહેશે નહિ. અને જ્યાં સુધી એવા પ્રશ્નોનું સમાધાન નહિ થાય ત્યાં સુધી એને ક્યાંય ચેન પડશે નહિ. અને એવું ચેન એકવાર ન પડે તે જરૂરી છે. તો એની વાંહે (—પાછળ) પૂરો લાગે. નહિતર મને ખબર છે એમ થઈ જાય. ચેન ન પડે અને લટાનું એને શું લાગે ? કે, આ બધી તો મને ખબર છે, હું સમજું છું, હું જાણું છું. આનું આમ છે, આનું આમ છે, આનું આમ છે. એનો ખરેખર પ્રવેશ યથાર્થ ક્રમપૂર્વક થયો નથી. એમ થાય તો અને આવા અંતરઆત્મામાંથી પ્રશ્નો ન ઠે તો એ જીવનો ક્રમ યથાર્થપણે શરૂ થયો નથી. આમ લેવું, લ્યો !

જુઓ ! આ પૂર્ણતાના લક્ષ પહેલાં કેવી દશા હોય એની વાત લીધી. ઠીક ! પૂર્ણતાના લક્ષે તો વાસ્તવિક મુમુક્ષુતાના શરૂઆતનો

ક્રમ શરૂ થાય. મુમુક્ષુતાનું પહેલું કદમ ત્યાંથી શરૂ થાય. પહેલું પગલું ત્યાં વાસ્તવિક શરૂઆતમાં મૂકે પણ ઈ પણ ન હોય તો એના ક્રમમાં શું હોય ? લ્યો, ઠીક ! આ બહુ સ્પષ્ટ લીધું. ઈ ન હોય તો શું હોય ? ઠીક ! એ પ્રશ્ન આવે છે કે, પૂર્ણતાનું લક્ષ નથી થયું તો હવે અમારે શું હોય ? (તો કહે છે), આવા પ્રશ્નો ઠ્યા છે ? અંદરમાં આત્મામાંથી આ પ્રશ્નો ઠ્યા છે ? અને એનું યથાર્થ સમાધાન આત્મામાંથી ન મળે ત્યાં સુધી બેચેની થાય. અહીંયાં પુસ્તકમાંથી (સમાધાન) મળવાની વાત નથી, પ્રવચનમાંથી મળવાની વાત નથી. પ્રશ્ન પણ નેપથ્યમાંથી અને ઉત્તર પણ નેપથ્યમાંથી આવવો જોઈએ. એ યથાર્થ છે. આ મેળવી લેવા જેવી વાત છે.

નહિતર શું છે કે, લોકો તત્ત્વજ્ઞાનનો અભ્યાસ તો કરે છે પણ Academic styleથી કરે છે. યુનિવર્સિટીમાં ભણવા જાય, નિશાળમાં ભણવા જાય એમ અહીંયાં આપણે શિક્ષણવર્ગમાં ભણવા જાય. આપણે શિક્ષણવર્ગ ચાલે છે કે નહિ ? ધાર્મિક શિક્ષણવર્ગ ! એ બધા કાર્યક્રમ ચાલતા જ હોય છે. ‘સોનગઢ’માં વર્ષમાં બે વખત શિબિર (હોય છે), બીજે પણ લાસ ચાલતા હોય છે. શિબિરો હોય ત્યાં પણ એના લાસ ચાલે. કયા પ્રકારે તત્ત્વજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરવો ? શિખવાની દૃષ્ટિએ, શીખી લેવાની પદ્ધતિએ નહિ કે, મને આવડી ગયું. એમાં પરીક્ષા લેવાય, માર્ક મળે એવું બધું હોય ને ? એ બધી આખી Academic style છે. એ યથાર્થ નથી.

આ રીતે અંદરથી આવવું જોઈએ. પછી અંદરથી ન આવતું હોય એટલે કાંઈને કાંઈ પ્રચાર, પ્રસારના નિમિત્તે ચાલતું હોય એમાં કોઈ જીવ એવો હોય છે કે આ લાઈનમાં આ પ્રકારે આવે છે. બધા તો કાંઈ આવી શકે નહિ, બધા આવવાનો પ્રશ્ન પણ નથી. કોઈ જીવ એવી યોગ્યતાવાળો હોય તો એને અંદરમાંથી આવે. અંદરમાંથી આવે ઈ લાઈને ચડી જાય. બાકી તો રૂઢીગત પ્રમાણે

જે ચાલતું હોય તે પ્રમાણે ચાલે.

મુમુક્ષુ :- ગણિતમાં જેમ તાળો મેળવવાનું આવે છે સાચો છે ખોટો ? એમ આ તાળો મેળવવાનો છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, તાળો મેળવી લેવો. તાળો મેળવી લેવો એમ કહે છે. મુમુક્ષુએ તાળો મેળવી લેવો. Tally કરવાની વાત છે કે, પોતાને જે પ્રકારના પરિણામ થયા એમાં આવા થયા કે ન થયા ? આ એક મહાપુરુષ છે જેમને આ પ્રકારે પરિણામ ઉત્પન્ન થયેલા છે. પછી એ પોતે માર્ગ ઉપર - મોક્ષમાર્ગ ઉપર આવેલા છે. ભવભ્રમણ(થી) છૂટવાનો ઉપાય એમને મળી ગયો છે. એ આ પ્રકારમાં હતા તો મને એવો પ્રકાર થયો કે ન થયો ? એ મેળવી લેવું.

મુમુક્ષુ :- કોઈની પાસે Certificate લેવા જવાની જરૂર નથી.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- પોતેને પોતે પોતાનું Certificate નક્કી કરી લે કે, આપણે Fail છીએ કે Pass છીએ ? સીધી વાત છે.

‘એવા અનેક પ્રશ્નો હૃદયમાં તે ધ્વનિથી પ્રવેશ કરશે; અને એ પ્રશ્નોથી જ્યાં આત્મા ઘેરાયો...’ ઘેરાયો. આવા પ્રશ્નોએ ચારે બાજુથી ઘેરો ઘાલ્યો. કેટલાય પ્રશ્નો ઠવા મંડ્યા. આ છે શું આ બધું ? દુનિયા ચાલે છે કેવી રીતે ? આમાં તકલીફ શું થાય છે કે માણસ સાચું બોલે અને નુકસાન થાય અને ખોટું બોલે ને લાભ થાય. હવે એને સમાધાન કેવી રીતે થાય ? અપ્રમાણિકપણે ધંધો કરે અને પૈસાવાળો થાય. કતલખાનું ચલાવે અને બંગલા(માં રહીને) મોટરું ફેરવે, ઠીક ! અને પ્રમાણિકતાથી સાચી રીતે મર્યાદિત નફાથી, નફો પણ વધારે ન લેવો એમ કહે, આટલા ટકા જ નફો લેવાની શાસ્ત્રમાં આજ્ઞા છે કે, સવા છ ટકા નફો લેવો કે દસ ટકા કે બાર ટકા કે પંદર ટકા જે કાંઈ નક્કી કર્યું હોય તે. એને કાંઈ સગવડ મળે નહિ. એને ફૂટપાયરી ઉપર પગ ઘસીને ચાલવું પડે. એને તકલીફ પડે,

તાઢ-તડકો વેઠવા પડે, આ બધું છે શું ? કેવી રીતે આ જગતની વ્યવસ્થા છે ? એને સમાધાન થાય નહિ. આવું બધું આજુબાજુ કેમ છે ? ચિત્ર-વિચિત્ર આવું બધું કેમ છે ? એવો અંદરથી પ્રશ્ન ઠે અને એનું સમાધાન ગોતે ત્યારે એને જિજ્ઞાસાની અંદર આત્મા ઘેરાય જાય, એક વખત તો એ બધા પ્રશ્નોથી આત્મા ઘેરાય જાય છે - એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- ઘ પણ હરામ થઈ જાય.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, એકવાર એની ઘ અને ખાવું-પીવું બધું (હરામ થઈ જાય). ખાવા-પીવામાં રસ પડે નહિ અને સૂવે ત્યારે ઘ આવે નહિ. ઘ આવે જ નહિ પછી શું કરે ?

‘એ પ્રશ્નોથી જ્યાં આત્મા ઘેરાયો ત્યાં પછી બીજા વિચારોને બહુ જ થોડો અવકાશ રહેશે;...’ પછી બીજા આડાઅવળા વિચારો નહિ આવે. આમ કરું ને તેમ કરું ને આ મેળવું ને આ ભોગવું ને આ કરી લઉં ને તે કરી લઉં - એ બધા વિચારો પછી આવશે નહિ. બધા ધાઉધામા પડતા મૂકાઈ જશે.

‘યદિ એ વિચારોથી જ છેવટે સિદ્ધિ છે;...’ જુઓ ! ‘યદિ એ વિચારોથી જ છેવટે સિદ્ધિ છે; એ જ વિચારોના વિવેકથી જે અવ્યાબાધ સુખની ઇચ્છા છે, તેની પ્રાપ્તિ થાય છે, એ જ વિચારોના મનનથી અનંત કાળનું મૂંઝન ટળવાનું છે; તથાપિ તે સર્વને માટે નથી.’ બધાનું એવું નથી બનતું, એમ કહે છે. આ તો તમે કોઈ એવી યોગ્યતાવાળા છો એટલે આ વાત તમારી પાસે મૂકી છે, રજુ કરું છું. આ વાત બધાને લાગુ પડશે નહિ. કેમકે આમાં કોઈ કૃત્રિમતાથી કર્યું થતું નથી.

જેમકે તત્ત્વજ્ઞાનના લાસમાં તત્ત્વજ્ઞાન શીખવાય છે એ વ્યવસ્થિત શાસ્ત્ર પદ્ધતિથી શીખવાય છે, છતાં બધાંને અંદરમાંથી આ બધા પ્રશ્નો નથી ઠતા અને એ પહેલાં જવાબ મળી જાય છે.

પ્રશ્ન ઠે નહિ અને ઈ પહેલાં જવાબ મળે તો હાલત બગડે કે ન બગડે ઈ કહો જોઈ ? ભૂખ લાગ્યા વગર સેંતકનું ખાઈ લ્યે, સેંતકનો મતલબ ? કે, બહુત જ્યાદા. કાઠિયાવાડી ભાષા છે. ભૂખ લાગી ન હોય અને ખૂબ ખાઈ લ્યે (તો) શું થાય ? પેટ બગડે. બીજું કાંઈ ન થાય. એમ જિજ્ઞાસામાં આવ્યા વિના એને બધું સમજવાનું મળી જાય છે. થાય છે શું ? કે, પોતે જિજ્ઞાસામાં આવતો નથી અને એને બધું સમજવાનું મળી જાય છે. એને એ સમજણ પોતાને કામમાં આવતી નથી. ત્યાં (કલાસમાં) પણ પ્રશ્નોત્તર હોય છે. દ્રવ્ય કોને કહેવાય ? ગુણ કોને કહેવાય ? પર્યાય કોને કહેવાય ? જીવનું સ્વરૂપ શું ? જડનું સ્વરૂપ શું ? પ્રશ્નો ઉઠાવે છે શું કરવા ? જિજ્ઞાસા હોવી ઘટે છે. જિજ્ઞાસા વગર નકામું છે. (માત્ર) કુતૂહલવૃત્તિથી એને સમજવા મળે તો એમાં કાંઈ કામ થાય નહિ. એટલા માટે કહ્યું કે આ બધાને માટે નથી. અંદરથી પ્રશ્નો ઠે એના માટે છે. એમ કહેવું છે.

ફરીથી, 'યદિ એ વિચારોથી જ છેવટે સિદ્ધિ છે;...' યદિ એટલે જો. જો 'એ વિચારોથી જ છેવટે સિદ્ધિ છે; એ જ વિચારોના વિવેકથી જે અવ્યાબાધ સુખની ઇચ્છા છે,...' એ વિચારોમાં વિવેક પ્રાપ્ત થવાથી અવ્યાબાધ - બાધા ન પહોંચે એવા સુખની પ્રાપ્તિ જો થાય છે. બધે 'જો' લેવું. જો ઇચ્છા છે અને જો 'તેની પ્રાપ્તિ થાય છે...' અને જો 'એ જ વિચારોના મનનથી...' અનંત કાળની મૂંઝવણ પણ ટળી જવાની છે. Tension ! અનંત કાળનું Tension પણ છૂટી જવાનું છે. આમ છે તોપણ 'તે સર્વને માટે નથી.' જેને અંદરથી પ્રશ્ન ઠે એના માટે છે. બીજાને આ બધી વાત લાગુ પડવાની નથી. એની સામે આવશે, પુણ્યના ઉદયના યોગે દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર સામે આવશે અને બધી સમજ થશે પણ એને કાંઈ લાગુ પડશે નહિ.

'વાસ્તવિક દૃષ્ટિથી જોતાં તેને છેવટ સુધી પામનારાં પાત્રોની ન્યૂનતા

બહુ છે;...' જુઓ ! આ આંકડા કાઢ્યા ! Statistics ! 'વાસ્તવિક દૃષ્ટિથી જોતાં...' એટલે જીવોના પરિણામોની વાસ્તવિકતા જોવામાં આવે તો એ વાતને છેવટ સુધી પામે, અવ્યાબાધ સુખને છેવટે પામવાનું ને ? તેને છેવટ સુધી પામે એવા પાત્રો એટલે યોગ્યતાવાળા જીવો, પાત્રતાવાળા જીવો, તેની 'ન્યૂનતા બહુ છે;...' ઘણાં ઓછા છે. ન્યૂન એટલે ઓછા. બહુ ઓછા જીવો આવા હોય છે. કેટલા ? હજારોમાં, લાખોમાં કોઈ એક નીકળે. વિરલ જીવ ! બાકી બધું રૂઢીગત પ્રમાણે ચાલ્યા કરે, જે તે સંપ્રદાયમાં હોય એ પ્રમાણે બધા કાર્યક્રમ ચાલ્યા કરે. કો'ક જીવ આમાંથી નીકળે છે. આ એક જગતના જીવોની વાસ્તવિકતા રહેલી છે. સંખ્યા અપેક્ષાએ દુર્લભ છે. કાર્ય કરવાની અપેક્ષાએ કાર્ય સુલભ અને સરળ છે પણ સંખ્યા અપેક્ષાએ દુર્લભ છે. હવે એમાં આપણો નંબર લગાડી દેવો જોઈએ, એમ કહેવું છે. અંદરથી પોતાના આત્મા માટે એમ આવવું જોઈએ કે ભલે સંખ્યા ઘણી ઓછી હોય, લાખો-કરોડોમાં, હજારો - લાખોમાં નહિ, લાખો-કરોડોમાં કોઈ એક જીવ સમ્યગ્દર્શન પામતો હોય તો એમાં મારો નંબર હોવો જોઈએ. આમ અંદરથી આવવું જોઈએ. હું બાકી રહી જાઉં ઈ ન ચાલે. મારો નંબર પહેલા આવવો જોઈએ. અહીંથી ઉપાડ આવવો જોઈએ.

મુમુક્ષુ :- ૬૦૮ જીવોમાં મારો નંબર છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, ૬૦૮માં મારો નંબર છે. ઉપર Reservation થઈ ગયું છે. ઉપર પહેલેથી Reservation થઈ ગયું છે. બીજી કાંઈ એમાં ગડબડ ચાલે એવું નથી. એમ અંદરથી ભણકાર આવવો જોઈએ.

'ગુરુદેવ' કહેતા, આ એક એવી વાત છે; તીર્થંકરોના હૃદયની વાત 'ગુરુદેવે' આ કાળમાં ખુલ્લી મૂકી ! જો પાત્ર જીવ હોય તો એને એ સાંભળીને મોક્ષના ભણકારા આવ્યા વિના રહે નહિ. એમ

કહેતા. સિંહગર્જના હતી ! 'ગુરુદેવ'ની આ સિંહગર્જના હતી ! 'સોગાનીજી' લખે છે કે, જંગલના સિંહની ગર્જના થાય તો લોકો ભયભીત થઈ જાય. આ સિંહની ગર્જના એવી છે, એમણે પણ 'ગુરુદેવ'ને સિંહ કહ્યા છે, 'બહેનશ્રી' પણ સિંહની ઉપમા બહુ આપે છે. 'સોગાનીજી'એ સિંહની ઉપમા આપી છે. ઘણી નિડરતા હતી ! બધા સંપ્રદાય વિરુદ્ધ થઈ ગયા. પહેલાં સ્થાનકવાસીવાળા વિરુદ્ધ થયા, પછી દેરાવાસીવાળાનો વારો આવ્યો પછી આ દિગંબરોનો વારો આવ્યો - બધા વિરુદ્ધ થઈ ગયા. એમને કાંઈ લેવા કે દેવા ! દાંડી પીટીને સત્યને જાહેર કર્યું કે, આમ છે ! કોઈ માને, ન માને વસ્તુનું સ્વરૂપ બદલાય એવું નથી. આ સિંહની ગર્જનાથી જીવો નિર્ભય થાય છે. પેલા સિંહની ગર્જનાથી ભયભીત થાય છે, આ સિંહની ગર્જનાથી બધા નિર્ભય થશે.

પ્રશ્ન :- બીજાને Chance ન આપવો અને પોતાનો નંબર લગાવવો એ સ્વાર્થને ક્યા પ્રકારનો સ્વાર્થ કહેવો ?

સમાધાન :- એને પારમાર્થિક સ્વાર્થ કહેવાય છે. ઠીક !

મુમુક્ષુ :- બીજાને Chance ન આપવો એવો ભાવ નથી.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- એમ નહિ. બીજાને Chance આપવો કે ન આપવો એ પ્રશ્ન નથી. મારે તો મારું કરી જ લેવું છે. એમાં એમ છે (કે) કોઈ જીવ એવા હોય કે, મારે મારું થાય નહિ એનો વાંધો નહિ પણ ઈ પામી જાય (તો) ભલે પહેલા પામી જાય. ઠીક ! બીજા પામે છે ને, મારે ભલે મોડું થાય પણ ઈ પામતો હોય તો હું પહેલાં એની સગવડ કરી દઉં. ઈ પરોપકારી ગણવા કે ન ગણવા ? કે, નહિ. ઠીક !

મુમુક્ષુ :- એટલે મેં સ્વાર્થ શબ્દ વાપર્યો.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- સ્વાર્થ એવો છે કે બીજા પામે કે ન પામે, ભલે બધાય પામો એમાં આપણને કાંઈ વાંધો નથી, ઈ વાંધો નથી

કે બીજા ન પામે પણ બીજા પામે (કે ન પામે) મારે તો પામવું જ છે. હું રહી જવા માગતો નથી. કોઈ રહી જાવ તો રહી જાવ, ન રહી જાવ તો ન રહી જાવ, હું મારું બગાડીને કાંઈ કરવા માગતો નથી. એવા જે સ્વાર્થી છે, મતલબી છે એ કેવા સ્વાર્થી ગણવા ? એમ પ્રશ્ન છે. એ સાચા સ્વાર્થી છે. કેવા ? એ સાચા સ્વાર્થી છે. અમસ્તું પણ કોઈ જીવ કોઈનું ભલું, બૂરું કરી શકતો નથી. ઈ તો વસ્તુની મર્યાદામાં નથી. પછી કરવાનો-નહિ કરવાનો પ્રશ્ન ક્યાં ભો થાય છે ? પોતાનું જ ભલું કે બૂરું કરી શકે છે. પોતાનું ભલું કરે એ સ્વાર્થી છે, એ સાચો સ્વાર્થી છે અને એવા સ્વાર્થી થવા યોગ્ય છે. એમાં કાંઈ વાંધો નથી. બીજાનું કોણ અમસ્તું પણ ખરાબ કરી શકે છે ?

મુમુક્ષુ :- કુદરત સાચી નિયતવાળાને આપ્યા વગર રહેતી નથી.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- નહોતું કહ્યું કે, એક સનાતન સંપ્રદાય જ એવો છે કે, કોઈપણ જીવ આત્મકલ્યાણને પામતો હોય, એના કારણને પામતો હોય કે એ કારણના કારણને પામતો હોય તો એવું કારણ પ્રાપ્ત થવામાં પોતાની અનુમોદના જ હોય, એથી બીજો પ્રકાર કોઈ દિવસ હોઈ શકે નહિ. એ વાત તો સાફ છે. એનું નામ નિયત છે, ઠીક ! પણ (કોઈનું કાંઈ) કરી શકે કે ન કરી શકે ? તો કહે છે, કરી ન શકે. અનુમોદના કરી શકે (કે) પામો, બધા જીવો પામો.

અહીંયાં શું કહે છે ? કે, 'વાસ્તવિક દૃષ્ટિથી જોતાં તેને છેવટ સુધી પામનારાં...' (એટલે) સત્યનો છેડો લેનારા, તળિયા સુધી પહોંચનારા. છેવટ એટલે તળિયે પહોંચનારા એવા 'પાત્રોની ન્યૂનતા બહુ છે;...' એવો પાત્ર કોઈક જ મળે અને એવું કોઈ પાત્ર હોય તો એ પાત્રની અનુમોદના કરવી જોઈએ કે, મારે પણ આવું થવું છે અને કોઈ આવું હોય તો એ વિશેષપણે આદરને પાત્ર છે. એ વિશિષ્ટપણે આદરણીય છે.

‘કાળ ફરી ગયો છે;...’ અત્યારે જીવોના પરિણામ ઘણાં વિપરીત ચાલે છે. સંસારી જીવોના પરિણામ તો વિપરીત ચાલે છે પણ ધર્મના ક્ષેત્રમાં રહેનારા, કહેવાતા ધાર્મિક જીવોના પરિણામોમાં પણ વિચિત્રતાનો પાર નથી.

મુમુક્ષુ :- સો વર્ષ પહેલાં !

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, ૧૯૪૫ ! ૧૦૫ વર્ષ થયા, ૨૦૫૦ ચાલે છે. ૧૯૪૫માં લખાયેલો પત્ર છે. બધા કાળે એમ જ છે. અત્યારે આ જરા વધારે પ્રમાણ છે. અત્યારે ‘જૈની જૈન ગ્રંથ કે નિંદક, હુંડાવર્સપિણી જોરા, ઘાનત જાની ચૂપ રહીએ, જગ મેં જીના થોરા’ ‘ઘાનતરાયજી’એ પદ લખ્યું છે કે, જૈનો હશે એ જૈનગ્રંથના નિંદક થશે કે, આને પાણીમાં પધરાવી દો ! આને પધરાવો, ‘સોનગઢ’થી છપાણું છે, આને નાખી દો પાણીમાં ! દરિયામાં પધરાવી દ્યો ! અરે...! પણ આ જૈન ગ્રંથ છે, જૈનાચાર્યનું લખેલું છે. કાંઈક તો વિચાર કરો. જિનવાણી છે. એ એમણે તે ‘દી લખ્યું છે. ‘ઘાનતરાયજી’ને થયા કેટલા વર્ષ થયા ? ‘ઘાનતરાયજી’એ લખ્યું છે. ‘જૈની જૈનગ્રંથ કે નિંદક, હુંડાવર્સપિણી જોરા’ (આ) હુંડાવર્સપિણી કાળ છે. ‘ઘાનત જાની ચૂપ રહીએ, જગ મેં જીના થોરા.’ આ બધું જાણીને ચૂપ થઈ જજે.

મુમુક્ષુ :- ‘કલિ મેં ગ્રંથ બડે ઉપકારી’

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, ‘કલિ મેં ગ્રંથ બડે ઉપકારી’ એમાં આ લખ્યું છે. ઈ પદમાં આ છેલ્લે છેલ્લે છે. ‘કલિ મેં ગ્રંથ બડે ઉપકારી’ આ કળિકાળમાં ગ્રંથ બહુ ઉપકારી છે, જિનવાણીનો ઘણો ઉપકાર છે. (તો કહે છે કે), હુંડાવર્સપિણી કાળમાં એ ગ્રંથોની પણ નિંદા કરનારા નીકળશે. એ ગ્રંથોની પણ નિંદા કરનારા નીકળશે. એના ઉપરથી વિચાર આવ્યો હતો કે, ‘જૈની જિનપ્રતિમા કે નિંદક, હુંડાવર્સપિણી જોરા.’ જિનેન્દ્ર પ્રતિમા – અરિહંત પ્રતિમા આ બહાને

ન જોઈએ, એ બહાને ન જોઈએ, આ બહાને ન જોઈએ... ભાઈ !
પણ આ તો અરિહંતની પ્રતિમા છે, અરિહંત મુદ્રા છે. ખલાસ થઈ
ગયું, ઠંડો થઈ જવો જોઈએ. મુદ્રા જોઈને જીવ ઠંડો થઈ જવો જોઈએ.
વીતરાગતા છે, એ તો ધ્યેય છે, જીવનું એ ધ્યેય છે.

મુમુક્ષુ :- ‘ગુરુદેવ’ની વાણીનું ‘ગુરુદેવ’ના ક્ષેત્રમાં ધામમાં
વેચાણ ન થાય.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- વેચાણ (તો) ન થાય એનો અનાદર થાય.
‘ગુરુદેવ’ની વાણીનો ‘ગુરુદેવ’ના ધામમાં અનાદર ! એ બધો (સ્વચ્છંદ
છે.)

‘કાળ ફરી ગયો છે; એ વસ્તુનો...’ એટલે સત્યનો. સત્યને ગ્રહણ
કરવાનો. ‘અધીરાઈ...’થી એટલે ક્રમ છોડીને, પોતાની મરજી પ્રમાણે
સ્વચ્છન્દતાથી, ઉતાવળથી ‘અથવા અશૌચતાથી...’ એટલે કે
અપ્રમાણિકપણે, મલિન પરિણામોને સાથે રાખીને, ખોટા સાધન સાથે
રાખીને. જેનું સાધન ખોટું એનું સાધ્ય કદી સાચું હોઈ શકે નહિ.
‘અશૌચતાથી અંત લેવા જતાં ઝેર નીકળે છે;...’

પ્રશ્ન :- અશૌચતના એટલે ?

સમાધાન :- મલિન પરિણામ. શૌચ એટલે પવિત્ર, અશૌચ
એટલે મલિન. અપવિત્ર કહો કે મલિન કહો.

મુમુક્ષુ :- દૃષ્ટાંત તરીકે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- દૃષ્ટાંત તરીકે શું છે કે અનીતિથી પણ કાર્ય
કરવું છે. નીતિ છોડીને પણ કાર્ય કરવું છે. અમારે સત્ય જોઈએ
છે ભલે અમારે નીતિ છોડવી પડે – એમ ન ચાલે. માર્ગ નિર્દોષતાનો
છે. સર્વાંગ નિર્દોષતાનો માર્ગ, પરિપૂર્ણ નિર્દોષતાનો જિનમાર્ગ છે.
કેમકે જિનેશ્વર પોતે સર્વાંગ સંપૂર્ણ નિર્દોષ થયા. એનો ઉપાય પણ
એ જ છે. એના ચારે પડખાં નિર્દોષ હોવા જોઈએ.

મુમુક્ષુ :- વ્યવહાર પણ શુદ્ધ હોવો જોઈએ.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, વ્યવહારશુદ્ધિ પણ હોવી જોઈએ. વ્યવહારમાં અને પરિણામોની અંદર - કાર્યક્રમની અંદર પણ ક્યાંય પણ મલિનતાની વાત ન હોવી જોઈએ. મલિન પરિણામથી સત્ય પવિત્ર વસ્તુ પ્રાપ્ત થતી નથી. એટલે તો રાગ વીતરાગતાને સાધતો નથી. શુભરાગ હોવા છતાં વીતરાગતાને નથી સાધતો. અશૌચતાથી એની પ્રાપ્તિ નથી. લ્યો, ઠીક ! આમ લઈએ તો ઈ અશૌચ છે. વ્યવહારે બીજા પરિણામ લઈએ પણ અહીંયાં લઈએ તો રાગથી વીતરાગતા નથી સધાતી. કેમકે એ અશૌચ પરિણામ છે, મલિન પરિણામ છે.

‘અધીરાઈ અથવા અશૌચતાથી...’ બાવીસમાં વર્ષે આ પત્ર લખ્યો છે ! વિદ્વાનને પત્ર લખ્યો છે ને એટલે ભાષામાં થોડી વિદ્વતા આવી છે. ‘જો’ શબ્દ વાપરવાને બદલે ‘યદિ’ શબ્દ વાપર્યો છે, જુઓ ! યદ્યપિ, યદિ, તથાપિ. ‘અંત લેવા જતાં...’ એ રીતે એના છેડે પહોંચવા જતાં ‘ઝેર નીકળે છે;...’ ઠીક ! કેવો શબ્દપ્રયોગ કર્યો છે ! બધી મોટી ગડબડ થઈ જશે, એમ કહે છે. ખોટી રીતે સાચી વસ્તુ મેળવવા જતાં સાચી વસ્તુ હાથમાં નહિ આવે. તો પરિણામ શું આવશે ? કે, જીવન બગડી જશે, ઝેર નીકળશે.

પ્રશ્ન :- અધીરાઈ એટલે અક્રમ ?

સમાધાન :- અધીરાઈ એટલે અક્રમ. સ્વચ્છન્દ ! સ્વચ્છન્દપણે.

‘અને ભાગ્યહીન અપાત્ર બન્ને લોકથી ભ્રષ્ટ થાય છે;...’ જેનું હોનહાર સારું નથી અને જેઓ પાત્રતામાં આવ્યા નથી એ આ લોકથી પણ ભ્રષ્ટ થાય છે અને પરલોકથી પણ ભ્રષ્ટ થાય છે. આ જીવન પણ એનું વ્યર્થ જશે, આવતા ભવો પણ એના બગડી જશે.

‘એટલા માટે અમુક સંતોને અપવાદરૂપ માની બાકીનાઓને તે ક્રમમાં આવવા, તે ગુફાનું દર્શન કરવા ઘણા વખત સુધી અભ્યાસની જરૂર છે;...’ ‘એટલા માટે અમુક સંતોને અપવાદરૂપ માની...’ અમુક

સંતો એટલે શું ? સંસ્કાર લઈને કોઈ કોઈ સંતો આવ્યા છે. એને કમ નથી લાગુ પડતો. જે સંસ્કાર લઈને આવ્યા છે એને જરાક ક્યાંકથી નિમિત્ત મળશે એટલે ફડાક પકડી લેશે. નરકમાં વેદનાના નિમિત્તે પકડશે. એને વેદના સમકિત કહે છે. તો કોઈ જિનપ્રતિમાના દર્શનમાત્રથી સમકિત પામશે. એને કાંઈ સમજાવવાની જરૂર નથી, શાસ્ત્ર વાંચ્યા ન હોય. આત્મસ્વભાવ સ્ફુરી જાય છે.

મુમુક્ષુ :- પૂર્વભવમાં કમનું સેવન કરી લીધું હોય.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, પૂર્વકમ કરી ચૂક્યો હોય પણ આ ભવમાં દેખાય નહિ ને એટલે અમુક સંતોને બાદ રાખીને કહ્યું. આગલા ભવની કોની ખબર પડે ? ચાલો, 'કૃપાળુદેવ' છે, આગલા ભવે શું કર્યું છે શું ખબર પડે ? 'ગુરુદેવ'નું તો સમજો કે 'બહેનશ્રી'એ જાતિસ્મરણને હિસાબે પ્રસિદ્ધ કર્યું (કે), 'ફત્તેહકુમાર'ને ત્યાં અધ્યાત્મની ઘણી રુચિ હતી. તો અધ્યાત્મતત્ત્વની ઘણી રુચિ હોવાને કારણે અધ્યાત્મતત્ત્વ એવો આત્મા - એના સંસ્કાર પડી ગયેલા. એ સંસ્કાર લઈને અહીંયાં આવેલા. અહીંયાં 'સમયસાર' મળતાં રસ્તો હાથમાં આવી ગયો. અમુક સંતોને બાદ રાખતા, એમ કહેવું છે. (એમને) પોતાને એવું છે, કોઈ ગુરુ મળ્યા નથી છતાં પોતે કામ કરી લીધું છે.

પ્રશ્ન :- બીજા સંપ્રદાયમાં માર્ગાનુસારી થાય છે એ સંસ્કાર લઈને થાય છે ?

સમાધાન :- ના, એ અમુક પ્રકારની યોગ્યતા છે, ત્યાં હજી સંસ્કાર નથી પણ અમુક પ્રકારની - વિશિષ્ટ પ્રકારની યોગ્યતા છે. એના માટે માર્ગ ઉપર આવવું કઠિન નથી. એ માર્ગ ઉપર સહેલાઈથી, સુગમતાથી ગમે ત્યારે આવી જશે.

'એટલા માટે અમુક સંતોને અપવાદરૂપ માની બાકીનાઓને તે કમમાં આવવા,....' એટલે એને ઉપરના પ્રશ્નોની જિજ્ઞાસા આવવી

જોઈએ. નેપથ્યમાંથી પ્રશ્નો ઠવા જોઈએ. 'તે ક્રમમાં આવવા, તે ગુફાનું દર્શન કરવા...' તત્ત્વજ્ઞાનની ડી ગુફાનું દર્શન કરવા 'ઘણા વખત સુધી અભ્યાસની જરૂર છે;...' એને સત્સંગમાં ઘણો વખત સારી રીતે રહેવું જોઈએ. સત્સંગ વિશેષપણે ઉપાસવો જોઈએ. ઘણા લાંબા, દીર્ઘ સમય પર્યંત સત્સંગની ઉપાસના કરવી આવશ્યક છે.

બીજો શું આમાં રસ્તો બતાવ્યો ? કે, કોઈ જીવને એમ વિચાર આવે કે, આ પ્રશ્નો મેળવવા જતાં મારા જીવને આ પ્રશ્નો ઉત્પન્ન થયા નથી તો હવે મારું શું ? અથવા એ પ્રશ્નો ઉત્પન્ન થવા ઘટે ઈ પહેલાં બધું જાણવાનું મળ્યું એટલે જિજ્ઞાસા મરી ગઈ છે, બધી ખબર છે. જીવના ગુણ આટલા છે, પુદ્ગલના ગુણ આટલા છે, ફલાણું આમ છે, ફલાણું આમ છે. પર્યાયો આટલા પ્રકારની છે, અનુજીવી ગુણ આમ છે, પ્રતિજીવી ગુણ આમ છે. બધું શીખવાનું તો મળે જ છે. જિજ્ઞાસા મરી ગઈ, બધી ખબર છે. ભૂતાર્થના આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન થાય છે. વ્યવહાર તે કાળે જાણેલો પ્રયોજનવાન છે. અગિયારમી ગાથા, બારમી ગાથા આવી. સામાન્યના આવિર્ભાવથી આત્મા પ્રગટ થાય છે, વિશેષના તિરોભાવથી પ્રગટ થાય. બધું સમજું (છું). Theoretical બધી સમજ આવી ગઈ, જિજ્ઞાસા મરી ગઈ. એણે શું કરવું ? આ એનો ઉત્તર આવે છે. ઠીક ! એ ક્રમમાં ન આવ્યા હોય એણે શું કરવું ? કે એણે એ તત્ત્વજ્ઞાનની ગુફાના ડાણનું દર્શન કરવા ઘણા વખત સુધી અભ્યાસની જરૂર છે એટલે સત્સંગની જરૂર છે. એણે સત્સંગમાં રહેવું.

'કદાપિ તે ગુફાદર્શનની તેની ઈચ્છા ન હોય તોપણ પોતાનાં આ ભવનાં સુખને અર્થે પણ જન્મ્યા તથા મૂઆની વચ્ચેનો ભાગ કોઈ રીતે...' સારી રીતે સુખેથી 'ગાળવા માટે પણ એ અભ્યાસથી ખચીત જરૂર છે.' શું કહે છે આમાં ? કે, કદાપિ એ ગુફાના ડાણમાં જવાની ઈચ્છા ન હોય કે, ડા તરવું (એ) આપણું કામ નથી.

કાલે ‘કૃપાળુદેવ’ના અનુયાયીઓ રાત્રે ઘરે આવ્યા હતા. (કહેતા હતા કે), અમે તો બહુ લાંબું ન સમજીએ, અમને તો એક વાત બહુ સારી ગમી છે. ‘રાજને હૃદયમાં રાખો અને સદાચારથી જીવન જીવો.’ આપની સાથે વાત કરતાં એમ લાગે કે, અમે કાંઈ તમારી જેમ ડા તરતા નથી. આટલું અમે ઓછું-ટૂંકું પકડ્યું છે. ‘રાજને હૃદયમાં રાખો...’ ‘રાજ’ એટલે ‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ અને ‘સદાચારથી જીવન જીવો,’ પ્રમાણિકતાથી વેપાર કરો, કોઈની સાથે દ્વેષ કરવો નહિ, સદાચારથી બધાની સાથે વર્તન કરો. આટલું થાય તોપણ આપણા માટે ઘણું છે.’ તો (અહીંયાં કહે છે કે), બહુ ડે ન તરવું હોય એને પણ પોતાના આ ભવના સુખ અર્થે પણ. આ ભવ એટલે કેટલો ? કે, જન્મે અને મૂએ એ વચ્ચેનો ગાળો. એનો અર્થ કર્યો છે.

‘આ ભવનાં સુખને અર્થે પણ જન્મ્યા તથા મૂઆ...’ મૂઆ એટલે મૃત્યુ. ‘મૂઆની વચ્ચેનો ભાગ કોઈ રીતે ગાળવા માટે...’ કોઈ રીતે એટલે સુખેથી ગાળવા માટે ‘પણ એ અભ્યાસની ખચીત જરૂર છે.’ આ તત્ત્વજ્ઞાન સત્સંગે કરીને અભ્યાસ કરવા યોગ્ય છે. એને પણ સત્સંગની જરૂર છે. કાંઈ નહિ તો જીવન શાંતિથી વ્યતીત થાશે. નહિતર જીવનમાં અશાંતિનો પાર રહેશે નહિ, ક્યાંય સખ (-સુખ) નહિ પડે. ‘એ અભ્યાસની ખચીત...’ એટલે અવશ્ય ‘જરૂર છે’.

‘એ કથન અનુભવગમ્ય છે,...’ આ વાત અમારા અનુભવથી જોઈ છે. ‘ઘણાને તે અનુભવમાં આવ્યું છે.’ અમને અનુભવમાં આવી છે અને તમને ઘણાને પણ આ વાત અનુભવમાં આવેલી છે. ‘ઘણા આર્થ સત્પુરુષો તે માટે વિચાર કરી ગયા છે; તેઓએ તે પર અધિકાધિક મનન કર્યું છે.’ આ વાત ઉપર ઘણાએ વિચાર કર્યો છે અને એના ઉપર ઘણું મનન કર્યું છે. એટલે સત્સંગને ઉપાસવાની વાત શાસ્ત્રોમાં અને અનેક વાર સત્પુરુષોએ ઠામ ઠામ કરેલી છે.

‘આત્માને શોધી, તેના અપાર માર્ગમાંથી થયેલી પ્રાપ્તિના ઘણાને ભાગ્યશાળી થવાને માટે, અનેક ક્રમ બાંધ્યા છે; તે મહાત્મા જયવાન હો ! અને તેને ત્રિકાળ નમસ્કાર હો !’ જુઓ ! ક્રમ ઉપકારી થાય છે ને ? ક્રમ બાંધનારા મહાત્માઓ ઉપકારી થાય છે. ક્રમ ઉપર કેટલું બહુમાન આવ્યું છે ! આ ક્રમ માટેનો જ આખો પત્ર છે. ઘણું વાંચ્યા, સમજ્યા પછી ક્રમ ઉપર ધ્યાન નથી ગયું. આપણે ત્યાં પણ ઘણાં અભ્યાસી જીવોને ક્રમ ઉપર ધ્યાન નથી કે, આનો ક્રમ શું પણ ? આટલું બધું વાંચી નાખ્યું, સાંભળી નાખ્યું, પૂજા, ભક્તિ, યાત્રાઓ, દયા, દાન બધું ઘણું ઘણું કરી નાખ્યું પણ ક્રમનું શું ? તો કહે, ઈ વિચાર જ નથી આવ્યો. એનું ધ્યાન ખેંચ્યું છે.

મુમુક્ષુ :- ત્યાં આગળ ‘લાલબહાદુર શાસ્ત્રી’ ‘ધોબીતળાવ’ આવેલા ત્યારે ‘તુલસીદાસ’નો શ્લોક બોલ્યા હતા.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ત્યારે ‘લાલબહાદુર શાસ્ત્રી’ બોલેલા. ‘એક ઘડી, આઘી ઘડી આઘીમેં પુનિ આઘ, તુલસી સંગત સાધુ કી, હરે કોટિ અપરાધ, સિયાવર રામચંદ્ર કી જય !’

મુમુક્ષુ : ‘શાસ્ત્રીજી’ને ના પાડી હતી કે, તમે ત્યાં જાવ મા. તો આમણે કહ્યું, સત્સંગ મળતો હોય તો મારે જાવું જ છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, મારે જાવું છે. બધી જગ્યાએ Politics તો ચાલતું હોય. બરાબર ‘જવાહરલાલ નહેરુ’ ગુજરી ગયા હતા અને કાર્યકારી વડાપ્રધાન તરીકે મૂક્યા હતા. જોકે ત્યારે નિયુક્ત નહોતા કર્યા. રાષ્ટ્રપતિના હાથમાં થોડા દિવસ (સત્તા) આવે ને ? પછી કોઈને મૂકે. પછી ‘લાલબહાદુર શાસ્ત્રી’ વડાપ્રધાન થયા. ઈ પહેલાં ‘મુંબઈ’માં કાંઈક મિટિંગ ચાલતી હતી અને ઈ ત્યાં ‘મુંબઈ’માં ઉપસ્થિત હતા. એને આમંત્રણ આપ્યું હતું. એને રાજદ્વારી માણસોએ રોક્યા, તમે ‘કાનજીસ્વામી’ પાસે નહિ જાવ.

મુમુક્ષુ :- ૭૫મી જન્મજયંતી વખતે અભિનંદન ગ્રંથ આપવાનો

હતો.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- એમના હાથે જ સમર્પણ કરવાનો હતો. 'ગુરુદેવ'ની ૭મી જન્મ જયંતી હતી. હીરક મહોત્સવ જયંતી (હતી) એ વખતની વાત છે). ઘણાએ રોક્યા પણ એ રોકાણ નહિ. છેલ્લી ઘડીએ ડ્રાઈવરને કહ્યું, તું ઉપાડ ! મને 'ઘોબીતળાવ' લઈ જા. આવી ગયા, ઓચિંતા જ 'ગુરુદેવ'ની સભામાં આવ્યા અને ગ્રંથ સમર્પણ કર્યો. ત્યારપછી વડાપ્રધાન થયા. ત્યારે બોલ્યા હશે. 'તુલસીદાસ'માં આ આવે છે. 'તુલસી સંગત સાધુ કી... એક ઘડી આધી ઘડી...' એક ઘડી સત્સંગ મળે, અરે...! અડધી ઘડી મળે, અડધીની પણ અડધી ઘડી, પુનિ આધ - અડધી પણ અડધી ઘડી સત્સંગ મળતો હોય તો એ સત્સંગ ઉપાસવા યોગ્ય છે. એટલો સત્સંગનો મહિમા તો અન્યમતિમાં છે ! ઠીક ! અહીંયાં તો હજી જૈન થયા પછી સત્સંગનું મહત્વ સમજવાના ઠેકાણા નથી. એ લોકોને પણ મહત્તા છે કે, અડધી ઘડીની પણ અડધી ઘડી એટલે પા ઘડી પણ સત્સંગ કરે તો કરોડો અપરાધનું હરણ થઈ જાય, નાશ થઈ જાય. એવો સત્સંગનો પ્રભાવ છે એમ કહેવું છે. અને એ તો ગમે ત્યારે તીર તો એક જ વખત વાગે છે ને ? એક વખત ગમે ત્યારે તીર વાગ્યું કે પૂર્વ જન્મના જન્મોજન્મના કરોડો અપરાધ નાશ કરવા માટે સમર્થ થઈ જાય છે. એ સત્સંગનો મહિમા છે. 'એક ઘડી આધી ઘડી, આધી મેં પુનિ આધ, તુલસી સંગત સાધુ કી હરે કોટિ અપરાધ.' કરોડો અપરાધ હરે. એ પદ અન્યમતમાં પ્રસિદ્ધ છે, વૈષ્ણવમાં પ્રસિદ્ધ છે.

પ્રશ્ન :- કરોડો અપરાધ ક્ષય થઈ જાય ઈ સાચી વાત છે ?

સમાધાન :- હા, સાચી વાત છે. ઈ તો જેને અનુભવ થયો હોય એને ખબર પડે કે, અરે...! સત્સંગ મળ્યો, આખું જીવન બદલાઈ ગયું. ભૂતકાળમાં તો કરોડો અપરાધ કરીને અહીં સુધી આવ્યા છીએ. આખું જીવન બદલાઈ ગયું તો એ બધા અપરાધોનો નાશ થયો કે

નહિ ? આખી લાઇન ફરી ગઈ, ગાડીનો પાટો બદલાઈ જાય. થાય જ તે ? એ સત્સંગનું મહત્ત્વ છે અને સત્સંગ નહોતો મળ્યો ત્યાં સુધી કાંઈ થયું નહોતું. એટલે એનું મહત્ત્વ આવ્યા વિના રહે નહિ.

મુમુક્ષુ :- થાય તો જ સત્સંગ કર્યો કહેવાય.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, તો જ સત્સંગ કર્યો અને સત્સંગ થાય એને આમ થાય જ એમ કહેવું છે. નહિતર સત્સંગ થયો નથી બીજું કાંઈક થયું છે.

મુમુક્ષુ :- નવો આસ્રવ તો બંધ થાય ને ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- પછી તો બંધ જ થાય ને ! સીધી વાત છે. નિર્દોષ થવા નીકળે, પરિપૂર્ણ શુદ્ધ થવા નીકળે છે. કેવો થવા માટે બહાર પડે છે ? પરિપૂર્ણ શુદ્ધ થવા માટે શરૂઆત કરવાનો છે. પછી તો ગાડીનો પાટો બદલાય ને એટલે બધા સ્ટેશન બીજા જ આવે. પછી પેલા સ્ટેશન ન આવે ને ! સીધી વાત છે એ તો.

મુમુક્ષુ :- ‘સોભાગભાઈ’એ ‘શ્રીમદ્જી’ના બે લાઇનના પત્રના જવાબમાં કીધું છે કે, ‘ખુલ્લા હૃદયે થયેલો સત્સંગ કદી નિષ્ફળ થતો જ નથી.’

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- થાય જ નહિ. ખુલ્લા હૃદયે એટલે શુદ્ધ અંતઃકરણથી, શુદ્ધ દાનતથી, શુદ્ધ નિયતથી કરેલો સત્સંગ કદી નિષ્ફળ જાતો નથી. એ તો અનુભવની વાત છે, બધાના અનુભવની વાત છે. જેને સફળ થયો એ બધાયનો અનુભવ એક જ બોલે છે. કોઈનો અનુભવ બીજું બોલતો નથી.

શું કહે છે ? ‘આત્માને શોધી,...’ એટલે ખોજ કરીને. શોધવું એટલે અહીંયાં ખોજ કરવી. ‘તેના અપાર માર્ગમાંથી...’ એટલે ગૂઢ,

હા માર્ગમાંથી જે ‘થયેલી પ્રાપ્તિ...’ જે સત્યની પ્રાપ્તિ થઈ, પરમાર્થની પ્રાપ્તિ થઈ અને ઘણાને ભાગ્યશાળી થાય એટલા માટે સત્પુરુષોએ ‘અનેક ક્રમ બાંધ્યા છે;...’ એટલે એક પછી એક પછી

એક એ અનેક પ્રકારનો ક્રમનો વિસ્તાર કરેલો છે. 'તે મહાત્મા જયવાન હો ! અને તેને ત્રિકાળ નમસ્કાર હો !' ભિ ત કરી છે. જે સત્પુરુષોએ માર્ગનો ક્રમ બાંધ્યો એ સત્પુરુષોને અહીંયાં નમસ્કાર કરીને ભિ ત (કરી છે). પત્ર લખતાં લખતાં ભિ ત કરી છે.



મુમુક્ષુનો સાધના ક્રમ :-

- * પૂર્ણતાના લક્ષે, તથા પ્રમાણ ભાવના અને લગની.
 - * ભાવના અને લગનીપૂર્વક સુવિચારણા અને અવલોકન.
 - * અપૂર્વ જિજ્ઞાસા, અવલોકનનાં અભ્યાસથી સ્વભાવનું ભાવભાસન.
 - * ભાવભાસનનાં કારણે સ્વરૂપ મહિમા.
 - * અપૂર્વ સ્વરૂપ મહિમા વડે, સ્વ-સન્મુખ રહીને પુરુષાર્થ.
 - * સ્વ-સન્મુખતાનાં પુરુષાર્થ સહિત ભેદજ્ઞાન, અભેદ વેદ-વેદકપણે.
 - * ભેદજ્ઞાનનાં ફળ સ્વરૂપ સ્વાનુભૂતિ.
- (માર્ગ પ્રાપ્તિ માટેની સપ્તપદી).

-પૂજ્ય ભાઈશ્રી (અનુભવ સંજીવની - ૮૬૮)



નિઃસ્પૃહી મહાત્માઓને અભેદભાવે નમસ્કાર

‘અનંતકાળ થયાં જીવને પરિભ્રમણ કરતાં છતાં તેની નિવૃત્તિ કેમ થતી નથી અને તે શું કરવાથી થાય ?’ આ વાક્યમાં અનેક અર્થ સમાયેલ છે. તેને વિચાર્યા વિના કે દૃઢ વિશ્વાસથી ઝૂર્યા વિના માર્ગના અંશનું અલ્પ ભાન થતું નથી. બીજા બધા વિકલ્પો દૂર કરી આ એક ઉપર લખેલું સત્પુરુષોનું વચનામૃત વારંવાર વિચારી લેશો.

સંસારમાં રહેલું અને મોક્ષ થવા કહેવું એ બનવું અસુલભ છે.

મૈત્રી – સર્વ જીવ પ્રત્યે હિતચિંતવના.

પ્રમોદ – ગુણજી જીવ પ્રત્યે ઉલ્લાસપરિણામ.

કરુણા – કોઈ પણ જીવને જન્મમરણથી મુક્ત થવાનું કરવું.

મધ્યસ્થતા – નિર્ગુણી જીવ પ્રત્યે મધ્યસ્થતા.

૯૫

...સર્વગુણાંશ તે સમ્યક્ત્વ.

૧૦૨

ૐ ધ્યાન

દુરંત તથા સારવર્જિત આ અનાદિ સંસારમાં ગુણસહિત મનુષ્યપણું જીવને દુષ્પ્રાપ્ય અર્થાત્ દુર્લભ છે.

હે આત્મન્ ! તેં જો આ મનુષ્યપણું કાકતાલીય ન્યાયથી પ્રાપ્ત કર્યું છે, તો તારે પોતામાં પોતાનો નિશ્ચય કરીને પોતાનું કર્તવ્ય સફળ કરવું જોઈએ. આ મનુષ્યજન્મ સિવાય અન્ય કોઈ

પણ જન્મમાં પોતાના સ્વરૂપનો નિશ્ચય નથી થતો. આ કારણથી આ ઉપદેશ છે.

અનેક વિદ્વાનોએ પુરુષાર્થ કરવો એ આ મનુષ્યજન્મનું ફળ કહ્યું છે...

૧૦૫

મુંબઈ, ફાગણ સુદ ૬, ૧૯૪૬

મહાવીરના બોધને પાત્ર કોણ ?

૧. સત્પુરુષના ચરણનો ઈચ્છક.



તા. ૨૬-૦૮-૧૯૮૯, પ્રવચન નં. ૨૭
પત્રાંક-૮૬, ૯૫, ૧૦૨

(‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ વચનામૃત) પત્રાંક-૮૬, એમની ત્રેવીસ વર્ષની વયમાં, ત્રેવીસ વર્ષની શરૂઆતનો આ એક પત્ર છે. સમ્યગ્દર્શનની સમીપ આવેલા છે. એક વર્ષ પછી એમને સ્વાનુભવ પ્રગટ થયો છે. અનંત ભવના નાશનું કારણ એવા સમ્યગ્દર્શનની સમીપ આવેલા આત્માર્થી જીવનાં પરિણામ કેવા પ્રકારના હોય એનો આ તાદૃશ્ય ચિતાર છે.

આ પત્રથી એમણે કોઈને બોધ આપ્યો છે એવું નથી પણ પોતાને જે બોધ થયો એ પ્રગટ કર્યો છે. સમ્યગ્દર્શન પહેલાં આત્માર્થીની અને મોક્ષાર્થીની જે ભૂમિકા છે, એવા આત્માર્થીની ભૂમિકાનો પાયો શું છે ? મૂળ શું છે ? એવી એક વાત આ ૮૬માં પત્રમાં છે. કે, એવા જીવને જગતની અનુકૂળતાઓ અને પ્રતિકૂળતાઓ મુખ્ય નથી થતી અથવા વર્તમાન ભવની અનુકૂળતાઓ અને પ્રતિકૂળતાઓની મુખ્યતા નથી રહેતી, એ એની ચિંતાનો વિષય નથી હોતો.

સામાન્ય રીતે સંસારી પ્રાણીને પ્રાપ્ત એવા વર્તમાન ભવમાં અનેક પ્રકારના ઉદય સંબંધિત ચિંતાઓ રહ્યા કરે છે. એવો પ્રકાર અહીંયાં બિલકુલ નથી. પરંતુ હજી ચિંતા રહિત થયા નથી તો એ ચિંતાનું સ્થાન શું છે ? કે, અનંતકાળ થયાં મારા આત્માએ પરિભ્રમણ

કર્ચું હવે એ જન્મ-મરણ કેમ ટળે ? આ એની ચિંતાનો વિષય છે. આવી ચિંતા ભી થાય છે. ચિંતા વગરનો થતો નથી પણ ચિંતાનો વિષય બદલાય છે. એટલે ભવમાં ઉદય આવે છે, એક ભવમાં તે ભવ પૂરતા પૂર્વકર્મના ઉદયો આવે છે એ બધાને એકસાથે ગૌણ કર્યા. આ ઉદય તો ભવ હોય તો હોય ને ? જો આ જીવને નવો ભવ જ ન હોય તો એના ઉદયો ક્યાંથી હોય ? થડ હોય તો એમાંથી ડાળીઓ ફૂટે. મૂળ હોય તો થડ થાય. એવા આત્માર્થી જીવને મૂળમાં આ ચિંતા ભી થઈ છે. કાલે એ વિષય ઉપર થોડું ચાલી ગયું હતું.

‘અનંતકાળ થયાં જીવને પરિભ્રમણ કરતાં છતાં તેની નિવૃત્તિ કેમ થતી નથી અને તે શું કરવાથી થાય ?’ એવું હું શું કરું કે જેથી મને ભવનિવૃત્તિ થાય ? આની શોધમાં એ આવે છે. ‘આ વાક્યમાં અનેક અર્થ સમાયેલ છે.’ એનો વિસ્તાર ઘણો છે. જેણે આ વિષય ઉપર ધ્યાન આપ્યું, આ બાબત ઉપર ધ્યાન આપ્યું એણે ડો વિચાર કર્યો છે, બહુ દીર્ઘદૃષ્ટિથી એણે વિચાર કર્યો છે અને જગતના વિવેકી અને ડાહ્યા મનુષ્યોમાં એ સર્વથી આગળ છે એમ કહેવું જોઈએ. કેમકે વિવેકી અને ડાહ્યા માણસો પોતાના સંયોગોને સંભાળવા, જાળવવા, વૃદ્ધિ કરવી, પ્રતિકૂળતાઓ હોય તો દૂર કરવી આટલી મર્યાદાથી આગળ નથી જતા. એથી આગળ કોઈ નથી જતું.

બહુભાગ મનુષ્યોએ, બુદ્ધિમાન મનુષ્યોએ તો આ વાત એવી રીતે માંડી વાળી છે કે, મરણ તો અનિવાર્ય ચીજ છે, નવો જન્મ કેમ થાય છે એ કાંઈ આપણે જાણતા નથી. મરણ નજર સામે દેખાય છે અને એ અનિવાર્ય વસ્તુ છે. આપણને પણ આવશે તો આવશે, શું કરશું ? એનો કોઈ ઉપાય નથી. ઉપાય નથી એમ સમજીને એ પ્રશ્ન વિચારવો માંડી વાળે છે.

જૈનદર્શન એમ કહે છે કે, એમ નથી. એ જન્મ-મરણ ન થાય

એનો પણ ઉપાય છે. એનો ઉપાય છે એ કોઈ અંધશ્રદ્ધાનો વિષય નથી પણ એનું વિજ્ઞાન છે, એનું Science છે અને જન્મ-મરણ ટાળી શકાય છે. અને ટાળી શકાતા હોય તો બુદ્ધિમાન - વિચારવાન જીવે જરૂર એ દિશામાં શક્ય એટલો પ્રયત્ન કરી છૂટવો જોઈએ. કેમકે એથી વધારે દુઃખદાયક કોઈ પ્રસંગ નથી. મરણથી વધારે દુઃખદાયક પ્રસંગ બીજો કયો છે ? કે, કોઈ નથી. અને એનો પણ જો કોઈ ઉપાય હોય, એનું કોઈ સમાધાન હોય તો અવશ્ય કરવું જોઈએ. થઈ શકે એવું છે પાછું, ન થઈ શકે એવું અશક્ય હોય તો બીજી વાત છે. એટલે એવા એક ગંભીર વિષય ઉપર જેણે પોતે પ્રયાણ કરવાની તૈયારી કરી છે - એવો ઘણો ડો અર્થ આમાં રહેલો છે. એટલે કે જગતના તમામ બુદ્ધિવાળા અને બુદ્ધિમત્તાથી પાર એવા કોઈ વિષય ઉપર આ જીવ આવી ગયો. એમ લેવું જોઈએ.

‘તેને વિચાર્યા વિના...’ આ વિષયને વિચાર્યા વિના ‘કે દૃઢ વિશ્વાસથી ઝૂંચ્યા વિના...’ વિચારથી ખ્યાલ આવ્યો કે મોક્ષનો માર્ગ છે, જન્મ-મરણના નાશનો માર્ગ છે તો તેની પ્રાપ્તિની દૃઢતા - પ્રાપ્તિ કરવી જ છે એવી દૃઢતા. દૃઢતા કહો, જિજ્ઞાસા કહો, ભાવના કહો, પ્રાપ્ત કરવાની લગની કહો, એની તાલાવેલી કહો - આ બધા પ્રકારના પરિણામ આ દૃઢતાની સાથે આનુષંગિક પરિણામ છે. આ બધા આવા પ્રકારના પરિણામો પજે છે.

એ વિષય પૂજ્ય ‘બહેનશ્રી’એ વચનામૃતમાં અનેક પડખેથી લીધો છે. એમના પ્રવચનો તો ઘણાં વર્ષો પહેલાં સ્વાસ્થ્ય સારું હતું ત્યારે બહેનોની સભામાં થતા પણ આ ગ્રંથ ઉપરથી એવું અનુમાન થઈ શકે કે એમના પ્રવચનનો મુખ્ય વિષય શું હતો ? કે, આત્માર્થી મુમુક્ષુ જીવના પરિણામ કેવા હોય ? એ કેવો હોય ? એ બતાવવા માટેના એમના પ્રવચનોનો મુખ્ય વિષય ચાલતા હતો.

‘દૃઢ વિશ્વાસથી ઝૂંચ્યા વિના...’ એટલે પ્રાપ્તિ માટેની જે તાલાવેલી

છે, અંતરની ભાવના છે, પોતાના પરમેશ્વરપદના વિયોગનું દુઃખ છે; કારણ કે જૂરવું એ તો દુઃખના પરિણામ છે. એક મુમુક્ષુભાઈએ એક વખત એવો પ્રશ્ન કર્યો, એક મુમુક્ષુભાઈને ત્યાં ઘરે ચર્ચા ચાલતી હતી. (એમણે કહ્યું) આ તો સુખનો માર્ગ છે, મોક્ષમાર્ગ તો આત્મિક સુખ પ્રગટ થાય એવો માર્ગ છે (તો) એ પહેલાં એને દુઃખ કેમ થાય ? સુખનો માર્ગ પ્રાપ્ત કરવા માટે પહેલાં દુઃખી થવું પડે છે ? કહ્યું કે, હા ! વચ્ચે પહેલાં એવું થાય છે. આમ તો આ જીવ અનાદિનો દુઃખી જ છે. પણ ક્યારેક મિષ્ટાન્ન ખાય કે ક્યારેક કાંઈક બીજો સારો પ્રસંગ એને અનુકૂળ ઉદયનો દેખાય ત્યારે હરખાય છે પણ છે તો બધા દુઃખના પ્રસંગ. અહીંયાં દુઃખ છે એ તો તીવ્ર દુઃખ છે.

જેમ કોઈ સ્વજનના વિયોગથી જૂરે છે તો ઘણો દુઃખી છે એમ બતાવે છે. રાત્રિ-દિવસ દુઃખ, દુઃખ ને દુઃખના પરિણામ થાય છે. એમ પોતાના પ્રિય પરમાત્મપદની, અનંત સુખનો ભંડાર હોવા છતાં એની પ્રાપ્તિ નથી, સુખની અત્યંત ભાવના હોવા છતાં સુખ મળતું નથી માટે દુઃખ થાય છે. દુઃખ ક્યારે થાય છે ? કે, જે પદાર્થની ઇચ્છા હોય તે પદાર્થ ન મળે તો દુઃખ થાય છે. તો પોતાને અનંત સુખની ભાવના છે, ક્યા જીવને અનંત સુખ નથી જોઈતું ? ક્યા જીવને શાશ્વત સુખ નથી જોઈતું ? બધાને જ જોઈએ છે. પણ એ સંબંધી વિચાર નથી કરતા. એ નાનામોટા કલ્પિત સુખ પાછળ ઝાંવા નાખે છે. આ વિચારવાન જીવ છે એને અનંત સુખ ક્યાં છે ? આત્મામાં છે ? ક્યાં છે ? કે, આત્મામાં છે. તો આત્મામાંથી પ્રાપ્ત કરવા માટે એની અપ્રાપ્તિના કાળમાં એને દુઃખ થઈ રહ્યું છે. એને અહીંયાં એની પ્રાપ્તિ માટે જૂર્યા વિના (કહે છે).

એ જૂરવાના પરિણામને કરણાનુયોગના વિષયથી, કરણાનુયોગના દૃષ્ટિકોણથી એને વિચારીએ તો એ કાળમાં એ જીવના કષાયરસ

ગળી જાય છે. કષાયરહિત એવું જે પરમાત્મપદ— શુદ્ધ આત્મપદ એની પ્રાપ્તિની ભાવનામાં જે ઝૂરે છે, ભલે દુઃખી થાય છે, એને સંસાર સંબંધીના વિષય-કષાયના પરિણામના બધા રસ ગળી જાય છે. આવું એક વિજ્ઞાન છે, આની પાછળ ગણિત છે. એટલે કે એ વિના નહિ થાય એનું કારણ શું ? કે, અનાદિથી આ જીવને વિષય-કષાયનો રસ ઘણો તીવ્ર છે, દર્શનમોહનો રસ ઘણો તીવ્ર છે. પણ દર્શનમોહનો રસ તો પકડાતો નથી, વિષય-કષાયનો રસ પકડાય છે એટલે બતાવવામાં એ આવે છે; પણ વિષય-કષાયના રસની સાથે સાથે જ દર્શનમોહનો રસ Parallel ચાલે જ તે, ન ચાલે એવું બને નહિ. એ રસને તોડવા માટે, એની શક્તિને તોડવા માટે, એને ગાળી નાખવા માટે, નિઃસત્ત્વ કરવા માટે કેવા પ્રકારના પરિણામ હોય ? કે, અકષાય એવું જે પરમાત્મપદ, ‘પ્રબળ કષાય અભાવ’ એવો જે સ્વભાવ, એ સ્વભાવની અપ્રાપ્તિનું દુઃખ, પ્રાપ્તિની ભાવનાને લીધે થતું (દુઃખ), એ દુઃખમાં બધો રસ ગળે છે. એટલે એની આત્માર્થીની ભૂમિકા સાફ થાય છે. હવે ત્યાં પરમાત્મા અવતાર લઈ શકશે ! પરમાત્માનો જન્મ પછી થશે.

જેમ તીર્થંકરની માતાના ગર્ભને પણ દેવીઓ આવીને સાફ કરે છે. છ મહિના અગાઉ આવે છે ને ? પછી ભગવાન ત્યાં ગર્ભમાં આવે છે. એવી રીતે અહીંયાં પણ પહેલાં ભૂમિકા સાફ થાય છે. એકદમ ચોખ્ખો આત્માર્થી થાય, (એટલે કે) આત્મા સિવાય બીજું પ્રયોજન નથી એવો ચોખ્ખો આત્માર્થી થાય પછી ત્યાં પરમાત્મા જન્મે છે એ પહેલાં ત્યાં પરમાત્માનો અવતાર થતો નથી. પરમાત્માનો અવતાર કહો કે સમ્યગ્દર્શન કહો બન્ને એક વાત છે.

‘ઝૂર્યા વિના માર્ગ...’ એટલે અંતર્મુખ થવું, માર્ગ એટલે ઉપાય, જન્મ-મરણના નાશનો ઉપાય. એ ઉપાયનું જે વિજ્ઞાન છે, એ ઉપાયની જે દિશા છે, એ ઉપાયનો જે ભાવ છે એના અંશનું પણ અલ્પ ભાન

થતું નથી. અંશનું અલ્પ પણ ભાન થતું નથી. એ માર્ગનો અંશ પણ ભાનમાં આવતો નથી. ભાનનો અંશ પણ અલ્પ પ્રમાણમાં થતો નથી. બન્નેમાં એ રીતે ભાગ લઈ લીધો છે.

એમ કહીને એમ કહેવું છે કે, કોઈ જીવો એમ સમજે છે કે, અમુક ક્રિયા કરવાથી જન્મ-મરણનો નાશ થશે. આપણે જૈન છીએ માટે જૈન શાસ્ત્રમાં જેટલી ક્રિયાઓ કહી છે એ કરી લઈએ. દીક્ષા પર્યંતની ક્રિયા કરી લ્યે છે. વ્રત, અણુવ્રત પછી મહાવ્રત સુધીની ક્રિયાઓ કરી લ્યે છે. કોઈ જ્ઞાનક્રિયામાં વળે છે તો બધા શાસ્ત્રો વાંચે છે, ઉપલબ્ધ શાસ્ત્રો બધા વાંચી લ્યે છે, કંઠસ્થ કરી લ્યે તો એથી કરીને કોઈ જન્મ-મરણનો નાશ નથી થતો. એમાં ક્યાંય પરમાત્માના દર્શન પણ નથી થતા. માર્ગનું અલ્પ ભાન પણ થતું નથી. આ પરિસ્થિતિમાં આવે ત્યારે માર્ગનું ભાન થાય છે, એમ કહેવું છે. એટલે જેને જન્મ-મરણ નાશ કરવા હોય એણે બીજા ઉપાયમાં પોતાની શક્તિ અને સમય વેડફવા નહિ, બગાડવા નહિ – બરબાદ કરવા નહિ, એમ કહેવું છે.

મુમુક્ષુ :- વૈરાગ્ય ડી જાય છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- કેમ વૈરાગ્ય ડી જાય ? જેને બીજે ક્યાંય રસ નથી આવતો એનું નામ તો વૈરાગ્ય છે. એક આત્માની પ્રાપ્તિ સિવાય જેને બીજું કાંઈ જોઈતું નથી, તમામ અનુકૂળતા-પ્રતિકૂળતા(ના) ઉદયને ગૌણ કરે છે એ જ એની ઉપેક્ષા, ઉદારસીનતા અને વૈરાગ્ય છે. આથી બીજો કયો વૈરાગ્ય જોઈએ ? આ ભૂમિકામાં તો આ જ વૈરાગ્ય છે. આ ભૂમિકામાં બીજો વૈરાગ્ય નથી.

ભૂમિકા બહાર જઈને કેટલાક લોકો ત્યાગ કરે છે તો શુભભાવ થાય બીજું કાંઈ ન થાય. ભૂમિકા બહારનો ત્યાગ કરવાનો બીજો કોઈ વાંધો નથી પણ એથી માત્ર શુભભાવ થશે, એનાથી કાંઈ જન્મ-મરણના નાશના ઉપાયની દિશા અને રસ્તો નહિ મળે અને એ

અનંતવાર જીવ કરી ચૂક્યો છે.

એક વખત પૂજ્ય 'બહેનશ્રી' પાસે રૂબરૂ ચર્ચા થઈ. એક મુમુક્ષુને જોયા પછી ખ્યાલ આવ્યો કે આ ત્યાગમાં છે, અમુક ત્યાગ રાખે છે. તો કહ્યું કે, આ ભૂમિકાનો આ વિષય નથી. શુભભાવ થાય પણ આ ભૂમિકાનો આ વિષય નથી. તો શિત અને સમય ક્યાં લગાવવા કે જેથી જિનેશ્વરના માર્ગે ચડી શકાય ? જન્મ-મરણના નાશના માર્ગમાં આવી શકાય ? બસ, આટલું વિચારવાનું છે. નહિતર શિત તો ગમે ત્યાં કામ કરશે.

'બીજા બધા વિકલ્પો દૂર કરી...' અહીં તો સ્પષ્ટ વાત છે. એટલે કે બીજી બધી આડીઅવળી ક્રિયાઓ કરવાનું માંડી વાળીને 'આ એક ઉપર લખેલું સત્પુરુષોનું વચનામૃત વારંવાર વિચારી લેશો.' બહુ ચોખ્ખી વાત છે. પોતે એવી સ્થિતિમાં આવ્યા છે, માર્ગપ્રાપ્તિની ભૂમિકામાં આવ્યા છે અને એ ભૂમિકા કેવી હોય એની અહીંયાં ઘોષણા કરી છે. એ સીધી વાત છે. અને એ વાત એમણે જ્ઞાનપ્રાપ્તિ પછી ૨૪માં વર્ષમાં ૧૯૫માં આંકમાં પણ આ જ વાત એમણે કરી છે. કાલે આપણે વાંચી હતી એમાં આ જ વાત એમણે કરી છે. બે વાત વધારે લખી છે કેમકે એ વખતે ત્યાં જ્ઞાનપ્રાપ્તિ થઈ ગઈ હતી. એટલે પાછળની બે વાત વધારે લખી.

૧૯૫મો આંક છે. 'માર્ગની દિશાનું પણ અલ્પ ભાન થતું નથી; પૂર્વ...' કોઈને બીજી રીતે 'થયું નથી; અને ભવિષ્યકાળે...' કોઈને બીજા પ્રકારે 'નહીં થશે.' એટલે જિનમાર્ગ હાથમાં નહિ આવે. આ એક જ પ્રકારને જિનમાર્ગનું ગ્રહણ થાય છે. 'અમે તો એમ જાણ્યું છે.' કારતક મહિનામાં અનુભવ થઈ ગયો છે. આ પોષ મહિનાનો પત્ર છે. 'અમે તો એમ જાણ્યું છે. માટે તમારે સઘળાએ એ જ શોધવાનું છે.' એ કરવાનું છે એમ કહેવાને બદલે શું કહ્યું ? તમારે માર્ગને શોધવાનો છે, ગોતવાનો છે, અંતર ગવેષણા કરીને એ માર્ગ પ્રાપ્ત

થાય છે. માટે એ માર્ગ તમારે શોધવાનો છે. અને એ શોધ્યા પછી 'બીજું જાણવું શું ?' અને બીજું કરવું શું ? એ ત્યારપછી જણાય છે. કર્તવ્ય અને અકર્તવ્યનું જ્ઞાન ત્યારપછી થાય છે. કરવા યોગ્ય અને નહિ કરવા યોગ્ય એવા કાર્યોનો વિવેક ત્યારપછી આવે છે. ત્યારપછી બધી સમજણ બરાબર આવે છે. એ પહેલાં વગર સમજણે ગ્રહણ-ત્યાગ અને હેય-ઉપાદેય કરે એમાં અવિવેક થવાની સંભાવના છે. પ્રાયઃ અવિવેકથી જ બધા કાર્યો થઈ જાય છે એટલે રસ્તે ચડાવે છે. બહુ વ્યવસ્થિત માર્ગ છે. એ પોતે ચાલીને નક્કી કરીને કહ્યું.

જોકે અનંત તીર્થકરોએ, અનંત નિર્ગ્મથ ભાવલિંગી સંતોએ, આચાર્યોએ, મુનિરાજોએ અને અનંત સત્પુરુષોએ અનુભવીને જ કહ્યું છે. કલ્પિત એક પણ વાત નથી કરી. કદી કલ્પના કરીને, કોઈ અનુમાન કરીને કોઈ વાત ન કરે. પોતે અનુભવમાં જે આવે એ જ વાત કરે છે. આવી એમની વાત કરવાની પદ્ધતિ હોય છે.

'સંસારમાં રહેવું અને મોક્ષ થવા કહેવું એ બનવું અસુલભ છે.' એટલે કે જેને હજી ઇચ્છાએ કરીને, સ્પષ્ટ ઇચ્છાથી સંસાર જોઈએ છે, સંસાર ભોગવવો છે, સંસાર માણવો છે, સંસારમાં રહેવું છે, સંસારના હરખ માણવા છે અને મોક્ષ થવું - બે વાત એકસાથે તો બનવાની નથી. બે માર્ગ વિરુદ્ધ દિશાના છે. બે માર્ગ(માં) વિરુદ્ધ દિશામાં એકસાથે ગતિ ન કરી શકાય. એટલે એવું સુલભ નથી.

હા, સમ્યક્દૃષ્ટિ ધર્માત્માઓ ચોથા ગુણસ્થાને ગૃહસ્થદશામાં હોય છે એટલે કોઈને એમ લાગે છે કે, ગૃહસ્થી પણ એને છે અને મોક્ષમાર્ગ પણ એને છે. એને બન્ને છે ? કે, નહિ. એ ગૃહસ્થીમાં વિર ત હોય છે અને મોક્ષમાર્ગમાં ર ત હોય છે. વીતરાગતામાં ર ત હોય છે, વીતરાગ સ્વરૂપમાં ર ત હોય છે અને બીજે બધે રાગમાં વિર ત હોય છે. ચારિત્રમોહનો રાગ અને એની ક્રિયા હોય છે તોપણ એમાં અંતરથી વિર ત હોય છે, નીરસ હોય છે. એટલે બન્ને સાથે નથી

હોતા.

હવે સમ્યક્દૃષ્ટિને જે ચાર મૂળગુણ હોય છે, ૪૩ મૂળગુણમાં આ પણ ચાર મૂળગુણ છે. એ ચાર ગુણનો અહીંયાં અર્થ કર્યો છે (કે) કેવા છે.

‘મૈત્રી...’ સમ્યક્દૃષ્ટિને ‘સર્વ જીવ પ્રત્યે હિતચિંતવના’ હોય છે. કોઈનું અહિત ન ચિંતવે. અહિત ચિંતવે એ કદી સમ્યક્દૃષ્ટિ ન હોય. માથાનો વાઢનાર હોય, વિરોધી કેવો હોય ? કે, માથું મળે તો પગ ન ગોતે એવો વિરોધી હોય, જેને કટ્ટર વિરોધી કહે, એનું અહિત ન ચિંતવે. એના પ્રત્યે એને કરુણા આવે, એના અનિષ્ટ પરિણામ જોઈને એને એમ થાય કે આના પરિણામ બદલાય જાય તો સારું. આના પરિણામ ફરીને, એને અહિત મટીને એનું હિત થઈ જાય એવું કાંઈ એને થઈ જાય તો સારું. કોઈપણ રીતે એમ થાય તો સારું. દ્રવ્યદૃષ્ટિ એવી છે. શેમાંથી આ બધા ગેલા છે ? સમ્યક્દૃષ્ટિને મૂળ જે ૪૩ ગુણ છે એ એના અંગભૂત છે. એ ક્યાંથી ગ્યા છે ? કે, દ્રવ્યદૃષ્ટિમાંથી ગ્યા છે. બીજું ચારિત્ર તો ત્યાં એથી વિશેષ છે નહિ. એની પાસે જે સંપત્તિ આવી છે એ કોઈ અસાધારણ વાત છે તો એ દ્રવ્યદૃષ્ટિ છે ! એમાંથી ગેલી વાત છે.

બધા જ આત્માઓ જો સ્વરૂપે કરીને પરમાત્મસ્વરૂપે છે તો પરમાત્મા પ્રત્યે અવિનય ન થાય તો દ્વેષ અને વૈર તો થાય જ કેમ ? આમાંથી ગેલી આ વાત છે. (કોઈ એમ કહે કે) પણ એના પરિણામ તો એવા નથી. તો કહે છે, હા, એના પરિણામનો જો વિચાર કરીએ તો મૈત્રીભાવ પણ છે. પરિણામનો વિચાર કરતા એમ ભાવ આવે છે કે આ પરિણામ એના સારા નથી, બદલાય જાય તો સારું. આવા પરિણામ એને ન રહે તો સારું. કોઈપણ રીતે આના પરિણામ ફરી જાય તો સારું. એમ અનિષ્ટ વૃત્તિનો, દોષ વૃત્તિનો નિષેધ આવે

છે. એના આત્માનો નિષેધ કોઈ દિવસ ન કરે. દ્રવ્યદૃષ્ટિ હોય એને એમ થાય જ નહિ. ન કરે એટલે એને એમ થાય જ નહિ. એમ. સહજ જ (એમ હોય).

જગતમાં પણ જેના ઉપર પ્રેમ હોય છે એને કોઈ મારે છે ? એના પ્રત્યે એને દ્વેષ આવતો જ નથી. કેમકે જે સ્થાનમાં રાગ છે એ સ્થાનમાં દ્વેષ નથી આવતો. સ્વાભાવિક જ છે. જેને પોતાના નિજ પરમાત્મા પ્રત્યે પ્રેમ છે એ અનંત ગુણના ધામ પ્રત્યે પ્રેમ છે. બીજાનું પણ અનંત ગુણનું ધામ જ એ જોવે છે. બીજું કાંઈ નથી જોતા. ત્યાં પણ, પરમેશ્વર પદે અનંત ગુણ બિરાજે છે. એટલે એને મૈત્રી છે, એને હિતચિંતવના આવે છે.

જગતના તમામ જીવો રાગ-દ્વેષ, મોહ આદિ દોષ પરિણામે પરિણમતા જોઈને એના પ્રત્યે હિતની ચિંતવના થાય છે. હિત ચિંતવે છે કે, આખા જગતનું કલ્યાણ કરો ! કલ્યાણ થાઓ ! અને તેથી એને એવા રાગને લઈને એની જે બાહ્ય પ્રવૃત્તિ છે એમાં પ્રભાવના, વાત્સલ્ય, ઉપગૂહન એ બધાં અંગ એટલા માટે (હોય છે). એ બધી વાત દ્રવ્યદૃષ્ટિમાંથી ગેલી છે. એના મૂળને જો વિચારવામાં આવે તો એ બહુ સુંદર વિષય છે, અંતર-બાહ્ય એની સુંદરતા છે. એવી સર્વ જીવ પ્રત્યે હિતચિંતવના.

‘પ્રમોદ = ગુણજ્ઞ જીવ પ્રત્યે...’ કોઈ જીવને ગુણ પ્રગટ્યા હોય, મોક્ષમાર્ગમાં આવ્યો હોય અથવા મોક્ષમાર્ગમાં આવવાની ભૂમિકામાં તૈયારી (થઈ ગઈ હોય), ઉત્સાહિત થઈ ગયો હોય તો તેના પ્રત્યે ઉલ્લાસિત પરિણામ આવે છે.

અમારે એક વેપારી – આડતિયાએ કહ્યું કે, ભાઈ ! ‘કાનજીસ્વામી’ મહાપુરુષ છે. ‘ગુરુદેવ’ની તો મુખાકૃતિ એવી હતી, તો અમને માથે હાથ મુકાવી દ્યો. તમારી સાથે ‘સોનગઢ’ આવીએ. અમારા માથે હાથ મૂકે એટલું કરી દેશો ? મેં કહ્યું, કેમ ? એમ સાંભળ્યું છે કે,

જેના માથે હાથ મૂકે ઈ તો ન્યાલ થઈ જાય છે. ઈ તો બિચારા કાંઈ સમજે નહિ. પૈસાનો સંબંધ હતો એટલે ન્યાલ થવામાં એ તો પૈસા જ સમજે ને ? મેં કહ્યું, હાડકાં-ચામડાનો હાથ માથે મૂકવાથી એવું કાંઈ ન થાય, ના પાડે છે. તો કહે, શું વાત કરો છો ? અમે તો બહુ સાંભળ્યું છે. (મેં કહ્યું) તમે સાંભળ્યું હોય એના કરતાં અમે વધારે સાંભળ્યું હોય ને ? તો કહે, એમાં ક્યાં સવાલ છે કાંઈ. હાથ મૂકવાનો અર્થ એમની કૃપાદૃષ્ટિ તમારે જોઈએ ને ? તો કહે, હા ! વાત તો ઈ જ છે. એમની કૃપા જોઈએ. કૃપા થવા માટે લાયક થવું જોઈશે. ત્યાં તો એવી વાત છે. કોઈ પૈસાવાળો માણસ આવે એટલે એના ઉપર કૃપા નથી થતી. પણ ગરીબમાં ગરીબ હોય અને જો એ આત્માર્થી હોય તો એના ઉપર 'ગુરુદેવ'ની કૃપા થાય છે. એવી વાત છે. (તો કહે) એમ ? હા, એમ વાત છે. એ અહીંથી લાગુ પડે છે. પ્રમોદ ! પ્રમોદ આવે છે.

જ્ઞાનીને પણ ગુણવાન જીવ પ્રત્યે, ગુણ પ્રાપ્તિ કરનાર પ્રત્યે પ્રમોદ આવે છે. કેમકે પોતે પણ ગુણપ્રાપ્તિના માર્ગે આગળ ચાલે છે. પોતાના ગુણના વિકાસ કરતા જાય છે. તો બીજો જીવ એ માર્ગે આવે (તો) એના પ્રત્યે ઈર્ષ્યા ન થાય. નહિતર મનુષ્ય જીવને પોતાની બરાબરીમાં કોઈ આવનાર હોય એના પ્રત્યે ઈર્ષ્યા થયા વિના રહે નહિ. અનિવાર્યપણે થાય, નિવારી ન શકે એવી રીતે થાય. બધા જ ક્ષેત્રમાં આ સર્વસામાન્ય જોઈ લેજો. દુનિયાદારીના જેટલા ક્ષેત્ર છે એ ક્ષેત્રની અંદર પોતાની લાઇનમાં, પોતાના વેપારમાં, પોતાના સ્થાનમાં, પોતાના ક્ષેત્રમાં – કાર્યક્ષેત્રમાં, પોતાની નાતમાં, જાતમાં, મંડળમાં, મ્યુનિસિપાલિટીમાં, દેશમાં, ગામમાં જ્યાં હોય ત્યાં એની સામે ઉમેદવારી નોંધાવે એવી જગ્યાએ આવે એટલે ઈર્ષ્યા થયા વિના રહે નહિ. આ મનુષ્યભવની જે દોષિત પ્રકૃતિઓ છે એમાં આ પ્રકૃતિ લઈને જ જીવ આવે છે. આ માનપ્રકૃતિનો પેટા વિભાગ છે કે જેમાંથી

માત્સર્ય પજે છે, જેને ઈર્ષ્યા કહેવામાં આવે છે. ઈર્ષ્યા થાય જ. પાડોશી હોય તો એની ઈર્ષ્યા થાય. એને ત્યાં આવે ઈ આપણે ત્યાં આવવું જ જોઈએ, નહિતર એની ઈર્ષ્યા થાય. ઈ ન આવી શકે એવું હોય તો એની ઈર્ષ્યા થાય. એ કુદરતી વસ્તુ છે. આ મનુષ્યજીવ લઈને જ આવે છે. આને કેવી રીતે ટાળવું ? કે, પ્રમોદ ભાવનાથી, મૈત્રી ભાવનાથી, મધ્યસ્થ ભાવનાથી એ ટળી શકે છે. એ દ્રવ્યદૃષ્ટિમાંથી ગેલા પરિણામ છે.

‘ગુણજી જીવ...’ પોતે ગુણવાન છે તો બીજા ગુણવાન પ્રત્યે કદી ઈર્ષ્યા ન થાય. ‘ગુરુદેવ’ તો દૃષ્ટાંત આપતા કે, પોતે પાંચ-દસ લાખ કમાણો હોય, સામાન્ય સ્થિતિમાંથી શ્રીમંતાઈ આવી હોય, દસ-વીસ લાખની મૂડી થઈ ગઈ હોય એમાં દીકરો એવો સવાયો જાગે કે પચીસ લાખમાંથી સીધો કરોડપતિ થઈ જાય તો બાપ એની ઈર્ષ્યા કરે કે રાજી થાય ? કે, વાહ ! બહુ હોંશિયાર થઈ ગયો ! બહુ આગળ વધી ગયો, મારા કરતાં આગળ વધી ગયો. એમ ઈ ગૌરવ લ્યે, શું લ્યે ? કે, મારા કરતાં આગળ વધી ગયો એમ એ ગૌરવ લ્યે છે. કેમકે એને એના પ્રત્યે પ્રેમ હોય છે, એને ઈર્ષ્યા ન થાય. એમ ગુરુને શિષ્ય આગળ નીકળે તો પ્રેમ થાય, ઈર્ષ્યા ન થાય.

એ તો આપણી પાસે નજરોનજર દૃષ્ટાંત છે. ‘સોગાનીજી’ના વિષયમાં ‘ગુરુદેવ’ શું બોલ્યા ? ખબર નથી કે અહીંથી સાંભળ્યું છે, અહીંથી પામ્યા છે ? પોતાના નિમિત્તે પામ્યા છે એ ખબર છે તોપણ પરિણામની ઉજ્જવળતા જોઈને, પુરુષાર્થની તીખાશ જોઈને એમ કહ્યું કે, મારા પહેલાં (મોક્ષમાં) જશે અને અમે જે ‘દી તીર્થકરના ભવમાં દીક્ષા લઈશું તે ‘દી ‘નમો સિદ્ધેભ્ય’ કહેશું ત્યારે તો એ સિદ્ધાલયમાં પહોંચી ગયા હશે. એને તે દિવસે અમારા નમસ્કાર પહોંચશે ! આવી વાત કરી છે. ઈર્ષ્યા ન થાય, પ્રમોદ થાય છે. ગુણજી જીવ પ્રત્યે ઉલ્લાસિત પરિણામ થાય.

શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીની વાત તો કરી હતી કે, આ પત્રો છે, ભાષા ગૂઢ છે પણ અખંડ મોક્ષમાર્ગ એમની વાતમાં રહેલો છે. (આ સાંભળીને) ‘ગુરુદેવ’ને બહુ ઉલ્લાસ આવી ગયો ! ઘણાં વર્ષ પહેલાં પહેલી-વહેલી વાત કરી હતી. ૨૦૧૪ની સાલ ! કેટલા વર્ષ થયા ? ૩૧ વર્ષ થયા. બહુ ઉલ્લાસમાં (કહ્યું), હા ! એમ જ છે. એમના વચનોમાં અખંડ મોક્ષમાર્ગ રહેલો છે. એમ. એ સાચો જૈનમાર્ગ છે, એ જૈનદર્શન છે. કોઈ જ્ઞાતિ, વાડો, સંપ્રદાય એ કોઈ જૈનદર્શન નથી. એ જૈનદર્શન છે કે જે એમણે અંતરમાં પ્રગટ કર્યું હતું. ‘ગુણજી જીવ પ્રત્યે ઉલ્લાસપરિણામ.’

‘કરુણા – કોઈ પણ જીવને જન્મમરણથી મુ ત થવાનું કરવું.’ ભૂખ્યો હોય અને અનાજ આપે એ તો જગતમાં – લૌકિકમાં તો ઘણાં કરુણા કરે છે. દવા જોઈતી હોય એને દવા આપે, પાણી જોઈતું હોય એને પાણી, અનાજ જોઈતું હોય એને અનાજ, કપડાં જોઈતા હોય એને કપડાં, બધું કરી દેવે, મકાન કરી દેવે. પારસીમાં તો ‘મુંબઈ’ની અંદર ચાલીઓ બાંધે છે ને ? એવું બધું ઘણું થાય પણ એ વાત અહીંયાં નથી. અહીંયાં મોક્ષમાર્ગની કરુણા છે.

‘કોઈ પણ જીવને જન્મમરણથી મુ ત થવાનું કરવું.’ કેવો એને વિચાર આવે છે ? અનાજ, કપડાંનો વિચાર નથી આવતો. બીજા મુ ત થાય એવી વાત કરે છે. (કરુણા કરવી તો) મુ તના માર્ગ માટે કરવી. એટલે મુ તના માર્ગ ચાલનારા હોય એને દાન આપે. પછી ગમે તે પ્રકારનું (દાન આપે). એવી રીતે ‘કોઈ પણ જીવને જન્મમરણથી મુ ત થવાનું કરવું.’ એ એમની કરુણા છે.

‘મધ્યસ્થતા = નિર્ગુણી જીવ પ્રત્યે મધ્યસ્થતા.’ નિર્ગુણી હોય એટલે કે દોષિત હોય, અનેક પ્રકારના વિપરીત પરિણામ કરતો હોય, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનો, સત્પુરુષનો વિરોધ કરતો હોય (તો) એનું એ જાણે. આપણે શું કામ છે ? મધ્યસ્થ થઈ જાય એટલે એનું એ જાણે. એનું

અનુમોદન ન કરે. કરવું-કરાવવું-અનુમોદવું એ કાંઈ ન કરે. એના પ્રત્યે મધ્યસ્થ થઈ જાય. પોતાને એ વાત અનુકૂળ નથી એટલે દ્વેષ ન કરે પણ મધ્યસ્થ થઈ જાય. દ્વેષ કરવાની વાત ક્યાંય ન આવી. અને રાગ છે તો એ એના હિત પૂરતો, ગુણ પૂરતી વાત છે. એવી વાત લીધી છે.

એ ચારે ગુણ સમ્યગ્દર્શનની સાથે જ પ્રગટે છે. સમ્યક્દષ્ટિના એ અંગભૂત છે. એમને બધાને નિયમથી હોય છે. કોઈને દેખાય, કોઈને ન દેખાય બીજી વાત છે પણ હોય જ છે.

ત્યારપછી ૯૫માં પત્રમાં એક સિદ્ધાંત મૂક્યો છે. ‘સર્વગુણાંશ તે સમ્યક્ત્વ’ એવો એક સિદ્ધાંત નાખ્યો છે. આ સિદ્ધાંત એમ સૂચવે છે કે, જેને સમ્યક્ત્વ પ્રગટ થાય છે એ સમ્યક્પણું એ સમકિત ગુણનું, સમ્યગ્દર્શન ગુણનું પરિણામ છે, એક ગુણનું પરિણામ છે પણ એ એક મૂળ ગુણ છે – ‘દંસણ મૂલો ધમ્મો’ ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવે’ ‘અષ્ટપાહુડ’માં ‘દંસણ મૂલો ધમ્મો’ કહ્યું. એ મૂળ હોવાથી એના અનંતે ગુણના અંશને સાથે સાથે પ્રગટ કરતો પ્રગટ થાય છે. સમ્યક્ત્વ ગુણ પોતે પૂરો પ્રગટ થાય છે. સાથે સાથે અનંત ગુણો પ્રગટ થાય છે.

એટલા માટે એ વાત કરી કે, ઘણા શાસ્ત્રના અભ્યાસી જીવોને એમ લાગે છે કે, સમ્યગ્દર્શન પ્રગટવું પણ હજી ચારિત્ર નથી થયું ત્યાં સુધી મોક્ષમાર્ગ નથી. માટે જ્યારે ચારિત્ર અંગીકાર કરે અને દીક્ષા લ્યે ત્યારે મોક્ષમાર્ગ મળે. એમ ઘણા ત્યાગીઓ અને વિદ્વાનોની સમજણ થાય છે. અને એમ કહે છે કે, આ સમ્યગ્દર્શન છે એ સર્વ ગુણોને પ્રગટ કરે છે. સર્વગુણાંશ તે સમ્યક્ત્વ છે. ‘શ્રીમદ્જી’થી આ સૂત્ર સિદ્ધાંતિકરૂપે પ્રસિદ્ધ થયું છે.

ત્યારપછી ૧૦૨ નંબરના પત્રમાં શરૂઆતનો થોડો વિષય લેવો છે. ‘દુરન્ત તથા સારવર્જિત આ અનાદિ સંસારમાં...’ જેનો અંત આવવો ઘણો દૂર છે અને જે સંસારમાં કાંઈ સાર નથી એટલે સુખ

નથી, દુઃખ જ છે એવા અનાદિ સંસારમાં 'ગુણસહિત મનુષ્યપણું જીવને દુષ્પ્રાપ્ય અર્થાત્ દુર્લભ છે.' મનુષ્યપણું તો ઘણાને મળે છે. અત્યારે પણ આપણે જ્યાં આવીએ જઈ શકીએ, આવી-જઈ શકીએ એવા ક્ષેત્રની અંદર ૫૮૫ કરોડ માણસો છે, છ અબજની અંદર અંદર વસ્તી છે. પણ મનુષ્યક્ષેત્રમાં અઢી દ્વિપની અંદર અસંખ્યાત મનુષ્ય છે. સંખ્યાત છે કે અસંખ્યાત છે ? અસંખ્યાત મનુષ્ય છે, સંખ્યાત છે ? બરાબર. ઈ યાદ નથી રહેતું. સંખ્યાત છે, અસંખ્યાત છે, ગણિતનો વિષય એટલો યાદ નથી રહેતો. એટલે ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાએ છે. અસંખ્યાતા શરૂ થાય એ પહેલાંની સંખ્યા લઈ લેવી જોઈએ. એટલી ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાએ મનુષ્યો છે. એવું મનુષ્યપણું સુલભ છે પણ ગુણસહિત મનુષ્યપણું દુર્લભ છે એમ કહેવું છે. શું કહેવું છે ?

આ જુઓને મુસલમાન હોય છે, ક્રિશ્ચિયન હોય છે, હિંદુમાં પણ આ ઢેઢ, વાઘરી, ચમાર, ભંગી હોય છે. મનુષ્યપણું અનેક જીવને મળે છે. આયુષ્ય ભોગવીને જીવ ફરીને મનુષ્ય ન (થાય) એવી પરિસ્થિતિમાં જ પ્રાયઃ બહુ કરીને જીવન જીવે છે. ભાગ્યે જ કોઈ મનુષ્ય, મનુષ્ય મરીને મનુષ્ય થાય. બાકી તો વર્તમાન પરિસ્થિતિ જે જીવનની છે અને એમાં જે પરિણામ થાય છે એ લગભગ તિર્યચ ગતિને લાયક થાય છે. એટલે પશુ, પક્ષી અને નાની-મોટી જિજ્ઞ યોનિમાં જીવ ચાલ્યો જાય છે અને બહુ-ઘણા લાંબા કાળ સુધી મનુષ્યપણું ન મળે એવી પરિસ્થિતિમાં એ મૂકાય છે એટલા માટે કે મનુષ્યપણામાં એણે આત્મહિતની દરકાર ન કરી. પોતાનું હિત કરવાની એણે જાગૃતિ, સાવધાની અને દરકાર ન કરી એટલે કુદરતે એણે એ તકનો લાભ ન લીધો તો એ તક એને ફરીને ન મળે એવી પરિસ્થિતિમાં એ આવી જાય છે, કુદરતે આવી જાય છે. એટલે શાસ્ત્રકાર તો એમ કહે છે કે, જો જીવ મનુષ્યપણું પામીને ભવભ્રમણનો માર્ગ ટાળવાનો ઉપાય અને માર્ગમાં પ્રવેશ ન કરે -

મોક્ષમાર્ગમાં ન આવે અને મિથ્યાત્વ અવસ્થામાં જો આયુષ્ય પૂરું કરે તો મોટાભાગે અધોગતિમાં જાય અને ફરીને જલદી મનુષ્ય થાય નહિ.

એટલે આત્માર્થી જીવે વિચારવું એમ રહે છે કે, જો સમ્યગ્દર્શન (પ્રાપ્ત) થયા પહેલાં આયુષ્ય પૂરું થયું તો મનુષ્યપણું ફરીને મળવું બહુ દુર્લભ છે, નહિ મળે. માટે ગમે તેમ કરીને એકવાર પોતાના પરમાત્માના દર્શન તો કરી જ લેવા. એટલી હદે તો આરાધનામાં આવી જ જવું, સાધનામાં આવી જ જવું. એટલે 'આ અનાદિ સંસારમાં ગુણસહિત મનુષ્યપણું જીવને દુષ્પ્રાપ્ય અર્થાત્ દુર્લભ છે.' મનુષ્યપણું અનંતવાર મળ્યું પણ ગુણસહિત નથી મળતું. આત્માના ગુણ પ્રગટે એવું મનુષ્યપણું દુર્લભ છે.

'હે આત્મન્ !' હવે પોતાને સંબોધન કરે છે. પોતાને પોતાને સંબોધન કરે છે કે 'હે આત્મન્ ! તેં જો આ આ મનુષ્યપણું કાકતાલીય ન્યાયથી પ્રાપ્ત કર્યું છે, તો તારે પોતામાં પોતાનો નિશ્ચય કરીને પોતાનું કર્તવ્ય સફળ કરવું જોઈએ.' શું કહેવું છે ? 'શ્રીમદ્જી'ની આ જે કહેવાની પદ્ધતિ છે, લખે છે એમાં જે કથન પદ્ધતિ કહીએ, વચન પદ્ધતિ જેને કહીએ એ આત્મલક્ષી વિશેષ છે. પરલક્ષી નથી, સ્વલક્ષી છે. જે ગ્રંથો વાંચીને જે જ્ઞાન થાય છે એમાં પ્રાયઃ પરલક્ષી જ્ઞાન થાય છે. આવા કોઈ મહાત્માઓની શૈલી કોઈ એવી હોય છે કે જેમાં પરલક્ષી જ્ઞાનનો જે વ્યાપાર છે એને મોડ આપે છે, એને વળાંક આપી દે છે, અંતર્લક્ષી કરી નાખે છે. એવી પદ્ધતિમાં 'શ્રીમદ્ રાજયંદ્રજી'નો નંબર કથનની પદ્ધતિમાં એક વિશિષ્ટ ગણવો જોઈએ એવી એમની કથનપદ્ધતિ છે.

'રાજકોટ'માં એ વાત કરી હતી કે, એટલા માટે જ આજે એમની અનુપસ્થિતિ થઈ છે તોપણ; ૧૯૫૬માં એમનો દેહાંત થયો, (અત્યારે) ૨૦૪૫ ચાલે છે, (શતાબ્દીમાં) નવ વર્ષ બાકી છે, ૯૧ વર્ષ તો એમનાં

દેહાંતને થયા, એટલે એમની હયાતીની બે-ત્રણ પેઢી ચાલી ગઈ. એમના પ્રત્યક્ષ પરિચયવાળા તો બધા આયુષ્ય પૂરું કરીને અહીંથી ચાલ્યા ગયા. જે આવ્યા એમાંથી કોઈને પ્રત્યક્ષ પરિચય હોય એવો એક માણસ પણ અત્યારે ગોતવા જાઓ તો ન મળે, ૯૧ વર્ષ તો એમનાં દેહાંતને થઈ ગયા, છતાં એમને દેશવિદેશમાં અનુસરનારાઓની સંખ્યા બહુ મોટી છે. અને મારું અનુમાન તો એવું છે કે ‘ગુરુદેવ’ના અનુયાયીઓ કરતાં પણ ‘શ્રીમદ્જી’ના અનુયાયીઓની સંખ્યા અત્યારે વધારે છે. ‘કોબા’માં શિબિર કરે છે તો ત્રણ-ચાર હજાર માણસ ભેગું થાય છે. આપણે ત્યાં કેટલા થાય ? શિબિર થાય તો પાંચસો થાય, હજાર થાય, બસ. શિબિરની સંખ્યા હજાર-બારસોથી ક્યાંય વધતી નથી. ત્યાં હજારો માણસો ભેગા થાય છે. એમના જન્મદિવસે ‘વવાણિયા’માં ત્રણ-ચાર હજાર, પાંચ હજાર માણસો ભેગા થાય છે. બાકી ગામેગામ આશ્રમો પણ ઘણાં છે. ગુજરાતમાં ઘણાં છે, ગુજરાત બહાર પણ ઘણાં છે. ‘નાઈરોબી’માં છે, ‘લંડન’માં છે. હવે એમની ઉપસ્થિતિ તો નથી. નહિતર કોઈ સમર્થ પુરુષ હોય તો પાછળ ઘણાં લોકો અનુસરી જાય એવો પ્રકાર બને છે. ‘ગુરુદેવ’નો પ્રકાર પ્રત્યક્ષ છે. પણ એમનાં વચન રહી ગયા એમાં એટલું સામર્થ્ય છે ! એક વિશિષ્ટતા છે ! એક આકર્ષણ ભું થાય છે કે, કોઈપણ જીવને થોડો પણ એવો વિચાર હોય કે મારે મારા આત્માનું કલ્યાણ કરવું છે એને આ વચનો ચોંટ મારે છે. પરલક્ષી વિચારધારાને સ્વલક્ષી કરી નાખવામાં એમની શૈલી કોઈ સાતિશય પ્રકાર ધારણ કરે છે એવી શૈલી છે ! સાતિશય શૈલી છે ! અતિશય – ચમત્કારિક શૈલી છે એમ કહી શકાય !!

જુઓ ! કેવી વાત (કરી છે) ! ‘હે આત્મન્ !’ એમ કરીને લખ્યું છે. એટલે તું અંદરમાંને અંદરમાં તારા આત્માને સંબોધન કર કે, ‘તેં જો આ મનુષ્યપણું કાકતાલીય ન્યાયથી પ્રાપ્ત કર્યું છે,...’ કાકતાલીય એટલે કાક એટલે કાગડો. ગુજરાતીમાં આપણે કહેવત છે કે, કાગડાને

બેસવું અને ડાળને પડવું એને કાકતાલીય ન્યાય કહે છે. કાગડો બેસવાથી કાંઈ ઝાડની ડાળી ન પડી જાય. માણસ ટિંગાય તોપણ ઝાડની ડાળી ન પડે (તો) કાગડાથી તો ક્યાંથી પડે ? પણ કાગડો બેઠો અને ડાળી પડી એનો અર્થ કે (ડાળી) હવે અડી રહી હતી. પડવાની તૈયારી હતી એમાં બેઠો અને ડાળી (પડી), ડાળી તૂટી ગઈ. ઝાડની ડાળી એ કાગડાને બેસવું અને ડાળને પડવું, એમ કોઈ તારા એ પ્રકારના ભાવ થઈ ગયા કે તને મનુષ્યગતિ મળી, મનુષ્યભવ મળ્યો. એમાં કોઈ તેં બુદ્ધિ લડાવી છે એ વાત નથી. અજ્ઞાન ભાવે કોઈ એવા પરિણામ કરી લીધા કે તને મનુષ્યપણું આવી ગયું. ભલે આવ્યું. કાગડાને બેસવું અને ડાળને પડવું થઈ ગયું તો હવે 'તારે પોતામાં પોતાનો નિશ્ચય કરીને પોતાનું કર્તવ્ય સફળ કરવું જોઈએ.' આ તક ચૂકવા જેવી નથી. એમ કહેવું છે.

હવે તારું કર્તવ્ય એટલે કર્તવ્ય શું છે ? કે, તારું પોતાનું હિત કરવું એ તારું કર્તવ્ય છે. બીજી આમાં કોઈ આડીઅવળી વાત નથી કે તને એમાં કોઈ મૂંઝવણ થાય. તારું હિત કરવાની વાત તને કરીએ એમાં તને નહિ ગમવાનો પ્રશ્ન નથી. નહિતર માણસ એમ કહે કે, તમને આ બધું ગમે છે પણ અમને આ બધું નથી રુચતું. ઘણાં એમ કહે છે કે, અમને આ બધું ગમતું નથી. આ તો તત્ત્વની રુચિ, અધ્યાત્મની રુચિ બહુ ઓછા જીવોને હોય છે. બહુ ઓછા જીવોને થાય છે ત્યારે થોડી નવાઈ લાગે છે કે, આમાં નહિ રુચવા જેવું શું છે ? પોતાના આત્માનું હિત થાય એવું ન રુચે એ તો કેવી વિચિત્ર વાત છે ! ન રુચવા જેવું તો એમાં કાંઈ લાગતું નથી પણ આત્માને અહિતકર એવા જે પરિણામ એની અત્યંત રુચિને લઈને, જે વિપરીત રુચિ છે અથવા પુદ્ગલ પદાર્થોની અત્યંત રુચિને લઈને જીવ તત્ત્વની રુચિ નથી પ્રગટતી, જીવના હિતની રુચિ નથી પ્રગટતી. એટલે એ અરુચિ આ રુચિને ધક્કો મારે છે કે, અમને આ ગમતું નથી. પણ

બરેબર થોડોક હળવો થઈને જીવ વિચાર કરે તો પોતાના હિતની વાત સિવાય આમાં બીજું કાંઈ નથી. એનું વિજ્ઞાન છે, એનો ઉપદેશ છે. વિજ્ઞાન છે એ સિદ્ધાંત રૂપ છે અને સિદ્ધાંત ઉપરથી ઉપદેશ – બોધ લેવાનો છે કે, મારું હિત કેવી રીતે થાય ?

મુમુક્ષુ :- તત્ત્વપ્રચાર થાય નહિ.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- તત્ત્વપ્રચાર આત્મામાં કરવાનો પછી બહાર કરો. એ પ્રચાર એટલે પ્રભાવના છે. પૈસા હોય ઈ દાન દ્યે કે ખાલી હોય ઈ દ્યે ? કો'કના ખીસામાંથી તો ન જ દેવાય ને ? બરાબર છે ને ? આગળ આમાં એક વિષય છે. બહુ સારા વચનો છે. (ભાઈ) કાંઈકને કાંઈક કાઢે ખરા. બીજાનું હિત થાય એ બીજા પ્રત્યેની કરુણાની વૃત્તિ છે અને બીજાનું અથવા સર્વનું પૂરેપૂરું હિત થાય એને પરમ કારુણ્યવૃત્તિ કહેવામાં આવે છે. ઉત્કૃષ્ટ !

પાનું ૮૨૩ છે. આભ્યંતર પરિણામ અવલોકન-હાથનોંધ-૨નો ૧૮ નંબરનો આંક છે. પાનું-૮૨૩. 'પરાનુગ્રહ...' એટલે બીજા ઉપર ઉપકાર કરવો. પ્રચાર કરીને શું કરવું ? બીજા ઉપર (ઉપકાર કરવો). પરાનુગ્રહ = પર + અનુગ્રહ. 'પરમ કારુણ્યવૃત્તિ...' બધાનું ખૂબ કલ્યાણ થાય, પૂરેપૂરું - પૂર્ણ કલ્યાણ થાય. એવી વૃત્તિ 'કરતાં પણ પ્રથમ ચૈતન્ય જિનપ્રતિમા થા. ચૈતન્ય જિનપ્રતિમા થા.' એકવાર અંદર સમ્યગ્દર્શનમાં, સ્વાનુભવમાં થંભી જા અને અંદર જે પોતાની નિજ જિનપ્રતિમા છે એ રૂપ અનુભવ કરી લે. જિનપ્રતિમા થઈ જા પછી (પ્રભાવના) કરજે. એ પહેલાં કરવા જઈશ તો કાંઈક બીજા રવાડે ચડી જઈશ. એમ કહેવું છે. એવું થઈ જ જાય, થયા વિના રહે નહિ. કેમકે પોતાને ખ્યાલ નથી એટલે આઘોપાછો પગ પડે (તો) એને ખબર ન પડે. આ સમ્યક્જ્ઞાનરૂપી લગામ હાથમાં આવે છે, મહાવિવેક પ્રગટ થાય છે એટલે પછી ભૂલ થતી નથી. એટલા માટે શાસ્ત્રોમાં એમ કહ્યું છે, પોતે 'શ્રીમદ્જી' એમ કહે છે કે,

તત્ત્વપ્રચારના અધિકારી મોક્ષમાર્ગી જીવો છે. અથવા સત્પુરુષો જ છે. તત્ત્વપ્રચારના, પ્રભાવનાના અધિકારી સત્પુરુષો જ છે અને એક સત્પુરુષોને આશ્રિત એવા જીવો છે. એમ વાત એટલા માટે લીધી કે અત્યારે તો કો'ક જ સત્પુરુષ હોય છે અને પ્રાયઃ અસ્વસ્થ રહે તો એ કાંઈ બહાર નીકળી શકે નહિ. 'શ્રીમદ્જી' પોતે અસ્વસ્થ રહેતા હતા, તો એના આશ્રિત એટલે એના માર્ગદર્શન નીચે કોઈ પ્રવૃત્તિ કરે તો એ કોઈ ભૂલ થાય તો તરત ધ્યાન ખેંચે કે આમ નહિ થાય, આમ થાશે. એને એટલી છૂટ આપી છે. બાકી એથી આગળ જઈને કોઈને છૂટ નથી આપી. એવો ત્યાં નિયમ છે. એ રીતે એ વાત છે.

અહીંયાં તો કહે છે કે, તારે પોતાને 'પોતામાં પોતાનો નિશ્ચય કરીને...' શું કહ્યું ? સ્વરૂપનિશ્ચયની વાત લીધી. પહેલાં તું તારા આત્મસ્વરૂપની ઓળખાણ કર, તારા આત્મસ્વરૂપનો નિર્ણય અથવા નિશ્ચય કર અથવા તારું આત્મસ્વરૂપ જે અનંત ગુણનિધાન છે એના અસ્તિત્વને ખ્યાલમાં લઈ લ્યે. આને સ્વરૂપનિશ્ચય કહેવામાં આવે છે. જો તને મનુષ્યપણું મળ્યું હોય તો તેમાં પોતામાં પોતાનો નિશ્ચય કરીને (પોતાનું કર્તવ્ય સફળ કરી લે). કારણ કે પોતે કોણ છે અને કેવો છે એવો નિશ્ચય થયા વિના પોતાના કર્તવ્ય અને અકર્તવ્યની સમજણ હોઈ શકતી નથી, આવી શકતી નથી. ક્યાંય પણ પોતાનું સ્થાન નક્કી કર્યા વિના એની Duty કેવી રીતે નક્કી થાય ? ઘરમાં, દુકાનમાં, સમાજમાં, મંડળમાં, સંસ્થામાં - જગતમાં ક્યાંય પણ પોતાના સ્થાનનો નિશ્ચય થયા વિના એના કાર્યક્ષેત્રની મર્યાદા અને નહિ કરવાની મર્યાદા અસ્તિ-નાસ્તિથી કોઈ નિર્ણય ન કરી શકાય. એમ તું તારો નિશ્ચય કર તો તને તારા કર્તવ્યને સફળ કરવાનું, કરવા યોગ્ય કાર્ય કેમ સફળ થાય એ દૃષ્ટિકોણ મળશે અને એ રીતે તું કર.

‘આ મનુષ્યજન્મ સિવાય અન્ય કોઈ પણ જન્મમાં પોતાના સ્વરૂપનો નિશ્ચય નથી થતો.’ શું કહે છે કે, બીજી ત્રણ ગતિમાં જે લોકો પ્રાપ્ત કરે છે એમાં સંસ્કાર લઈને જાય છે એ પ્રાપ્ત કરે છે. નિર્ણય મનુષ્યજન્મમાં થાય છે. એક સમવસરણમાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થાન છે કે જેમાં દેવ અને તિર્યચને થાય છે. કેમકે ત્યાં એવી ભાષાનો, દિવ્યવાણીનો યોગ છે કે તિર્યચોને પોતાના ભાવમાં એ ભાષા સમજાય છે, દેવને દેવના ભાવમાં પોતાની ભાષામાં સમજાય છે, મનુષ્યોને, ભલે સાતસો ભાષાવાળા મનુષ્યો બેઠા હોય તોપણ બધાને સમજાય. પણ એવો યોગ તો ભાગ્યે જ હોય અને અત્યારે તો પ્રશ્ન નથી. આ પાંચમાં આરામાં તો પ્રશ્ન છે નહિ. તો મનુષ્ય સિવાય સ્વરૂપનિશ્ચય કરવાનો યોગ ક્યાંય નથી. અહીંયાં શાસ્ત્ર અને સત્પુરુષ બે ચીજ છે. એમાં પણ શાસ્ત્રથી સંસ્કારી જીવ પામે છે, વગર સંસ્કારે સીધો શાસ્ત્રથી કોઈ પામતો નથી. સત્પુરુષ દેશનાલબ્ધિ માટે અનિવાર્ય છે. સત્પુરુષ સિવાય કોઈને સંસ્કાર પણ મળે નહિ, નિશ્ચય થાય નહિ, અનુભવ થવાનો પ્રશ્ન નથી. ‘આ મનુષ્યજન્મ સિવાય અન્ય કોઈ પણ જન્મમાં પોતાના સ્વરૂપનો નિશ્ચય નથી થતો. આ કારણથી આ ઉપદેશ છે.’ કે તું તારા સ્વરૂપનો પુરુષાર્થ કર.

‘અનેક વિદ્વાનોએ પુરુષાર્થ કરવો એ આ મનુષ્યજન્મનું ફળ કહ્યું છે.’ પુરુષાર્થ કરો, પુરુષાર્થ કરો એ વાત પ્રસિદ્ધ છે પણ કઈ દિશામાં પુરુષાર્થ કરવો ? નહિતર તો આ ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચાર વાત પુરુષાર્થ માટે લીધી છે ને ? એમાં અર્થનો પુરુષાર્થ કરે છે. અર્થ, કામ. ધર્મ એટલે બહુ બહુતો પુણ્ય. પુણ્યનો પુરુષાર્થ કરે છે, અર્થનો પુરુષાર્થ કરે છે. બીજા પદાર્થોની કામના (એટલે) ઇચ્છાઓનો પુરુષાર્થ કરે છે. મોક્ષનો પુરુષાર્થ પ્રાયઃ જીવ કરતો નથી. અને એ સ્વરૂપનિશ્ચય વિના કોઈ કરી શકતો નથી.

ત્રિકાળ મુ તસ્વરૂપ એવા પોતાના આત્મસ્વરૂપનો નિશ્ચય કર્યા

ત્યારપછી ૧૦૫ નંબરનો જે પત્ર છે, જે સમ્યગ્દશાને પાત્ર અથવા મહાવીરના બોધને પાત્ર કેવો જીવ હોય છે એ પાત્રતાનો વિષય, પાત્રતાના લક્ષણો, પાત્રતાના પરિણામને દર્શાવતો પત્ર છે. એ વિશેષ છે, હવે પછી લઈશું.



પરિભ્રમણની વેદનાપૂર્વક યથાર્થ વૈરાગ્ય અને સંસારથી છૂટવાના પરિણામ થાય છે- પરંતુ બહુભાગ ધર્મપ્રેમી જીવોને તે વેદના દર્શનમોહના પ્રાબલ્યને લીધે આવતી નથી - અને 'નથી આવતી' તે એક સમસ્યા થઈ પડે છે. ત્યારે કેમ આગળ વધવું ? તેની મૂંઝવણ થાય છે. - વ્યક્તિ તગત રીતે, ઉપરોક્ત ક્રમપ્રવેશ થયાં પહેલા, એટલે પરિભ્રમણની ચિંતના આવ્યા પહેલાં 'આમ જ કરવું' - એવો કોઈ નિયમ નથી, પરંતુ જેમ દર્શનમોહ (મિથ્યાત્વ) મોળો પડે તેવી પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ. તે પ્રવૃત્તિમાં સત્સંગ, સ્વાધ્યાય, સુવિચારણા, આત્મભાવના, પ્રતિકૂળ ઉદયમાં ભિન્નપણાનો પ્રયોગ, અવલોકનનો વારંવાર પ્રયોગ, જ્ઞાનીપુરુષની ભક્તિ ત, આદિ દર્શનમોહ પાતળો પડે, પરમાં પોતાપણું મોળું પડે, તેવા પરિણામો થવા ઘટે - અને તે દરમ્યાન ક્રમથી આગળ વધવાનો અભિપ્રાય રાખવો જોઈએ. ઉપરોક્ત પ્રવૃત્તિ અને પરિણામોમાં જેને જે પ્રકારથી આત્મ કલ્યાણની ભાવના વૃદ્ધિગત થાય, તે પસંદ કરવું જોઈએ.

-પૂજ્ય ભાઈશ્રી (અનુભવ સંજીવની - ૧૬૫૪)



તા. ૨૫-૦૮-૧૯૮૯, પ્રવચન નં. ૨૮
પત્રાંક-૧૦૫

‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ વચનામૃત, પત્રાંક-૧૦૫) સમ્યગ્દર્શનને પાત્ર કોણ ? કેવા પ્રકારનો જીવ હોય છે ? પાત્રતાના અનેક લક્ષણ છે. એમાંથી મુખ્ય મુખ્ય દસ લક્ષણોનું અહીંયાં નિરૂપણ કરેલું છે.

મથાળું બાંધ્યું છે – ‘મહાવીરના બોધને પાત્ર કોણ ?’ ભગવાન ‘મહાવીર’ અંતિમ તીર્થાધિનાયક થયા. જેમનું શાસન અત્યારે પ્રવર્તે છે. એમના ઉપદેશને, બોધને એટલે એમના ઉપદેશને પાત્ર જીવ કેવો હોય છે ? કોણ હોય છે ? એનો અર્થ પણ કર્યો છે કે, ભગવાનના ઉપદેશને પાત્ર કહો કે સમ્યક્દેશને પાત્ર કહો બન્ને એક વાત છે.

એવો જીવ, મુમુક્ષુ જીવ ‘સત્પુરુષના ચરણનો ઇચ્છક’ હોય છે. શું કહેવું છે ? મુમુક્ષુ જીવને અંતર જિજ્ઞાસાનો આ એક વિષય છે કે, કોઈ સત્પુરુષ વિદ્યમાન હોય, મોક્ષમાર્ગના જ્ઞાતા હોય, આત્માની નિર્દોષ પવિત્ર દશા જેણે પ્રગટ કરી હોય એવું પવિત્ર જીવન જે જીવી રહ્યા હોય એવા કોઈ મહાપુરુષ – સત્પુરુષ મળે તો એમના ચરણમાં જઈને રહું. અભિલાષા તો પોતાનું હિત કરવાની છે પણ કેટલી ગરજ છે એ વાત અહીંયાં સ્પષ્ટ કરે છે.

એક બોલમાં બે Point છે, બે મુદ્દા છે. એક તો સત્સંગ, સત્પુરુષનો સંગ – સત્ જેને પ્રગટ વર્તે છે, પ્રગટ થયું છે એનો

સંગ કરવાની વાત છે. બીજું કે, એ સંગ કોઈ મિત્રાચારીથી કરવાનો સવાલ નથી, બરાબરીથી કરવાનો સવાલ નથી પણ એના ચરણમાં જઈને કરવાનો સવાલ છે. એનો અર્થ એ થાય છે કે, એને પોતાના હિતની ઘણી ગરજ થઈ છે. અત્યંત ગરજુ થઈને જે સત્પુરુષના સાન્નિધ્યમાં રહેવા માગે છે એને ચરણ ઇચ્છુક કહેવામાં આવે છે. (એમ) એની અંદર બે વાત છે.

કુસંગ કરવો નથી. એ તો એમણે ૧૦૩માં ઉપર કહી દીધું છે કે, આ સંસારની કુટુંબરૂપી કાજળ કોટડી છે ત્યાં છેલ્લેથી (બીજી) લીટી છે. ‘અલ્પભાષી થવું, અલ્પહાસી થવું, અલ્પપરિચયી થવું, અલ્પઆવકારી થવું, અલ્પભાવના દર્શાવવી, અલ્પસહચારી થવું, અલ્પગુરુ થવું,...’ બીજાને ઉપદેશ દેવાનું બહુ ન રાખવું અને ‘પરિણામ વિચારવું, એ જ શ્રેયસ્કર છે.’ એ તો પોતાની વાત કરીને એ વાત કરે છે કે, આવી રીતે રહેવા જેવું છે. આમ તો ગૃહવાસમાં રહેવા જેવું નથી તોપણ રહેવું હોય તો આવી રીતે રહેવું.

એવા મુમુક્ષુજીવને આ પ્રકાર નિયમથી હોય છે. જો કોઈ વિદ્યમાન સત્પુરુષ એની નજરમાં ન હોય તો એના સમાગમની તીવ્ર ભાવનામાં એ જીવ આવે છે. એટલું જ નહિ પણ તીર્થાદિનો પ્રવાસ કરીને શોધે પણ છે. કોઈ એવા પ્રસિદ્ધ હોય તો નજીક જઈને, સમીપ જઈને ઓળખાણ કરવાનો પરિશ્રમ પણ કરે છે અને જો એમાં હોય તો એની નજર બહાર જતા નથી. જો કોઈ એવા આત્મજ્ઞાની પુરુષ વિદ્યમાન હોય એનો યોગ થાય, મળવાનું થાય તો એની નજર બહાર જાય નહિ. ન હોય તો એની તીવ્ર ભાવના રહે કે આવા કોઈ સત્પુરુષ મળી જાય તો મારું જીવન હું એમનાં ચરણમાં સમર્પિત કરું, સર્વભાવ સમર્પણ કરું અને મારા આત્માનું એ રીતે હિત કરું.

‘અલ્પભાષી થવું,...’ એટલે ઓછું બોલવું. ‘અલ્પહાસી થવું,...’ એટલે કે વિશેષ હસવાનો જે પ્રકાર છે, ખુશી થવાના પ્રકાર છે

એ આમ તો હાસ્ય પોતે જ પાપના પરિણામ છે. એટલે અલ્પ અલ્પ કરીને એમ કહેવું છે કે આવા બધા પ્રસંગમાં રસ ઘટી જવો જોઈએ. અલ્પ કરીને શું કહેવું છે કે, પોતાનો રસ ઘટી જવો જોઈએ. નીરસ પરિણામ થવા જોઈએ.

‘અલ્પભાષી થવું, અલ્પહાસી થવું,...’ એટલે એને ક્યાંય ગમે નહિ, ક્યાંય રુચે નહિ. ‘અલ્પપરિચયી થવું,...’ સંસારી જીવોનો, કુટુંબઆદિનો પરિચય, એમાં પણ નીરસતા એમ લેવું છે. બધે નીરસપણું લેવું છે. ‘અલ્પઆવકારી થવું,...’ જ્યાં ત્યાં આવકાર મળે ત્યાં જવું જ એમ નહિ. જોઈ વિચારીને, પોતાના પરિણામની જાગૃતિ રાખીને એમાં અલ્પતા આવવી જોઈએ.

‘અલ્પભાવના દર્શાવવી,...’ એમ. અરસપરસ સંસારની જે ભાવના છે એમાં પણ નીરસ છે. પરસ્પરના સંબંધોની ભાવનામાં ‘અલ્પસહચારી થવું,...’ કોઈનો હોય એનો સંગ પણ અલ્પ કરી નાખવો. ‘અલ્પગુરુ થવું,...’ જ્યાં ત્યાં બધાને ઉપદેશ આપવો એવું પણ ન કરવું. કેમકે કિંમતી વસ્તુ છે એ ગમે ત્યાં શાકભાજીની જેમ ફેરી કરવાની ચીજ નથી. અને કોઈપણ કાર્યમાં એના પરિણામનો વિચાર કરવો કે, આમ કરતાં શું પરિણામ થશે ?

એવી રીતે જે કુસંગ છે એની અલ્પતા કરી નાખવી. કુટુંબમાં, ગૃહસ્થીમાં, સમાજમાં રહેતાં જે કાંઈ કુસંગનો પ્રસંગ છે એને ઘટાડી નાખવો. મોક્ષનો માર્ગ ગ્રહણ કરવો છે, અલૌકિક માર્ગ ચાલ્યા જવું છે, લૌકિક માર્ગથી પાછા વળવાનો આ પ્રારંભ છે. આવી રીતે શરૂઆત કરવી.

મુમુક્ષુ :- ૯૯ ટકા તો કુસંગમાં જ રહેવાનું થાય છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- એમાં પોતાને રસ છે તો (રહે છે ને) ? રસ નહિ હોવો જોઈએ. સંયોગ છે એ પૂર્વકર્મ અનુસાર છે. પોતાનો રસ છે એમાં પોતે સ્વતંત્ર છે. રસ લ્યે છે તોપણ સ્વતંત્રપણે, એનો

રસ ઘટી જાય તોપણ સ્વતંત્રપણે. રસ ક્યારે ઘટે ? કે, મારા આત્માને નુકસાન છે એવો ખ્યાલ આવે ત્યારે. મારા આત્માને નુકસાન છે એમ એને ખ્યાલ આવે એટલે એને રસ ન આવે. આ રસ લેતા મને નુકસાન છે એમ જો એને ખબર પડે તો રસ નહિ આવે. એ જીવનો સ્વભાવ છે કે લાભ હોય ત્યાં રસ વધે, નુકસાન હોય ત્યાં એનો રસ હોય તોપણ ઘટી જાય અથવા ડી જાય. આ સ્વાભાવિક છે.

પ્રશ્ન :- પરિણામ વિચારવું જે કહ્યું એટલે શું ?

સમાધાન :- પરિણામ એટલે કોઈપણ કાર્યમાં. (શ્રોતા :- Result ?) હા, Result. પરિણામ એટલે Result. એટલી દીર્ઘદૃષ્ટિથી કોઈપણ કાર્યની અંદર પ્રવેશ કરવો કે આનું પરિણામ શું આવે ? આની પાછળ શું હેતુ છે ? એટલે એમ કરીને એમ કહેવું છે કે, મુમુક્ષુજીવને, આત્માર્થીજીવને જો આત્મહિતનું ધ્યેય છે તો બધે એ વાત એને મુખ્ય થાય છે. એ મુખ્યતા રાખીને એ કાંઈ કરે છે ? આગળ આવશે કે, ખાવું છે તો આત્માર્થ, પીવું છે તો આત્માર્થ, રળવું છે તો આત્માર્થ, કાંઈપણ પ્રવૃત્તિ કરવી છે તોપણ આત્માર્થ, નથી કરવી તોપણ આત્માર્થ. એનો અર્થ શું છે ? કે, બધે એક જ લક્ષ છે. આત્માનું પ્રયોજન - આત્મહિતનું પ્રયોજન સરે એ જ લક્ષ રાખીને કાંઈ કરવું છે તો કરવું છે. એનો અર્થ શું થયો ?

એક બોલ એવો આવશે કે, કમાવું - રળવું છે તો આત્માર્થ. આત્માર્થ કેવી રીતે રળવાનું હોય ? કે, રળવું નથી (પણ) આ પ્રવૃત્તિથી નિવૃત્ત થવું છે. એમ એનું લક્ષ છે. રળવા માટે રળવું નથી પણ કોઈપણ રીતે યાચકવૃત્તિમાં ન રહેવાય, દીનતામાં ન રહેવાય, અલ્પ પણ પોતાનું સાધન; અલ્પ પણ ! પોતાથી રહે એટલા પૂરતું. જો આત્માર્થ ન રળવાનું હોય તો જગતનો જે વૈભવ છે એ વૈભવની પ્રાપ્તિ અર્થે રળવાનું થશે. બધામાં હું નામ કાઢું, સૌથી પહેલાં કુટુંબમાં

આગળ પડતો થઈ જાઉં પછી આખી નાતમાં આગળ પડતો થઈ જાઉં, પછી આખા ગામમાં થઈ જાઉં, પછી આખા 'ગુજરાત'માં થઈ જાઉં, પછી આખા 'હિન્દુસ્તાન'માં થઈ જાઉં અને પછી આખી દુનિયામાં થઈ જાઉં.

આ તો જીવની અંદરની વાસના છે. એટલે એના ઉપર સીધો કુહાડો મૂકે છે કે, નહિ. એ લાઇન નહિ. કરવું છે તો આત્માર્થે. મારા પરિણામ યાચના કરતાં, દીનતા કરતાં કોઈ નીચી કોટિના થઈ જાય એના કરતાં અલ્પ પરિશ્રમ કરીને, અલ્પ વ્યવસાય કરીને અલ્પ જરૂરિયાત પૂરી કરવા માટે અને આત્માર્થને મુખ્ય કરવા માટે થોડું કરી લેવું છે, બસ. એવી રીતે આવે છે. પછી જે બને છે એ તો પૂર્વકર્મ અનુસાર બને છે. વર્તમાન ઇચ્છા અનુસાર આખી દુનિયાને ઘરે કરવી હોય તોપણ કંઈ બધું મળી જતું નથી, આખી દુનિયા પોતાને ત્યાં આવતી નથી. અને આવો આત્માર્થનો વિચાર હોય તોપણ પૂર્વકર્મ અનુસાર જ ઉદય આવે છે.

એમને તો વૈરાગ્ય ઘણો છે. પોતાને ૧૯-૨૦ વર્ષથી વૈરાગ્ય ઘણો છે. ૨૫માં, ૨૬માં વર્ષે જે કાવ્ય લખ્યું (એમાં) એમ લખ્યું કે, ઉદય(માંથી) ખસવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ પણ પ્રસંગો બધાં એવા

ભા થાય છે કે ઘટવાને બદલે, રંચમાત્ર ઘટતા નથી. વધે છે પણ રંચમાત્ર ઘટતા નથી. તો જેમ જેમ (એ) વધે છે એમ વૈરાગ્ય વધે છે. મારી ઇચ્છા નથી, બધું વિરુદ્ધ થાય છે, ભાવનાથી વિરુદ્ધ થાય છે. અંદર બીજું કામ કરે છે. અંતરનું પરિણમન વિરુદ્ધ કામ કરે છે. હોંશ નથી આવતી કે, ઠીક છે વેપાર વધી ગયો, ઠીક છે નફો વધી ગયો, ઠીક છે હવે મને અનુકૂળતાઓ વધી ગઈ. ચાલો, આપણી આબરૂ પણ વધી, કીર્તિ પણ વધી, માન-સન્માન પણ વધશે. એ પ્રકાર નથી.

મુમુક્ષુ :- આ ભૂમિકામાં આવ્યા વિના સત્પુરુષ મળે તોપણ

કાંઈ કામ થવાનું નથી.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- સત્પુરુષ તો અનંતવાર મળ્યા છે, તીર્થંકર અનંતવાર મળ્યા છે. સત્પુરુષની ક્યાં વાત કરવી, સત્પુરુષ તો છન્નસ્થ છે. તીર્થંકર સાક્ષાત્ વીતરાગદેવ અનંતવાર મળ્યા છે. ખામી રહી છે ઉપાદાનની, પોતાની પાત્રતાની ખામી રહી છે. એટલે બધે જ પોતે નિર્લેપ રહ્યો છે. લેપાણો નથી, તીર્થંકરના ઉપદેશથી જરા પણ લેપાણો નથી. અંતર પલળ્યું નથી, ભીનું થયું નથી, સંસ્કાર નથી આવ્યા ! સંસ્કાર આવે તોપણ જીવન ફરી જાય છે. સંસ્કાર પણ નથી લીધા. એવી પરિસ્થિતિમાં સત્સંગ મળવા છતાં સત્સંગ નિષ્ફળ જાય એવા કારણને, એવા પરિણામોને પોતે સેવ્યા છે અથવા સેવે છે એને છોડ્યા નથી.

એ વિષય એમણે ૬૦૯ (પત્રમાં) લીધો છે. ૪૬૯ પાનું છે. સાતમા બોલથી વાત છે. ‘તે સત્સંગ પણ જીવને ઘણી વાર પ્રાપ્ત થયા છતાં ફળવાન થયો નથી એમ શ્રી વીતરાગે કહ્યું છે, કેમકે તે સત્સંગને ઓળખી,...’ સત્સંગ એટલે સત્પુરુષ, એનો સંગ છે તેને ઓળખી ‘આ જીવે તેને પરમ હિતકારી જાણ્યો નથી;...’ અથવા સત્પુરુષનો યોગ પરમ હિતકારી છે એવું પહેલેથી સમજ્યો નથી અને એમને એમ પૂર્વકર્મના પુણ્યોદયે સત્સંગમાં આવી ગયો છે. ભાન વિના, વિચાર વિના, અભિપ્રાય વિના (આવી ગયો છે).

‘જીવે તેને પરમ હિતકારી જાણ્યો નથી;...’ ‘પરમ સ્નેહે ઉપાસ્યો નથી; અને પ્રાપ્ત પણ અપ્રાપ્ત ફળવાન થવા યોગ્ય સંજ્ઞાએ વિસર્જન કર્યો છે,...’ એ સત્સંગની અવધિ છે, મર્યાદા છે. બહુબહુ તો આયુષ્ય પર્યંત રહેશે કાં તો એ પહેલાં પણ ઘૂટી જશે. તારા પરિણામ વધારે ખરાબ થશે તો તને જવું પણ નહિ ગમે. એમ કહેશે કે, મને ભાવ નથી આવતો એટલે હું નથી આવતો. એમ પોતાને ઘૂટી જાય છે. ‘પ્રાપ્ત પણ અપ્રાપ્ત ફળવાન થવા યોગ્ય સંજ્ઞાએ...’ એવા જીવનાં

પરિણામ. સંજ્ઞા એટલે ચાર સંજ્ઞા જે કહી છે એમાંથી કોઈપણ સંજ્ઞા તીવ્ર હોય છે. એ તીવ્ર સંજ્ઞાને લઈને જીવને પ્રાપ્ત થવા છતાં, સત્સંગ પ્રાપ્ત થવા છતાં અપ્રાપ્ત હોય એવા જ ભાવમાં એ વર્તતો હોય છે. 'વિસર્જન કર્યો છે,...' એટલે એ યોગ એણે પૂરો કર્યો છે. એમ શ્રી વીતરાગે કહ્યું છે.

'આ અમે કહ્યું તે જ વાતની વિચારણાથી...' આ વિષયમાં પોતાની વિચારણા એટલી બધી ગહન અને રસયુ ત હતી કે આ જ 'વાતની વિચારણાથી અમારા આત્મામાં આત્મગુણ આવિર્ભાવ પામી સહજસમાધિપર્યંત પ્રાપ્ત થયા એવા સત્સંગને હું અત્યંત અત્યંત ભિ તએ નમસ્કાર કરું છું.' પોતે વંદન કરે છે, જ્ઞાની થઈને સત્પુરુષને વંદન કરે છે ! આ વાતને વિચારવાથી, આવી વિચારણાથી, આવી વિચારણા કરતાં જ અમારો આત્મા અમારા આત્મગુણને પ્રગટ કરી ગયો, આત્મગુણ આવિર્ભાવ પામી ગયો. ક્યાં સુધી ? સહજસમાધિ પર્યંત પહોંચી ગયો. નિર્વિકલ્પ દશા સુધી પહોંચી ગયો. એવી આ વિચારણાના ફળમાં અમે અહીંયાં સુધી પહોંચ્યા છીએ. એનું મૂળ સત્સંગ છે, અમારી સત્સંગની ભાવના છે. તે સત્સંગને હું અત્યંત અત્યંત ભિ તથી નમસ્કાર કરું છું. પોતાના અનુભવની જે કલમ ચાલે છે એનો જોટો ન જડે એવી વાત છે !

૮. 'અવશ્ય આ જીવે પ્રથમ...' સર્વ પ્રથમ 'સર્વ સાધનને ગૌણ જાણી, નિર્વાણનો મુખ્ય હેતુ...' સમ્યગ્દર્શનનો નહિ, નિર્વાણનો મુખ્ય હેતુ. 'એવો સત્સંગ જ સર્વાર્પણપણે ઉપાસવો યોગ્ય છે;...' (અર્થાત્) બધી અર્પણતા કરીને. માનને તોડી નાખવો, લોભને તોડી નાખવો, માયાને રહેવા ન દેવી (એ રીતે) 'સર્વાર્પણપણે ઉપાસવા યોગ્ય છે; કે જેથી સર્વ સાધન સુલભ થાય છે, એવો અમારો આત્મસાક્ષાત્કાર છે.' આ અમારો પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે કે જો જીવ સત્સંગની મુખ્યતા કરે, સત્પુરુષની મુખ્યતા કરે તો એનું અવશ્ય આત્મહિત થાય. એના

અમે સાક્ષી છીએ. અમારો પ્રત્યક્ષ પૂરાવો છે, Guaranteed વાત છે, કોઈની સાંભળી વાત કહીએ છીએ એમ નથી, અમારા અનુભવની વાત કરીએ છીએ.

મુમુક્ષુ :- અમે સાચા છીએ.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- અમે સાચા છીએ - એ જ પરિણામે તમે રખડ્યા છો એમ સત્પુરુષ કહે છે. અમે જે કરીએ છીએ તે સાચું છે, અમે સાચા છીએ એમાં જ જીવને રખડવાનું થયું છે. હવે રખડવું છે ? કે રખડવું બંધ કરવું છે ? પરિભ્રમણ બંધ કરવું છે ? એ નક્કી કરીને આવવાની વાત છે. સત્પુરુષના ચરણનો ઇચ્છુક. એમાંથી આ વાત ચાલે છે. ક્યાંથી વાત ચાલે છે ? પહેલું વચન ચાલે છે ‘સત્પુરુષના ચરણનો ઇચ્છુક.’ એમાં અમે સાચા છીએ એ વાત છે એમાં ? કે એથી વિરુદ્ધ વાત છે ? સર્વઅર્પણ - સર્વાર્પણપણે ઉપાસવો. બધું મૂકીને ઉપાસવાની વાત છે. અમે સાચા છીએ એ રાખીને સત્સંગ ઉપાસવાની વાત હોઈ શકે નહિ. આમ છે.

પહેલાં તો આત્માને એ જ પૂછી લેવા જેવું છે કે, હિત કરી લેવું છે ? કે, હિત ન થાય તો કાંઈ વાંધો નહિ ચાલશે, જોશું આગળ હવે. શું વિચાર્યું છે ? જરાક ડે તરીને પોતે પોતાના આત્માને પૂછી લેવા જેવું છે.

૯. ‘તે સત્સંગ પ્રાપ્ત થયે જો આ જીવને કલ્યાણ પ્રાપ્ત ન થાય તો અવશ્ય આ જીવનો જ વાંક છે;...’ સત્સંગનો વાંક નથી, સત્પુરુષનો વાંક નથી આ જીવનો વાંક છે. અપરાધ આ જીવનો છે. ‘કેમકે તે સત્સંગના અપૂર્વ, અલભ્ય, અત્યંત દુર્લભ એવા યોગમાં પણ તેણે તે સત્સંગના યોગને બાધ કરનાર એવાં માઠાં કારણો...’ કહો, માઠાં પરિણામો કહો એનો ‘ત્યાગ ન કર્યો.’ એ પરિણામ એણે છોડ્યા નહિ. સત્સંગ નિષ્ફળ જાય એવા પોતાના પરિણામને એણે છોડ્યા નહિ એટલે સત્સંગ મળવાં છતાં તે નિષ્ફળ ગયો. આ સર્વ કાળે

આ જીવ માટે અનંતવાર આવું બન્યું છે. સર્વ કાળે અનેક જીવોને માટે બને છે. કેમ ? કે, મહાપુરુષના, સત્પુરુષના સમાગમમાં અનેક જીવો છે (એમાંથી) કોઈક જ જીવ હિત કરે છે. બહુ અલ્પ માત્રામાં, અલ્પ સંખ્યામાં (હોય છે). એ એમ દર્શાવે છે કે, બહુભાગ જીવો આવી ભૂલ કરે છે. એ કયા પ્રકારના પરિણામ છે ? સત્સંગ નિષ્ફળ જાય એ માઠાં કારણો - કયા પ્રકારના પરિણામ છે ?

૧૦. 'મિથ્યાગ્રહ,...' અમે સાચા છીએ. શું છે એ ? એનું નામ શું ? અમે સાચા છીએ એનું નામ શું ? કે, મિથ્યાગ્રહ. પોતે નક્કી કર્યું છે એ આગ્રહ છોડવો નથી. કહે છે. 'સ્વચ્છંદપણું,...' જ્ઞાનીની આજ્ઞાએ ચાલવું નથી પોતાને ઠીક પડે એમ ચાલવું છે. મિથ્યાઆગ્રહ, સ્વચ્છંદપણું, પ્રમાદ. વાત સાંભળી છે, હિતનો માર્ગ શું છે એ સાંભળ્યું છે (છતાં તે દિશામાં પ્રયત્ન ન થવો તે પ્રમાદ છે).

અત્યારે ૬૦૮માંથી લઈએ છીએ. મૂળ તો ૧૦૫ નંબરનો (પત્ર) ચાલે છે કે, સમ્યક્દેશાને પાત્ર કોણ છે ? અથવા ભગવાન 'મહાવીર'ના ઉપદેશને પાત્ર કોણ છે ? તો કહે (છે), સત્પુરુષના ચરણનો ઇચ્છુક. પાત્ર એટલે યોગ્ય. જેમાં બોધ પરિણામ પામે, બોધ રહે, બોધ સ્થિર થાય એને પાત્ર કહેવામાં આવે છે. પાત્રમાં વસ્તુ રાખીએ છીએ ને ? હીરાને ડાબલીમાં રાખીએ છીએ, ધીને ધીના વાસણમાં, દૂધને દૂધના વાસણમાં, અનાજને અનાજના વાસણમાં, કપડાંને કપડાંના કબાટમાં કે બેગમાં (રાખીએ છીએ). દરેક ચીજને યોગ્ય સ્થાન હોય છે ને ? તો આ ભગવાન 'મહાવીર'ના બોધને સ્થાન પામે એવો જીવ કોણ છે ? કેવી યોગ્યતાવાળો છે ? તો કહે, સત્પુરુષના ચરણનો ઇચ્છુક. સત્પુરુષના સમાગમનો ઇચ્છુક એવું નથી લીધું. કેમકે બીજી વાત કરવી છે.

સત્પુરુષનો ઇચ્છુક છે એમાં સમાગમ આવી જાય છે પણ એના ચરણના ઇચ્છુકમાં એની ગરજ કેટલી છે એ વાત આવી જાય છે.

પાત્રતાનો આંક શું ? કે કોની કેટલી પાત્રતા છે ? પાત્રતાના અનેક Stage છે. ત્રણ વિભાગ કરીએ તો જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ. પછી એકમાં પણ ઘણા સ્તર લઈ શકાય. એનું ધોરણ શું ? નક્કી કરવાનો આંક શું ? કે, જે જીવને જેટલી સત્પુરુષના ચરણમાં રહેવાની ગરજ છે એટલી એની પાત્રતા (છે). જેટલી ગરજ ઓછી છે એટલી અપાત્રતા (છે) અને ગરજ નથી તો જરા પણ પાત્રતા નથી. આ સીધી વાત છે. પછી બહારમાં આબરૂ ગમે એટલી હોય, કોઈ વિદ્વાન હોય, કોઈ પંડિત હોય, કોઈ ગમે તે કહેવાતા હોય પણ સત્પુરુષ વિદ્યમાન હોય અને એના ચરણમાં સર્વ આગ્રહને મૂકીને (રહેવાની તૈયારી હોય તે પાત્રતા છે). કેમકે તારા બધા મિથ્યાઆગ્રહ છે, તારો એકેય આગ્રહ સાચો નથી, અમે સાચા છીએ એ વાત ઉપર ચોકડી મૂકવાની વાત છે. એના ઉપર ચોકડી મૂકી દેવી પડે છે. જ્યારે પાત્રતા આવે છે પછી પાત્રતા આવે છે તો આગળનું કામ સુગમ થાય છે, સહેલું થાય છે, સરળ થાય છે. જો પાત્રતા નથી તો કોઈપણ કરોડ ઉપાય કરે એ બધા નિષ્ફળ જવાના છે.

મુમુક્ષુ :- ભાવ ઉત્પન્ન નથી થતા.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- એમાં પાત્રતા નથી, પાત્રતા નથી. પોતાને ભાવ આવતો નથી (એ) પાત્રતાનો અભાવ સૂચવે છે. એમ જ છે. એટલે કે ભવભ્રમણનો ડર નથી. જે ભવભ્રમણને છૂટવાનું નિમિત્તવ છે એનો પણ ખ્યાલ નથી તો ઉપાદાનનો ખ્યાલ એને ક્યાંથી હશે ? નિમિત્ત તો સ્થૂળ વિષય છે. નિમિત્તનો વિવેક તો સ્થૂળ વિષય છે. ઉપાદાનનો વિવેક તો અતિ સૂક્ષ્મ વિષય છે. જીવને ભ્રમણા અને ભૂલ એ થાય છે કે, પોતે સૂક્ષ્મ વિષયમાં પ્રવેશ કરી શકે છે એમ માને છે અને સ્થૂળ વિષયમાં તો બહુ મોટી ભૂલ હોય છે. કદી એવું બને નહિ કે કોઈની આંખ મોટો અક્ષર ન વાંચી શકે એની આંખ ઝીણો અક્ષર વાંચી શકે. એવું બને કોઈ દિવસ ? કોઈ દિવસ

ન બની શકે. એવી આ ભૂલ છે કે, જેને નિમિત્તનો વિવેક નથી એને ઉપાદાનનો વિવેક હોઈ શકે નહિ. એ ૮૩૧ (નંબરનો) બોલ ‘પરમાગમસાર’માં આવી ગયો છે. એટલે જે નિમિત્તમાં ભૂલ્યા છે તે નિશ્ચયમાં અને ઉપાદાનમાં પણ ભૂલ્યા છે. નિશ્ચયના બહાને ભલે ગમે તે વાત કરતા હોય એ જરૂર ભૂલેલા છે, એમાં શંકા નથી.

‘મિથ્યાગ્રહ, સ્વચ્છંદપણું...’ સ્વચ્છંદપણું – એમાં પણ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે કરવું છે. સત્પુરુષની આજ્ઞા પ્રમાણ કાંઈ કરવું નથી. પ્રમાદ એટલે વાત સાંભળી છે તોપણ એનો પુરુષાર્થ કરવો નથી. બીજા બીજા કાર્યોમાં વ્યસ્ત રહેવું છે.

‘અને ઇન્દ્રિયવિષયથી ઉપેક્ષા ન કરી હોય...’ એટલે કે અપેક્ષા રાખી હોય. અનેક પ્રકારનાં ભોગ-ઉપભોગમાં સુખબુદ્ધિથી અપેક્ષા રહેતી હોય. સત્સંગ હોય, સત્સંગ પ્રાપ્ત હોય પણ પોતાને ઉદયમાન જે પંચેન્દ્રિયના વિષયોનો જ્યારે પણ ઉદય હોય ત્યારે અપેક્ષાવૃત્તિથી, સુખબુદ્ધિથી પ્રવેશ કરે તો એને સત્સંગનું ફળ ન મળે. આ એને સીધો સંબંધ છે.

એ તો શાસ્ત્રમાં પણ એ વિષય આવે છે કે, દ્રવ્યશ્રુત જે સત્શ્રુત છે એની ઉપાસના કરવી હોય, અધ્યયન કરવું હોય, એની ગવેષણા – અંતર ગવેષણા કરવી હોય તો આ જીવે બધી જગ્યાએથી નીરસ થઈને કરવી. પંચેન્દ્રિયના વિષયોમાં ઘણા રસવાળા પરિણામ હોય અને એ સત્શ્રુત વાંચે (તો) એને સત્શ્રુતની અસર ન થાય. આગમ વાંચે, આગમની અસર ન થાય. સત્સંગમાં તો અવશ્ય હોવું જોઈએ એમ કહેવું છે.

મુમુક્ષુ :- વ્યાપારાદિમાં પૈસા મળવાની સંભાવના લાગે છે એમાં સુખબુદ્ધિ તો થઈ જ જાય છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- એમાં એમ રાખવું કે એ સંભાવના છે તો એ પૂર્વકર્મનો યોગ બતાવે છે અને આખી દુનિયા અનુકૂળ થઈ જાય

તોપણ આ આત્માને લાભ નથી, સુખ નથી એ તો પહેલાં ગાંઠ મારેલી હોવી જોઈએ. આખી દુનિયાના અનુકૂળતાના ગંજ ખડકાઈ જાય તો આ આત્માને ત્યાંથી ક્યાંયથી સુખ આવવાનું નથી. એ એક પણ પ્રસંગમાંથી આ આત્માને સુખ આવવાનું નથી, તો જ પ્રતિકૂળતાના ગંજ ખડકાઈ જાય તો હું દુઃખી નહિ થાઉં. એમાં ટકી શકશે. નહિતર તો છાતી ભીંસાશે એટલે આત્મા ભીંસાઈ જવાનો છે. છેલ્લે શું થવાનું છે ? વેદનામાં આવવા મંડશે. પ્રાણ છૂટે ત્યારે વેદના થયા વિના રહે નહિ. ભીંસ આવવાની જ છે અને એ ભીંસ આવશે ત્યારે ક્યાં ટકશે ? ક્યાં ભો રહેશે ? તૈયારી નહિ કરી હોય તો ક્યાં જશે ? ભીંસાઈ જઈને દુર્ગતિમાં ચાલ્યો જશે. પહેલેથી બધી તૈયારી તો અત્યારે જ કરી લેવાની છે. ઉધારીનો સવાલ નથી, જેટલી કરવી હોય એટલી અત્યારે જ તૈયારી કરી લેવાની છે.

એ પ્રકારના (—મિથ્યાગ્રહ આદિના) પરિણામ હોય ‘તો જ સત્સંગ ફળવાન થાય નહીં, અથવા સત્સંગમાં એકનિષ્ઠા, અપૂર્વભિ ત આણી ન હોય તો ફળવાન થાય નહીં.’ આ ચારે પ્રકારને એક જગ્યાએ અસ્તિથી બાંધી લીધા. પેલા નાસ્તિના પરિણામ છે કે આવા આવા પ્રકાર જીવને પણ તો સમજવું કે સત્સંગ મળ્યો છે, સત્પુરુષનો યોગ મળ્યો છે એ નિષ્ફળ થઈ જશે. તો કહે છે, એની દવા એક જ છે. એકનિષ્ઠાએ, અપૂર્વભિ તએ (સત્સંગ ઉપાસવો. એ અપૂર્વ ભિ ત ત્યારે જ આવે કે જ્યારે જ્ઞાનીની અંતરંગથી ઓળખાણ થઈ હોય).

બધા જ્ઞાની કહે એટલે હું પણ ‘ગુરુદેવ’ને જ્ઞાની કહું છું એવું આમાં ચાલતું નથી. અંતરંગ પરિણતિ જે છે, મૂળદશા જે જ્ઞાનીની છે ત્યાં સુધી નજર પહોંચવી જોઈએ તો જ ઓળખાણ થાય, તો જ બહુમાન આવે, તો જ અપૂર્વભિ ત આવે, તો જ એકનિષ્ઠા રહે. નહિતર એક વાત માને અને બીજી વાત માનવા તૈયાર થાય નહિ.

એ દશા થાય.

૧૧. ‘સત્સંગની ઓળખાણ થવી જીવને દુર્લભ છે. કોઈ મહત્ પુણ્યયોગે તે ઓળખાણ થયે...’ મહત્ પુણ્યયોગે એટલે એવું કોઈ હોનહાર સારું હોય એમ કહેવું છે. અને એવી યોગ્યતા આવ્યે ઓળખાણ થાય અને નિશ્ચય કરે ‘આ જ સત્સંગ, (એટલે) સત્પુરુષ છે એવો સાક્ષીભાવ...’ એટલે ખાત્રીભાવ. સાક્ષીનો અર્થ અહીંયાં પોતાને ખાત્રી થઈ જાય. અહીં સાક્ષી એટલે જ્ઞાતા-દૃષ્ટા નહિ. ‘એવો સાક્ષીભાવ ઉત્પન્ન થયો હોય...’ આપણે નથી કહેતા ? સાક્ષી- પૂરાવો લાવો, એટલે ખાત્રી થઈ જાય. એમ. એવો પોતાને અંદરથી સાક્ષી પૂરે એવો ભાવ ઉત્પન્ન થાય, ખાત્રીબંધ ભાવ ઉત્પન્ન થાય તો ‘તે જીવે તો અવશ્ય કરી પ્રવૃત્તિને સંકોચવી;...’ એણે બાહ્ય પ્રવૃત્તિમાં કાપ મૂકી દેવો. વિવેક કરીને, વિચાર કરીને, પોતાની જરૂરિયાતની મર્યાદા ઘટાડીને પ્રવૃત્તિને સંકોચવી.

એ ઉપરાંત (અર્થાત્) પ્રવૃત્તિને સંકોચવી એ ઉપરાંત. એ તો બહારની વાત થઈ. અંદરમાં શું કરવું ? ‘પોતાના દોષ કાણે કાણે, કાર્યે કાર્યે અને પ્રસંગે પ્રસંગે તીક્ષ્ણ ઉપયોગે કરી જોવા,...’ આ અંતર અવલોકનનો વિષય છે. અવલોકનમાં આવવું અને પોતાના રસને જોતાં એ રસ ઉપર કાપ પડશે. રસવૃદ્ધિ ત્યારે થાય છે કે, પોતાની જાગૃતિ ન હોય તો જ રસ વધી જાય. જાગૃતિ હોય તો રસ વધી શકતો નથી. એટલે વિભાવરસ કહો, દોષ કહો તેને પરિક્ષીણ કરવા. એટલે એને જોઈને એનો રસ કપાઈ જાય.

‘અને તે સત્સંગને અર્થે...’ એટલે સત્પુરુષના યોગને અર્થે, સત્પુરુષની મુખ્યતાને અર્થે ‘દેહત્યાગ કરવાનો યોગ થતો હોય...’ જાનનું જોખમ ખેડવું ! એમ કહે છે. ‘દેહત્યાગ કરવાનો યોગ થતો હોય તો તે સ્વીકારવો, પણ તેથી...’ અધિક ‘કોઈ પદાર્થને વિષે વિશેષ ભક્તિ તસ્નેહ...’ એટલે રાગ ‘થવા દેવો યોગ્ય નથી. તેમ પ્રમાદે

Standardમાં ભણ્યા હોય, નાની ઉંમર હોય, બાર-ચૌદ-પંદર વર્ષની ઉંમર હોય, હજી એટલી બધી કાંઈ વિશેષ બુદ્ધિ એ વખતે ન ખીલી હોય પણ એ વખતે જે લાસના શિક્ષક, જેને આપણે એ વખતે ગુરુ કહેતા, આ ગુરુપૂર્ણિમાના દિવસે એનું સન્માન કરે. એ આજે પણ (જો) રસ્તામાં મળે ને (તો એમ કહે) નમસ્તે, ગુરુજી ! આપની તબિયત કેમ છે ? અમને આટલી ઉંમર થઈ, તો આપને તો ઉંમર થઈ હોય ને ? અમારા જેવી કોઈ સેવા હોય તો બતાવો. કાંઈ કામકાજ હોય તો કહેજો. આટલું તો સહેજે લૌકિક શિક્ષાગુરુ હોય એનું માન રાખે. અને અત્યારે જ્ઞાની હોય કે જેની પાસેથી કાંઈ તત્ત્વવિચારનો લાભ મળ્યો હોય તો એની શરમ છોડતા વાર ન (લાગે) ! આ સમાજની પરિસ્થિતિ થઈ છે. એની શરમ ન આવે, ગમે તેમ વર્તે, ગમે તેમ બોલી નાખે, ગમે તેમ પ્રવર્તી નાખે. એટલો જે લૌકિક વિવેક હોય છે અને જે નાની ઉંમરમાં પણ હોય છે એટલું પણ શિસ્ત જોવામાં નથી આવતું. સમાજની જે દુર્દશા છે એનું કારણ આ છે.

એટલે આ એક શિસ્તનો વિષય છે કે, પોતાના આત્માને મુખ્ય રાખીને જ સ્વાધ્યાય કરવાનો છે. બાજુમાં બેઠો હોય એની સામે જોવાનું નથી, આવે જોવાનો તો પ્રશ્ન નથી. પોતાને જ મુખ્ય કરીને ચાલવાનું છે.

હવે તેરમાં બોલમાં આત્માર્થીને કેવો અભિપ્રાય હોય છે એ વાત કરે છે. ‘જીવે મુખ્યમાં મુખ્ય અને અવશ્યમાં અવશ્ય એવો નિશ્ચય રાખવો,...’ આ ગાંઠ મારવાની વાત છે કે, ‘જે કંઈ મારે કરવું છે, તે આત્માને કલ્યાણરૂપ થાય તે જ કરવું છે,...’ એટલે ઇચ્છા ગે તો આત્માને પહેલાં પૂછી લેવું, દૂર કોઈના ઘરે તો પૂછવા જવાનું નથી કે, આમાં તારા કલ્યાણનો દૃષ્ટિકોણ જળવાય છે ? રહે છે ? ચાલુ છે ? કે, એક કોર મૂકીને આગળ ચાલે છે ? બસ, (આટલું

હોય તો) ભૂલો નહિ પડ. તારો આત્મા જ તારો ગુરુ થઈને તને અંદરથી જવાબ દેશે હા કે ના. તારે કોઈ બીજા ગુરુને પણ પૂછવા જાવું નહિ પડે.

‘જે કંઈ મારે કરવું છે, તે આત્માને કલ્યાણરૂપ થાય તે જ કરવું છે, અને તે જ અર્થે આ ત્રણ યોગ...’ મન, વચન અને કાયા. તેની ‘ઉદયબળે પ્રવૃત્તિ થતી હોય તો...’ ભલે થાય. (તે) ‘થવા દેતાં, પણ છેવટે તે ત્રિયોગથી રહિત...’ એટલે મન, વચન, કાયાથી રહિત ‘એવી સ્થિતિ...’ એટલે સિદ્ધ દશા. એ ‘કરવાને અર્થે...’ જુઓ ! ધ્યેય પહેલા છે, હજી તો મુમુક્ષુ છે પણ સિદ્ધપણાનું ધ્યેય છે. ‘એવી સ્થિતિ કરવાને અર્થે તે પ્રવૃત્તિને સંકોચતાં સંકોચતાં ક્ષય થાય એ જ ઉપાય કર્તવ્ય છે.’ તે મન, વચન, કાયાની પ્રવૃત્તિ ક્ષીણ થાય, ઘટી જાય એ જ કર્તવ્ય છે.

‘તે ઉપાય મિથ્યાગ્રહનો ત્યાગ, સ્વચ્છંદપણાનો ત્યાગ, પ્રમાદ...’નો ત્યાગ ‘અને ઇંદ્રિયવિષયનો...’ એટલે એના રસનો ત્યાગ. ‘એ મુખ્ય છે. તે સત્સંગના યોગમાં અવશ્ય આરાધન કર્યા જ રહેવાં અને સત્સંગના પરોક્ષપણામાં તો અવશ્ય અવશ્ય આરાધન કર્યા જ કરવાં; કેમકે સત્સંગપ્રસંગમાં તો જીવનું કંઈક ન્યૂનપણું...’ એટલે ક્ષતિ હોય, ખામી હોય ‘તો તે નિવારણ થવાનું સત્સંગ સાધન છે,...’ કોઈને કોઈ વાત ઉપર ધ્યાન ખેંચાશે. ‘પણ સત્સંગના પરોક્ષપણામાં...’ એટલે દૂર ક્ષેત્ર હોય ‘એક પોતાનું આત્મબળ જ સાધન છે.’

‘જો તે આત્મબળ સત્સંગથી પ્રાપ્ત થયેલા એવા બોધને અનુસરે નહીં, તેને આચરે નહીં,...’ જોયું, સીધું આચરણ ઉપર આવી ગયા ! અનુસરે નહિ, આચરે નહિ ‘આચરવામાં થતા પ્રમાદને છોડે નહીં, તો કોઈ દિવસે પણ જીવનું કલ્યાણ...’ અનંતકાળે પણ ‘થાય નહીં.’ એક સત્સંગ ઉપર કેટલી બધી વાત લખી છે ! આપણે આ વાંચનમાં અવારનવાર લઈએ છીએ.

અહીંયાં જે આપણો ચાલતો વિષય છે કે, પાત્રતામાં સત્પુરુષના ચરણનો ઇચ્છુક છે. એમાં સત્સંગ શબ્દ નહિ વાપરવાને બદલે ચરણનો ઇચ્છુક છે એવું કેમ લખ્યું છે ? સત્સંગનો ઇચ્છુક લેવાને બદલે સત્પુરુષના ચરણનો ઇચ્છુક કેમ લીધો છે ? કે, અપૂર્વ ભાવિ તથી, અત્યંત ભાવિ તથી એકનિષ્ઠાથી અને અત્યંત ગરજવાન થઈને પૂરી ગરજથી જે સત્સમાગમ કરવા ઇચ્છે છે એને એનો લાભ થાય છે, એમાં ન્યૂનતા રહે છે, ખામી રહે છે તો એને એનો લાભ થતો નથી.

માને તો છે, હું તો (સત્પુરુષને) માનું છું પણ એ વંચનાબુદ્ધિ છે. પોતે છેતરાય જાય એવી બુદ્ધિ છે અને એને લઈને એને ખ્યાલ નથી આવતો કે, પોતે શું ભૂલ કરે છે ? એટલે ચરણનો ઇચ્છુક એવી વાત લીધી છે.

પ્રશ્ન :- એ ચરણ એટલે જેવું સત્પુરુષનું આચરણ છે તેવું જ અનુસરવું એમ અર્થ કરે છે ?

સમાધાન :- એમને સંપૂર્ણપણે અનુસરવું. ચરણનો ઇચ્છુક(નો અર્થ) શું થાય છે ? ચરણના ઘણા અર્થ થાય છે. ચરણ એટલે વચન થાય છે, ચરણ એટલે આચરણ થાય છે. ચરણ એટલે આચરણ પણ થાય છે, ચરણ એટલે વચન પણ થાય છે. નથી કહેતાં ? આ ચોથું ચરણ છે, આ પાંચમું ચરણ છે. ચરણ એટલે વચન થાય છે, ચરણ એટલે આચરણ થાય છે. ચરવું, આચરવું – આચરણ પણ થાય છે. ચરણ એટલે પગ પણ થાય છે. ઘણા અર્થ થાય છે.

અહીંયાં તો મુખ્ય અભિપ્રાય જે છે એ એ છે કે, જ્યારે સત્પુરુષના ચરણમાં રહેવું છે એટલે પૂરા ગરજુ થઈને એ કહે તેમ કરવું છે. (આ ભાઈએ) પ્રશ્ન ઉઠાવ્યો કે, અમને એમ લાગ્યા કરે છે કે અમે સાચા છીએ. તો એ મિથ્યા આગ્રહ છોડી દેવો. એ આગ્રહ મિથ્યા છે. સત્પુરુષ પાસે કોઈ વાત રાખવાની હોય નહિ.

આવી ચર્ચા ચાલતી હતી ત્યારે અમારે એક ભાઈએ પ્રશ્ન કર્યો હતો, જરા વિચારવા જેવો પ્રશ્ન છે કે, કોઈ વાત એવી હોય કે સત્પુરુષ કહે તેને બુદ્ધિ ના પાડતી હોય. આ બરાબર નથી લાગતું. ભલે સત્પુરુષે કહ્યું પણ આ બરાબર નથી લાગતું. ત્યાં શું કરવું ? ચર્ચા ચાલતી હતી ત્યારે એવો પ્રશ્ન ઠ્યો હતો.

મુમુક્ષુ :- સત્પુરુષ કરે એ પણ બરાબર ન લાગે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- સત્પુરુષ કરે કે કહે, જે કાંઈ હોય તે. એ બરાબર ન લાગ્યું હોય, બુદ્ધિ સ્વીકારતી ન હોય તો શું કરવું ? તો એણે એ વિચારવું કે, ભૂલ તો મારી થવાની સંભાવના છે એમની ભૂલ થવાની સંભાવના નથી. ભૂલ દેખાતી હોય તો એમ વિચારવું. એટલે એકવાર સ્વીકારી લેવું અને પછી પોતાની ભૂલનું સંશોધન કરવા માટે નીકળવું. સ્વીકારશો તો ભૂલનું સંશોધન કરવા નીકળાશે. એ વાત જો સ્વીકારવામાં નહિ આવે કે ભૂલ મારી હોય એમની ન હોય એવું જો સ્વીકાર્યું ન હોય તો પોતાની ભૂલ શોધવાનો અવસર નહિ રહે. આ પરિસ્થિતિ આવશે. એટલે પહેલાં આમ વિચારી લેવું તો બુદ્ધિમાં કાંઈ ભૂલ થઈ હશે તોપણ વાંધો નહિ આવે.

હવે કોઈ એમ કહે, બીજો તર્ક છે. આ તો બુદ્ધિવાદનો જમાનો છે એટલે ચારે પડખેથી ચર્ચાઓ બહુ ચાલે છે કે ભલે પોતાની ભૂલ હોય અને આવી રીતે સુધરી જાય તો તો પોતાને લાભનું કારણ છે પણ માનો કે સત્પુરુષની ભૂલ જ હોય, માનો કે હોય, કેમકે બહારના કાર્યમાં ક્ષયોપશમનો વિષય હોય છે, બહારના કાર્યમાં એવી પણ ભૂલ થતી હોય ઈ તર્ક છે, માનો કે એમ થયું હોય તો શું કરવું ? તો એમ જ કરવું કે, કાંઈક હોનહાર એવું હશે માટે એમને એવો વિકલ્પ આવ્યો. કેમકે જગતમાં પરિણામ ડાહ્યું છે. માણસ ડાહ્યો નથી ગણાતો. સફળ થયો તો કહે બહુ ડાહ્યો. એ જ માણસ નિષ્ફળ જાય તો કહે, મૂર્ખ છે, આટલી એને ખબર નહોતી

પડતી કે આવી રીતે કર્યું ? જગતમાં પરિણામ ડાહ્યું છે, માણસ ડાહ્યો નથી. એકને એક માણસને ડાહ્યો ગણવામાં આવે છે, તે જ માણસને પાછો ગાંડો ગણવામાં આવે છે, પાછો તેને જ ડાહ્યો ગણવામાં આવે છે. પેલો તો એમ કહે છે કે, હું તો જે છું એ છું. પણ આ બધું બહારનું પરિણામ આવે છે એ અનુસાર દુનિયા તો ડાહ્યો-ગાંડો ગણે છે.

જ્યારે સત્પુરુષને વિકલ્પ આવે છે એ પ્રથમ દૃષ્ટિએ પરિસ્થિતિને સાનુકૂળ ન દેખાતો હોય તો એમ વિચારવું જોઈએ કે એમને વિકલ્પ આવ્યો છે માટે કોઈ એવું હોનહાર હશે. નહિતર એમને એવો વિકલ્પ આવે નહિ. માટે ભૂલ જોવાની દૃષ્ટિ છોડી દઈને એને અનુસરવું એ એક જ મુમુક્ષુધર્મ છે, બીજો મુમુક્ષુનો ધર્મ નથી. જો મુમુક્ષુ એ ધર્મનો ત્યાગ કરે તો કહેવાની જરૂર નથી કે એણે મુમુક્ષુતાનો પણ ત્યાગ કર્યો છે. એ કહેવાની જરૂર નથી.

મુમુક્ષુ :- પરીક્ષા કરવાની વાત આવે છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, પરીક્ષા તો કરવી જોઈએ. નહિતર તો ઓઘસંજ્ઞાએ માનશે અને ઓઘસંજ્ઞાએ માન્યાનું કાંઈ ફળ નથી. ઓઘસંજ્ઞા તો એક વચ્ચે આવે છે, કોઈ વખત કોઈને આવે છે. એવું બને છે કે, ઘણા જેને સત્પુરુષ કહે અને બહારના ચિહ્નોથી એમ લાગતું હોય કે, બરાબર છે. તો ઓઘસંજ્ઞાએ પહેલાં સ્વીકાર કરે.

જેમકે તમે મારા હિતેચ્છુ છો અને તમે મને એમ કહો કે, ભાઈ ! તમને પરિચય નથી પણ અમને પરિચય છે. આ કોઈ મહાપુરુષ છે, જ્ઞાની છે, સત્પુરુષ છે. એમનો સંગ કરવા જેવો છે. તો પરીક્ષા કર્યા વિના પણ આસ્તિ ચતાથી વિચારવું, આસ્તિક્ય બુદ્ધિથી પરીક્ષા કરવી. એવો જે પ્રકાર છે ત્યાં એને ઓઘસંજ્ઞા પણ ઉપકારી થાય છે પણ ઓઘસંજ્ઞામાં લાંબો સમય રહેવું તે ઉપકારી નથી. ઓઘસંજ્ઞામાં

પણ સ્વીકાર થયો હોય તો એમની અંતરંગ પરિણતિ સુધી પહોંચવું જોઈએ અને અંતરંગ પરિણતિ સુધી પહોંચવામાં પોતાની કેટલીક તૈયારી જોઈએ છે.

સામાન્ય રીતે અધ્યાત્મચર્યાનો વિષય એવો જેનો હોય કે, ફરી ફરીને બધી વાતનો સરવાળો - Total એક શુદ્ધાત્મા જે પદાર્થ દ્રવ્યદૃષ્ટિનો વિષય છે એના ઉપર આવતો હોય. એનું શ્રદ્ધાનું જોર એના ઉપર આવતું હોય એવો જેનો પ્રકાર હોય ત્યાં એમ વિચારવું કે આ વાત કાંઈક બરાબર મેળ ખાય છે. એ વાતનો વિષય થયો. વાતના વિષયમાં એથી ફરક પડે તો તો કાંઈ મેળ ખાતો નથી. કેમકે તત્ત્વદૃષ્ટિ તો એ છે કે, જે નિજાત્મતત્ત્વ છે એની દૃષ્ટિ એટલે શ્રદ્ધા અનંત ગુણનું ધામ છે, નિધાન છે, એની દૃષ્ટિ જેની છે તે સત્પુરુષ છે. એ દૃષ્ટિ છે કે નહિ ? એમ એની દૃષ્ટિ પકડવી છે. ત્યારે એના વચનો, એની ચેષ્ટા એના જીવન ઉપરથી, પરિચય ઉપરથી, સહવાસ ઉપરથી પકડી શકાય છે. ઘનિષ્ટ પરિચય કરવો જોઈએ. એના અંતેવાસી થવું જોઈએ અને એ રીતે એ વાતને સમજી લેવી જોઈએ. નહિતર ઓઘસંજ્ઞામાં આયુષ્ય વ્યતીત થાય તો બહુ બહુ તો ભ્તિ તના પરિણામથી પુણ્ય બંધાણા હોય તો ફરીને એવો યોગ મળે પણ ત્યાં એ ઓઘસંજ્ઞા રહે તો ઓઘસંજ્ઞામાં તો ભ્તિ તના પરિણામ પણ કરે અને ક્યારેક અભ્તિ તના પરિણામ પણ કરી બેસશે. એને તો ખબર નહિ પડે કે ક્યારે મેં શું કર્યું ? એટલે એ પરિણામનો ત્યાગ થવા અર્થે એણે ઓળખાણ કરવી જ રહી.

હવે જેને પોતાનું આત્મહિત જ કરવું છે, એ જ ધ્યેય છે, એ જ ભાવના છે. એ જ ધ્યેય અને એ જ ભાવનાને પુષ્ટિ મળે છે કે નહિ ? એવા રસથી ભરપૂર જેમના પરિણામ અને વચન છે એ કેવી રીતે અજાણ્યા રહેશે ? તમે કોઈપણ વાત કરવા આવો તો તમારો અભિપ્રાય ન પકડી શકાય એવી વાત થોડી છે ? ભલે તમે

વખાણ કરો તોપણ ખબર પડે કે આનો અભિપ્રાય શું છે અને નિંદા કરો તોપણ અભિપ્રાય શું છે એ તો જીવ પકડી શકે છે. નથી પકડી શકતો ? તો, અહીંયાં પણ દરેક વાતમાં આત્મહિતનો અભિપ્રાય જળવાય છે કે નહિ ? (એને પકડી શકે છે).

પૂજ્ય 'બહેનશ્રી' પાસે એવી ચર્ચાઓ ચાલેલી છે. એક મુમુક્ષુએ પ્રશ્ન કર્યો કે, આમ હોય તો કેમ કરવું ? તેમ હોય તો કેમ કરવું ? (તો કહ્યું કે), આત્માર્થીએ પોતાની ભૂમિકાને છાજે એથી કોઈ વિશેષ મર્યાદા બહાર જઈને કાંઈ કરવાનું હોય નહિ. આ સીધી આજ્ઞા છે. અંદરોઅંદર કોઈ તોફાને ચડી જાય. આત્માર્થીએ આત્માર્થીને યોગ્ય ભૂમિકામાં રહીને જ કરવાનું હોય, મર્યાદા છોડીને કાંઈ કરાય નહિ. સત્પુરુષની આજ્ઞા જ એવી હોય છે. એના વચનો જ એવા હોય કે, એના આત્માર્થનું જ પોષણ મળે, આત્માર્થને છોડીને ગમે તે કરવાની વાત સત્પુરુષ પાસે કદી હોય નહિ. એવો વિષય છે. એ સારો વિષય છે, ડો વિષય છે. પણ પોતે તૈયારી કરતાં એને કાંઈ અવરોધ હોય તો એ પોતાની જિજ્ઞાસામાંથી પ્રશ્ન ઉઠાવે તો એ વાત વધારે બહાર નીકળે છે. એ વિષય વધારે ખુલે છે. General વાત તો સામાન્ય જેટલી પ્રચલિત હોય એટલી આવે. તે કાળે ગે એટલી આવે, પણ વિષય એવો છે કે અહીંથી હિતનો માર્ગ અને અહિતનો માર્ગ નિશ્ચિત થાય છે.

મુમુક્ષુની ભૂમિકામાંથી અનંતકાળ સુધી અહિતનો માર્ગ પકડીને આ જીવ પરિભ્રમણ કરતો કરતો અહીંયાં પહોંચ્યો છે. હવે પાછો ફરીને સત્પુરુષનો યોગ થયો છે તો હવે માર્ગ ભૂલવો કે માર્ગ ગ્રહણ કરવો એ પાછો પોતાને જ નિર્ણય કરવાનો વિષય છે. જો ભૂલ્યો તો અનંતવાર કરેલી ભૂલનું પુનરાવર્તન પાછું અનંતવાર થઈ જતાં વાર (નહિ લાગે), ઠેકાણે નહિ પડે. અને જો એકવાર ભૂલ સુધારી તો નિર્વાણ હાથવેંતમાં છે પછી નિર્વાણ વિશેષ દૂર નથી. આટલી

કિંમત સમજીને જે કાંઈ પગલું ભરવું છે એ પૂરી ગંભીરતાથી ભરવું છે, જરાય છીછરા વિચારથી ચાલવું નથી એવો પોતાને અવશ્ય નિર્ણય હોવો જોઈએ, વિચાર હોવો જોઈએ અને તો જ ભૂલ ન થાય, નહિતો ભૂલ થવી (સહજ છે), પડવાના હજાર ઠેકાણા છે, ચડવું બહુ મુશ્કેલ છે.

એટલે દસ વાત કરીને પણ એમ કહ્યું કે, દસ વાતમાં પહેલા જેવી એકેય વાત નથી. પાત્રતાની દસ વાત કરી પણ એ એકમાં જ દસેનો સમાવેશ છે. એવી મોટી વાત છે. એ પોતાના ઘણા ભવના અનુભવ પછી કરેલી આ વાત છે. પોતે પણ પરિશ્રમ કરવામાં કાંઈ બાકી રાખી નથી. પણ સ્વચ્છંદે બધો પરિશ્રમ કર્યો છે, મહેનત ઘણી કરી છે પણ સ્વચ્છંદે કરી છે. પછી કોઈ સત્પુરુષનો યોગ મળ્યો છે અને ખ્યાલ આવ્યો છે ત્યારે આત્મહિતની બુદ્ધિથી કોઈ એક ભવમાં એમણે સત્પુરુષના ચરણની ઉપાસના કરી છે. ત્યારે એમને એ વિષયનું જ્ઞાન ખૂલી ગયું છે અને એ વિષયના અનેક પડખાં, સંખ્યાબંધ પડખાં, ખુલ્યા છે એ એમણે પત્રમાં મુમુક્ષુઓને વારંવાર કહ્યાં છે.

મુમુક્ષુ :- મુમુક્ષુની ઝીણામાં ઝીણી, સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ વાત પણ એમને લક્ષમાં આવી ગઈ છે. એ હિસાબે એમની કેટલી શક્તિ હતી !

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, ઘણી નિર્મળતા. આવો પુરુષ, કોઈ ભાગ્યે જ થાય એવો પુરુષ પંચમકાળે થયેલો છે. ઘણું કામ કર્યું છે, ગજબ કામ કર્યું છે !! એટલે તો કહ્યું ને, આજે સો વર્ષે પણ એમની વાત ચોંટ મારે છે અને એમનો અનુયાયી વર્ગ વધતો જાય છે. એનું કારણ કે આજે સો વર્ષે એમની અનુપસ્થિતિમાં એમની વાત ચોંટ મારે છે. એવી વાતો છે.

મુમુક્ષુ :- એમના અનુયાયીઓ આટલું ડાણ પકડી શક્તા

હશે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- નહિ, ડાણ નથી પકડી શકતા. ડાણ પકડે તો તો ન્યાલ થઈ જાય ! પણ ડાણ ન પકડી શકે એનું જીવન ફેરે છે તો ડાણ પકડે એનું શું થાય !? હજી એમની વાતનું

ડાણ નથી પકડી શકતા એને પણ જિંદગીમાં ફેરફાર થઈ જાય છે. સંપ્રદાય છૂટી જાય છે, આગ્રહો છૂટી જાય છે, આ કહે છે એ સાચું છે. કબૂલ કરે છે કે, એમના હાઈ સુધી હું નથી પહોંચી શકતો. એમને જે કહેવું છે એની ગહનતા નથી પકડાતી પણ કહે છે એ બરાબર છે એટલો અંદરથી આત્માને વિશ્વાસ આવે છે એ પણ એક સારું ચિહ્ન છે. જીવ દુર્ગતિમાં જતાં કાંઈક બચે એવો વિષય છે.

પ્રશ્ન :- એને પાત્રતા કહેવાય ?

સમાધાન :- થોડીઘણી સામાન્ય પાત્રતા બીજાની અપેક્ષાએ કહેવાય. બીજા સંપ્રદાયના જીવો કરતાં ફેર પડ્યો છે એમ કહેવાય. એને આગળ જવાની જગ્યા છે. ઈ પાત્રતા એવી છે કે એને આગળ વધવાની જગ્યા છે. સંપ્રદાયમાં પડ્યો છે એને આગળ વધવાની જગ્યા નથી. એમ છે.

૨૫૪ (પત્રમાં) એક વાત કરી છે. એ બહુ સરસ કરી છે. પાનું-૨૮૯. પહેલો પેરેગ્રાફ છોડીને બીજો પેરેગ્રાફ. 'સત્પુરુષમાં જ પરમેશ્વર બુદ્ધિ, એને જ્ઞાનીઓએ પરમ ધર્મ કહ્યો છે;...' કોનો ? મુમુક્ષુનો પરમ ધર્મ. હવે આ એક વિચારવા જેવું છે કે, સત્પુરુષને પરમેશ્વરની નજરે જોવામાં આવે છે કે નહિ ? મારા આત્માને આ સત્પુરુષ પરમેશ્વરના સ્થાને દેખાય છે કે નહિ ? બસ, આ એક તપાસનો વિષય છે. આ મુમુક્ષુનો પરમ ધર્મ છે. આ જગ્યાએ આવે એ એના હૃદય સુધી પહોંચી જાય.

જેમ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા પરમેશ્વર છે. એમની દેશના મળે, એ તો વીતરાગ છે છતાં એમની દેશના મળે તો આ જીવનો ઉદ્ધાર

થઈ જાય. એવું નિમિત્તવ નિર્ગ્રંથ ગુરુમાં છે, એવું નિમિત્તવ વિદ્યમાન સત્પુરુષમાં છે. એના ત્રણ જીવંત પાત્રો છે. આગમ છે એ જીવંત પાત્ર નથી. એટલો ફરક છે. એટલે પરમેશ્વરબુદ્ધિ આવી જાય ત્યારે સમજવું કે, હવે સત્પુરુષ ઓળખાયા. નહિતર સત્પુરુષ ઓળખાણ નથી. એ એનો આંક છે. અને ત્યાં સુધી જે ભાવે, જે યોગ્યતાએ, જે પ્રકારે એમના ચરણમાં રહેવાનો પ્રકાર ઉત્પન્ન થાય – એ ન થાય, ત્યાં સુધી ન થાય. નહિતર થાય. બસ, આટલું એનું ચિહ્ન છે, લક્ષણ છે.

અહીં સુધી રાખીએ.



જિજ્ઞાસા : જ્ઞાનીની અંતર પરિણતિ ઓળખનાર જીવને જ્ઞાનીનાં નેત્રમાં કેવા ભાવો દેખાય ?

સમાધાન : તેવી ઓળખવા માટેની યોગ્યતાવાન જીવને જ્ઞાનીના નેત્રોમાં વીતરાગતા, અંતર્મુખતા, શાંતરસ, નિર્મળતા, નિસ્પૃહતા અને સ્વરૂપ પ્રત્યક્ષતાથી ઉત્પન્ન આત્મિક પુરુષાર્થના દર્શન થાય છે.

—પૂજ્ય ભાઈશ્રી (અનુભવ સંજીવની – ૧૬૦૭)

મુંબઈ, ફાગણ, ૧૯૪૬

હે જીવ, તું ભ્રમા મા, તને હિત કહું છું.

અંતરમાં સુખ છે; બહાર શોધવાથી મળશે નહીં.

અંતરનું સુખ અંતરની સમશ્રેણીમાં છે; સ્થિતિ થવા માટે
બાહ્ય પદાર્થોનું વિસ્મરણ કર, આશ્ચર્ય ભૂલ.

સમશ્રેણી રહેવી બહુ દુર્લભ છે; નિમિત્તાધીન વૃત્તિ ફરી
ફરી ચલિત થઈ જશે; ન થવા અચળ ગંભીર ઉપયોગ રાખ.

આ ક્રમ યથાયોગ્યપણે ચાલ્યો આવ્યો તો તું જીવન ત્યાગ
કરતો રહીશ, મૂંઝાઈશ નહીં, નિર્ભય થઈશ.

ભ્રમા મા, તને હિત કહું છું.

આ મારું છે એવા ભાવની વ્યાખ્યા પ્રાયે ન કર.

આ તેનું છે એમ માની ન બેસ.

આ માટે આમ કરવું છે એ ભવિષ્યનિર્ણય ન કરી રાખ.

આ માટે આમ ન થયું હોત તો સુખ થાત એમ સ્મરણ
ન કર.

આટલું આ પ્રમાણે હોય તો સારું એમ આગ્રહ ન કરી
રાખ.

આણે મારા પ્રતિ અનુચિત કર્યું એવું સંભારતાં ન શીખ.

આણે મારા પ્રતિ ઉચિત કર્યું એવું સ્મરણ ન રાખ.

આ મને અશુભ નિમિત્ત છે એવો વિકલ્પ ન કર.

આ મને શુભ નિમિત્ત છે એવી દૃઢતા માની ન બેસ.

આ ન હોત તો હું બંધાત નહીં એમ અચળ વ્યાખ્યા નહીં

કરીશ.

પૂર્વકર્મ બળવાન છે, માટે આ બધો પ્રસંગ મળી આવ્યો
એવું એકાંતિક ગ્રહણ કરીશ નહીં.

પુરુષાર્થનો જય ન થયો એવી નિરાશા સ્મરીશ નહીં.

બીજાના દોષે તને બંધન છે એમ માનીશ નહીં.

તારે નિમિત્તે પણ બીજાને દોષ કરતો ભુલાવ.



તા. ૦૪-૦૧-૧૯૯૮, પ્રવચન નં. ૨૯
પત્રાંક-૧૦૮ (સ્થળ-બેંગ્લોર)

‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ વચનામૃત, પત્ર ૧૦૮મો. ત્રેવીસમા વર્ષે આ પત્ર લખાયેલો છે. ‘હે જીવ, તું ભ્રમા મા, તને હિત કહું છું.’ પોતે પોતાને સંબોધન કરવાની વાત છે કે, ‘હે જીવ, તું ભ્રમા મા,....’ એટલે ભ્રમણાથી ભૂલ ન કર. હું તને તારા હિતની એટલે આત્મકલ્યાણની વાત કરું છું. તને સુખ, શાંતિ થાય એની વાત કરું છું. શું વાત કરવી છે ?

‘અંતરમાં સુખ છે; બહાર શોધવાથી મળશે નહીં.’ શું કહે છે ? આ જગતમાં બધા જ મનુષ્યોને સુખની એક સમસ્યા છે અને આખું જગત બહારમાંથી સુખ લેવા માટે પ્રયત્નવાન છે. આ એક જુદી જ વાત છે કે બહાર સુખ છે નહિ તેથી ગમે તેટલું કોઈ શોધે, મેળવવા માટે પ્રયત્ન કરે (તોપણ) સુખ મળતું નથી. અંતરમાં સુખ છે એ દેખાતું નથી એટલે વિશ્વાસ આવતો નથી. જે કાંઈ થોડીક અડચણ છે એ આ વાતની છે. તીર્થકરોની પાસે પણ આપણે સાંભળ્યું. બધા જ જ્ઞાનીઓ એમ કહે છે કે સુખ અંતરમાં છે. પણ જ્યાં સુધી જીવને ઈ સુખ દેખાય નહિ ત્યાં સુધી એ બાજુનું ખેંચાણ ભું થાય નહિ.

વળી, બીજી પરિસ્થિતિ થોડી વિચિત્ર એવી છે કે અનેક પ્રકારની

ઇચ્છાઓ થાય છે. જે તે પદાર્થની ઇચ્છાઓ થાય છે ત્યારે તે પદાર્થ મળતા નથી. ગેરહાજરીમાં જ ઇચ્છા થાય અને એ વખતે જીવનાં પરિણામમાં આકુળતા વધારે હોય છે. ઇચ્છિત પદાર્થનો સંયોગ થાય એટલે આકુળતા ઘટે છે. જીવને ભ્રાંતિ અને ભ્રમ એવો થાય છે કે મને આ પદાર્થ મળવાથી સુખ થયું અને એનો અનુભવ પણ એમ બોલે છે કે પહેલાં આકુળતા હતી એ ઓછી થઈ ગઈ. એટલે એને અનુભવપૂર્વક નિશ્ચય થઈ જાય છે - Concept ભો થાય છે કે, સુખ બહારમાં છે. બાહ્ય પદાર્થો મળવાથી સુખ છે. એવો એક Concept ભો થઈ જાય છે. એવી એક પરિસ્થિતિ ભી છે.

બીજી બાજુ અંતરમાં ખરેખરું નિરાકુળ સુખ છે એ સુખ દેખાતું નથી. એ સુખ વિષે ક્યારેક ક્યારેક સાંભળવા મળે છે, ક્યારેક ક્યારેક ગ્રંથોમાં વાંચવા મળે છે, જ્ઞાનીઓ પાસેથી સાંભળવા મળે છે પણ જીવને દેખાય નહિ ત્યાં સુધી એનું ખેંચાણ ભું થાય નહિ અને પેલા સુખનું ખેંચાણ ઘટે નહિ. પાછી પરિસ્થિતિ શું છે ? કે, એક બાજુ ખેંચાણ છે એ પણ સુખને કારણે છે. જે તે બાહ્ય પદાર્થ પ્રત્યે ખેંચાણ છે એ પણ સુખને કારણે છે. એ એમને એમ રહે અને આ બાજુનું સુખ દેખાય એવું પાછું બનતું નથી. ક્યાં તકલીફ છે ? કે, એ Concept એમને એમ રહે અને પાછું આ બાજુ અંતરમાં સુખ દેખાય એવું બને નહિ અને આ બાજુ સુખ દેખાય નહિ અને પેલો Concept તો અનાદિનો બનેલો છે અને ઈ લટો પ્રયોગ અત્યારે ચાલુ છે. એટલે સંસારના બહુભાગ મનુષ્યો બાહ્ય પદાર્થ તરફના ખેંચાણથી પાછા વળીને અંતરાત્મામાં આવી શકતા નથી એનું કારણ પણ આવું સજ્જડ છે.

ધર્મના ક્ષેત્રમાં આ વાત થોડાઘણાં અંશે, જે કોઈ અંશે પ્રચલિત તો થયેલી છે કે, સુખ અંતરમાં છે, સુખ બહારમાં નથી. ભલે આખા જગતમાં પ્રચલિત નથી થયેલી પણ ધાર્મિક જગતમાં એ થોડાઘણાં

અંશે પ્રચલિત થયેલી છે અને એ ધાર્મિક ક્ષેત્રમાં રસ લેનારા, ભાગ લેનારા મનુષ્યો પણ અંતરના સુખ તરફ નથી વળી શકતા, બહુભાગ નથી વળી શકતા, કો'ક કો'ક જ વળી શકે છે. એવી એક આંકડાની પરિસ્થિતિ પણ (છે), Facts and figures ઈ જાતના છે. બરાબર ?

હવે વાત એ છે કે, જેનું કોઈ હોનહાર સારું હોય, હોનહાર એટલે જેનું ભવિષ્ય જળું હોય, ભલે ગમે તે પરિસ્થિતિ હોય. સંસારમાં અનુકૂળ સંયોગો હોય, પ્રતિકૂળ સંયોગ હોય એની સાથે એનો સંબંધ નથી. કેમકે રાજા, મહારાજા અને ચક્રવર્તીઓ પણ આ બાજુ વળે છે અને ગરીબમાં ગરીબ, દરિદ્રમાં દરિદ્ર માણસ પણ આ બાજુ વળે છે. કોઈપણ સ્તરનો મનુષ્ય આત્મા તરફ વળે છે, વળી શકે છે. એટલે બાહ્ય પદાર્થ કે બાહ્ય પરિસ્થિતિ સાથે એનો કોઈ નિયમબદ્ધ સંબંધ નથી પણ પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિ વધારે અનુકૂળ છે. પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિમાં જીવને વારંવાર એવું લાગે છે કે, આ સંસારમાં સુખ નથી, આ સંસારમાં સુખ નથી અને પ્રયત્ન કરવા છતાં એને બહારના સુખ મળતા નથી. એટલે એને આ દિશામાં વળવાનું કારણ બને છે ખરું. છતાં પણ પેલો નિશ્ચય ઠીલો પડે તો આ દિશામાં કાંઈક કામ થાય.

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! હિન્દીમાં લ્યો, ગુજરાતીમાં સમજાતું નથી.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હાં, હિન્દી મેં લેંગે. ક્યા હૈ ? ક્યા કહતે હૈં કિ, સુખ અંતર મેં હૈ, બાહર ખોજને સે મિલેગા નહીં. હે જીવ ! તૂ ભૂલ મત કર, ભ્રમણા કે ચક્કર મેં મત આ, હમ તુમકો ઠીક કહતે હૈં, તુમ્હારે હિત કી બાત કરતે હૈં. હમારે સ્વાર્થ કી કોઈ બાત નહીં કરતે હૈં, તુમ્હારે હિત કી બાત કરતે હૈં, ઐસા કરકે બાત ચલી હૈ. ઇતને દો વચન પર અપન ચર્યા કર રહે હૈં.

અંદર મેં સુખ હૈ વહ જીવ કો જહાં લગ દિખતા નહીં હૈ વહાં તક અંદર કે સુખ કે પ્રતિ પરિણામ કા ખિંચાવ ચાલુ નહીં

होता. दूसरी ओर बाहर में अनेक प्रकार के सुખ का अनुभव जब को होता है इसलिये उसका एक निश्चय बन चुका है कि, बाहर में सुખ है. जो जो ध्येयों को छोड़ती हैं उसकी पूर्ति होती है तो सुખ का अनुभव होता है. वास्तव में वह सुખ है ही नहीं, अगर वह सुખ होता तो छोड़ता नहीं.

(इससे) साबित होता है, इसका सबूत वह है कि, जहां उसको सुખ का अनुभव हुआ वहीं दुःख का अनुभव होने लगता है. इसलिये बाहर में कहीं भी सुખ नहीं है इस बात का भी अनुभव तो होता है. जैसे बाहर में सुખ का अनुभव होता है वैसे बाहर में सुખ नहीं है इसका भी अनुभव होता है.

जैसे कि जानेवाला जो कुछ चीज अच्छी लगती है, भाती है (वह) जाता है (किर उसीको) तौबा... तौबा... करना पड़ता है. प्रत्येक पदार्थ में वह बात है. (अगर) वहां सुખ होता तो बढ जाता. अगर वास्तव में वहां सुख होता तो भाते-भाते वह सुख बढते जाता और बहुत बढता. लेकिन ऐसा नहीं हुआ तो वह बात जानियों ने बताया कि, देख भाई! अगर तुझे सुख मिल जाता तो तुम सुख के लिये दूसरा प्रयत्न नहीं करता. तू हमेशा सुख के लिये प्रयत्नशील हो इसका मतलब यह हुआ कि, तुमको अभी तक सुख मिला नहीं है. मिला है ऐसी भांति हुई है. वास्तव में (यदि) मिला होता तो तुमको फिर सुख के (लिये) पुरुषार्थ करने की जरूरत नहीं रहती.

वह बात जब वे बताते हैं तब हमारा जो विश्वास जमा हुआ है कि, बाहर में सुख है उसमें दरार पड़नी चाहिए. निश्चय कब ढीला होता है ? कि, जब दरार पड़ती है तब. क्योंकि यह जमा हुआ निश्चय है. अकस्म अनंतकाल से जमा हुआ निश्चय है. तीर्थंकरों ने पुकार-पुकार कर कहा कि, बाहर में सुख नहीं

है, अंतर में सुખ है. लेकिन हमने कभी वह बात सुनी नहीं. सुनी नहीं मतलब हमने ध्यान नहीं दिया, वजन नहीं दिया और वह बात को मानी भी नहीं.

वह बात कैसे मानने में आती है ? कि, जो कोई विशेष विचारवान श्रवण होता है उसको दरार पड़ती है कि, बात तो ठीक है कि, जहां भी सुख का निश्चय हुआ है वहां दुःख का अनुभव क्यों होता है ? जहां सुख का निश्चय हुआ है वहां दुःख का अनुभव क्यों होता है ? डोना ही नहीं याहिये. जैसे भाते-भाते बहुत भाये तो Vomit हो जायेगी और फिर कोई जबरदस्ती करे तो त्रास हो जायेगा कि, मैंने तो यहां तक भा लिया है, अब तो एक Piece भी नहीं खेलेगा, एक क्वल भी नहीं खेलेगा. यह कैसे होता है ? कि, वहां सुख नहीं है इस वास्तविकता का वहां स्पष्ट अनुभव होता है. लेकिन जो श्रवण इस पर विचार नहीं करता वह भूल जाता है. और जो विचार करता है उसको पहले दरार पड़ने से वह निश्चय ढीला पड़ता है. जब वह ढीला पड़ता है तो सुख अंतर में है वह बात समझने के लिये उसकी जिज्ञासा, उसकी भावना पहले तो तैयार होती है. पहले जिज्ञासा में आता है, भावना में आता है कि, वह बात कैसे है ? हमको समझाओ.

उस विषय में बहुत से न्याय हैं, बहुत से Logic हैं. उसका Calculation तो इस अनुभव से बताया और इसका Science भी है - विज्ञान भी है. यारों पड़कों से इस बात को भगवान ने स्पष्ट की है, सिद्ध की है. जब जिज्ञासा होती है, आतुरता होती है और समझने के लिये श्रवण तैयार होता है तब वह बात उसको सब तरफ से, अलग अलग पड़कों से उसको समझने भी मिलती है, उसका साहित्य भी है, उसे कहनेवाला भी है और वह बात जैसे जैसे समझता है, उसका रस इस विषय में बढ़ता जाता है

और जब स्वरूप का निश्चय होता है - परमार्थ की स्पष्ट अनुभववांश से प्रतीति - स्वरूपनिश्चय - स्वरूप का भावभासन - दूसरा समकित (होता है) तब आत्मस्वरूप की पहचान होती है और उस पहचान में मेरे आत्मा में अनंत ज्ञान और अनंत सुख है उसका Sample यजने को मिलता है और विश्वास आ जाता है और वह विश्वास आते ही जो लटा विश्वास जमा था वह छूट जाता है. वह ढीला हो गया था; जो जमा हुआ लटा विश्वास था, वह ढीला हो गया था वह फिर छूट जाता है. यही Stage में यह निश्चय बढलता है, ऐसा बनता है. लेकिन बहुभाग जव इसमें से निकल नहीं सकते. निकलना मुश्किल इसलिये है कि, सुख के लिये ध्येयों, आशाओं, अपेक्षाओं, आकांक्षाओं जवको बहुत होती हैं; भुद सुखस्वरूप है न ? इसलिये सुख के लिये बहुत होती हैं और उसके यक्कर में वह इंसा हुआ है, निकलना बहुत मुश्किल है.

प्रश्न :- भाईश्री ! जब वह सुख का तंडार ही है तो विभाव में जाकर ध्येयों, आशाओं, अपेक्षाओं उसमें जो सुख की कल्पना करता है वह क्यों करता है ?

समाधान :- सुख तो अंदर स्वभाव में है लेकिन देखा नहीं है न ! देखा नहीं. देणे बिना विश्वास नहीं आता. देणता है कब ? कि, स्वरूप के भावभासन के काल में. उसके पहले वह सत्संग के माध्यम से इस विषय को जब समजने के लिये जिज्ञासा रजता है, जिज्ञासापूर्वक समजता है तब उसका जो लटा निश्चय है वह ढीला पडता है और जैसे जैसे उसको अनेक प्रकार के अनेक पडणों से यह बात समज में आती है (तब) उसका निश्चय और ढीला... और ढीला... और ढीला हो जाता है. ऐसी बात बनती है.

अब कहते हैं कि, सुख अंतर में है तो कहां है ? कैसे अनुभव

में आये ? कि, 'अंतर का सुખ अंतर की समश्रेणी में है, उसमें स्थिति होने के लिये बाह्य पदार्थों का विस्मरण कर,...' और बाह्य पदार्थ का 'आश्चर्य भूल.' क्या कहते हैं ? कि, अंतर का सुખ अंतर की समश्रेणी में है. समश्रेणी माने क्या ? जो विषम श्रेणी नहीं है उसको समश्रेणी कहते हैं. विषम श्रेणी कौन सी है ? राग और द्वेष. वह विषमता है. राग और द्वेष में विषमता है. वीतरागभाव जो है वह समश्रेणी के परिणाम है. अंतर का सुख कब अनुभव में आता है ? कि, जो वीतरागभाव में आता है उसको अनुभव में आता है.

हमारे दिगंबर मुनि को कपडे नहीं है, जाने की कोई अग्रिम व्यवस्था - Advance में कोई व्यवस्था नहीं है. वे तो जब जंगलमें से नगर में आते हैं और कोई पुकारता है तो आहार का योग होता है, वरना वे वापिस चले जाते हैं. फिर भी वे दुःखी क्यों नहीं हैं ? जब उनको रहने के लिये मकान नहीं, पहनने के लिये कपडे नहीं. था उसे भी छोड दिया, मकान भी छोड दिया और रोटी जाने की कोई व्यवस्था को वे स्वीकार नहीं करते. बनाते नहीं, कोई व्यवस्था नहीं बनाते और कोई बनाता है तो स्वीकार नहीं करते. उसको उदेशिक आहार बोलते हैं उसको वे लेते नहीं. फिर भी वे दुःखी क्यों नहीं हैं ? क्योंकि उनको अंतरमें से सुख का अनुभव होता है और विश्व में कोई अधिक से अधिक सुखी हैं तो ये वीतरागी मुनि हैं. इनसे बढकर विश्व में कोई संसारी जव सुखी नहीं है. भगवान अरिहंत की बात छोडो, वे तो पूर्ण सुख में बिराजमान हैं. यह अेक चलता-फिरता नमूना है, इस बात का सबूत है कि देषो कुछ भी संयोग, सुख के संयोग जिसको कहा जाता है जैसे कहलानेवाले सुख का जो संयोग है, कैसा ? कहलानेवाले. वह नहीं छोते हुअे भी वे सुखी हैं, बिलकुल दुःखी

नहीं हैं, सबसे सुखी हैं. यह इस बात का सबूत है कि सुख अंतर में है और वे नमस्कार करने योग्य हैं. धतनी वीतरागी दशा में पहुंचे हैं कि मनुष्य क्या, यकवर्ती क्या, देवलोकमें से छन्द्री भी इनके दर्शन करने को नीचे आते हैं. ऐसी महान दशा, वीतरागी दशा अंतर के सुखवाली वह दशा है !

प्रश्न :- जैसे मुनि अभी होते हैं ?

समाधान :- अभी तो देखने में नहीं आते लेकिन हो सकते हैं. है नहीं लेकिन हो सकते हैं, यह बात जरूर है.

‘अंतर का सुख अंतर की समश्रेणी में है,...’ यानी वीतराग भाव में है. ‘उसमें स्थिति होने के लिये बाह्य पदार्थों का विस्मरण कर,...’ जिसका सुख के लिये तुम्हें स्मरण आता है वह स्मरण छोड़ दे, उसका विस्मरण कर. यह मेरे सुख का कारण है, यह मेरे सुख का कारण है, भोग-उपभोग जो सुख के लिये है उसका तू विस्मरण कर और इसके ‘आश्चर्य भूल’ जा.

आश्चर्य को भूलना मतलब ? कि, इसकी महिमा तुम्हें नहीं होनी चाहिए. बाह्य पदार्थ कोई कैसा भी हो मेरे से शून्य है. क्या है ? बाह्य पदार्थ कोई कैसा भी हो मेरे से शून्य है. इसलिये मेरा सुख वहां नहीं है और वह पदार्थ मेरे में आ सकता नहीं. क्योंकि वह हमेशा मेरे से शून्य ही रहता है. इसलिये वह कितनी भी विविधतावाला हो तो भी मेरे सुख का कारण नहीं हो सकता. उसका आश्चर्य नहीं होना चाहिए, मतलब उसकी महिमा नहीं आनी चाहिए.

प्रश्न :- भाईश्री ! नहीं आने के लिये क्या प्रयोग करना चाहिए ?

समाधान :- उसमें क्या है कि ‘कृपालुदेव’ यहां Guideline देते हैं. Guideline में क्या है कि, देखो ! तुमको अंतर का सुख प्राप्त

करने के लिये क्या करना होगा ? कि, ओक तो बाह्य पदार्थ का विस्मरण करना होगा और इसके आश्चर्य को नहीं करना होगा यानी भूल जाना पड़ेगा, हुआ होगा तो भी. वल कैसे हो ? वल बात तो Underline की है, वल तो Outline बता दिया. वल कैसे हो ?

जब हम समश्रेणी में - वीतरागभाव में आये तब तो वल हो ही जायेगा. इसके पहले हमे इसका परियय कम कर देना याहिये. बाह्य पदार्थ का परियय कम कर देना याहिये. उसका अपरिययी हो सके एतना होना याहिये. तब तो उस बात में इरक पड़ेगा. वरना बाह्य पदार्थ में एतना का एतना रस लेते रहेंगे तो अंतर का सुभ देभने का अवसर भी नहीं आयेगा.

बात थोडी कठिन तो लगेगी कि, बाह्य पदार्थ का विस्मरण कैसे करें ? और इसकी मलिमा कैसे छूटे ? क्यौंकि वल यीज घर कर गई है. अनंतकाल से वल बात घर कर गई है इसलिये छूटना आसान नहीं है और वल बात सुननेवाले बहुभाग लोगों को नहीं छूटता है. वल भी Fact and figures है. परंतु जिसको आत्मसुभ और आत्मशांति याहिये उनके लिये तो अपना नंबर लगाने की पूर्व तैयारी अभिप्राय में हो जानी याहिये कि, हमको वल काम करना है.

मुमुक्षु :- जो भी पदार्थ सामने आता है उसमें पता नहीं चलता, सलज ही दृष्टि यली जाती है.

पूज्य भाईश्री :- हां, दृष्टि यली जाती है क्यौंकि वल हमारी आदत बन गई है तो दृष्टि तो यली जायेगी. इसलिये इसके लिये Practice भी करनी होगी. लटी Practice यलती है तो सूलटी Practice भी करनी होगी. वल तो बात सुनी लेकिन उसका अमलीकरण करें, उसकी Practice करें तभी तो काम होगा. इसके

सिवा तो काम होनेवाला है ही नहीं।

अब, एक बात और भी है. 'कृपालुदेव' ने एक पत्र में लिखा है कि, अगर ज़व को - मनुष्य को मृत्यु आती ही नहीं और मृत्यु के साथ मित्रता - दोस्ती हो जाती तब तो कोई यह बात सुनता भी नहीं कि, सुषुप्त बाहर में है ही नहीं, अंतर में सुषुप्त है, तू अंतर में यला जा - यह बात कोई सुनता नहीं. लेकिन अच्छा है, मृत्यु आता है वह अच्छा है और अनिश्चित काल में आता है, अचानक आ जाता है यह भी अच्छा है इस मार्ग में प्रवेश करने के लिये. इसलिये कुदरत ने जो व्यवस्था बनायी है वह सम्यक्ज्ञान का निमित्तरूप है. क्या ? सम्यक्ज्ञान का निमित्तरूप है. वरना क्या होता ? कि, हर मनुष्य अपनी जो भी परिस्थिति है उसमें सुषुप्त मानने लगता है. हम जैसे हैं वैसे सुषुप्ति हैं. मनुष्य लोग एक स्तर के नहीं होते. कोई गरीब हैं, कोई अमीर हैं, कोई मध्यम हैं, कोई कैसे हैं, कोई वैसे हैं. सब अपने घर में ठीक (तरह से) रहते हैं कि, यलो हम तो सुषुप्ति हैं. हमको ज्यादा उपाधि नहीं है. लेकिन एक मृत्यु ऐसी चीज़ है, वह आत्मजागृति का एक Alarm है. वह बजता है. अंदर में बार बार बजते रहता है कि, अरे...! मुझे तो यहां सुषुप्त है. लेकिन यह सुषुप्त तो मुझे छोड़ना पड़ेगा, फिर मेरा क्या होगा ? (यह) मुझे तो पता ही नहीं. और तिर्य्य गतिवाले ज़व नजर के सामने दिखने में आते हैं, प्रत्यक्ष दिखने में आते हैं. तो उसको लगता है कि, कुछ करना चाहिए. मेरे भविष्य के लिये कुछ करना चाहिए. हम एक दिन की, दो दिन की सफ़र के लिये भी आठ दिन से, पंद्रह दिन से छोटे-मोटे सामान की तैयारी करते हैं कि नहीं करते हैं ? तो यह अनंतकाल की सफ़र के लिये कुछ करना होगा उस बात पर जब ध्यान जाता है तब वह बात सुनने के लिये, समझने के लिये, Practice

करने के लिये तैयार होता है.

वह तो कल के स्वाध्याय में भी वह बात आयी थी कि, इस लाइन में प्रवेश करनेवाले दीर्घदृष्टि लोग होते हैं. जिसकी दीर्घदृष्टि नहीं है, Short sighted है, जिसकी नजर आगे नहीं जाती यानी सो-पचास वर्ष की आयु में मजा कर लो, पाओ-पीओ और मजा करो, उनको तो यह बात सूझनेवाली नहीं है. उसको यह बात नहीं सूझेगी और उसका आयुष्य ऐसे ही बीतेगा और (जैसे) दुर्गति में दूसरे बहुत ज़व गये वैसे वह भी यला जायेगा.

यहां कोई विशेष विचारशील ज़व होता है वह दीर्घदृष्टि से विचार करता है कि मेरे भविष्य का क्या ? तो वह जो वर्तमान की प्रधानता है उसको भविष्य के लिये गौण करता है और हरदमेश ऐसा अपने को करना ही पड़ता है. वृद्धावस्था में, बिमारी में हमारे पास पैसा होगा तो काम आयेगा इसके लिये वर्तमान की परिस्थिति को गौण करके भी उपाधि करते हैं कि नहीं करते ?

इस तरह से वर्तमान परिस्थिति को गौण करके वर्तमान और भविष्य की सुभप्राप्ति के लिये सुभप्राप्ति की दिशा में हमें कुछ पुरुषार्थ करना होगा. इस बात पर जब ध्यान जाता है तब ज़व इस दिशा में पुरुषार्थ करने के लिये तैयार होता है.

अब कहते हैं, 'समश्रेणी रहना बहुत दुर्लभ है,...' रहना तो दुर्लभ है (लेकिन) उत्पन्न होना भी दुर्लभ है. क्यों ? कि, 'निमित्ताधीन वृत्ति पुनः पुनः यदित्ति लो ज्ञयेगी,...' व्यवसाय से थोड़ा समय मिल गया तो (टी.वी. का) Swich on करके बैठ जाते हैं. फिर जो भी Picture आते हैं हमारे परिणाम उनके अनुसार लग जाते हैं. या अनुकूलता-प्रतिकूलता का जैसा-जैसा उदय आता है हमारे परिणाम उसीके अनुसार परिणामन करने लगते हैं.

संसार के सभी ज़व निमित्ताधीन होने से ज्ञानियों ने इस

આત પર વજન દિયા કિ, તુમ હો સકે ઉતના સત્સંગ કા યોગ બનાયે રખો. ક્યોંકિ ઇસમ્ને તુમ્હારે પરિણામ મેં ગડબડ હોને કે Chance કમ હેં, સુધાર હોને કી પરિસ્થિતિ આયેગી. ઓર સત્સંગ કો છોડકર કે અસત્સંગ કો તુમ છોડો. ઇસ આત પર જ્ઞાનિયોં ને વજન દિયા. ક્યોં ? કિ, જીવ નિમિત્તાધીન હૈ. જૈસે-જૈસે નિમિત્ત મેં જાયેગા વૈસે-વૈસે ઉસકે પરિણામ ગિરને લગેગા, અસત્સંગ મેં પરિણામ ગિરેગા, કુસંગ મેં ઓર ગિર જાયેગા. ઇસલિયે જ્ઞાનિયોં ને વહ શિક્ષા દી હૈ. ઉતના હી નહીં ઉન્હોંને અપના જીવન ભી ઐસા હી બનાયા હૈ. વે ભી સત્સંગ કરતે હેં, સત્સંગ મેં રહતે હેં. યા તો અંદર મેં જાતે હેં ઓર બાહર જાતે હેં તો સત્સંગ મેં રહતે હેં યા સ્વાધ્યાય કરતે હેં. ઇસકા કારણ વહ હૈ કિ વરના તો જૈસા નિમિત્ત આયેગા વૈસે પરિણામ ચલને લગેગા. યહી આત બનેગી.

પ્રશ્ન :- ભાઈશ્રી ! આપને સમશ્રેણી કા ક્યા લિયા ?

સમાધાન :- સમશ્રેણી માને વીતરાગ ભાવ કે પરિણામ કી પરંપરા. ઉસકો કહતે હેં સમશ્રેણી. શ્રેણી માને ઉપર... ઉપર... ઉપર કે પરિણામ હોવે. અપને (યહાં) સ્કુલ મેં શ્રેણી નહીં હૈ ? કિ, યહ પહલી શ્રેણી મેં પઢતા હૈ, યહ દૂસરી શ્રેણી મેં પઢતા હૈ, યહ તીસરી શ્રેણી મેં (પઢતા હૈ). શ્રેણી માને વર્ગ - Class. સમભાવ કે ઉપર-ઉપર કે Class. ઉસકો સમશ્રેણી કહતે હેં. વહ ઉત્પન્ન હોના ઓર ઉસમેં રહના બહુત દુર્લભ હૈ. ક્યોંકિ નિમિત્તાધીન વૃત્તિ બાર-બાર ચલિત હો જાયેગી ઓર વહ પ્રત્યક્ષ અનુભવ મેં આતા હી હૈ.

પ્રશ્ન :- ભાઈશ્રી ! એમાં જે નિમિત્તનું બળ અને આત્મિક બળ એ બે વચ્ચે લડાઈ ચાલે છે એમાં હારી જવાય છે એનું શું કરવું ?

સમાધાન :- ઉસમેં ઐસા હૈ કિ જીવ કી યોગ્યતા ઐસી હૈ કિ જૈસા-જૈસા સંયોગ બનતા હૈ, સંયોગ-વિયોગ જો ભી બાહર મેં

परिस्थिति बनती है उसीके अनुसार परिणाम चलने लगता है. औसी जव की उपादान की योग्यता सडज ही है. संसार में सभी की (औसी योग्यता) सडज ही है और वड परिस्थिति हमारे डाय की भी नहीं - बाहर की परिस्थिति हमारे डाय की बाज तो नहीं है. कभी-कभी डम नहीं याडे तो भी औसी परिस्थिति षडी डो जाती है. बेबस ! हमारे बस की बात नहीं रडती. बेबस भी परिस्थिति औसी डोती है.

जैसे कि डम बजार में जाते हैं. पेट के लिये कुछ न कुछ तो व्यवसाय करना पडेगा. वहां तो कोई सत्संग है ही नहीं. वहां सत्संग थोडी न है ? वहां तो असत्संग और कुसंग ही मिलेगा. उस व त क्या करें ? हमारे प्रारब्ध में औसी बात है कि, डमको बजार में जाना आवश्यक है, नहीं जाये तो हमारे परिणाम और बिगडेंगे क्योंकि इसके सिवा हमारे पास जाने-पीने की व्यवस्था नहीं (है). जब यड परिस्थिति है तो डमको क्या करना ? कि, इसके लिये - परिणाम नहीं बिगडे इसके लिये गंभीर 'अयल गंभीर उपयोग...' रचना (औसा) लिखा है.

'निमित्ताधीन वृत्ति पुनः पुनः यलित डो जायेगी, यलित न डोने के लिये अयल गंभीर उपयोग रच.' अयल माने यलायमान नहीं डोवे औसा गंभीर माने वजनदार. उपयोग माने सावधानी. थोडा सावधान डो जाना. जैसे डम यलते हैं. रास्ते पर यलते हैं तो डो सकता है कि षडा भी आ जाये. कोई उबड-भाबड भी रास्ता डो सकता है. डम सावधान डोकर जब यलते हैं तो डम बाजुमें से यलेंगे, षडे में पैर नहीं रभेंगे. बयकर यलते हैं कि नहीं ? वाहन डो तो वाहन बयाकर यलाते हैं कि नहीं ? यडी करते हैं. यड अपनी यलने में सावधानी है.

डीक उसी प्रकार परिणाम हमारी याल है और अनेक प्रकार

के जो संयोग हैं वे प्रारब्ध अनुसार बने रहते हैं. किस कारण से बने रहते हैं ? पूर्व प्रारब्ध अनुसार बनते हैं. हमको सावधानी रखनी है कि हमारे परिणाम में अशांति होवे, दुःख होवे जैसे परिणाम हम नहीं करे. हमको सुख का रास्ता ढूंढना है - भोजना है और सुख के रास्ते पर जाना है. इसलिये हमें सावधानी, उपयोग रखना माने सावधानी रखनी है और गंभीरता से माने उस बात को वजन देकर इसकी Sincerity, इसकी Seriousness हमको आनी चाहिए. क्योंकि हमको जो नुकसान होता है वह उदयकाल में ही होता है. नया कर्मबंध कहां होता है ? उदयकाल में होता है. उदय पूर्व प्रारब्ध के अनुसार है और हम हमारे परिणाम बिगाडते हैं, उसी उदय के काल में बिगाडते हैं. वहां अगर हम सावधान रहें तो शुरु में हमारा रस कमसे कम तीव्र नहीं होगा. और ज्ञानी तो धतने सावधान हैं कि उससे भिन्नत्व का अपना अनुभव करते हैं. जो भी संयोग है उससे हम भिन्न हैं, इससे हम शून्य हैं, इसका अनुभव करते हैं.

हमारे पुराण में यकवर्ती का दृष्टांत, समर्थ दृष्टांत आता है. इसकी संपत्ति धतनी होती है कि, उसके मडल की Flooring - मणिरत्न की Tiles होती हैं. किसकी ? मणिरत्न की Tiles होती हैं. जो जेवर में पहने जाते हैं उन पर तो वे पैर रखकर चलते हैं ! धतनी संपत्ति होने के भावजूद भी अगर वे ज्ञानी होते हैं तो उनके परिणाम कैसे रहते हैं ? अब देखो ! कैसे रचना ? कि, उनके परिणाम जैसे चलते हैं कि, मैं अक जव हूं. अनादि-अनंत होनेवाला हूं. इसमें ये संयोग तो चार दिन की यादनी भी नहीं हैं.

आपको कोई Fivestar hotel में ठहराते हैं (तो इसके) कमरे में कितना रस आता है ? मालूम है कि, कुछ दिन में यह पाली करके जाना है. वैसे ही जो भी हमारे निवास स्थान है, जहां हमको

लगता है कि, हां, अच्छा है. यहां हमको ठहरना अच्छा है. हा..श...!
 (अम) निरांत थाय छे ने ? वह भी होटेल के सिवा कुछ नहीं
 है. क्या है ? वह भी होटेल के सिवा (कुछ नहीं है). याहे हम
 उसको कैसा भी रभें लेकिन वह भी कुछ दिन के लिये है और
 वह भी अनिश्चित है. होटेल में तो हम हमारा Programme बनाते
 हैं कि, घतनी तारीफ तक हमे ठहरना है. यहां तो वह भी निश्चित
 नहीं है. कभी भी किसी को जाना पडता है और जाता है और
 यह हमारे अनुभव में आता है. हमारे परिवार के कोई न कोई
 जाते ही हैं. इसलिये बात अनुभव में तो आती है, (हमें) प्रत्यक्ष
 होती है.

यह अेक अच्छी बात है, ऐसी अनिश्चित परिस्थिति और
 आनेवाली मृत्यु अेक अच्छी बात है; लोग उसको अच्छी नहीं मानते
 लेकिन पारमार्थिक दृष्टिकोण से वह बहुत अच्छी बात है कि, हमको
 कोई पारमार्थिक मार्ग में चलने के लिये अेक संकेत यहां से मिलता
 है कि, कुछ और भी है जो करनेलायक है. वरना ये संयोग छोडने
 के व त घतना Reaction आ जायेगा कि बेशुद्ध अवस्था में देहत्याग
 करने का प्रसंग हो जायेगा. घतना अेक सेकंड में Reaction आ
 जायेगा ! और बहुभाग मनुष्य बेशुद्ध अवस्था में ही शरीर छोडते
 हैं, मृत्यु की शरण में जाते हैं इसका यही कारण है.

यहां कहते हैं कि, आनेवाले उदय में अयल गंभीर सावधानी
 रभने से रस कम होगा और नये कर्मबंधन - दुर्गति में जाने
 के लिये जो कर्मबंधन हैं उनसे बचने का अेक प्रयास बनेगा. (उस)
 प्रयास की अगर Practice यालु रही तो ज्ञानदशा में उसका भिन्नत्व
 अनुभवगोयर होगा और नया कर्मबंधन नहीं होगा और इसके
 फलस्वरूप आगे परमसुख ऐसी अरिहंत दशा और सिद्ध दशा प्राप्त
 हो सकती है और जिसका शिवान्यास हम धर कर सकते हैं.

सिद्धालय ! आलय माने रहने का स्थान. जहां अनंत सिद्ध परमात्माओं बिराजमान रहते हैं उसे मोक्षमहल बोलते हैं और उस मोक्षमहल का मंगल शिवान्यास करना होगा तो छधर यहां पर हो सकता है. फिर उसका Structure हो गया. यह जो हमारा अत्मी का प्रयास है (अर्थात्) सत्संग का है, स्वाध्याय का है वह इसके लिये है कि, कम से कम हम शिवारोपण तो कर दें, नींव डाल दें. इसका मतलब क्या है ? Stone of foundation ! Foundation का Stone अगर मजबूत रखा जाये तो इस पर जो भी काम होगा वह हमेशा के लिये पक्का होगा, गिरनेवाला नहीं होगा.

‘यह कम यथायोग्यरूप से चलता आया तो तू ज्वन का त्याग करता रहेगा, हताश नहीं होगा, निर्भय होगा.’ यह कम माने क्या ? कि, अगर उदय में जो निमित्ताधीन वृत्ति बिगडती है उसे अगर सावधानी से संभाल लिया और उसकी Practice यादु रही – यहां यह कम लिया है, जो मुमुक्षुता का कम है, योजना है और उस योजना के अनुसार व्यवस्थितरूप से काम होता है तो ज्व मोक्षमार्ग में प्रवेश करके मोक्ष तक पहुंच सकता है.

यह ‘यथायोग्यरूप से चलता आया तो तू ज्वन का त्याग करता रहेगा,...’ ज्वनत्याग माने क्या है कि, वह जो तुम्हारा परिणामन है, दुनियादारी का जो (परिणामन) है वह ज्वन बदल जायेगा. त्याग करेगा मतलब पूरा का पूरा बदल जायेगा. तुम्हारी जो ज्वन ज्वने की Style है वह बदल जायेगी, तुम्हारा सब प्रकार का Tension छूट जायेगा. मूंजवण मटी जशे. नडितर आ जगतमां बधा ज माणसो मूंजायेला पड्या छे. केमके समाधान थातुं नथी और सबसे बडी बात यह है कि तू ‘निर्भय होगा.’ मृत्यु का भी डर नहीं लगेगा, कोई भी प्रतिकूल परिस्थिति का भय पैदा ही नहीं होगा. ऐसी एक ज्ञानदशा तुमको प्राप्त हो जायेगी, इस कम से आगे

यला तो ! कहीं भी असमाधान नहीं होगा, कोई Tension नहीं होगा, मृत्यु आयेगी तो इसका भय लगेगा नहीं. क्या हमको कपडे बदलने में भय लगता है क्या ? हम रोजाना बाथरूम में स्नान करते हैं और कपडे बदल देते हैं. बदलते हैं कि नहीं बदलते ? हमको वह कितना Normal लगता है ? अकेल Normal परिस्थिति में हम रोज कपडे बदलते हैं कि नहीं बदलते ? यह शरीर भी जव का अके कपडा है और कुछ नहीं है. लेकिन मृत्यु का डर (डर) हमारे दिमाग में सवार हो गया है तो हम नाम लेने से भी डरते हैं, बात करने से भी डरते हैं, विचार करने से भी डरते हैं. लेकिन ज्ञानी हैं वे अकेल Normal position में देहत्याग करते हैं. जहां तक पूर्वकर्म है (तब तक) नये देह को धारण करते हैं और पूर्वकर्म अतम होने से फिर उन्हें देह धारण करना पडता नहीं है. वे सिद्धालय में परमानंद में बिराजमान हो जाते हैं. इसीलिये तुम निर्भय हो जायेगा.

सबसे बडी आशास्पद कोई बात है तो यह है कि, संसार के सभी जव भय के नीचे जवन ज रहे हैं. उस जवन का — जैसे भयान्वित दुःखी जवन का त्याग करने के लिये मोक्षमार्ग के प्रथम चरण में — पहले कदम में जव निर्भय हो जाता है. मोक्षमार्ग के पहले कदम में ! सम्यग्दर्शन, सम्यक्ज्ञान होते ही जव हमेशा के लिये निर्भय हो जाता है. क्यों ? कि, उन्होंने अपना शाश्वत परम सुखमय परमानंदमय स्वरूप का साक्षात् अनुभव करके साक्षात्कार किया और देखा लिया कि मेरा स्वरूप शाश्वत है, मैं कभी मरनेवाला ही नहीं और मेरे में जो ज्ञान, सुख और अनंत गुण के अश्वर्य की संपत्ति है वह कभी जानेवाली है नहीं. यह (बाहर की) संपत्ति का ठीकाना नहीं. कभी आती है, कभी जाती है उसका कोई ठीकाना नहीं. लेकिन वह (स्वरूप की संपत्ति) कभी

रहना. हम तुम्हारे आत्मकल्याण की, तुम्हारे सुख-शांति की बात करते हैं. करनेवाले की प्रमाणिकता पर विश्वास आये तब तो Interest जमेगा, रस आयेगा वरना रस आयेगा नहीं. क्योंकि कलनेवाले जो हैं वे निष्कारण क्रुणा से जगत के जवों को दुःखी देखकर के उनका हृदय भी द्रवित होता है और वे जो सुख के रास्ते पर गये वह रास्ता वे दिखाते हैं. रास्ता दिखाने में उनको तो कुछ लगता नहीं, उनको कुछ देना तो पडता नहीं. सिर्फ जो लोग भूले दुःखे हैं उनको सही रास्ते पर लाने के लिये निष्कारण क्रुणा से दो बात करके अपने स्वस्थान - सिद्धालय में चले जाते हैं.

पत्र तो काफ़ी लंबा है. प्रारंभ में औसी बात कही. अब नीचे के जो वचन हैं उन वचनों में उन्होंने कई प्रकार का उपदेश दिया है कि, तू औसा मत कर, औसा कर, औसा मत कर, औसा कर, औसा कर. इस मार्ग में आने के लिये तुमको क्या क्या सूचना देनी है उस सूचना के वचनामृत अभी शुरू होते हैं. बाद में कितने प्रश्न भी उठायें हैं.

इस तरह से इस पत्र में जव को सुधी होने के लिये २३ साल की उम्र में बहुत अमूल्य बातें लिखी गई हैं. यहां तक रप्पे, शाम के स्वाध्याय में और बात लेंगे.





તા. ૦૫-૦૧-૧૯૯૮, પ્રવચન નં. ૩૦
પત્રાંક-૧૦૮ (સ્થળ-બેંગ્લોર)

‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ વચનામૃત, ૧૦૮મો પત્ર ચાલે છે. આત્માનું સુખ આત્મામાં છે. જ્યાં સુખ નથી એવા પરપદાર્થમાંથી આત્માનું સુખ પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી. સંબોધનની ભાષામાં આ પત્ર લખ્યો છે.

હે જીવ તું ભ્રમણાથી પરપદાર્થમાં સુખનો નિશ્ચય કરી બેઠો છો અને સુખ માટે પ્રયત્ન કરે છે. સુખ એ રીતે કદી પ્રાપ્ત થઈ શકે એવું છે નહિ. આ માટે કેટલાક વચનો એમણે લખ્યા છે.

‘આ મારું છે એવા ભાવની વ્યાખ્યા પ્રાયે ન કર.’ સુબહ જો ચલા થા વહાં સે થોડા આગે લે રહે હૈં. ‘યહ મેરા હૈ, એસે ભાવ કી વ્યાખ્યા પ્રાય: ન કર.’ ક્યા કહતે હૈં ? કિ, અન્ય પદાર્થ મેં અપનાપન હોવે ઉસ પ્રકાર સે બાત નહીં કરના. અન્ય પદાર્થ મેં અપનાપન હોવે ઇસ પ્રકાર સે બાત નહીં કરની ચાહિયે. ક્યો ? કિ, અસ્તિત્વ ભિન્ન ભિન્ન હૈ. આત્મા કા અસ્તિત્વ કહીં દૂસરે પદાર્થ મેં હૈ નહીં. ફિર ભી અપનત્વ મોહ કે કારણ સે હોતા હૈ યહ સંસાર કા કારણ બનતા હૈ, પરિભ્રમણ કા કારણ બનતા હૈ. ઇસલિયે અન્ય પદાર્થ મેં યહ મેરા હૈ એસી બાત નહીં કરની ચાહિયે.

સાથ હી ‘યહ ઉસકા હૈ એસા ન માન બૈઠ.’ કોઈ કિસીકા નહીં

हे. कोई मेरा भी नहीं है और कोई किसीका नहीं है. पदार्थ पदार्थ में है, आत्मा आत्मा में है, सभी आत्मा अपने में है और कोई पदार्थ का अस्तित्व अकेले दूसरे में कभी होता ही नहीं. ऐसी अकेले वस्तुस्थिति है (लेकिन) मोह से लगता है कि यह मेरा है, यह तेरा है. यह मेरा है, यह तेरा है.

‘उसके लिये ऐसा करना है यह भविष्यनिर्णय न कर रभ.’

माने यह मेरापना, तेरापना करके, मान करके, ऐसा रभकर के कोई भविष्य का जैसे करना, वैसे करना ऐसा Plan नहीं करना, Planning नहीं करना. क्योंकि वह भविष्य की अकेले चिंता हो जायेगी. वास्तव में तो इसलिये यह बात कही है कि, जब दूसरे पदार्थ की चिंता जब तक करता है (तब तक) उसको अपनी चिंता नहीं होती.

हमारे लिये दूसरे सभी पदार्थ अनात्मा हैं. हम आत्मा है और हमारे लिये दूसरे सभी पदार्थ अनात्मा हैं. जो जब अनात्मा की चिंता करता है उसको स्वयं की – अपनी आत्मा की चिंता नहीं होती कि, मेरा कल्याण कैसे होगा ? मेरा अकल्याण कैसे हो रहा है ? वह चिंता उसको नहीं होती. जिसको अपने आत्मा की चिंता होती है कि, मेरा कल्याण हो जाये, मेरा अकल्याण नहीं हो उसको अनात्मा की चिंता नहीं होती.

अकेले प्रश्न रभा जाये कि, हमारे सामने छोटी-मोटी अनेक समस्याओं हैं. सबसे बड़ी समस्या का समाधान हम ढूँढेंगे या छोटी-मोटी समस्या का समाधान करेंगे ? क्या करेंगे ? जैसे हमको बहुत से काम हैं. कुटुंब-परिवार के काम हैं, उसकी कोई जिम्मेवारी है. धंधा-रोजगार का, व्यवसाय का काम है इसमें भी बहुत से प्रकार की जिम्मेवारी होती है. और हमारी तबियत जो है उसमें भी कोई बड़ी तकलीफ़ हो गयी, Chest pain हो गया (ऐसी) बहुत

सी बातें हैं. हमारे सामने बहुत से काम हैं. हम सबसे पहले कौन सा काम करेंगे ? घर का करेंगे ? दुकान का करेंगे ? समाज का करेंगे ? देश का करेंगे ? या हमारे Heart problem का करेंगे ? किसका करेंगे ? सब को Side में रफ़कर के जो सबसे बड़ी समस्या है उसका ही काम करना पड़ेगा. क्या होगा ? क्यों ? कि, यह मृत्यु का कारण बन सकता है. यह जो Pain है वह मृत्यु का कारण बन सकता है.

अब एक मृत्यु के कारण को ठीक करने के वास्ते हमको सही काम को छोड़कर के सबसे पहले उसको Priority देने की पड़ती है तो अनंत जन्म-मरण की समस्या तो सबसे बड़ी है. है कि नहीं ? एक मृत्यु - एक मरण की समस्या अगर बड़ी है तो अनंत जन्म-मरण की समस्या कितनी बड़ी है ? कि, अनंतगुनी बड़ी है. वह तो सादा गणित है. वह Simple calculation की बात है. तो उसको हम पहले ठीक करने जायें या छोटी-मोटी बात ठीक करे ? बताईये ! इसलिये जिसको आत्मकल्याण की चिंता होती है उसको अनात्मा की चिंता नहीं होती, संयोग की चिंता नहीं होती, उदासीनता आ जाती है. संयोग के प्रति उदासीनता आती है.

‘कृपालुदेव’ ने १७२ नंबर के पत्र में लिखा है कि, निरंतर उदासीनता के कम का सेवन करना. निरंतर ! तो इस कम का प्रारंभ यहां से होता है. (हमने) पहला स्वाध्याय १८५ नंबर के पत्र पर किया. उसमें वही बात है कि, जिसको परिव्रमण की चिंता होती है उसको मोक्षमार्ग की दिशा की सूझ आती है. इसके पहले मुक्ति का मार्ग कहां है ? कैसा है ? उसकी दिशासूझ नहीं होती.

इसलिये यहां ऐसा कहा है कि, इसके लिये ऐसा करना है यह भविष्य का निर्णय करके नहीं बैठना. क्योंकि यह भविष्य

के संयोग की चिंतना हो गई कि, यह मेरा है, यह मेरा नहीं है, ऐसी व्यवस्था करनी है, वैसी व्यवस्था करनी है, भाइयों के साथ ऐसी व्यवस्था करनी है, परिवार की ऐसी व्यवस्था बिठानी है, भविष्य में ऐसा नहीं होना चाहिये, भविष्य में ऐसा नहीं होना चाहिये. इसकी चिंतना जिसको होती है, चिंतना माने चिंता, उसको आत्मा की चिंता नहीं होती. और जिसको आत्मा की चिंता होती है उसको भविष्य की चिंता नहीं होती.

ज्ञानी को भविष्य के एक क्षण की भी चिंता नहीं होती. दुनिया में यह बात लटी पड़ती है. दुनिया में यह बात लटी पड़ती है कि, कल का तो पहले सोचना चाहिये. पानी आने से पहले पाण बांधनी चाहिये. वास्तविकता यह है कि, आप कुछ भी चिंता करो, कुछ भी Planning करके बैठो जो भविष्य में पूर्वकर्म अनुसार होनेवाला है, वह प्रारब्ध अनुसार ही होगा. उसमें इंटरफ़र करने का किसीका अधिकार नहीं है. छन्द, नरेन्द्र, जिनेन्द्र किसीका अधिकार नहीं है. जिसने जैसा कर्म किया है वैसा कर्मफल उसको भोगना ही है, उसमें कोई इंटरफ़र नहीं कर सकता.

इसलिये वर्तमान और भविष्य के संयोग की चिंता को Side में रखकर के - गौण करके, मुख्यरूप से अपनी आत्मा की चिंतना करना ऐसी ज्ञानियों की आज्ञा है. यह ज्ञानी की आज्ञा है और हमे उसे शिरोधार्य करनी है, हमको (उस) आज्ञा को उठानी है और वही हम को करना चाहिये.

‘इसके लिये ऐसा न हुआ होता तो सुख होता ऐसा स्मरण न कर.’ क्या कहते हैं ? कारण-कार्य की चिंता ! इसके लिये ऐसा नहीं होता तो हमको सुख होता, ऐसा होता तो हमको दुःख होता, ऐसा होता है तो हमको सुख होता है. दूसरों के कारण से हमको सुख-दुःख होता है यह बात हमको भूल जानी चाहिये, स्मरण

सब होता है, नहीं होने लायक दुनिया में कोई परिस्थिति बनती ही नहीं.

ऐसी कुदरत की व्यवस्था है कि, जो भी बनता है वह होने लायक ही बनता है. कुदरत के यहां एक सेकंड की देर भी नहीं लगती और कुछ हीनाधिक भी नहीं होता. हीन माने थोड़ा. कम-बेसी भी नहीं होता. जो भी होनेलायक है वही होता है. जैसे पेड़ पर फल पकता है; फल बैठता है, बड़ा होता है और पकता भी है. वह अपने काल में होता है. उसमें कोई जल्दबाजी करना याहें तो नहीं हो सकता. जैसे हमने हमारे आंगन में, हमारे कम्पाउन्ड में आम का पेड़ बोया. आज तो हमने बो दिया और कल हमको आम पाना है (तो) कैसे बनेगा ? उसमें से अंकूर निकलेगा, पेड़ बड़ा होगा, फिर उस पर फूल आयेगा, फिर फल आयेगा और पकेगा. वैसी व्यवस्था कुदरत के घर में उतनी व्यवस्थित है कि सत्मी पदार्थ की अवस्था अपने स्वकाल में होने लायक ही होती है. उसमें कोई नहीं होने लायक हो ही नहीं सकती. ऐसा पदार्थ का Science है - विज्ञान है. इसलिये यह इस प्रमाण में होता ऐसा अपने को आग्रह नहीं होना चाहिये.

मुमुक्षु :- बुद्धि में तो समझ में आता है, परिणामन में नहीं आता.

पूज्य भाईश्री :- परिणामन में तो अपने को सुभी होना है या दुःभी होना है ? क्या करना है ? देखिये, कोई जो दुःभी होता है तो अपने अज्ञान के कारण से होता है. ज्ञान है, सही ज्ञान है, सम्यक्ज्ञान है यह सुभ का कारण है, दुःभ का कारण नहीं. इसलिये जिसको सही ज्ञान होता है वह हमेशा सुभी होता है. इसलिये यह जो सम्यक्ज्ञान प्राप्त करने का जो प्रयास है इसके पीछे यही अभिप्राय है कि, हमको हर हालत में सुभी रहना

है, सुभी होना है, हमको कभी दुःभी नहीं होना है. इसलिये जब-जब हमको दुःभ होवे, जब भी दुःभ होवे हमें यही विचार करना चाहिये कि, अज्ञान के कारण से यह हो रहा है. वरना दुःभ हो ही नहीं सकता. तो मेरा यह अज्ञान किस प्रकार का है ? कैसा है ? उसकी भोज करने में यत्न जाना. और इस अज्ञान को मिटाना, दुःभ स्वयं मिट जायेगा. दुःभ को मिटाने के लिये दूसरा पुरुषार्थ नहीं करना पड़ेगा. दुःभ स्वयं मिट जायेगा.

प्रश्न :- भाईश्री ! बहुत बार धृष्टा के अनुसार घटना घटती है वह तो स्वकाल में होती है. हमने धृष्टा की और स्वकाल में घटना घटती है तो ऐसा लगता है कि, हमारी धृष्टा अनुसार हो गया. उस व त हमारे मन में वह बात बहुत नहीं आये उसके लिये क्या करना चाहिये ?

समाधान :- वह एक भ्रान्ति है. अपने को धृष्टा कुछ और उस अनुसार बाहर में कार्य भी हुआ. तो मेरी धृष्टा के कारण से हुआ और हमारी ऐसी समझ के कारण से हुआ - यह श्रव की भ्रान्ति है. ऐसा ही होने लायक था और इसलिये हुआ है. हमारे कारण से नहीं हुआ है. जैसे दूसरे के कारण से हमको सुभ-दुःभ नहीं होना चाहिये, वैसे हमारे कारण से दूसरे का ऐसा होता है वह बात सही नहीं है. वह भी गलत समझ है. इसलिये कुछ कार्य हमारी धृष्टा के अनुसार होता है और कुछ हमारी धृष्टा के अनुसार नहीं होता है तो हमको आकुलता होती है. क्यों ? कि, हम मान बैठते हैं कि, हमारी धृष्टा के अनुसार होना ही चाहिये. यह जो आग्रहवाला अभिप्राय है वह हमेशा हमेशा श्रव को दुःभी करता है, वह दुःभदायक है. इसलिये 'कृपालुदेव' ने लिखा कि, यह इस प्रकार से होता तो अश्रव रहता ऐसा आग्रह मत करो. ऐसा आग्रह मत कर और ऐसा अभिप्राय

तो करना ही मत कि, उसने मेरे प्रति अनुग्रहित किया है. वैसा आरोप तो मत करना लेकिन उसका स्मरण भी नहीं करना. क्यों ? कि, जो भी दूसरे जव के भाव हैं, अभिप्राय हैं, परिणाम हैं वे उसके अस्तित्व में हैं. कोई मेरा सुधार-बिगाड नहीं कर सकता. इस विश्व में मेरा सुधार-बिगाड करने का किसी का अधिकार नहीं, किसी की ताकत नहीं और किसी के कार्यक्षेत्र की मर्यादा में वह बात आती नहीं. बन ही नहीं सकता. इसलिये ऐसा स्मरण भी नहीं करना याहिये कि, उसने मेरा बिगाडा, उसने मेरे प्रति अनुग्रहित कार्य किया. यह स्मरण भी नहीं करना याहिये.

देषो ! यह वीतराग होने के लिये ज्ञानी कहते हैं. रागी-द्वेषी तो जव संसार में होते ही हैं. वीतराग कैसे हुआ जाये ? वह बात है. क्यों ? कि, कोई मेरा सुधार-बिगाड कर सकता नहीं. परिणाम कर सकता है, अभिप्राय रख सकता है, बाकी जो होनेवाला है वही होता है, किसी के कारण से कुछ होता है ही नहीं. इसलिये किसी का भय रखना भी बेकार है. कोई भय रखने का कारण है ही नहीं. कोई कुछ नहीं कर सकता.

हमारे अेक मुमुक्षु थे (वे) कुछ त्रांति में आ गये कि, मेरे पर कुछ लोग मंत्र-तंत्र का प्रयोग करके मुझे परेशान करने का प्रयास करते हैं और उसका मुझे बार-बार बहुत विचार आता है, भय होता है, मुझे क्या करना याहिये ? मैंने कहा, कोई कुछ कर ही नहीं सकता. तुम झलतू के भयभीत होते हो. कोई कुछ नहीं कर सकता. (तो उन्होंने कहा कि), नहीं, नहीं. ऐसी विद्या तो होती है और कुछ लोग कुछ कर भी सकते हैं. मैंने कहा, विद्या होती है वह बात ठीक है. लेकिन इसके कारण से कोई कुछ कर सकता है वह बात ठीक नहीं है. (तो कहने लगे) नहीं, नहीं. उर तो लगता है. मैंने कहा, ऐसा करो तुमको निर्भय होना है

न ? तो जो भी तुम्हारे मन में हो कि, वह करता है, यह करता है, वह करता है. उसको बोल देना कि, मेरे को कर दे. क्या बोले ? हमको कर दे, तुम्हारे बजाय हमको कर दे. अगर वह कर सकता है तो ! कोई नहीं कर सकता.

देखो ! हम कितने निर्भय होकर के बात करते हैं कि, बोल देना उसको कि, हमको कर दे !! लेकिन हम जानते हैं कि, हमको कोई कुछ कर ही नहीं सकता. यह मंत्र-तंत्रवाली बात हमारे पर आ ही नहीं सकती. लेकिन भ्रम होता है तो जोव को भयभीत होना पड़ता है (उसमें) दुःखी होता है. फिर थोड़ा समाधान के लिये कहा कि, तुम तो जैन हो. नमस्कार महामंत्र है. इससे बड़ा कोई महामंत्र है ही नहीं. तो तुम्हारे मंत्र-तंत्र के सामने तुम महामंत्र को रणो. उनको दूसरा कोई समाधान नहीं होता था. उनको लगता था कि, नहीं, मेरे पर कुछ हो ही रहा है, मुझे लोग कुछ कर ही रहे हैं. (मैंने कहा कि), नमस्कार महामंत्र का स्मरण करके निर्भय हो जाओ न ! उस महामंत्र से बड़ा कोई महामंत्र जगत में है ? तुमको लगता है क्या ? तो कहा कि, नहीं, यह तो सब से बड़ा महामंत्र है. (हमने कहा), ठीक है, तुम इसकी शरण ले लो. यही जाओ उसके शरण में ! यह तो उनको एक युक्ति बता दी. वास्तव में ऐसी बात है कि, कोई किसी पर कुछ भी कर सकता नहीं है. इसलिये ऐसा स्मरण भी नहीं करना.

‘इसने मेरे प्रति उचित किया ऐसा स्मरण न रण.’ क्योंकि दोनों एक ही बात हैं. अगर ऐसा मानोगे कि, इसने उचित किया तो दूसरे ने अनुचित किया वह बात आये बिना रहेगी नहीं. तो एक पर राग होगा, दूसरे पर द्वेष होगा. और वीतरागता में दोनों करने की बात नहीं है. जिसको वीतराग होना है उसमें न राग करना है, न द्वेष करना है.

‘यह मुझे अशुभ निमित्त है ऐसा विकल्प न कर.’ अशुभ निमित्त माने अेक कल्पना है. द्वेष आये बिना नहीं रहेगा. ऐसी कल्पना करने से, ऐसा विकल्प करने से द्वेष हुआ बिना नहीं रहेगा.

‘यह मुझे शुभ निमित्त है ऐसी दृढता न मान बैठ.’ क्योंकि अेक पर राग होगा, दूसरे पर द्वेष होगा और राग-द्वेष करने लायक नहीं है. कोई अन्य पदार्थ मेरे लिये शुभ भी नहीं और अशुभ भी नहीं. (शुभ-अशुभ मानना) ये सब झलतु की कल्पना है और कुछ नहीं है. वीतरागमार्ग पर चलनेवाला ऐसा ही विचार करता है और उसको ज्ञानी ऐसी ही शिक्षा देते हैं, ऐसा ही उपदेश देते हैं कि, ऐसी कल्पना नहीं करनी चाहिये.

लोग ज्योतिष का आश्रय लेते हैं. मानसिक कमजोरी के वशात्, किसके वश ? मानसिक कमजोरी के कारण से. यह शुभ निमित्त है, यह अशुभ निमित्त है, ये सब (बातें मानसिक कमजोरी की हैं). (ज्योतिष में) गणित नहीं है वह बात नहीं है परंतु अपने पारमार्थिक मार्ग में इसको भीय में नहीं ले आना है. अपना रास्ता कोई अलग है. उसमें शुभ-अशुभ निमित्त की कोई गिनती नहीं करनी चाहिये, ऐसी शिक्षा है.

‘यह न होता तो मैं नहीं बंधता ऐसी अयल व्याख्या न कर.’ त्वविष्य में भी नहीं करेगा कि, यह नहीं होता तो मैं बंधन में नहीं पडता. इसके कारण से मैं बंधन में पडता हूं. प्रायः लोग क्या करते हैं ? अपने परिवार की बात लेते हैं कि, देओ ! मुझे लडका-लडकी का बंधन है, इसका बंधन है, उसका बंधन है. वह बात सही नहीं है. किसी के कारण से कोई बंधता नहीं. बंधता है तो अपने राग के कारण से बंधता है. दूसरे कारण से नहीं बंधता. जुद का राग है तो बंधता है. अगर जुद का राग नहीं है तो नहीं बंधता है. सीधीसादी बात है.

‘पूर्वकर्म बलवान है, इसलिये ये सब प्रसंग मिल गये और अकेलिके अग्रहण न कर.’ नहीं करना चाहिये. पूर्वकर्म के विषय में भी अकेलिके नहीं करना. वह इसलिये बात की है कि, अगर जिव की आत्मकल्याण की भावना तीव्र होती है तो कोई पूर्वकर्म के प्रसंग उसको भीय में आने नहीं आते. यह बात थोड़ी विचार करनेवायक इसलिये है कि, मुमुक्षु को प्रायः ऐसा लगता है कि, देओ ! हमारे पूर्वकर्म ऐसे हैं इसलिये हमको ये सब प्रसंग बना है और हमारी भावना परिपूर्णा नहीं होती. हमको आत्मकल्याण की भावना तो बहुत है लेकिन पूर्वकर्म के कारण से कोई ऐसी परिस्थिति में, प्रसंग में आ गये हैं तो हमारा नहीं चलता. वह बात भी सही नहीं है.

आत्मा के अंतर की यथार्थ भावना के आगे कुदरत को भी जुकना पडता है. क्या ? कुदरत को भी जुकना पडता है. और उस भावना को सफल बनाने की व्यवस्था कुदरत करती है. नौकरानी बनके ! कैसे ? नौकरानी बनके कुदरत काम करेगी. भावना में उतनी ताकत है ! इसलिये कभी ऐसा अकेलिके नहीं अग्रहण करना कि, क्या करे ये पूर्वकर्म ऐसे हैं तो ये सब बात ऐसी बनी रही है, हम क्या करें ? हमको तो बहुत आत्मकल्याण करने की भावना है. लेकिन करे भी क्या ? ऐसा अकेलिके से अग्रहण नहीं करना. हमको अपनी भावना में रहना है और भावना बढ़ानी है. फिर परिस्थिति जो हो सो हो. परिस्थिति के वशात् किसी भी परिस्थिति में हमारी भावना कमजोर नहीं होनी चाहिये. यह हमारे बस की बात है और हमारा अभिप्राय भी शुद्ध से ऐसा होना चाहिये कि, कोई भी परिस्थिति आ जाये मेरी भावना में ईर्ष पडनेवाला नहीं. कभी भी नहीं पडेगा. ऐसी दृढ और बलवान अचल भावना रहने से पूर्वकर्म के कारण से जो संयोग बने हैं उन पर आरोप

नहीं जायेगा. हम आरोप नहीं करेंगे. और आरोप नहीं करने की शिक्षा है यह. हमको हमारी भावना को संभालना है. इसलिये पूर्वकर्म का अंकांत हम को लागू नहीं पडता.

‘पुरुषार्थ की जय नहीं दुर्घ्नै ऐसी निराशा का स्मरण न कर.’
 कर्ण लोग ऐसा कहते हैं कि, पुरुषार्थ तो हम करते हैं, बहुत करते हैं लेकिन क्या करें हम हार जाते हैं. पुरुषार्थ करके भी हम हार जाते हैं, हमारा पुरुषार्थ का विजय नहीं होता है. ऐसा लगता है. ऐसा स्मरण भी नहीं करना चाहिये. क्या कहते हैं ? ऐसा स्मरण भी नहीं करना चाहिये. क्योंकि उसमें निराशा आती है कि, मैंने तो पुरुषार्थ किया क्या करें ? पुरुषार्थ करनेपर भी हमारा कार्य नहीं हो रहा है. ऐसा बन सकता नहीं. क्या ? ऐसा बन सकता नहीं.

जितने अनुपात में, अनुपात माने प्रमाण, जितने परिमाण में पुरुषार्थ होता है उतने परिमाण में कार्य होता ही है. नहीं होता ऐसा नहीं बनता. लेकिन पुरुषार्थ नहीं होवे और विकल्प होवे (उसको) पुरुषार्थ मानकर बैठे कि, पुरुषार्थ तो हम करते हैं लेकिन कार्य होता नहीं, यह बात आत्मकल्याण के मार्ग में कभी नहीं बनती. आत्मकल्याण के मार्ग में तो जितना पुरुषार्थ होता है उतनी कार्यसिद्धि अवश्य अवश्य होती ही है, नहीं होवे ऐसा नहीं बने.

मुमुक्षु :- भाईश्री ! विकल्प में थकान लगती है, पुरुषार्थ में उत्साह बढ़ता है.

पूज्य भाईश्री :- विकल्प में थकान लगे तो वह पुरुषार्थ नहीं है. पुरुषार्थ का वह स्वरूप नहीं है. आत्मकल्याण के पुरुषार्थ में किसी को थकान लगे ही नहीं. ऐसी बात है. क्यों ? कि, आकुलता होने से थकान लगती है और थकान में आकुलता होती है. पर

આત્મિક પુરુષાર્થ મેં નિરાકુલતા ઓર સુખ-શાંતિ હોતી હૈ, થકાન કૈસે લગેગી ? યહ તો થકાન મિટને કા પુરુષાર્થ હૈ, થકાન હોને કા નહીં હૈ. યહ આત્મિક પુરુષાર્થ હૈ વહ તો થકાન મિટને કા પુરુષાર્થ હૈ, થકાન લગને કા પુરુષાર્થ હૈ હી નહીં. ઐસી બાત હૈ. ઇસલિયે નિરાશા મેં કભી નહીં આના કિ, ક્યા કરે મેરા પુરુષાર્થ કામિયાબ નહીં હોતા - સફલ નહીં હોતા. ઐસી નિરાશા મેં કભી નહીં આના.

‘દૂસરે કે દોષ સે તુઝે બંધન હૈ ઐસા ન માન.’ બીજાના દોષે તને બંધન છે એમ માનીશ નહિ. ક્યા કરે ? દૂસરા જીવ દોષ કરતા હૈ ઓર બંધન મુજે હોતા હૈ. યહ કભી નહીં બનતા. જિસકો દોષ હોતા હૈ ઉસકો બંધન હોતા હૈ. દૂસરે કે દોષ કે કારણ સે દૂસરે કો બંધન હો જાયે યા અપને કો બંધન હો જાયે ઐસા કભી બનતા નહીં હૈ. દૂસરે કે પરિણામ કા ફલ ઉસકો આયેગા યા હમ કો આયેગા ? કિસકો આયેગા ? ઐસા બન હી નહીં સકતા. ઇસલિયે ઐસી માન્યતા નહીં હોની ચાહિયે, યહ બિલકુલ ગલત માન્યતા હૈ. કોઈ દૂસરે કે દોષ સે અપને કો બંધન હો હી નહીં સકતા. કભી કોઈ કહતા હૈ ન કિ, ઇસને મુજે બંધન મેં ડાલા, મુજે ફસાયા, મુજે ઐસા કિયા. વહ બાત ગલત હૈ. જો ભી હુઆ હૈ વહ તુમ્હારે કારણ સે તુમકો હુઆ હૈ, દૂસરે કે કારણ સે તુમકો કુછ હુઆ હી નહીં હૈ.

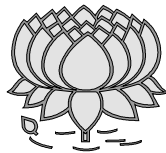
‘અપને નિમિત્ત સે ભી દૂસરે કો દોષ કરતે હુએ રોક.’ યહ એક બહુત બડી સજ્જનતા કી બાત કહી હૈ કિ, હમેં અપને નિમિત્ત સે દૂસરે કા પરિણામ દૂષિત હો જાયે ઐસા કાર્ય હમે નહીં કરના ચાહિયે. અગર હમકો માલૂમ હૈ કિ, ઐસા કરને સે ઇસકા પરિણામ બિગડતા હૈ તો વહાં ઐસા નહીં લેના કિ, ઉસકા પરિણામ ઉસકે કારણ સે બિગડતા હૈ, મેં ક્યા કરું ? અગર તુમકો માલૂમ હૈ કિ

(हमने कडा), हां, बिलकुल करेंगे. हमको मालूम था वे विरोधी हैं.
 (हमने कडा) करेंगे, क्यों नहीं ? उनको कुछ पैसे याहिये थे तो
 बोले के, कुछ टाछम के लिये हमको छतनी रकम याहिये और आप
 को ब्याज दे देंगे. हमने कडा, ठीक है, ले जाओ. उनका कोछ Seasonal
 काम था. वे बोले कि, आप क्या ब्याज लेंगे ? कौन-सा Rate लगायेंगे
 ? हमने कडा कि, उसकी चिंता आप मत करीये. कोछ ज्यादा नहीं
 लेंगे. (उनको) Clear करना था (छसलिये) बोले कि, हम देठ रुपया
 सेंकडा देंगे. तो हमने कडा कि, नहीं हम सवा रुपया लेंगे. क्या
 बोले हम ? विरोधी थे न ? तो (कहने लगे) नहीं, नहीं, बाजार
 में देठ रुपया चलता है. (हमने) कडा, हमको मालूम है. लेकिन
 आपका काम तो कभी हमने किया नहीं. आप First time आये
 हैं, आपका काम करने का हमको मौका मिला है तो हमको कम
 लेना याहिये न ? ज्यादा क्यों लेना याहिये ? उसको असा लगा
 कि, अरे...! हम लोग तो छन लोगों से विरोध करते हैं और हमारे
 साथ असा व्यवहार करते हैं क्या !? (वह) आदमी पलट गया.
 छन लोगों का व्यवहार कोछ दूसरा ही है. विरोधी के सामने विरोध
 नहीं करते. असी अक-दो घटना छनके साथ बनी (और) वह आदमी
 बिलकुल पलट गया और आज तो उतना पलटा है कि बात छोडो !

अपने निमित्त से भी दूसरे को दोष करने को भूला देना.
 क्या कहते हैं ? कि, 'तारा निमित्त पण ब्रीजने दोष करतो भुलाव.'
 भुला दे उसको ! असा तुम करो कि, तेरे निमित्त से दोष करता
 है तो भूल जाय. दोष करे ही नहीं, दोष करने को भुल जाये,
 असा तुम करो. उसकी दुकान पर हम माल जरीदने को गये तो
 बोले कि, हम आपका कुछ कम लेंगे. मैंने कडा, नहीं, हम कम
 नहीं देंगे. हम दूसरे की दुकान से लेते तो हमको पूरा ही देना
 पडता न ? आपको कम क्यों देंगे ? हम कम देने के लिये नहीं

આયે. હમ તો આપકો દો પૈસે કી કમાઈ હોવે ઇસલિયે આપ કી દુકાન પર ખરીદ કરતે હૈં, વરના દૂસરી દુકાન પર ક્યોં નહીં જાતે ? ફિર વે ચોંકે, ઐસા ગ્રાહક તો મિલતા નહીં. જો સંબંધી હોતા હૈ વહ તો કમ દેને કે લિયે આતા હૈ કિ, આપકા, હમારા સંબંધ હૈ, થોડા કમ લે લો. હમ બોલે કિ, નહીં, હમ ઐસા સંબંધ નહીં રખતે. હમ સંબંધ ઇસલિયે રખતે હૈં કિ, હમારે નિમિત્ત સે આપકી કમાઈ અચ્છી હોવે. હમારે નિમિત્ત સે આપકી કમાઈ કમ હો જાયે વહ હમ નહીં ચાહતે. ઉનકો લગા કિ, યહ વ્યવહાર હી દૂસરે પ્રકાર કા હૈ. એક-દો પ્રસંગ બન ગયા (બાદ મેં) આદમી બિલકુલ પલટ ગયા. ઐસા દૂસરે કો દોષ કરને કો ભૂલા દેને કા ભી કોઈ સદ્વ્યવહાર હોતા હૈ ઔર ઐસા હોને સે વહ ભૂલ જાતા હૈ. ક્યોંકિ આખર મેં વહ ભી મનુષ્ય હોતા હૈ, ઉસકો ભી કુછ Feeling હોતી હૈ તો વહ અવશ્ય પલટતા હૈ.

ઐસે કઈ પ્રકાર કે વચન 'કૃપાલુદેવ' ને સુખી હોને કે લિયે કહે હૈં. ઔર ભી બહુત સી બાર્તે હૈં. વિસ્તારવાલા પત્ર હૈ. લેકિન અપના સમય હો ગયા હૈ. યહાં તક રખોંગે.



श्री वीतराग सत्साहित्य प्रसारक ट्रस्ट उपलब्ध प्रकाशन (हिन्दी)

ग्रंथ का नाम एवं विवरण

मूल्य

०१	जिणसासणं सव्वं (ज्ञानीपुरुष विषयक वचनमृतोंका संकलन)	०८-००
०२	द्रव्यदृष्टिप्रकाश (तीनों भाग - पूज्य श्री निहालचंद्रजी सोगानीजीके पत्र एवं तत्त्वचर्चा)	३०-००
०३	दूसरा कुछ न खोज (प्रत्यक्ष सत्पुरुष विषयक वचनमृतोंका संकलन)	०६-००
०४	दंसणमूलो धम्मो (सम्यक्त्व महिमा विषयक आगमोंके आधार)	०६-००
०५	निर्भ्रात दर्शनकी पगडंडी (ले. पूज्य भाईश्री शशीभाई)	१०-००
०६	परमागमसार (पूज्य गुरुदेवश्री कानजीस्वामीके १००८ वचनमृत)	
०७	प्रयोजन सिद्धि (ले. पूज्य भाईश्री शशीभाई)	०४-००
०८	मूलमें भूल (पूज्य गुरुदेवश्री कानजीस्वामीके विविध प्रवचन)	०८-००
०९	विधि विज्ञान (विधि विषयक वचनमृतोंका संकलन)	१०-००
१०	सम्यक्ज्ञानदीपिका (ले. श्री धर्मदासजी क्षुल्लक)	१५-००
११	तत्त्वानुशीलन (भाग १-२-३) (ले. पूज्य भाईश्री शशीभाई)	२०-००
१२	अनुभव प्रकाश (ले. दीपचंदजी कासलीवाल)	
१३	ज्ञानामृत (श्रीमद् राजचंद्र ग्रंथमें से चयन किये गये वचनमृत)	
१४	मुमुक्षुता आरोहण क्रम (श्रीमद् राजचंद्र पत्रांक-२५४ पर पूज्य भाईश्री शशीभाईके प्रवचन)	
१५	सम्यग्दर्शनके सर्वोत्कृष्ट निवासभूत छः पदोंका अमृत पत्र (श्रीमद् राजचंद्र पत्रांक-४९३ पर पूज्य भाईश्री शशीभाईके प्रवचन)	१८-००
१६	आत्मयोग (श्रीमद् राजचंद्र पत्रांक-५६९, ४९१, ६०९ पर पूज्य भाईश्री शशीभाईके प्रवचन)	२०-००
१७	परिभ्रमणके प्रत्याख्यान (श्रीमद् राजचंद्र पत्रांक-१९५, १२८, २६४ पर पूज्य भाईश्री शशीभाईके प्रवचन)	२०-००
१८	अनुभव संजीवनी (पूज्य भाईश्री शशीभाई द्वारा लिखे गये वचनमृतोंका संकलन)	१५०-००
१९	धन्य आराधना (श्रीमद् राजचंद्रजीकी अंतरंग अध्यात्म दशा पर पूज्य भाईश्री शशीभाई द्वारा विवेचन)	
२०	सिद्धपदका सर्वश्रेष्ठ उपाय	२५.००

२१	कुटुम्ब प्रतिबंध	२५.००
२२	दिशा बोध (श्रीमद् राजचंद्र पत्रांक-१६६, ४४९, ५७२ पर पूज्य भाईश्री शशीभाईके प्रवचन)	२५-००
२३	प्रवचन नवनीत भाग-१ (पूज्य गुरुदेवश्री कानजीस्वामी के प्रवचन)	७५-००
२४	गुरु गुण संभारणा (पूज्य बहिनश्री चंपाबहन द्वारा गुरु भक्ति)	१५-००
२५	आत्मसिद्धि शास्त्र पर प्रवचन (पूज्य गुरुदेवश्री द्वारा)	५०-००
२६	कहान रत्न सरिता (परमागमसार के विभिन्न वचनामृतों पर पूज्य भाईश्री शशीभाई के प्रवचन)	३०.००
२७	सुविधि दर्शन (सुविधि लेख पर पूज्य भाईश्री शशीभाई के प्रवचन)	४०.००
२८.	वचनामृत रहस्य (पूज्य गुरुदेवश्री के नायरोबी में हुए प्रवचन)	२०.००

વીતરાગ સત્સાહિત્ય પ્રસારક ટ્રસ્ટ

ઉપલબ્ધ પ્રકાશન (ગુજરાતી)

ગ્રંથનું નામ તેમજ વિવરણ

મૂલ્ય

૦૧	ગુરુગુણ સંભારણા (પૂજ્ય બહેનશ્રીના શ્રીમુખેશી સ્ફુરિત ગુરુભાઈ ત)	૦૫-૦૦
૦૨	જિણસાસણં સર્વં (જ્ઞાનીપુરુષ વિષયક વચનામૃતોનું સંકલન)	૦૮-૦૦
૦૩	દાદશ અનુપ્રેક્ષા (શ્રીમદ્ ભગવત્ કુંદકુંદાચાર્યદેવ વિરચિત)	૦૨-૦૦
૦૪	દ્રવ્યદૃષ્ટિપ્રકાશ ભાગ-૩ (પૂજ્ય શ્રી નિહાલચંદ્રજી સોગાનીજીની તત્ત્વચર્યા)	૦૪-૦૦
૦૫	દસલક્ષણ ધર્મ (ઉત્તમ ક્ષમાદિ દસ ધર્મો પર પૂ. ગુરુદેવશ્રીનાં પ્રવચનો)	૦૬-૦૦
૦૬	ધન્ય આરાધના (શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીની અંતરંગ અધ્યાત્મ દશા ઉપર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈ દ્વારા વિવેચન)	૧૦-૦૦
૦૭	નિભ્રાંત દર્શનની કેડીએ (લે. પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈ)	૧૦-૦૦
૦૮	પરમાત્મપ્રકાશ (શ્રીમદ્ યોગીન્દ્રદેવ વિરચિત)	૧૫-૦૦
૦૯	પરમાગમસાર (પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીના ૧૦૦૮ વચનામૃત)	૧૧-૨૫
૧૦	પ્રવચન નવનીત ભાગ-૧ (પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના ખાસ પ્રવચનો)	અનુપલબ્ધ
૧૧	પ્રવચન નવનીત ભાગ-૨ (પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના ખાસ પ્રવચનો)	૨૫-૦૦
૧૨	પ્રવચન નવનીત ભાગ-૩ (પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના ૪૭ નવ ઉપર ખાસ પ્રવચનો)	૩૫-૦૦
૧૩	પ્રવચન નવનીત ભાગ-૪ (પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના ૪૭ શિતઓ ઉપર ખાસ પ્રવચનો)	૭૫-૦૦
૧૪	પ્રવચન પ્રસાદ ભાગ-૧-૨ (પંચાસ્તિકાયસંગ્રહ પર પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના પ્રવચનો)	૬૫-૦૦
૧૫	પ્રયોજન સિદ્ધિ (લે. પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈ)	૦૩-૦૦
૧૬	વિધિ વિજ્ઞાન (વિધિ વિષયક વચનામૃતોનું સંકલન)	૦૭-૦૦
૧૭	ભગવાન આત્મા (દ્રવ્યદૃષ્ટિ વિષયક વચનામૃતોનું સંકલન)	૦૭-૦૦
૧૮	પથ પ્રકાશ (માર્ગદર્શન વિષયક વચનામૃતોનું સંકલન)	૦૬-૦૦
૧૯	સમ્યક્જ્ઞાનદીપિકા (લે. શ્રી ધર્મદાસજી ક્ષુલ્લક)	૧૫-૦૦
૨૦	આધ્યાત્મિક પત્ર (પૂજ્ય શ્રી નિહાલચંદ્રજી સોગાનીજીના પત્રો)	૦૨-૦૦
૨૧	અધ્યાત્મ સંદેશ (પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના વિવિધ પ્રવચનો)	પ્રેસમાં
૨૨	જ્ઞાનામૃત (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર ગ્રંથમાંથી ચૂંટેલા વચનામૃતો)	૦૬-૦૦
૨૩	બીજું કાંઈ શોધ મા (પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષ વિષયક વચનામૃતોનું સંકલન)	૦૬-૦૦
૨૪	મુમુક્ષુતા આરોહણ ક્રમ (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પત્રાંક-૨૫૪ પર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના પ્રવચનો)	૧૫-૦૦
૨૫	સમ્યગ્દર્શનના નિવાસના સર્વોત્કૃષ્ટ નિવાસભુત છ પદનો અમૃત પત્ર (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પત્રાંક-૪૯૩ પર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના પ્રવચનો)	૨૦-૦૦

૨૬	આત્મયોગ (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પત્રાંક-૫૬૯, ૪૯૧, ૬૦૯ પર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના પ્રવચનો)	૨૦-૦૦
૨૭	પરિભ્રમણના પ્રત્યાખ્યાન (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પત્રાંક-૧૯૫, ૧૨૮ તથા ૨૬૪ પર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના પ્રવચનો)	૨૦-૦૦
૨૮	અનુભવ સંજીવની (પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈ દ્વારા લિખિત વચનામૃતોનું સંકલન)	૧૫૦-૦૦
૨૯	સિદ્ધ પદનો સર્વશ્રેષ્ઠ ઉપાય (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પત્રાંક-૧૪૭, ૧૯૪, ૨૦૦ ૫૧૧, ૫૬૦ તથા ૮૧૯ પર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના પ્રવચનો)	૨૫.૦૦
૩૦	કુટુંબ પ્રતિબંધ (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પત્રાંક-૧૦૩, ૩૩૨, ૫૧૦, ૫૨૮, ૫૩૭ તથા ૩૭૪ પર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના પ્રવચનો)	૨૫.૦૦
૩૧	વચનામૃત રહસ્ય (પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીના નાઈરોબીમાં 'બહેનશ્રીના વચનામૃત' પર થયેલાં પ્રવચનો)	૨૫.૦૦
૩૨	પ્રવચન સુધા (ભાગ-૧) 'પ્રવચનસાર' શાસ્ત્રના સળંગ પ્રવચનો	૪૦.૦૦
૩૩	પ્રવચન સુધા (ભાગ-૨) 'પ્રવચનસાર' શાસ્ત્રના સળંગ પ્રવચનો	૮૫.૦૦
૩૪	દિશા બોધ (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પત્રાંક-૧૬૬, ૪૪૯, ૫૭૨, પર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના પ્રવચનો)	૨૫.૦૦
૩૫	કહાન રત્ન સરિતા (ભાગ-૧) ('પરમાગમસાર' માંથી ચૂંટેલા કેટલાક વચનામૃતો ઉપર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના પ્રવચનો)	૨૫.૦૦
૩૬	સમયસાર દોહન (પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીના નાઈરોબીમાં 'સમયસાર' પરમાગમ ઉપર થયેલાં પ્રવચનો)	૩૫.૦૦
૩૭	સુવિધિદર્શન (પૂજ્ય ભાઈશ્રી દ્વારા લિખિત 'સુવિધિ' લેખ ઉપર તેમનાં પ્રવચન)	૨૫.૦૦
૩૮	સ્વરૂપભાવના (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પત્રાંક-૯૧૩, ૭૧૦ અને ૮૩૩ પર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના પ્રવચનો)	૨૫.૦૦
૩૯	સમકિતનું બીજ (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર ગ્રંથમાંથી સત્પુરુષની ઓળખાણ વિષયક પત્રો ઉપર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના પ્રવચનો)	૩૦.૦૦
૪૦	પ્રવચન સુધા (ભાગ-૩) 'પ્રવચનસાર' શાસ્ત્રના સળંગ પ્રવચનો	૩૦.૦૦
૪૧	કહાન રત્ન સરિતા (ભાગ-૨) ('પરમાગમસાર' માંથી કમબદ્ધ પર્યાય વિષયક ચૂંટેલા કેટલાક વચનામૃતો ઉપર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના પ્રવચનો)	૩૦.૦૦
૪૨	પ્રવચન સુધા (ભાગ-૪) 'પ્રવચનસાર' શાસ્ત્રના સળંગ પ્રવચનો	૩૦.૦૦
૪૩	અધ્યાત્મ સુધા (ભાગ-૧) 'બહેનશ્રીનાં વચનામૃત' ગ્રંથ ઉપર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના સળંગ પ્રવચનો	૩૦.૦૦
૪૪	કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા પ્રવચન (ભાગ-૧) 'કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા' ગ્રંથ ઉપર	

	પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનીજીસ્વામીના સળંગ પ્રવચનો	૩૦.૦૦
૪૫	કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા પ્રવચન (ભાગ-૨) 'કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા' ગ્રંથ ઉપર પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનીજીસ્વામીના સળંગ પ્રવચનો	૩૦.૦૦
૪૬	બૃહદ્ર દ્રવ્યસંગ્રહ પ્રવચન (ભાગ-૧) 'દ્રવ્યસંગ્રહ' ગ્રંથ ઉપર પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનીજીસ્વામીના સળંગ પ્રવચનો.	૨૦.૦૦
૪૭	બૃહદ્ર દ્રવ્યસંગ્રહ પ્રવચન (ભાગ-૨) 'દ્રવ્યસંગ્રહ' ગ્રંથ ઉપર પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનીજીસ્વામીના સળંગ પ્રવચનો.	૨૦.૦૦
૪૮	પ્રવચન સુધા (ભાગ-૫) 'પ્રવચનસાર' શાસ્ત્રના સળંગ પ્રવચનો	૩૦.૦૦
૪૯	અધ્યાત્મ સુધા (ભાગ-૨) 'બહેનશ્રીનાં વચનામૃત' ગ્રંથ ઉપર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના સળંગ પ્રવચનો	૩૦.૦૦
૫૦	પ્રવચન સુધા (ભાગ-૬) 'પ્રવચનસાર' શાસ્ત્રના સળંગ પ્રવચનો	૩૦.૦૦
૫૧	રાજ હૃદય (ભાગ-૧) ('શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર' ગ્રંથ ઉપર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના સળંગ પ્રવચનો	
૫૨	રાજ હૃદય (ભાગ-૨) ('શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર' ગ્રંથ ઉપર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના સળંગ પ્રવચનો	

वीतराग सत् साहित्य प्रसारक ट्रस्टमें से प्रकाशित हुई पुस्तकोंकी प्रत संख्या

०१	प्रवचनसार (गुजराती)	१५००
०२	प्रवचनसार (हिन्दी)	४२००
०३	पंचास्तिकायसंग्रह (गुजराती)	१०००
०४	पंचास्तिकाय संग्रह (हिन्दी)	२५००
०५	समयसार नाटक (हिन्दी)	३०००
०६	अष्टपाहुड (हिन्दी)	२०००
०७	अनुभव प्रकाश	२१००
०८	परमात्मप्रकाश	४१००
०९	समयसार कलश टीका (हिन्दी)	२०००
१०	आत्मअवलोकन	२०००
११	समाधितंत्र (गुजराती)	२०००
१२	बृहद द्रव्यसंग्रह (हिन्दी)	३०००
१३	ज्ञानामृत (गुजराती)	१०,०००
१४	योगसार	२०००
१५	अध्यात्मसंदेश	२०००
१६	पद्मनंदीपंचविंशती	३०००
१७	समयसार	३१००
१८	समयसार (हिन्दी)	२५००
१९	अध्यात्मिक पत्रो (पूज्य निहालचंद्रजी सोगानी द्वारा लिखित)	३०००
२०	द्रव्यदृष्टि प्रकाश (गुजराती)	१०,०००
२१	द्रव्यदृष्टि प्रकाश (हिन्दी)	६६००
२२	पुरुषार्थसिद्धिउपाय (गुजराती)	६१००
२३	क्रमबद्धपर्याय (गुजराती)	८०००
२४	अध्यात्मपराग (गुजराती)	३०००
२५	धन्य अवतार (गुजराती)	३७००
२६	धन्य अवतार (हिन्दी)	८०००
२७	परमामगसार (गुजराती)	५०००
२८	परमामगसरा (हिन्दी)	४०००

२९	वचनामृत प्रवचन भाग-१-२	५०००
३०	निर्भात दर्शननी केडीए (गुजराती)	५०००
३१	निर्भात दर्शनकी पगडंडी (हिन्दी)	७०००
३२	अनुभव प्रकाश (हिन्दी)	२०००
३३	गुरुगुण संभारणा (गुजराती)	३०००
३४	जिण सासणं सव्वं (गुजराती)	२०००
३५	जिण सासणं सव्वं (हिन्दी)	२०००
३६	द्वादश अनुप्रेक्षा (गुजराती)	२०००
३७	दस लक्षण धर्म (गुजराती)	२०००
३८	धन्य आराधना (गुजराती)	१०००
३९	धन्य आराधना (हिन्दी)	१५००
४०	प्रवचन नवनीत भाग-१-४	५८५०
४१	प्रवचन प्रसाद भाग-१-२	१५००
४२	पथ प्रकाश (गुजराती)	२०००
४३	प्रयोजन सिद्धि (गुजराती)	३५००
४४	प्रयोजन सिद्धि (हिन्दी)	२५००
४५	विधि विज्ञान (गुजराती)	२०००
४६	विधि विज्ञान (हिन्दी)	२०००
४७	भगवान आत्मा (गुजराती)	२०००
४८	सम्यक्ज्ञानदीपिका (गुजराती)	१०००
४९	सम्यक्ज्ञानदीपिका (हिन्दी)	१५००
५०	तत्त्वानुशीलन (गुजराती)	४०००
५१	तत्त्वानुशीलन (हिन्दी)	२०००
५२	बीजुं काई शोध मा (गुजराती)	४०००
५३	दूसरा कुछ न खोज (हिन्दी)	२०००
५४	मुमुक्षुता आरोहण क्रम (गुजराती)	२५००
५५	मुमुक्षुता आरोहण क्रम (हिन्दी)	३५००
५६	अमृत पत्र (गुजराती)	२०००
५७	अमृत पत्र (हिन्दी)	२०००
५८	परिभ्रमणना प्रत्याख्यान (गुजराती)	१५००
५९	परिभ्रमणके प्रत्याख्यान (हिन्दी)	२०००
६०	आत्मयोग (गुजराती)	१५००

६१	आत्मयोग (हिन्दी)	२५००
६२	अनुभव संजीवनी (गुजराती)	१०००
६३	अनुभव संजीवनी (हिन्दी)	१०००
६४	ज्ञानामृत (हिन्दी)	२५००
६५	वचनामृत रहस्य	१०००
६६	दिशा बोध (हिन्दी-गुजराती)	३०००
६७	कहान रत्न सरिता (हिन्दी-गुजराती)	२५००
६८	प्रवचन सुधा (भाग-१)	१०००
६९	कुटुम्ब प्रतिबंध (हिन्दी-गुजराती)	३५००
७०	सिद्धपद का सर्वश्रेष्ठ उपाय (हिन्दी-गुजराती)	३०००
७१	गुरु गिरा गौरव (हिन्दी-गुजराती)	३०००
७२	आत्मसिद्धि शास्त्र पर प्रवचन	७५०
७३	प्रवचन सुधा (भाग-२)	७५०
७४	समयसार दोहन	७५०
७५	गुरु गुण संभारणा	७५०
७६	सुविधिदर्शन	१०००
७७	समकितनुं बीज	१०००
७८	स्वरूपभावना	१०००
७९	प्रवचन सुधा (भाग-३)	१०००
८०	प्रवचन सुधा (भाग-४)	१०००
८१	कार्तिकेयानुप्रेक्षा प्रवचन भाग-१	१०००
८२	कार्तिकेयानुप्रेक्षा प्रवचन भाग-२	१०००
८३	सुविधि दर्शन (हिन्दी)	१०००
८४	प्रवचन सुधा (भाग-५)	१०००
८५	द्रव्यसंग्रह प्रवचन (भाग-१)	१०००
८६	द्रव्यसंग्रह प्रवचन (भाग-२)	१०००
८७	वचनामृत रहस्य (हिन्दी)	१०००
८८	प्रवचन सुधा (भाग-६)	१०००
८९	राज हृदय (भाग-१)	१०००
९०	राज हृदय (भाग-२)	१०००
९१	अध्यात्मसुधा (भाग-१)	१०००
९२	अध्यात्मसुधा (भाग-२)	१०००



वायकोनी नोंध माटे



वायकोनी नोंध भाटे



वायकोनी नोंध माटे

